ИЗДАЊЕ БАТАЛАКИНОГА ФОНДА

ИСТОРИЈА

СРПСКОГ УСТАНКА

ОД

ЛАЗАРА АРСЕНИЈЕВИЋА—БАТАЛАКЕ

ДЕО ДРУГИ

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1899.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
SEP 28 1960

КЊИГА VIII.

Из предnаведених дојакошњих врсти овог описанија о времену Карађорђевом, или; правије рећи, о устанку његовом противу Турака, у колико је могуће било, видили смо шта се је којешта у том времену придогађало, чинило и учинило. — Сад пак, у овој књизи, продужујућег се више упоменутог описанија о реченом Карађорђевом времену, улазимо у пету годину ратовања његовог противу Турака, а та је година 1809. Ова година, да је среће било, могла је сва досадања дејанија Срба, сва њихова напрезања, и све њихове беспримерне труде, муке и жртве, и непрестане жеље и намере Карађорђеве за ослобођење свега Христијанства, а нарочито свега Српства испод дуговечног јарма турског, сјајно крунисати и најсрећнијој будућности њиховој вечити темељ основати; но по несрећи, и на непрегориму жалост свега Српства, она је приуготовила самртну чашу и дотле ослобођеној Србији, коју је ова, десете године свог суштествовања, испити принуђена била. Ми ћемо видити у овом времену како је, великим предузимателним духом Карађорђевим, сунце ослобођења огрануло било и Србима у Босни, Херцеговини и Старој Србији, и како је одмах за црне облаке зашло. Видићемо и ко је узрок свој овој грдној и ненакнадимој несрећи био.

Срби, као што смо већ видили, без мало једну годину и по, за време трајања примирја, будући на миру, и при свему томе што су интриге извесних старешина, распаљиване Родофиникином, ствар општу подгризале, крепили су се у сваком смотрењу да би, одморни и са

свачим снабдевени, што с већом снагом и отвагом супрот непријатеља, у своје време, изићи могли. Они су се, као што смо видили, и у унутрашњости земље своје уређивали, и ово уређивање и ако је било са свим просто, али је оно потпунце одговарало добу беспрестаног ратовања, добу јошт неизвесног опстанка, духу времена у Србији, и степену ниског изображења народног. Свако друго измајсторисано уређење било би немогућно и за народ непоњатно: а никаква се сила против једног народа, који је сав све једнако у рату, употребити није могла да се силом у многостручне, измајсторисане уредбе и законе, њему посве непоњатне, заплете.

Срби су се, истина, овако налазили у времену трајућег примирја; али су опет зато страховали од коначног закључења мира Русије с Портом. Овај основателни страх њихов долазио им је отуд, што су увидили како је пуномоћник руски прећутао Србе у закључењу примирја с Турцима, па им се, наравно, наметала мисао: „А шта ће један такав пуномоћник руски учинити при закључивању конечног мира, особито, ако му изгледи поласкају постижењу свију интереса, које је Русија, из овог рата, извући желила?“ а Порти, дотле, у срцу сопствене њене земље, јошт никакав огромни удар није нанешен био, којим би она принуђена била Русију за мир молити, па, у таком стању будући, и за Србију јој полезна уступљења учинити.

Оваково расположење духова у Србији, као и желье и тежње Карађорђеве за ослобођењем и Босне, Херцеговине и Старе Србије испод Турака, па по томе богме и за распрострањење граница до сад ослобођене части Србије није скривано од Родофиникина. Он је све то знао. Поводом дакле више упоменутог страховања српског с једне стране, а с друге, поводом мало пре споменутих праведних и виспрених тежњи и жеља Карађорђевих, он је, у договору са телом Совета и са свима другим старешинама, на концу прошле године, о све-

том Андреји држаној скупштини у Београду, поред свега оног што смо у прошлој књизи описали, како је Кара-Ђорђе за наследственог господара од Србије проглашен, одредио, да се и једна депутација пошље Императору Александру у Петербург, и да тој депутацији стави се у дужност: да она лично, при кабинету петербургском дејствује прво: да се пуномоћницима руским тврдо наложи, да при закључивању конечног мира, о коме ће се скоро почети радити, не изоставе и судбину Србије опре-делити по оној жељи царској, која је Србији, до сад у више прилика, и писмено и усмено, изјављивана, да се не би после свршеног посла, као што је случај био при закљученом примирју, натезало и крпило; друго: ако се до конечног мира не узмогне доћи и рат се обнови, да Русија, осим друге помоћи, и у значителном броју вој-ске своје у помоћ Србима неизоставно пошље, ако се хоће да се из обостраног сојузног дејствовања противу непријатеља, оне ползе постигну које Русија, и за себе и за Србију, из овог рата извући жели; не тајећи при том од Русије ни оне жеље и намере Карађорђеве, које смо мало више појавили; и треће: поводом онаког зак-ључења више поменутог примирја да, речени депутати, дејствују о закључењу једног тајног уговора између Ру-сије и Србије, којим би, с једне стране, Русија с правом осигурана бити могла са силним и неоспоримим садеј-ствовањем Срба; а с друге, да и Србија, за сваки случај, има у рукама нешто, што ће јој њену будућност надежд-нијом и извеснијом чинити. Кроме овога овим депута-тима разрешено је било и о другим стварма Цара покро-витеља молити, за које би они држали да би за Србију и нужне и полезне биле.

По овом наређењу више споменуте скупштине и на истој, буду изабрани за депутате: член Совета Павле Поповић, секретар Карађорђев, Јанићије Ђурић, и до сад бивши професор Велике Школе, Иван Југовић.

Карађорђе, одмах после овог закључења и наређења отишао је к Родофиникину, све му саопштио, показао му поименце и наређене депутате и замолио га, да и он од своје стране, речене депутате, главнокомандујућему свестрано препоручи.

Сад да видимо, чуда ради, како је Родофиникин, према овакој искрености Карађорђевој поступио; како је и саме депутате књазу Прозоровском препоручио; како су депутати од главнокомандујућег примљени и уопште, како је с њима поступљено. А да би цео поступак и у овом, и у другим случајима, Родофиникинов осветљенији и појатнији учинио се, ми ћемо мало поиздаље га почети, са додатком наших примечанија, казивати, шта смо нашли напечатано у „Военном Сборнику“ за годину 1864. у № 9., на стр.: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 и 13.

„Начавши преговор с Турцима, у Јашу, без посредства Наполеоновог, књаз Прозоровски желио је да у исто време с тима преговорима о миру, окончателно уреди и положење Србије, па зато је, у тој намери будући и препоручио Родофиникину да му он укаже нужде и потребе српског народа.“

— Књаз Прозоровски писао је Родофиникину: „Дуговремено пребивање ваше у том крају, искуство, познање земље, познање нужда и потреба тога народа нека вас у том руководе. Високомонарша воља состоји се у том, да Срби, од сад за навек, буду ослобођени испод јарма турског, и да, имајући сопствено своје правленије, буду под покровитељством Русије, која ће и гарантирати за Порту да ће она обвезаности своје одржати. И за то, кад станете састављати ваша замечања на поискавања моја, ваља вам обратити вниманије ваше не само на унутрашњи састав Србије, но и на оне предмете, који су неопходимо нужни к сачувању интереса наших у свима могуће догодити се случајима; па и на политическа сношенија са пограничним аустријским владанијама.“

— У другом писму књаз Прозоровски писао је Родофиникину: „Географическо положење Србије на десном брегу Дунава, не допушта нама желити савршено присојединење Србије к руској држави. Али торжествено обећано покровитељство Императором нашим народу српском; свагдашња дејствителна прврженост тога народа к Русији и неопходима потреба за ползу отечества нашег у сачувању те прврžености и на будућа времена не само код Срба, но и код других христијанских народа у пределима царства турског живећима, као и у сачувању овим начином нашег влијанија код Порте, неминујемо изискује се од нас исходатајствовати за Србе и за ону част Србије, која се и сад јошт налази у турским рукама, особита права, преимућства и начин прављенија. Па нека зато обвезани буду Срби и неки данак плаћати Порти, ако без овога не узможе се никако обићи, но зато ова последња никако неће се моћи мешати у унутрашње управљање Србије, за које управљање са општим согласијем Совета народног и под руководством чиновника, који од Његовог императорског величества, као великог покровитеља те земље, назначен буде, може бити састављена конштитуција; но на то састављање конштитуције треба ће доста времена, да би се могла она тако угодити да потпуно одговара и политическим опстојатељствима суседних држава, и состојанију, начину мишљења и нарави народној."

Родофиникин одговара књазу Прозоровском, па и овај одговор свој започиње онако, као што је и сва друга донесенија своја отпочињао и досадања и одсадања:

„У Србији све једнако продужавају се волненија и несогласија међу поглаварима, и по томе ја већ никакве надежде не могу имати на Совет народни да ће ме он моћи, у радњи каквој за благостање Србије, потпомагати, јер у том Совету и сад, као и пре, све једнако Младен, са својим другарима, господари. Руковођени Младеном, млоги из поглавара (Да му се лажи не би могле от-

крити, он нарочито и овде и на другим местима, није именовао поглаваре, нити је извесно разликовао саветнике од поглавара, или поглаваре од советника, зато се и овде не зна који су ти поглавари руководими Младеном, да ли су то његови другари советници, или спољашњи какви поглавари.), не имајући никаквог знања о резултатима вођених до сад преговора о миру посредовањем Наполеоновим у Паризу, захтевали су да се пошљу депутати не само нашему двору, но и у Париз, и као што је Младен изражавао се: да дознаду шта тамо цареви раде и какве намере имају.

„О овим људма слободно се могу повторити изречене речи Исусом Христом о Јудејима: „Прости им Господи: невѣдятъ бо что творятъ““. (Какво су тиме и коме зло поглавари српски учинили, што су изјављивали жељу да треба да се пошљу депутати, па ма и обојим царевима, те да се, по анатемском мишљењу Родофиникиновом, може за поглаваре српске повторити више наведено изреченије Исусово? Осамнаест месеци сав народ као на вечитој стражи стоји, никаква абра ни с које стране о судбини својој нема, а Родофиникин му сакива ланце новога ропства, и криви су поглавари што желе чрез своје депутате дознати и уверити се о том, да ли се што дејствително ради где и за срећу њиховог народа и отечества!)

Што год даље идемо то ћемо све на црње наилазити. Родофиникин, у свом донесенију даље, главнокомандујућем достаља. „Поуздање на себе српских старешина, које долази и подржава се у памети њиховој чувењем, да је на аустријској страни сав народ готов за устанак, само очекује један намиг од овдашњих Срба. Ови и оваки гласови дотле су њих залудили, да су они почели држати да им сад, код таквих опстојатељства, нимало неће бити тешко, својим оружјем завладати целим турским царством.“ (И данас у Србији има оваких сањарија, особито у круговима млађаног света, коме је

све могуће, но је ли поштено и праведно с таковим сокачким лакрдијама обвињавати старешине народне, или уопште цело правитељство земаљско? И зашто нам Родофиникин поименце не показа те старешине, који су?) „Те старешине, мало по мало тако су се тима мислима и том самонаданошћу опојили, да су се и дејствително учинили пијанима. Грабежи, које су они, никога не бојећи се (А где је жестокост и свирепост Карађорђева?), чинили и чине, и којим су се начином они и обогатили, чини се њима да је за њих само овакав начин живљења пријатан. Црни Ђорђе има пороке својствене његовом пређашњем занимању. (А то ће рећи српски „хајдуковању.“) Он се боји од старешина, па зато потчињенике ових старешина он подбуњује противу њих; а старешине страхују од њега, и желећи сваки дограбити се до врховне власти, окружавају га са својим крџалијама, каљају га и оцрњују на све стране и траже начин како би га лишили оног поверења, које он у народу има.“

„На Црнога Ђорђа мучно је ослонити се. Он ће први бити који ће се противити сваком новоуводећем се надлежећем устројству, и то не зато, што не жели устројства, већ што га не понима, и што ће по лаковерју своме као и сад, да се поводи по рђавим внушенијама аустријских и својих Срба. (Аустријски Срби, био је Југовић, а своји, био је Младен.) Но опет зато, мене се чини, није тешко у млогом којечему њега поправити. Треба га само пригласити да дође у главну квартиру и у тој задржати га два три месеца дана па ће он после тога са свим други човек бити; а у време таковог одсуства његовог треба приступити к унутрашњој организацији тако, да он, кад се отуда поврати, нађе све коначно уређеним. Старијег пак сина његовог, који живи код мене, неопходимо треба узети и одвести у Русију за залог, под предлогом његовог васпитања тамо. Црни Ђорђе, држим да ће се на то лако сагласити, јер ја одавно на таково што њега приуготовљавам. После овога довде описаног

треба удалити из Србије на дуго време, ако се не узможе на свагда, Младена и Милоја, на које све старешине мрзе и који ће све оно ниспровргавати, што би ми тамо чинити имали. И кад се све ово овако уреди тада ће воља његовог императорског величества односително до Србије, испуњена бити. Народ, који је искрено предан и привржен Русији тада ће моћи почувствовати од свега срца благодарност к Русији за милост, која се на њега беспрестано Русијом излива.«

Како ми, којима је душевно својство Карађорђево, не одричући му жестокости, као очевицима познато, што непоречно знамо, тако исто и они, који ово наше описаније кадгод буду читали, увериће се, да је Родофиникин са свим неумесно и само из пакосне намере овако о Карађорђу, у свом донесенију, умствовао. Та ми смо и у VI. и VII. књизи овог нашег описанија и по сопственом казивању Родофиникиновом, на видик извели сва озбиљна опстојатељства, која су засецала у опстанак Србије, и у којима је Карађорђе и Совет народни, при свему господарењу Младеновом, њему, (Родофиникину) са свом откровеношћу, за совет притицао, и њиме се, без сваког премакаравања, ползовао; па зар тај и такав Карађорђе, по речма Родофиникиновим, могао се је онако лаковерно, као што он каже, поводити по чијим другим советима и он први бити препоном сваком новоуводећем се устројству у Србији, особито онда, кад би се са истином искреношћу Родофиникин са Карађорђем и Советом народним, о целовитој и самостојателној ползи Србије, без икаквог с чије му драго стране окрњења, договарао; али за несрећу Србије он то није чинио, него се о уређењу Србије без Срба, са главнокомандујућим договарао, па да би једно овако уређење у Србију, без договора са Србима увео, требало је Карађорђа у главну квартиру позвати, и задржати га тамо два три месеца дана, док он (Родофиникин) Србију уреди; требало је, за тај случај, и старијег сина Карађорђевог у залогу узети и одвести га

у Петербург и требало је Младена, Милоја и Југовића, ако не на вавек, а оно бар на дуго време из Србије истерати!!!

Ми ћемо увидити како је по оваком донесенију Родофиникиновом главнокомандујући, књаз Прозоровски и самом цару представљења чинио. Видићемо како је и цар на то одговорио; али видићемо како је и гроф Салтиков, тадањи министер иностраних дела, књазу Прозоровском на његово представљење, одговорио.

Даље „Военный Сборникъ“ нам каже: „Своја предпостављања о устројству Србије Родофиникин је изложио у особитој записки, коју је, заједно са горњим својим донесенијем спровео књазу Прозоровском, и коју је, речени књаз, са својим примечанијама представио императору Александру. У тој записци предпостављало се распространити границе Србије до реке Тимока, (То је само с једне источне стране, а где су друге?) на челу Србије поставити књаза са наследственом влашћу, и то за то, да би се свака могућност удалила посегатељству на живот књаза у такој земљи, где, по казивању Родофиникиновом „„убити човека држи се за мали грех““. (Али упропастити целу једну земљу и цео један народ, беспрестанце оцрњавајући Карађорђа и друге поглаваре, као што је Родофиникин, из зверске освете према Младену и Карађорђу, тако радио, то није никакав грех!) „И даље, у тој записки предпостављало се уредити Совет на начин (ваљда руског?) сената, у ком би књаз председавао; а у качеству другог лица после књаза у сенату имало се у виду назначити руског конзула или агента. Назначавањем у Совет руског агента мислило се ограничити самовластије књаза и удржати га од поступака противних интересима Русије.“(!?) (И овако чинећи значило би: не мешање у унутрашње управљање Србије, као што нам то, Дубровин, свуд и често и о самој овој Родофиникиновој записки, називљајући је „знаменитим“ на видик износи.)

„Император Александер одобрио је смишљај о учрежденију врховног Совета или Сената, но, имајући у виду да сачува према себи поверење српскога народа, он никако није налазио за прилично части руској домагати се да и руски агент заседава у Српском Совету. Он је желио, да руски агент ползује се у Србији влашћу, задобивеној и основаној на узајамној доверености, удаљавајући од себе свагда све оно, чиме би се могло увредити самољубије народа, који је тек сад из ништа изникао, и чиме би се могло узбудити недоброхотство суседних држава противу Русије.“

„На позив Црњога Ђорђа у главну квартиру руске војске у Влашкој, на отправљење не само сина Кара-Ђорђевог у Петербург на воспитање, но и на отправљење и других поглавара српских деце, а тако исто и на удаљење Младена и Милоја из Србије император Александер такође согласио се, но тако, ако се све то учинити може са доброво љним согласијем Црнога Ђорђа и других поглавара „„да не би ни најмањега повода имали приписати нам да ми то чинимо по својој вољи, и из какве предосторожности и подозрења нашег на њих, но да у једном таковом, и од њихове стране одобреном, поступку нашем угледају они само јединствено попеченије наше о благу народа српског,““ и да приме то као знак особите милости государја императора к српским началницима.“

И граф Салтиков одговарајући на више наведено представљење књаза Прозоровског цару, каже му: „Причина, по којој, кажете, да је нужно призвати Црнога Ђорђа у главну квартиру, оснива се на мишљењу и држању, да ће он бити препјатствијем уводењу новог устројства у Србији, и по томе држи се, да ће у таковом његовом одсуству нужно бити приступити к унутрашњем преобразовању Србије тако, да кад се он поврати да затече све свршеним. У предположењу, да ће Црни Ђорђе бити препона сваком новом уведењу распореда у Србији,

по незнању, или по нечијим внушенијама, или по другим причинама, ја држим, ако је тако као што ви представљате, да ће он не само бити противан сваком новом уведењу распореда у Србији; него да ће једва могуће бити, противу његове воље, привести у дејство и намерење каково, које би се клонило и к узвишењу његовог сопственог дома. Полагајући пак, с друге стране, да ће се све учинити моћи по желању нашему, не освраћући се ни на каква препјатствија, кажите ми, нећe ли, такав поступак изнуђавања с наше стране бити противан главном нашем начелу и правилу: сачувања доверености српскога народа према нама, и неће ли се једно таково поступање наше преобрнути у систему: дејствителне власти, која ће више држана бити за неудобну, по причини физичног положења граница? А сврху свега другог, не имајући и доста тачног уверења за успех једног таковог поступка и за постижење желајеме цељи, неће ли се дати повод српским старешинама да нам учине возражење, да су они, при свему неустројству свога прављенија, по нашем мишљењу, одржали се до овог времена сопственим својим силама противу турске власти, и да су тако придобили себи и неку независност. Каква ћеду бити последства новог прављенија за њих — то је неизвесно, а по томе благоразумије налаже да се никакво ново уређење, с наше стране, у Србији не предузима без согласија народних старешина, и без доброволног њиховог убеђења да ће све за њих бити полезно.«

Сад опет Родофиникин продужује, па вели: »Црни Ђорђе свале године празновао је 25. Новембра, дан св. Климентија, као дан свеца његовог племена. На ову његову светковину и славу он је, по обичају, сазивао све старешине народне. Младен је тај дан изабрао за испуњење својих умишљаја противу Црнога Ђорђу. Он је променио свој план (Неће дакле ни да га убије, ни да га убије, ни да га отрује, као што је по донесенијама Родофиникиновим, у 1808. години, преко лета, у намери био.)

и устремио се сад наоружати самог Црнога Ђорђа противу Црнога Ђорђа т. ј. он је сад радио да наведе Црнога Ђорђа на какав несмислен поступак, којим би учинио да се руско правитељство, на мрзост противу њега уздигне“.

„Младен је, у оваком замишљају његовом, за помоћника узео Југовића, који је, 1807. године био депутат од народа српског у главној квартири руској, кад су вођени преговори о распрострањењу закљученог примирја између Русије и Порте, и на Србе, који је по томе случају био познат кнезу Прозоровском и кога је Црни Ђорђе, по повратку из главне квартире, удалио из Совета као врло беспокојног, премда и научног. Југовић је био обласкан од Младена, он је добио од Младена на дар једну кућу, и зато је он готов био у ползу Младеновог замишљаја дејствовати“.

Лаже Родофиникин. Није Младен Југовићу поклонио кућу, него је то Совет, са одобрењем Карађорђевим, учинио онда, кад је одобрено да Југовић отвори Велику Школу у Београду. Ми смо, у претпрошавшој књиги VII, описавши догађаје 1808. године, описали и постанак Велике Школе, и како је Југовићу Правитељство кућу поклонило, у којој је он за онда, на први случај, и Школу отворио, а кад се речена Школа из те куће преместила, онда је Југовић остао сам у њојзи живети, и све је еднако у њој живио докле год није принуђен био, у почетку 1813. године, у Аустрију пребећи.

„Младен и његови саопштници дакле начели су доказивати Црноме Ђорђу да је сад неопходимо нужно послати у Петербург депутата, који би изблиза могао дознати намерења Русије и у исто време уништити интриге непријатеља Србије, јер, по мненију њиховом, Аустрија и Порта неће пожалити милионе потрошити на поткупљивање, само да се Срби не ослободе и да не постану народом вољним и самодржавним, а с милионима све је лако учинити. Они су говорили, ми до овог времена немамо никаквог удостоверења од Императора Александра

да нас је он под своје покровитељство примио, ма да нам је то и од књаза Прозоровског писмено, и Родофиникином усмено саопштавано, но ипак ми не видимо да се на то, са тврдим поуздањем ослонити можемо. С друге пак стране, као што се увиђа, Родофиникин нам је, из дана у дан, све већи непријатељ. Он, кадгод смо с њим разговарали се и откривали му жељу нашу о распространенију српскога царства (као да је ово већ постојало) и о присаједињењу к овоме Босне, Албаније и Болгарије (за чудо да Срби изоставише Херцеговину и Стару Србију а машише се Болгарије) он се је свагда одзивао, да Срби треба да се задовоље и да држу себе за срећне, што су и оволико, силом оружја руског, од древног достојанија свог задобили«.

»Црни Ђорђе, по своме малодушију и лаковерију, савршено се предао Младену и повео се по његовим советима. Пет дана су се продужавала међу њима совештанија, док напослетку, 10. Декемвра, није дошао к мени Црни Ђорђе, објавио ми да је намеран послати депутате к государу Императору, и предао ми записку у којој су била записана имена депутата, који су опредељени били за пошиљање«. (За депутате назначени су били: Поповић, Југовић, Јанићије Димитријевић и Ковачевић, овај последњи није био депутат него је опредељен био депутатима за курира по нашем знању). »Црни Ђорђе наскоро после одласка више означених депутата почео је јавно противу мене дејствовати и, у том побуђен лажним и несмисленим донесенијама и подозревањем, заповедио је да се изненада шчепају: секретар Совета Стефан Живковић, митрополит београдски Леонтије и Никола Србин, који је код мене живио«. (Овај Никола јест онај урођенац видински под прозванијем Поповић, који је са митрополитом Аксентијем, у виду његовог секретара, 13. Новембра 1807. године, из Турске у Београд дошао, који је, по одласку Аксентијевом остао при Леонтију за секретара, и кога је Родофиникин после

себи узео у свој двор). „Ђорђе је подозревао на више избројана лица, па заједно с њима и на мене, као да смо ми у сношенију с Турцима да Србију њима предамо, а поводом тому било је једно писмо од видинског паше ко књазу Прозоровском, које је мени предано советником Јованом Протићем, које је било преведено на српски језик митрополитом Леонтијем и који је превод преписан био Србином Николом". (Ако је ово казивање истинито, онда се може веровати да је и ово писмо морало бити добро на српски језик преведено човеком, који је и умро са незнањем српског језика). „И то је било и сувише да се поменута лица обвине за издајице". Као што се може видети из претпрошле књиге овог описанија, ми смо тамо показали да се на Родофиникина здраво подозревало да он Србији не ради о добру, но нису, опстојателно, надлежни људи знали шта, како и до кога степена он ту своју радњу тера, па зато се и на Стефана Живковића мрзило, као што смо на овоме месту о томе говорили, и зато је он из Совета истеран и службе лишен, никако пак због каковог писма видинског паше ко књазу Прозоровском. О подозревању и мржњи српских поглавара на Леонтија и његовог клеврета Николу нећемо ни да говоримо; а да је више поменутим депутатима наложено било, да дејствују и за промену Родофиникинову ако у Петербург оду, о томе нема сумње, и ово је оно било што је Родофиникина пекло, и што је, између осталога наводило га да овака пакосна донесенија о поглаварима српским, а имено: о Карађорђу и Младену, главнокомандујућима доставља. А што ли нам Родофиникин не показа како је то писмо видинског паше дошло до руку српског советника Јове, и кад је већ и на српски језик преведено, зашто нам и тај превод није показао ради свога оправдања? Велимо ради свога оправдања, за то, јер и ово све што је овако оцрњавао Карађорђа и Младена, чинио је за то да себе обели и да своје адске распутице што већма прикрије и притрпа, јер да је његов

посао чист и прав био, никако не би имао потребу овако упињати се у лагалама својим. —

„Кад су сва више упоменута лица ухваћена, 11. Декембра, у пуном заседанију Совета држан је испит над њима. Црни Ђорђе упињао се је убедити окривљене у том, да су они, у договору са Родофиникином писали против њих зло цару (руском) и да су продали Србију“. (Од куд сад изиђе ово, кад мало пре, по сопственом казивању Родофиникиновом, свој овој истраги бијаше повод писмо видинског паше к књазу Прозоровском, које баш и да је било, видински паша, ако је имао што писати главнокомандујућему, не би никако то чинио преко Србије и советника Јове, него преко Калафата, који му је под носом, и преко генерала руског Исајева, који је у Калафату имао своју команду, и који је у материјалним одношенијама, са истим пашом, за сво време трајања примирја, у сношенију стајао. И мал' те неће прави повод, више изложеној истраги бити, ово последње што је Родофиникин показао, т. ј. да је он са својим сообштницима, о поглаварима зло писао цару свом, које да је истина, то се све сопственим донесенијама његовим доказује, само што српски поглавари ништа јавно и поуздано нису знали). „Советници обвињавали су Родофиникина у том да он не жели Србима добра, седи само у Београду, ништа не ради нити њих к чему учи и советује, а све једнако на све стране некаква писма по куририма разашиље“.

„Младен је пак за све време трајања овог испита старао се распалити Црнога Ђорђа и довести га до тога, да он, у гневу свом, кога од испитујућих се и убије, што је врло лако могло се догодити при таком карактеру, каковим се врховни вожд српски одликовао. Но жеља Младенова није се испунила: окривљеници били су отпуштени, но остали су у великом подозрењу“. Дакле није се лако догодити могло по карактеру којим се врховни вожд српски одликовао, кад су окривљеници сви

после тако жестоког испита, отпуштени само са подозрењем. — Не види ли се и у овом пакосном изражају Родофиникиновом за Карађорђа, како он сам себи противуречи?

Зар су могли они советници, 11. Декембра 1808. године, овако обвињавати Родофиникина, кад су ти исти советници, по сопственим донесенијама Родофиникиновим, тужећи се њему противу Карађорђа, у Јулију месецу исте године, у тужби својој књазу Прозоровском, онако одлично о њему говорили и сведочили, да он сва блага Србији и народу српском жели, но да ништа од својих благодетелних намера не може у дејство да приведе због нечовечног одношења Карађорђевог према њему? Јесу ли могли по најобичнијем здравом разуму, ти исти советници онако обвињавати Родофиникина у половини Декембра, кад су му, у следству више споменуте тужбе противу Карађорђа, у Септембру исте године, дакле на три месеца пре овог обвињавања писали овако?

„После нашег виђења с вами ми смо опет имали међу нама разговор, и чим се више разговарамо и расматрамо наше унутрашње расположење, све више налазимо да оно овако опстати више не може. Нужно је дакле да ви учините представљење о томе куд надлежи, да би ми што скорије добили нужну помоћ за истребити зло и силом га прекратити у његовом напредовању, јер без дане нам помоћи све ће се упропастити и изгинути. Ми више о томе нећемо вам писати: ви све знате као и ми, и јошт више видите и знате него ми, од чега нам може произићи општа несрећа, и за то гледајте какав је лек потребан. Ради Бога радите како вас Бог учи, само немојте губити време ако нас љубите као што сте нам се свагда таковим показивали“.*

Је ли могао и Младен, који се је на челу свију советника налазио и који се је најжешће противу Кара-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. годину, № 8., стр. 246.

ђорђа Родофиникину тужио, и који је осим тога, по казивању самог Родофиникина, усмено разговарајући се и претресајући нечовечна дела Карађорђева с Родофиникином, овоме, без сваке осторожности исказао се: да је он решио се непремено убити Карађорђа, и да је већ Родофиникину до знања дошло, да су послати људи од Младена у Земун да набаве отрова. Је ли, велимо, могао Младен, при држаном испиту над окривљеницима, људма Родофиникиновим, распаљивати Карађорђа да кога од њих убије? Зар није близу памети било да Младен помисли: „Та ја сам у рукама Родофиникиновим као и све моје друштво, он нам може, кад год хоће, спискати за душу“? па да је, у противност и самог најобичнијег разума, и смишљао онако чинити, морао би од тога умишљаја натраг се тргнути.

„Уређујући послање депутата у Петербург, Младен је рачунао, да ће се, у случају доброг успеха, њему част тога дела приписати; а у случају недаће, да ће све пасти на Црнога Ђорђа као на врховног вожда, који је и располагао са отправљањем депутата, који им је и настављенија дао и инструкцију им потписао“.

И ово као и оно што смо мало више навели, где Родофиникин, да доведе оно мнимо тужење Младеново противу Карађорђа у свезу са овим, каже: „Сад је Младен променио план, он сад хоће да наоружа самог Црног Ђорђа противу Црнога Ђорђа“ све је лаж и паклена измишљотина Родофиникинова, само на то клонећа се да, у интересу његове намере, осујети цељ и овог српског посланства, као што је у том и успео.

„Военный Сборникъ“ каже нам: „Примивши сведеније о одласку депутата из Београда, књаз Прозоровски издао је наредбу да речени депутати дођу у Јаш у спроводу једног официра, који је нарећен као неке части ради, али у самој дејствителној ствари, томе је официру наложено да он пази на њих да не би они могли с пута, куд, своја писма са нарочитим својим људма пошиљати.

(Дакле јошт нису депутати српски главнокомандујућим ни виђени, а већ су, по препоруци Родофиникиновој, у овако жестоко подозрење и омрзење, код главнокомандујућег бачени, и као већ и уапшени!). У то је време главнокомандујући писао графу Салтикову, који је тада испуњавао дужност министра иностраних дела, овако: „С крајњим саболезновањем увиђам ја, да се народ српски, који је свим срцем и свом душом предан Русији, управља началницима, који ни најмање сенке од просвете или благонравија, немају, него налазе храну својим страстима у зверству и бешчовечју. Црни Ђорђе, по слабоумију своjему, улази у такове поступке, у које га наводе, хитрим извртањем и претварањем, налазећи се око њега његови непријатељи. Ова опстојатељства одузимљу ми сваку надежду да ћу, при трактирању с Портом о миру, с депутатима српским, успети на тврдом темељу установити унутрашње благосостојаније Србије; па на послетку баш и ако би ми испало за руком да их наведем и склоним на примање онога што ја налазим за добро, колико по беснилу, толико и по лаковерју српских поглавара, не може се очекивати да ћеду они признана правила закључењем мира набљудавати; шта више, пре је могуће бојати се да ћеду они, одушевљени мишљењем разбојничким почети следовати овој страсти, и тим самим почети навлачити беспрестане непријатности и затруднења височајшему двору нашему. И ако не би ја хтео, по невољи, да ми није жао народа, порађа се у мени мисао предоставити их, по закључењу мира с Турцима, њиховој сопственој судбини и отказати им даље покровитељство государа Императора, којега се они тако јавно недостојним чине“.

Ето до чега је Родофиникин, и онако накриво насађеног, књаза Прозоровског, својим донесенијама довео. Књаз Прозоровски ово, што је графу Салтикову овако наопако о Србима написао, није из сопствене увиђавности црпио, него из донесенија Родофиникинова, који, да

је и најмању искру истиног просвештења и човекољубија притјажавао, природно судећи, држимо да не би овако пакостан, злобан и лажљив био ако не из призрења на поједине личности, а оно бар из сажалења о једном целом, тек из ропства помолившем се, народу.

Сво наше јадиковање на нечовечност Родофиникинову, узалудно нам је. Он се је заклетим непријатељем народа српског учинио; он није остао само при овоме довде учињеном; он је и даље беспрестано, у својим донесенијама главнокомандујућима, ломећи врат појединим личностима, а нарочито Карађорђу, с којим је и сама судбина Србије и народа тесно скопчана била, и овоме народу, или совршену пропаст приуготовљавао, или на постижење његове племенске намере ишао; он је таквим остао докле га год није граф Каменски, по представљењу депутата, Милана Обреновића, у 1810. години, од српских дела удалио, али на жалост, и доцније по удаљењу његовом, главнокомандујући нису се могли отргнути од оне политике према Србији и њеним старешинама, коју је Родофиникин не по истини збића, већ из освете према Младену, Југовићу и Карађорђу сковао.

„Военный Сборникъ“ даље нам каже: „Депутати српски приспели су у Јаш 11. Јануара, а 13. представили су се главнокомандујућему и предали му писмо од Црнога Ђорђа и од Родофиникина. (Жао нам је што „Сборникъ“ и ова писма јавности није предао). Прозоровски позвао је депутате у свој кабинет. Југовић је један за све говорио. Књаз Прозоровски — писао је графу Салтикову: „„Он није глуп, говори по-немачки јербо је дуго времена у Аустрији пробавио, и по-руски изрјадно говори. Она друга двојица пак изгледала су као два руска мужика и за све време преседили су код мене безмолвствено““.

„Знајући књаз Прозоровски да су депутати, по инструкцији даној им од правитељства њиховог, у намери и у Петербург ићи, он им није то не само управо за-

брањивао, него шта више, обећао им у том и садејствовати и дати им за спроводника једног штаб-официра; али је при свему томе, при свакој прилици, у разговору с њима, старао се доказати им да ћеду тај дугачки пут тек само узалуд чинити, тим више: што они само за то хоће у Петербург да иду, да умоле Императора Александра за свагдашње покровитељство".

Родофиникин, између осталога што је књазу Прозоровском, јошт пре одласка депутата из Србије описао, он му је морао, са врло ружне стране, и карактер све тројице депутата, а нарочито Југовића описати и представити, па и то: како поглавари српски желе и у намери су установити Српско Царство, и та је жеља и намера у грех, српским поглаварима, књазем Прозоровским приписана. Поводом овим он је здраво разгоропађен противу депутата био, и зато је, као што су сами исти депутати повративши се у Србију казивали, књаз Прозоровски у највишој мери грубијанства и продрзљивости предусрео ове депутате, а да је то тако, из следујућег описа јасно ће се увидети моћи:

Депутати: „Ни Црни Ђорђе, ни ми никад нисмо ни помишљали, а камо ли да смо и на самом делу што усуђивали се радити о установљењу српскога царства; но г. Родофиникин казао нам је при једном случају: треба и вама самим о себи попромислити. И ова нас је његова реч тако устрашила да смо се принуђени нашли ићи молити Государа Императора за овогодишње и непременимо његово покровитељство".

К. Прозоровски: „За то вам није нужно ићи у Петербург. Ја вас могу, по даном мени пуномоћију уверити, да је Государ Император вас примио и прима вас у свагдашње своје покровитељство". И да би уверио депутате о величију и сили својој, и да би у речене депутате улио више поверења у његову личност, он им је показао и свој пуномоћни кредитив говорећи им: „Государ Император не може примити вас у своје подан-

ство (Ово су следства оног Миленковог и Гагићевог одговора на писмо министра Будберга; из Неготина); јер на десном брегу Дунава он неће да заузима турске земље; а на то не би дале своје согласије на државе, Француска и Аустријска. Сад расудите сами шта ви хоћете од Русије. Зар ви хоћете да се Русија зарати са свима, и да све своје принесе на жртву ради установљења српске државе, не би ли то било са свим противно здравоме разуму?«

Није овде предусретање депутата књазем Прозоровским онако описано као што је у самом делу било, а то се и тиме доказује, што никако није могуће да су депутати њему почели одговарати док их он није упитао, или, јошт боље, док им онаком одговору повода није дао. Ми нисмо чули подробно из уста депутата како је књаз Прозоровски њих предусрео; али смо извештени од надлежних људи, пред којима су речени депутати, по повратку свом у Србију, о свом делању у главној руској квартири, рачун дати дужни били, и ови су нам, по изјави депутата, казивали овако:

Књаз Прозоровски, осим што су депутати приметили да су и у путу до Јаша, и у самом Јашу као под неким надзором стојали, примио их је у квартири својој у сали, у присуству млогих генерала, који су се при њему тада десили, а може бити да је и нарочно од њега тако наређено било, како ће их већма застрашити и нагрдити. Он, како су ушли депутати у салу, пакосно разјарен донесенијама Родофиникиновим, није им допустио ни да му се кажу ко су ни да га поздраве, већ на један пут је раздирући се на њих, почео им говорити: „Ну, што ви, ви замишљавате о востановљењу серпскаго царства, и хоћете да се Русија зарати с целим светом за вас, и за воспостановљење серпског царства. Па докле мислите томе вашем царству границе да се протегну, ваљда до реке Марице, до Адријанопоља, па чији ће онда Цариград бити? Нећете ли онда имати вољу да Цариград буде столица тога вашег царства? И ово овако предусре-

тање, са оваком грдњом и спрдњом, трајало је готово пола сахата с погледом: час на њих, а час на оне у сали генерале; па кад их је, по његовом мишљењу, довољно и сасвим презрително изгрдио и исподсмевао им се, онда је тек склонио се, као преко рамена, позвати их у другу до сале собу, и ту се је мало подуже и кротчије попроразговарао, и Југовић му је онда казао да је он ружно и неправилно извештен, и даље му, на његово у сали: „Што ви, ви замишљате о востановљенију серпскаго царства“ одговорио: „Ни Црни Ђорђе ни ми никад нисмо замишљали о востановљењу српског царства, али да је тежња наша, а особито нашег врховног вожда да и другу браћу нашу христијане видимо избављене испод јарма турског, то не кријемо. А што нам је наложено да и у Петербург идемо, и да тамо представнемо и самом государу с молбом за известнију будућност нашу и за покровитељство његово, у томе нас је натерало односење г. Родофиникина према нама. Једном, кад нас је сад скоро Порта нудила умирењем с њом, и кад нам је обрицала доста добре концесије, ми смо упитали за совет г. Родофиникина, и он нам је одговорио: „„Зар ви не умете и баш ни мало не знате о себи промислити и увидити, где се и у чему полза ваша састоји?““. Овакав његов одговор нас је здраво поплашио, па смо за то опредељени да и у Петербургу, таково односење разбистримо“.

На више изложена питања књаза Прозоровског, које је он закључио са: „Не би ли то противно било здравоме разуму,?“ Југовић се истина сагласио, и књаз Прозоровски је реч своју, по садржају „Военног Сборника“ продужио овако:

„Кад Русија буде имала Дунав за границу онда ће она и војску своју и овде, и у Малој Влашкој држати, које такође Государ покровитељствује, и које ће дејствително и подржавати. Како је могуће једној тако малој земљи себе држати за државу, имајући с једне стране

турску, а с друге стране аустријску империју!... Нећете ли се ви учинити аустријским поданима?«

Цела ова реч Прозоровског, као што се види да никакве свезе нема, и да је и у њој само пакосни израз једног силовитог аристократе, опет за то је Југовић одговорио му на последње, да Срби ни у каквом случају нити хоће, нити желе бити поданицима аустријским.

К. Прозоровски: „Но, кад је тако а ви треба да останете у поданству турском; а будући да вам је и Порта сама обећала, по вашем желању дати вам сопствено прављеније, то ће она дужна бити то испунити, особито при покровитељству нашем над Србијом. Може се помислити да ће Порта одустати од свог обећања, али у таквом случају отворио би се наново рат, и она с једне стране бојећи се раскинути свезе сајуза с Русијом; а с друге, видећи наше војске на обалама дунавским, на сваки начин мораће реч своју одржати“.

Југовић је изјавио своје согласије на оваке разлоге главнокомандујућега.

К. Прозоровски: „Па кад се са овим мојим наводима саглашавате, зашто ћете да идете у Петербург? Овде ће да се начну преговори о миру, па неће ли паметније и боље бити да останете овде? Јер, ако се Турци не сагласе на мир, по коме би Дунав границом постао између Русије и Турске, ја ћу тај час, и никако доцније од Марта месеца начети противу њих војевати“.

Југовић је одговорио: „Кад би Бог дао да се рат наново између Русије и Турске отпочне, онда заиста, ми би могли изостати да не идемо у Петербург.«

К. Прозоровски: „Ја сам уверен да је народ српски привезан к Русији, а ви, као управитељи тога народа треба да престанете један пут све једнако мислити само о сопственим својим користима и угодностима, и да општу ползу пред очима имате“.

Премда је главнокомандујући и ово поцрпио из пакосних и лажних донесенија Родофиникинових, која су

се свагда започињала са „волненијем у Србији“, са „до крајности несогласијем између Совета и Црнога Ђорђа“, са „не желањем српских поглавара да се у земљи заведу какова устројства“, јер је њима по вољи растројено стање будући да у таким само могу „у мутној води рибу ловити“, и са „поглавари српски немилице, безбојазнено и безнаказно оглобљавају народ и тим се обогаћавају“, опет зато Југовић му је и овом совету његовом дао за право.

К. Прозоровски: „Порта за вас не треба да је страшна, јер та држава од сопствених својих унутрашњих бунтова сама по себи пада и клони се к совршеном и скором разрушењу“. И ово му је Југовић смешећи се, потврђивао. После овога говорио је књаз Прозоровски депутатима да би, како у Србији јошт нема заведених виших школа, добро и полезно било да правитељство српско одабере неколико деце од најзнаменитијих лица, и да их пошље у Петербург на науку, и да таково пошиљање српске деце на науку неће ни мало бити противно трактатима, који буду закључени с Турцима. Депутати су овај совет главнокомандујућег одобрили и молили су га, да им допусти мало времена да могу о свему, што су од њега чули, попромислити се, обећавши му, да ћеду му, други дан после овог, њихов одговор исказати. Књаз Прозоровски препоручио им је при растанку, да му они свој одговор написмено поднесу, као што су ови тако и учинили, и он им је одговорио:

„Одговарајући на ваше писмо од јучерањег дана,— 19. Јануара 1809. год. — у коме изјављујете да српски народ никако не жели бити поданим Порти, и да се тога ради ви веома страшите да таково што не би и у преговорима о закључењу коначног мира, изречено и утврђено било. Ја се здраво чудим таковом од вас питању. Предбудуће, т. ј. како ће се овај конгрес у преговорима о миру свршити, кроме једног Бога, нико други то знати не може, јер од создатеља нама људма то придостављено

није. Сво пак моје суђење, па и сама секретна моја положења о претполагањима на конгресу јесу: старати се да постигнем могућу ползу српском народу, к чему ће и старање моје приложено бити. А оно што ја држим могућим, ја сам лично усмено вам објаснио, следователно друго питање ви нисте имали зашто мени чинити, нити пак ја вама други одговор давати. Што сам онако откривено с вама говорио (није откривено него бесно), то сам за то чинио што знам, да је августејши мој монарх примио, и свагда ће примати, народ српски у своје покровитељство. О овоме сам ја вама, осим усменог мог уверења, јошт и у предишавшем моме писму повторио. (Овог писма на виделу нема). Само ће ово у трактатима с Портом Отоманском уведено бити. А ја, као свемилостивјејшег государја мога упуномоћени, јесам друг народа српског. За то, да би прављеније Србије у рукама самих Срба било без и најмањег уплетања турског, сво ће моје старање к томе приложено бити. Ја држим, да је, из усменог мог објаснења с вама, све друго вама известно, и да ви нећете мене принуђавати да вам ја и секретна моја предположења на хартију стављам, будући би то противно било и самом благоразумију. А лако се догодити може, да ће се у само откриће конгреса пре наново отпочети рат, него мирни трактат уговарати и закључити, и тада ће народ српски са своје стране војевати отпочети сагласно са повереном мени армијом, па ако, у продужењу војених дејствовања, Бог нам помогне те одржимо победу над Турцима, онда ће и Србија каква већа преимућства за себе придобити«.

После получења овог писма од књаза Прозоровског, депутати су, писмом својим од 19. истог месеца Фебруара, молили, да им допусти јошт један пут с њим видети се, и књаз им је то допустио у присуству, генерала од инфантерије, Голеништева Кутузова, који се у то време налазио при главнокомандујућем. При овом састанку депутати су молили књаза Прозоровског да им изложи на

хартији сва она претположења која се на Србију односе, и која он држи да се могу осуштествивити, и у исто време да им изјави: шта се, по његовом мњенију, за Србију учинити њему види немогућним. Књаз је апсолутно одрекао испунити желање депутата, и пофторио им оно исто, што им је и пре неколико дана изговорио: „Руска држава не може имати поданих са оне стране Дунава, јер је у том смотрењу сам император обећао се дворовима, француском и аустријском, и он на сваки начин жели одржати задану реч". — Бар ови депутати никаква спомена о томе чинили нису, да Русија Србе у своје поданство прими, али књаз Прозоровски све једнако о поданству „као баба о уштипци" имао је вољу говорити.

Тада су се депутати решили не ићи у Петербург; јер су видили да и ако оду, да нећеду ништа учинити моћи почем ствари овако код пуномоћног главнокомандујућег стоје; и само су се око тога сад журили: да ли да остану при главној квартири, или да се сасвим врну у Србију. Главнокомандујући оставио им је то на њихову вољу, како они за добро нађу; али на сваки начин, приметио им је, да не би згорег било, ма који од њих, да при главној квартири заостане те да правитељству своме известија даје о течају конгреских преговора и о том, шта се постановило буде на њему и у смотрењу Србије. И тако, по договору међу њима, Југовић је остао при главној квартири, а она друга двојица отишли су у Србију.

При свему томе што је дело процеса главнокомандујућег са овим српским депутатима најпосле на ово сведено, опет не треба држати да је свршено. По „Военном Сборнику" за 1864. годину № 12. дело ово продужује се од 219. до 227. стране. Ми морамо, ради веће јасности истине у целом овом процесу, и ово продужење „Сборниково" овде извести, и са оним првим делањем и одношењем књаза Прозоровског депутатима српским у свезу довести, како би се у целоме ствар лакше увидити и појмати могла.

Као што се и из причања „Сборниковог“ види, Правитељство српско није довољно било са оним резултатом, који су му: члан Совета Павле Поповић, и секретар Карађорђев, Јанићије Ђурић, из главне квартире руске, од главнокомандујућег донели; јер у инструкцији њиховој и пуномоћију њиховом они никако нису овлашћени били да са главнокомандујућим, било о чему му драго, какве преговоре чине. По инструкцији и пуномоћију њиховом, они су имали отићи у Петербург, а никако саглашавати се са сурогобатним советима књаза Прозоровског и враћати се из Јаша у Србију; они су имали предстати самоме Императору, предати му молбеницу, коју су из Србије на име Његово понели, с Њим говорити и из Његових уста уверити се о будућој истиној судбини Србије, и баш ради тога је Југовић у ову депутацију, за трећег депутата, и опредељен. Но како му драго сад, шта је ту је, али Правитељство желећи ставити се у чисту извесност за будућност земље, којом оно управља, нашло је за нужно друге нове депутате у главну квартиру руску, кад им се у Петербург не да ићи, послати, и по томе, Совет народни, снадбевши и ове депутате пуномоћијем и инструкцијом, у којој је главно било: договорити се на писмено са главнокомандујућим о томе, какве ће ползе, из сојузног дејствовања Срба с Русима противу Турака, и народу српском у део припасти, разуме се: по срећном окончању рата, — замоли и Родофиникина, који врат и ломи Србији, да он главнокомандујућег извести о доласку к њему нових депутата, и да их у благонаклоност његову препоручи.

„Военный Сборникъ“ каже: „Нови депутати приспели су у Јаш 25. дана Фебруара месеца 1809. године, а 1. Марта предстали су они књазу Прозоровском заједно са Југовићем, који је, после оне прве двојице депутата, при главној квартири руској заостао. („Военный Сборникъ“ није нам показао поименце ове нове депутате.] Јамачно су ови депутати српски морали се што,

на овом првом састанку са кнзем Прозоровским, позвати се на обећања главнокомандујућег Михељсона, која је он народу српском у његовој прокламацији, под 11. јануаром 1807. године, појавио,* па зато је, речени књаз, за обезуважити то, казао им, да је Михељсонова прокламација неумесна, и да ништа не важи на њу се позивати. — Ови су депутати, осим учињеног позива на прокламацију Михељсонову, предложили књазу Прозоровском и молили га, да се будуће положење њихово и одношење српског народа к Русији уговором између Русије и Србије означи на хартији, и да се то сведе у неке, само Русији и Србији познате, точке, које ћеду на свагда своју силу и важност имати тако, да с једне стране Русија узможе с тврдим поуздањем рачунати на силно садејствовање Србије противу Турака, а с друге, да и Србија има нешто положително у рукама у смотрењу будућег свог жребија. Ово предложење, речени депутати, поткрепљавали су тиме, што су доказивали: да је народ српски и њихов верховни вожд Црни Ђорђе искрено предан и привржен к рускому монарху, и за кога су они, и по најовлашнијем намигу, не само готови свагда на оружје дићи се противу свакого непријатеља Русије, него да су за њу готови жертвовати се и имањем и животом својим. Књаз Прозоровски све је силе своје употребио да српске депутате од таковог поискавања одврати и одговори, јер је са свим немогућим налазио ма какво писмено обвезитељство Србима дати, и јошт млого више допустити између Русије и Србије закључење каквог секретног уговора. Но видећи на страни депутата, а особито у Југовићу, непреодолиму упорност у настојавању за један такови акт, он је принуђеним се нашао, као што и сам, у свом донесенију министру иностраних дела, каже, „противу свога расположења дати им једно писмено објаснење, у ком већ није могао избећи а да им не учини нека опровржења у њиховим предложени-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год., № 7., стр. 24, 25 и 26.

јама појављена, и да им, за доказ истинитих својих у том закључења, не наведе и нека своја објаснења.«

»Будући упуномоћен — писао је кн. Прозоровски, под 7. Мартом, депутатима српског народа — и следујући сопственој наклоности по љубови мојој к народу српском, држао сам за обвезаност, како сам лично, тако и преко других надлежних чиновника упустити се усмено са г. Југовићем у подробна и опстојателна објаснења о томе предмету, јер у тадање време није могуће било све оно написмено дати му што сам му усмено саопштити могао. Ја сам му доказао да је савршено немогуће привести у дејство она намерења, која је г. Југовић, као од народа српског произлазећа, мени представљао, будући да народ српски онакова намерења никако није могао ни имати, јер је, као и сви други народи, без просвештења и без икаква поњатија о политики. Онакови неумесни пројекти, које је Југовић мени представљао, могли су бити сачињени само од неких поглавара, и подобни су сновиђењу, а не једном мишљењу, основаном на зрелом расуђењу, што и показује: да сачинитељи тих пројекта ни најмање нису свесни ни о политическом положењу јевропских држава, ни о њиховој сили и узајамном њиховом одношењу и свези, ни о интересима сваке те државе понаособ, ни о месном положењу њихових земаља и владанија.«

»Г. Југовић, убеђен будући основателним наводима, које сам ја њему тада изложио, као и подробним објасненијама од свега, што велики покровитељ Србије свеавгустејши монарх мој може и готов је учинити за благостање народа српског без повреде своје и његовог царства, уведомио ме је на послетку писмено, и како мене, тако и генерала Голоништева Кутузова уверио је усмено, да је он, са свима предложенијама и објасненијама, која су му за осуштествљење дела учињена, са свим задовољан и уверен, да ће се народ српски, на учињена мном постановљења у ползу његову сагласити. Сад пак преко

свега више сказаног, к крајњем мом удивљењу појавило се неко ново мени питање“. (Ово, што су садањи депутати кн. Прозоровском предложили о закључењу више споменутог уговора између Русије и Србије, није истина да је ново питање; по речма кн. Прозоровског, ово су, и они први депутати с Југовићем, у инструкцији својој имали, па су му и они то исто предлагали, о чему он, како онда што ништа није хтео да зна, тако исто и сада чини).

„За излишно ја држим сад наново упуштати се у даља објаснења по оном делу, почем су се сад појавила друга опстојатељства.“ (Ова нова опстојатељства јесу: што се није мир закључити могао, и што се по томе, рат обновљава).

„И тако — главнокомандујући продужујући своје писмо депутатима, каже: „Почем сад, од преговарања о конечном миру, нема више речи, и почем се за то састављени конгрес раскида, то и даљим мојим објаснениjама с вама места нема. Но ја бојећи се да моје речи вама изговорене, не би биле са свим у другом виду описане врховном вожду, Совету и народу српском, ја сам се решио саопштити вам моје мисли на хартији, тим већма, што сад, кад по видимоме наступа време рата, може се говорити са свим слободније и с већом откровеношћу.“

„Непоречна је истина да мој предшественик, покојни генерал Михељсон, није снабдевен био с таким пуномоћијем, с каковим сам ја од государја Императора удостојен, а по томе и обнадежденље, које је он Србима у својој прокламацији и иначе изговорио, на које се и депутати опиру, не може имати никакве силе ни дејства; па најпосле, ни са здравим расуђењем не слажу се његова обећања, будући је он такова чинио пре него што је увидити могао крај и последства рата. Јавним пак и очевидним доказом томе служи и то, што је он сам сопствена своја обећања опровргао тиме, што није у снази

био ни закључено и до сад трајавше примирје и на Србе распрострети, у чему сам ја, по силном мом настојавању, успео и торжествено на то согласије Портино добио, у следству којега и спокојствије Србије није до сад нарушено било, и народ је српски имао прилику велике ползе извући из обработавања својих њива и ливада, попуњавајући житом своје амбарове, и из унутрашњег устројавања своје земље.«

»Ја сам вам са свим одрешито казивао, а сад ћу овде опет да пофторим, да государ Император, покровитељ ваш, по заданој другим јевропским државама речи, не само неће никога себи у подданство примити, него неће никога својој власти потчињавати, нити какве земље и народе, на десној обали Дунава, присвајавати, јер у противном случају Русија би принуђена била са свима тима државама заратити се. Русија има у три краја государства свога армије противу непријатеља својих: једну у Финландији противу Шведа, другу у Грузији противу Персијана и Турака, и трећу, којом ја имам чест предводити, овде. А сврху тога јошт и то постоји, да и опширне границе царства нашег свуд морају, ради општег унутрашњег спокојства, млогобројном војском поседнуте бити, на обдржавање којих врло велике суме новаца морају се тропшити, а по томе самом не може Русија и на потпомагање Срба у трошкове се бацати.....«

»Покровитељство государа Имперaта над Србијом јест тако веројатно да никаквој сумњи подлежати не не може. Ја сам предполагао, да се је мир с Портом уговорити и закључити могао, неке извезне точке у том миру, полезне за Србију, постановити, о којима је и г. Југовић од мене извештен био, и те су точке следујућег значења биле. 1.) Совршену амнистију, или потпуно предање заборавности свега прошлог тако, да нико од Срба не може подвржен бити ни најмањој освети за пређашња њихова дејанија, расположења и мисли. 2.) Да буде допуштено Србима уредити сопствено своје унутрашње

прављеније без свакот учешћа и уплива са стране Порте, и да Срби буду у потпуном и беспрепјатственом праву све земље, вароши и тврдиње, које су заузели, и које се у њиховим рукама налазе, у својој власти задржати. 3.) Да сви они христијани, из разних провинција турских, који су поданици Портини, и који су се за време рата у Србију населили, не само не могу бити узнемиравани од стране Портине, већ да могу, без свакот препјатствија, у Србији на вечна времена и остати. 4.) Обвезаност са стране Србије према Порти, за уступање њој свију ових благодејанија и зато, што ће у Србији не мали број христијана, поданика Портиних, заостати у ползу Србије, ова последња Порти да плаћа сваке године, у место данка, једну умерену и никад не мењајућу се суму новаца, к збирању које суме Порта да не може пошиљати нити своје сабираче, нити икакве екзекуције, него само Срби да такову сабирају, предају и да носе званије вазала Портиних. 5.) Государ Император покровитељ Србије да буде, и да он гарантира за точно испуњење свију више означених привилигија, и то покровитељство биће тим поузданије и дејствителније, што је Његово Величество, са согласијем преимуштественејших држава јевропских, предположило поставити реку Дунав за границу са ове стране царства његовог; а кад тако буде постојало, онда ће за свакад у Малој Влашкој налазити се војска руска, и Остров, преко кога и сад одржавамо ми кумуникацију са Србијом, остаће присаједињен к Малој Влашкој, и зајмљен ће бити нашом војском. Ја, по овоме, држим да је свакоме очевидно да оваково распоређење не само што ће обезпечити биће Србије, него ће успокојити и народ српски у ненарушимом наслађавању свију више прописаних премућства. А поврх свега, довде реченог, јошт ће и министер росиско-императорског двора, при Порти пребивати имајући, дужан бити ходатајем и заступником по свима делима вашим у Цариграду бити.“

„Ето вам одговор на питање од вас мени учињено: у чему ће се состојати покровитељство свеавгустејшег монарха мога над Србијом, премда у прочем такво питање било је са свим неприлично од покровитељствујемог народа к покровитељу.“

„Военный Сборникъ“ каже: „Овај одговор свој књаз Прозоровски послао је депутатима са једним од својих преводчика, (а то баш никако није нужно било, јер ми смо видили где он сам признаје, да Југовић „изрјадно руски говори“; али он сад већ није имао вере у Југовићу, као што ћемо мало даље видити како он новодошавшим депутатима, Југовића неумесно опада) ком је у дужност стављено било, да објасни и растолкује представитељима народа српског све оно, што би се њима непоњатно чинило. Депутати су довољни били са оним обећањима, која су им објашњена била у писму, и исказали су, да ће, како Совет тако и народ српски (обилазећи Карађорђа, но ово је само с руске стране овако) с њима једнога мњенија бити, премда, по истини, Срби нису то желили. Њима је са свим друго нешто у глави било.“ — А шта је то било, и откуда је таково закључење о Србима, у настојећој Србији, учињено?

„Военный Сборникъ“ у продужењу, а наравно по дневнику Родофиникиновом и књаза Прозоровског, каже: „У самом делу српско правитељство желило је и надало се, да ће у преговорима мира закључено и постављено бити: да се границе Србије распростране до реке Марице, т.ј. до самог Адријанопоља. Они су мислили установити независимо, под покровитељством Русије, српско царство, са присаједињењем томе Видина, Ниша, Новог Пазара и једном речју, са присаједињењем свега онога из чега је у древна времена састојало се српско царство. Кроме тога они су у свом предначертању имали, да им буде слободна пловидба по Дунаву до утока његовог у Црно Море; да им је слободно ковати српску монету из сопствених рудника, да им слободно буде за-

вести регуларну војску, да имају своје посланике и консуле, по начину других држава. Срби су замишљали и о томе су се и изјашњавали, да они хоће да заведу и нешто, што ће налик бити на порто-франко, како би тим поводом установити могли трговачка сношења са Александријом, откуда би могли довозити у Србију памук и друге продукте из те земље. Они су, као људи прости држали, да, при настојећем случају, уздајући се на силе своје и на добро расположење према њима свију других, у Турској живећих, јединоплеменика њихових, да ће постигнути све што желе, ако се само не изроди какова противност од стране Аустрије, или Француске, и другог каквог јевропског двора.“

Као што речени „Военный Сборникъ“, у примедби под бројем (29.) на стр. 223. каже, „све је, у овом последњем ставу изложено, показаније књаза Јована Рашковића“. Да би се знало је ли штогод тај књаз Рашковић између себе и Србије имао општега, и је ли требало оно, што је он казао, применити и на Србе у Србији, ми налазимо за нужно мало поиздаље, о реченом књазу Рашковићу, што проговорити.

Јован Рашковић истина је од старовлашког племена „Рашковићи“ из кога је Порта, разуме се, не без своје државне користи, по једног за башкнеза над Старим Влахом, с бератом и ферманом, постављала. Но како је ово Портино постановљење, после прилично дугог времена кад се је јаничарство осилило и по свој земљи цариградске владе распрострло се, њиховим себичним интересима противно било; јер су они себи допустили били све и свачије освајати и уживати, не питајући, да ли оно што они хоће да за своје и да без труда уживају, има госу свога, и да ли тај госа има од кога и какво законито право. За њих законитост ништа није значила, они су се у силу своју уздали. И тако, ми држимо, да је ово главни узрок, што је и старовлашко башкнештво, јошт пре устанка Карађорђевог, слабити и конечном

уништењу приближавати се почело. Али зато опет, у устанку Карађорђевом, и у време уздигнућа и старовлашана противу Турака, затекао се у Староме Влаху дејствителним башкнезом, Максим Рашковић. Је ли пречи био, по првородству, Јован Рашковић од Максима, да дође за башкнеза, то нам није познато; али да је Максим чувао и свагда био на своме огњишту, да је здраво одважан и да је и све своје, и Турке, који су могли и народу и њему шкодити, у главу познавао, па тиме успешно и предупређивао сувишна зла, која су Турци јаничари свагда умишљали и народу старовлашком причињавали, то је непоречна истина, и зато је Карађорђе, због оваких својства, кад се Стари Влах подигао и Србији присаједминио, Максима, и војводом старовлашким учинио. Јован пак Рашковић, пре уздигнућа Старога Влаха и присаједињења његовог к Србији, налазио се у Цариграду, и тамо, по свој прилици, преко фанариота радио је да Порта, рођака његовог Максима, са башкнештва сметне, и њега, на место сметнутог Максима, за башкнеза у Старом Влаху воспостави. Јован је дуго времена, обијајући прагове фанариота и паша турских, тада у Цариграду пробавио док је и грчки и турски језик научио, те је тако, једно без трошка будући, а друго ваљда и препоручен од каква финариота, са пуномоћником Портиним, при концу 1808. године у Јаш дошао, и ту се налазио уз Турке, али без сваке важности и уплета његовог у дело преговарања о миру.

Јован Рашковић у Јашу се и оженио. Он је узео једну младу гркињу, која је, по свој прилици, морала бити собна девојка какве фанариотке књагиње. Он је нешто и добио уз ту девојку, те је то трошио и тиме се китио да свуд може као књаз, представити се. Он се ни најмање није бринуо за фамилију своју, главна је ствар његова старања била до саме смрти, која га је у Цариграду снашла, чини нам се, 1849. године, да буде признат за књаза, и да га таковим називљу. Он је, као што

рекосмо, цело време живота свога око тога највише провео, све једнако препоручујући се и дејствујући свуд и код свакога, где му се год и најмања прилика показала, да се у желању своме помоћи може, па је најпосле и у Србију дошао да проба, не би ли Максима збацити, и себе на његово место, за војводу старовлашког, учинити могао, па кад је видио да од тога ништа бити не може, јер ту треба човек, кроме нужног знања, и да је снажан, крут и одважан, а он онда запне и оде опет у Цариград фанариотима; и оданде оде у Александрију. Ишао је и на хаџилук у Јерусалим, и у Меку и Медину, под видом Турчина, тамо се поклонио гробу пророковом, и са осталим турским поклоницима назвао се „Хаџи Баба“, и најпосле дошао је у Бесарабију. Па будући да га нико није хтео титулирати књазем и као таковом чест и издржавање давати, он опет оде у Цариград, и тамо се, у најгорој бедности, сконча, све једнако тражећи да буде признат за књаза, и да му се, као таковом, по праву, које он говораше да има, у Старом Влаху, ако не у Србији, башкнештво даде.

Од оваког вагабунда је ли умесно било, руским агентима, примати онаква показанија, па шта јошт више, такова показанија наметати Србима у Србији, и вмењавати их у жеље српске, који ништа оnштега са Јованом Рашковићем имали нису.

У „Военном Сборнику“ за 1865 год. у № 2, на стр. 269. има приложено и једно писмо овог Јована Рашковића на име Родофиникиново,—жао нам је што ово писмо нема ни дана, ни године ни места где је написано, чиме би се, по нашем мишљењу јошт већма осветлила лажљивост и тога писма.—А за доказ, да је Јован Рашковић у овом писму, ако је истина његово, лагао, ми ћемо да наведемо неколико примера из истог писма. Он каже у том писму: а.) „Ја мислим да вам је познато да су житељи Старога Влаха мене молили да се примим началства у мом отечеству и да будем над њима књаз“. Где

су житељи старовлашки њега видили те да га моле да се прими началства над њима, кад он никад у Старом Влаху није био, мањ да је онда кадгод тамо отишао из Србије, кад је његово отечество присаједињено било Србији, и кад је тамо, Максим Рашковић, као башкнез од Старога Влаха, за војводу постављен? б.) Он каже: „Ја видим да све иде нагоре и да народ с једне стране пада у ропство Турцима, а с друге га немилосрдно разоравају Шумадинци. Тако се нaзивљу Срби они, који живе на десној обали Мораве“. Старовлашани кад су се уздигли противу Турака, наравно на позив из Србије, и кад су уза Србе пристали, никаква немилосрђа од Срба нису претрпили, разве ако је хлеба за војску требало, то богме и Старовлашани, и други християни нису могли избећи да не даду. А што се оних Срба, који се по пределу Шумадије, Шумадинцима називљу, тиче, као да су они немилосрдно са Старовлашанима поступали, овде је прво то лаж, а друго: да Шумадија на десној обали Мораве постоји. Та Шумадија је досад свакад на левој обали Мораве била, како ли је сад Јован Рашковић, или, пријатељ Србије, Родофиникин премести на десну обалу, то ми не знамо објаснити. в.) „Зато су сви житељи Старога Влаха, Сенице, Торговице, Пештере, једне части Херцеговине и Босне навалили на мене и моле ме да ја одем у Београд, оставивши млађег брата мога у место мене међу њима да се налазим у Совету српском, и да за њих свако старање приложим.“ По оваком његовом казивању мора се мислити, да је он у свима споменутим пределима већ као старешина био, кад каже, да није могао у Србију у Совет српски доћи као депутат оних народа, док брата свога млађег међу њима, у место себе оставио није. А то је све лаж. Он никако, баш и да је хтео, у споменутим пределима није смео бити, а јошт млого мање какове људе, у оним пределима, за какво договарање око себе скупљати. Он никако није, таквих послова ради, у Србију долазио и у српском Совету, да

за кога што ходатајствује, налазио се; јер он као онакав, како смо га ми више описали, никако у Србији капике није имао. г.) Он каже: „Будући је њима — т.ј. више споменутим народима — до знања дошло да сам ја послан од стране Портине ради преговарања с Русијом о миру; а потом да сам дошао и у Београд, оканули су се сваког подозрења и поверовали су, да руске војске иду к Рашки њиховог избављенија ради." Ми смо већ казали како је он, у свити турских пуномоћника, на концу 1808. године, из Цариграда у Јаш дошао, и како се је, без сваке политичне важности за себе тамо, за време трајања преговора, налазио. По раскинућу ових преговора он је, истина, дошао у Београд, у костиму спирофанариотском, ту је неко кратко време пробавио, па кад је видио да за њега нема места ни у Старом Влаху, ни у српском Совету, а он онда некуда по дотадањем његовом обичају, у свет тумара. д.) Он каже: „По крајној мери нека се нас ради умилосрди руска држава, па нека нас она милосрдном и правосудном руком преда својим посредством Порти Отоманској по оним условијама какова је она закључила са мојим прецима који су се називали „књаз Рашковић", и ако би се што кад учинити могло, па би Русија још и њега у Старом Влаху за књаза воспоставила, као што је он на то и ишао, ми, као што Јована Рашковића на скроз познајемо, утврдо држимо, да он у Староме Влаху никако друкчије не би могао књазовати, него као и Папа у Риму што сад папује, т. ј. да му неко све једнако лопатом нагрће новаца, и да му Русија један корпус војске пошље, и тамо о свом трошку издржава, ради безопасности његове сопствене личности и његовог књазовања, које Максиму Рашковићу није од потребе било, јер је и он, као и сви житељи Старога Влаха, задовољан био с њима заједно, кад је гладан, у место бела хлеба, овсеницом се заранити, и свакад Турчину, на одбрану свога брата, са голим ножем у руци на супрот изићи. И, е.) он, између осталога, напослетку каже и ово: „Ја вас

молим сачувајте да за ово што вам ја овако пишем не дознаду Срби, јер они имају тамо шпијоне, који од великих људи искрађују речи. Четворица таквих налазе се и у Букурешту и могу овамо, кад би за овако дознали, јавити, а овде, ви знате, да се са човеком поступа као са птицом, без суда. Сва наша надежда на Бога и на државу русијску.“ Да су Срби у Србији, оваког вагабунда примили и задржали за члана у свом Совету, јамачно не би се, Јован Рашковић, овако зло за њих изражавао; али будући да Срби ни мишљењем, ни начином живљења и понашања с Рашковићем нису се могли сродити, то је њему и дало повода притећи Родофиникину у помоћ у оцрњавање карактера српског.—

Књаз Прозоровски, као што и „Военный Сборникъ“ каже, давајући онакова обећања, као што смо видили, у писму свом депутатима српским, он, не пропуштајући ни више наведена исказанија Јована Рашковића, и обраћајући вниманије своје и на друга претположења српска, која су му Југовићем исказана, продужујући своје писмо реченим депутатима вели: „Југовић ми је казао, да су се Срби усудили већ и конвенције закључивати са окружавајућим њих народима скришом од њиховог покровитеља, и његовог министра у Србији пребивајућег (Родофиникина). Ја не могу бољег и истинитијег уподобљења учинити са оваким поступцима Срба него да је покровитељ отац, а покровитељствујеми народи његова деца. Каква ли су то према своме оцу деца, кад они тајно од оца сами са собом хоће да располажу? Ја представљам сваком благоразумном, просвештеном и правосудном човеку, но не интриганту, (ово се односи на Југовића) да расуди о овом мом расуђењу, и уверен сам, да ће сваки такав са мојим закључењем согласан бити.“

„Господин Југовић изјавио ми је као да би народ српски у стању био, и по закљученом миру између Русије и Порте, сам, сопственим својим силама, противу Турака рат продуживши, војевати. И ја сам му сву не-

уместност таковог претположења објаснио. Ја сам му казао да би турски пуномоћници, наравно, кад би ово казивање Прозоровског истинито било, и кад би Турци знали за овака претположења српска на конгресу принуђени били искати поруку од государја Императора у том, да не ћеду Срби, и пошто им се нека права од ње уступе, опет на њу нападати и обеспокојавати је. И тако је ли могуће ово довести у согласије једно с другим? Хоће ли приликовати народу српском продужити рат противу Турака против интереса Русије и њиховог покровитеља, у ком они непремену потребу морају имати за своје одржање, и може ли государ Император бити покровитељ таковом народу, који, против расположења његове височајше воље поступа? Ја имам од Југовића инструкцију и тајне пунктове, који су њему дани, и које, ја не могу друкчије држати него за сањарије у чему, нека правитељство српско буде милостиво, и нека опрости грехове сочинитељами такових планова. Ни једна од јевропских држава, а најмање Порта Отоманска ни под каквим видом неће се согласити на такове тачке, да у Србији буде књаз совршено ни од кога независан, и да се сједини, под његовим владичеством све пространство земље древне Србије. У тим тајним пунктовима између прочег има и једна тачка пуна благоразумија, и у њој је казано, да Срби без знања свога покровитеља не ћеду никад никаквих часних договора с ким закључивати. Но Србија или управитељи њени већ су такове кораке учинили у противност сопственог њиховог закључења. Јер Југовић је уверио мене, да су сви једнородци српски у Албанији, Босни, Херцеговини и у Црној Гори с њима у договору и сојузу, и да к томе могу се још и аустријски Срби к њима присоједииити, само кад би Русија, у таковом њиховом соједињењу противу Турака са Србима у Србији, заштитила их од Аустрије. Врло је природно, да, узбунивши све више упоменуте земље и народе, могли би Срби узбунити такође и придналежећу

француском Императору Далмацију и Боку Которску.... И по овом плану надлежало би Русији завојштити се са целим светом. Је ли могуће људма благоразумним, који макар и најмање поњатија о свету имају и помислити, да се Русија ради Србије жертвује, да истроши сву снагу своју и у људма и у новцу и величије своје да преобрати у слабост? Мени се чини да ја нисам ни најмање погрешио, што сам такав план назвао сновиђењем.“

„Настојећа више описана тајна цељ српска састоји се у том да се са свим истреби и уништи турско царство у Јевропи и да се обнови древна грчка империја.“ Аферим памети дубокомислећег књаза Прозоровског! Срби нису имали шта друго мислити и о чему другом промишљати о себи и о својој домовини, него им је стало било о возобновљењу грчке империје! Ако шта може бити начисто глупо и лажно, то заиста, од оваког закључења књаза Прозоровског, ништа глупље, и ништа неистинитије на свету нема. Али је то био, не само за несрећу Србије, него и за непостижење потпуних интереса Русије, фелдмаршал и пуномоћни главнокомандујући, коме је, и руковођење судбине Србије, у руке предано било!!! Ја би вас пре свега упитао: За кога ви мислите, или кога држите да би био император те востановљајеме грчке империје, или ћете ви, као протектори, коганибуд у своје време за то место назначити? Зар се из оваког израза бујног аристократа руског не види како исмејава представитеље народа српског, и такав један имао је образа себе назвати „другом народа српског“. „У прочем и ја нећу одрећи да сви християни у Турској желе, да се владичество мухамеданско једанпут уништи, но за извршити тај посао, не само Србија, него и Русија сама, без согласија других јевропских држава, које би се такође у том интересирале, ништа учинити не може, премда с друге стране ја би сам могао то дело у извршење привести са овом војском, која је моме предвођењу поверена, а особито у настојећем положењу Портином кад

се она налази при крајњем упатку од унутрашњих метежа и растројства.« Он је и сувише, у овом турском рату, показао колико је кадар. —

»Овим писмом ја вам дајем ултиматум, у ком све што сам казао и решио, ви ћете поњати моћи, а ако г. Југовић није понимао и не може да поња, онда ја морам држати да то његово непонимање има за основ какву-нибуд интригу, јер сам ја њему јасно и врло поњатно сва опстојатељства та објаснио, која су у овом ултиматуму тачно и подробно описана. У прочем, по настојећем положењу дела Русије с Портом, кад се је већ и конгрес растурио, ја налазим да је и ваше бављење при главној нашој квартири излишно, и зато вам препоручујем да се вратите у своје отечество, и да однесете правитељству своме овај мој одзив. А ако би се, по каквим опстојатељствама, опет конгрес поновио и сабрао, ја ћу у таком случају и сам, од правитељства српског, поискати да пошље своје депутате овамо у главну нашу квартиру.«

Г. Дубровин, који ова одношења Русије к Србији и Србије к Русији, изнаходи, и у »Военный Сборникъ« печатати даје, на млогим местима, па и овде, уплеће своје мњеније и изриче свој суд на више споменута одношења, и то све и свуд, и он чини само с точке руске, па нам и овде каже: »Ово, у вишем степену достојно замечанија књ. Прозоровског писмо, јасно карактерише како наша одношења к Србији, тако и то участије, које је Русија, у устројству дела српског народа, принимала. У свима писмама и обећањама, која су нашим правитељством давана Србима, у запискама, пројектима и предположенијама, која су, за предстојеће устројство српских дела, чињена, свуд се види хуманост и бескористије, с којим се умешавала Русија у дела народа српског. И пре се може укорети тадање наше правитељство за сувишно попеченије о Србима, него ли за желање извући из тога каквенибуд ползе за Русију. У кратко казати, реч »покровитељ« која се често употребљавала српским

правитељством у његовим писмама к рускому правитељству и његовим представницима, у потпуном смислу карактерише наша односења к српском народу.“

Да није баш начисто овако као што г. Дубровин држи, т ј. да се је Русија више о Србима бринула него што би јој сопствени њени интереси то допуштали, ми ћемо, осим млогих других доказа једно мишљење графа Румњанцова, под 10. Априлом ове, 1809. године, књазу Прозоровском депешом саопштено, овде навести, и ово мњеније грофа Румњанцова морало је последовати књ. Прозоровском онда, кад је он више споменуте депутате српске отпустио, и кад је дело процеса свога с реченим депутатима грофу Ромњанцову, испуњавајућем дужност министра иностраних дела, саопштио.

„Петербуршки кабинет свагдар се старао помагати Србима, и то је чинио за то, не само да би они могли што боље нама садејствовати у овом рату противу Турака, него и за то, да их не охладнимо односително к Русији. Русија никад нити је имала намере ни жеље завојевати Србијом: присајединеније Србије к Русији, свагдар је наше правитељство држало за дело немогуће и несаобразно са политическим видовима. Ако је оно и старало се препоручивати Србима свагда јединодушно дејствовање с нашим војскама противу Турака, то је чинило колико за облакшање своје, толико и за то, да се успе на будућа времена учредити жребије Срба, које ће најлепше одговарати моћи њиховом сопственом желању.“*.

Продужујући ову депешу граф Румњанцов, књазу Прозоровском, он му каже: „Государ Император соизвољава да ваше Сијатељство уведоми Србе прво, о прекомерном негодовању Његовог Величества противу Порте, која је, у исто време кад је послала своје пуномоћнике у нашу главну квартиру за договарање с нама о закључењу конечног мира, коварним начином закључила сојуз са Енглеском, непријатељицом нашом, и да, после та-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. годину № 12. на страни 226.

ковог поступка њеног, ни у каковом случају ми нећемо више штедити никаквих интереса Портиних. А после тога да обнадеждите Србе, ако се кад опет мирни договори између Порте и Русије отворе, да ће једина брига ваша бити о ослобођењу њиховом од зависимости Портине и о присвојењу права, под покровитељством Русије саставити и уредити себи конштитуцију, какву они сами по сопственому своме расположењу зажеле.« *

По овој депеши грофа Румјанцова, види се, да донесеније књаза Прозоровског о поступку његовом и преговорима са депутатима српским, у Петербургу није добро примљено, али зато опет не само књаз Прозоровски што је и даље остао веран донесенијама Родофиникиновим, него је, по тима и по следујућима, и књаз Багратијон, и граф Коменски II., па можда и сам Кутузов, у одношенијама својима за Србију, и на спрам Србије, политику своју устројавао.

Ми ћемо се о томе уверити из сопствених поступака више упоменутих високих лица.

И они први депутати, између осталог, упуномоћени су били као и ови други, да, као за најглавније, моле Русију, да она један тајни и јасни уговор са Србијом закључи, који би, на свагда, своју силу и важност имати могао, и којим би уговором будуће положење Србије и одношење српског народа к Русији означено бити имало, да би по томе, с једне стране Русија, могла рачунати на силно садејствовање у овом рату Срба, а с друге, да би и Србија тим начином имала у рукама својим известну уздајицу у смотрењу будућности своје. И они први депутати, као и ови други, молећи и представљајући књазу Прозоровском за устројење једног оваковог уговора између Русије и Србије, они су га и уверавали о искреној привржености к Русији свега народа српског и њиховог вожда и о том да ће свагда, сав народ, по најмањему намигају Русије, готов бити, из љубави к по-

* Страна 227.

кровитељу своме, све, па и сами живот, на жертву принети, и да о тој прврžености и љубави српског народа и њиховог вожда к великом покровитељу свом, ни најмање сумње нема и не може бити.

Оваковој молби и предложењу српских депутата главнокомандујућему, по здравоме разуму и по чистој споведљивости, нама се чини, не може бити никакве мане и замерке. И ако је Младен наговорио Карађорђа на посиљање депутата у Русију са оваком намером, за какову и ми знамо, и какову и сам руски „Военный Сборникъ“ признаје, онда је ли могуће постојати ономе, што је Родофиникин у свом донесенију главнокомандујућему, о Младену рекао, т.ј.: „Он је сад променио свој план и устремио се наоружати Црнога Ђорђа против Црнога Ђорђа“, и прочи?* Један човек, и то такав, који има велики уплив на дела свога отечеества, и који зна да отечество његово ништа извесног у рукама нема нашто би се са поуздањем ослонити могло у смотрењу своје будућности, кад на овакав један корак наводи свога и народног вожда, може ли се за таковог човека, са срцем рећи, да он жели своме народу зло, и да своме вожду о злу ради? Овака лажна и адскй пакостно смишљена закључења само је могао, по Прозоровском, „министер руски у Србији,“ Грк Родофиникин, у договору са Митрополитом Леонтијем Грком, смишљати и подмети људма, који су истина прости, али с најбољим осећањима према свом отечеству и народу били.

Врло је тешко, и готово немогућно доказати и обавестити о самосуштном месном положењу и нахођењу ствари, једног човека у највишем степену аристократа; који држи, да по праву величија и велевластија свога може свашта говорити, свашта извртати по својој вољи и ћуди, сваког кривити и ако крив није, и сваког узети на подсмев и ако то благонравије ни у каквом смислу не допушта; који зна да му се не сме противуречити, или

* „Военный Сборникъ“ за 1864. годину № 9., на страни 7.

управо казати да лаже; који не познаје месност о којој се говори и ради; који не познаје околности оне месности, и који држи: да све овако само мора бити као што он зна и каже, а особито ако је такав јошт и од подобног себи предварително било из каква му драго узрока, недостаточно, накриво и злобно извештен, као што је тако у ствари српској постојало између Родифиникина и књаза Прозоровског. Први, не само што је, стојећи у најпакостнијем одношењу према глави српског народа и поглаварима његовим, лажне ствари књазу Прозоровском представљао, него је и оно, што се је у самом делу чинило и догађало, што је из тих догађајева проистицало и проистећи могло, као и могућности добрих прилика за поспешење напредовања Србије, опојен неугасимом злобом, у својим донесенијама извртао и у најопачнијем виду представљао; а други, бесан племеним достојинством, у ком је он рођен и воспитан и до 70. године живота одржан, немајући никаква срдачног осећања према човештву, лишеном титула, неизображеном аристократски, а при том и сиромашном, као што је и народ српски такав био, без сваког, ма и најмањег обраћања вниманија на донесенија Родофиникинова како би га у противуречију и у неистиности ухватио, слепо је следовао тима, веровао им безгранично, и по њима је устројавао своја одношења према Србији, и своја представљења к двору своме за Србију. Књаз Прозоровски, са оваким осећањима срца и душе, примио је и прве депутате, наравно, уз донесеније Родофиникиново, којим је он, уз друге своје адске лажи, наопако карактеризирао и речене депутате, а нарочито Југовића, о чему се уверити можемо тиме, што су депутати одмах, како су наступили на влашку земљу, по наредби главнокомандујућег, као шпијони, или, као посланици од једног непријатељског народа, под надзор стављени! Он је тако исто и ове друге депутате предусрео, и као што и оним ништа извесног и поузданог, на молбу и предложења њихова није

одговорио, тако исто и овим другим, може се рећи, да ништа није ни одговорио на оно, зашто су они молили, већ све којешта друго, које све скупа не вреди ни луле дувана. Али кад се хоће да се само заовија, и да се странпутичи, онда се овако тумарати мора.

Да је овај бесни аристократа руски срцем и душом био овакав, као што га ми карактеришемо, у томе нас уверава и сама руска Историја овога рата. У части првој, глави XI на страни 167. и 168. где се описује како је био несрећан удар његов на град Ибраил у Влашкој, при коме је 6000 војске упропашћено без сваког успеха, а због невешто њим изданих наредби за нападање, и где стоји и његово правдање императору, у ком он, за оправдати себе, није се постидио бацити сву кривицу, за ибраиловску несрећу, и на просте војнике, и на вође њихове, наводећи за прве: да нису имали дужног повиновања и доверености својим началницима, а другима, т.ј. генералима, намеће: да нису имали ни знања војничког, ни храбрости, ни одважности. А војници обојега реда, који су преживили несрећу ибраиловску, и који су сведоци били свега што се је догодило и зашто се је онако догодило, јединогласно доказали су: да су и началници и прости војници били одушевљени свагдашњим својим мужеством, готовим све препоне преодолети, да нису погрешке учињене, у наредбама за нападање, од самог књаза Прозоровског. На више упоменутој 167. страни речене Историје јошт је речено и ово: „К части руске војске служи и то, што је она, и кад се расвануло, све једнако под бедемима града Ибрајила стајала немилице од непријатеља, иза стена, поражавана и никуд се маћи није хтела док јој заповест није дата да одступа“. Је ли то неповиновање кад је у неколико полкова остало, после напада на Ибрајил, само по четири официра, и где генерали гину и рањавају се, може ли се то назвати нехрброшћу и неодважношћу? Али будући да је књаз Прозоровски кадгод, у ратовању и срећан био, то је

опет, поред свега више описаног, император Александер, имао к њему неограничено поверење, као што се то види из сопственоручних императорских рескрипта.

Ми смо, мало више показали како су и они први депутати, кад им је забрањено било ићи у Петербург, и књазу Прозоровском, по упутству даном им од њиховог правитељства, предложили и молили га, о закључењу једног тајног уговора између Русије и Србије, који би уговор на свагда своју силу и важност имати могао; и којим би уговором будуће положење Србије и одношење српског народа к Русији означено бити могло; да би по томе, с једне стране, Русија могла рачунати на силно садејствовање Срба у овом руском рату противу Турака; а с друге: да би и Србија, по сили тога уговора, имала у рукама својим извесну и положителну уздајицу у смотрењу добре будућности своје. И он је, као што смо видили, на врло груб начин предусревши ове депутате, силовитошћу својом, уподобљавајући их руским мужицима, и чинећи их „остолбњелима" пред пуномоћном горопадношћу његовом, одбацио њихова предложења и молбу усменим његовим објасненијама, састојећима се у том: да Русија, не може се дотле понизити да и са Србијом какве уговоре закључује. Овако је он одбио и ове друге депутате српске, који су му оно исто предлагали и за оно исто молили, о чему су и први дејствовали с том само разликом: што ове друге депутате није онако свирепо, но само са подозрењем предусрео, и што им је, на њихово предложење, свој онакав одговор написмено дао, у ком о њиховом предлогу и молби једва да се што опазити може; а оно друго, на што се је он у свом одговору позивао као на оно: каква је сношенија имао са Родофиникином књаз Јован Рашковић, који, у таковој радњи својој ништа општега са правитељством Србије није имао; како Србија кришом од свога покровитеља и његовог министра, у Србији пребивајућег Родофиникина, конвенције уговара са околним једно-

родним народима: Албанезима у Старој Србији, и са Србима у Босни, Херцеговини и Црној Гори, само је могла његова горопадност једну с брда а другу из дола саставити, и од небитности битност начинити. Но најпосле ако су се Срби један с другим и саопштавали, јесу ли се могли Срби зато окривљавати што су се саопштавали са својом једнородном браћом о њиховом избављењу испод јарма турског? Зар је могао ко, с правом и умесношћу, таково што чинити, Србији забранити, али видите: књаз Прозоровски бојао се, да Срби не воспостанове своје древно царство, и да не завладају и самим Цариградом! А сам, у истом одговору депутатима, каже да му је то, како Србија своја сношенија има са свима једнородцима својима, који је окружавају, Југовић казао, како је дакле могао тако безобразан бити да каже, да Србија скришом од свога покровитеља, некакве конвенције прави, и да зато осуђује управитеље Србије? Зове ли се то да Србија или њени управитељи што скришом од свога покровитеља раде, кад депутат српски пуномоћнику покровитељевом све исказује, шта се у Србији предполаже и како се мисли о томе, шта би Србија могла учинити наспрам Турске кад би више снаге физичне и материјалне имала? И све је оно, што му је Југовић као само мисли и жеље привитељства свога, најискреније, не само усмено исказао, него му је и на писмено по његовом захтевању, дао, мислећи да га боље обавести, он је бесавесно, бестидно, и пакосно назвао: инструкцијом Југовићевом и некаквим тајним пунктовима! И што је још пакосније: он је написао: да је циљ те скривене радње српске, истребљење и конечно уничтожење турског царства у Јевропи, и воспостановљење древног грчког царства!!! Гледајте каква је следственост руководила високи ум књаза Прозоровског, да се Срби брину и раде и воспостановљењу грчког царства! Пак онда, после свога овaког завртања и бунцања није се постидио казати депутатима: „Ово вам је ултиматум, у коме

сам ја све решио, и које ви све поњати можете; а што Југовић, коме сам ја све овако подробно и јасно усмено представио, није ме могао поњати, то ја морам држати, од његове стране, за интригу«! Он каже, да су и они први депутати с његовим обавештењима, која им је он у ствари њихових предложења и молби учинио, задовољени повратили се у Србију, па кад је тако зашто су ови други послани у истој, с првима, цељи? Он вели да су и ови други депутати задовољили се с његовим ултиматумом, и да су му се још и изјаснили: да ће с њима заједно и Совет, и сав народ, са овим његовим ултиматумом задовољан бити.

Из свега што је књаз Прозоровски у свом ултиматуму депутатима казао, ми имамо позитивно знање од људи, који су у управљенију земље учествовали, да ни ови последњи депутати никако нису задовољни били са реченим ултиматумом; али будући да су се преговори о миру раскинули, и да се је рат наново отпочињао с једне стране, у коме су се они надали да ћеду, и мимо воље књаза Прозоровског, самим течајем времена и ствари, моћи све оно постићи, о чему им, речени књаз не само мислити и желити, него и сањати забрањује; а с друге: што су се бојали, ако би и даље упорни у својим предложенијама показали му се, да их из главне квартире срамно не протера, нису му даље имали куражи његовом странпутичењу противуречити и одупирати се за своју чисту ствар.

У самом почетку овог ултиматума књаз Прозоровски казао је овде, прво: да је он Југовићу доказао совршену немогућност привести у дејство она намерења, која је он, као по жељи народа и од имена овог представљао. Он вели: „Ја сам њему казао, да такова намерења народ српски, прост будући, као и сви други народи, и не имајући никакова знања и поњатија о политики, није могао имати, него да су то пројекти једног дела поглавара, које ја држати морам за сновиђење, а не за

мисли и посао основан на зрелом расуђењу, и то само обелодањује да и ти поглавари, који овако што пројектирају, немају ни најмањег знања о политическом положењу јевропских држава“ и проч. Да је народ српски прост и без сваког знања и поњатија о политики, па да су, из таковог народа произишавше, и његове старешине исто тако без знања и поњатија о политическом положењу јевропских држава били, то и ми и данас, кад ове жалосне за Србију врсте пишемо, искрено признајемо. Али нису Срби баш тако ни затуцани били, њих је невоља и трла и учила, и ако баш ни о чем другом никаква поњатија нису имали, бар су знали, један с другим уговарати се кад су се код своје куће супрезали да своје њиве поору, а тај је случај сад наступио између Русије и народа српског. Па Срби видећи какав им је пријатељ Родофиникин, умесно су посумњали о својој будућности и по најсрећнијем окончању рата, и зато су предложили и молили за закључење једног онаког уговора, какав смо ми мало више навели. Ово захтевање Срба, колико је, са стране њихове умесно, оно, нити се је могло назвати сновиђењем, нити је потребовало особитог поњатија о каквој политици јевропских држава. А зар је и тај Карађорђе, кога је Родофиникин црњим од угљена у својим донесенијама представио, који је знао и кадар био образовати устанак народни противу Турака, наравно, позвавши на то и друге неке њему познате своје сународнике; тај Карађорђе, који је, до доласка Родофиникиновог у Србију, без ичије помоћи, само снагом народа, који је њега за врховног предводитеља свог изабрао и признао, освојио четири тврда града турска, осим многих других утврђења, у којима су се Турци угњездили били, и Србију од Турака ослободио, машајући се већ и за пределе, који су Лесковачком, Нишком, Видинском и Зворничком пашалуку принадлежали; тај Карађорђе који је тако застрашио био Турке да су буле, у својим кућама кад им се што расплачу

35*

деца ову утишавале: „Ћути бре, ето га Карађорђе“; који је код народа имао потпуну веру; који је бранио народ и од спољашњег непријатеља, и од унутрашњих зликовачких поступака; тај Карађорђе који је био даноноћни неуморими раденик, према знању своме, и на пољу управе земаљске, и по одважном духу своме, и на пољу бојном; кога су војници, које је он лично предводио, свагдар, јошт и не побивши се са непријатељем, напред себе за победитеље држали, и тај Карађорђе који је, пошто су Срби под његовим предвођењем, најпре варош београдску заузели, и у њој, из силне освете према Турцима, жестока насилија, особито према фамилијама турским чинити почели, двојицу од Срба обесио да тиме остале заплаши и од гњева и насилства уздржи, зар је могао тај и такав Карађорђе оно нечовечно дело учинити, и то у 1808. години, у Београду, чрез свога секретара, пред очима Совета, пред очима старца Доситија, кога је он здраво почитовао, као што то и сам Родофиникин признаје, и пред очима и самог пакленог, по души и срцу, агента покровитељнице Русије, које је Родофиникин смислио, и књазу Прозоровском писмом својим од 23. Маја 1808. године, доставио?* Зар је, велимо,

* «Вѣстникъ Русскый» не знамо која је № за 1863. годину на страни 104. каже, по донесенију Родофиникинову: «Ранке, поступак Карађорђев са братом његовим наводи за доказ справедљивости Карађорђеве; а не зна како тај исти Црни Ђорђе, који је обесио рођеног брата свог, за силовање једне девојке, пошиље ноћу у Београд да му се доведе покрштена Туркиња, и он ту покрштеницу одводи у своје село, и живи с њом, а род њен, који се састојао из две старе женске и троје малолетне деце заповеда бацити у Дунав, и то све испуњава његов секретар, који је ноћу све оне горње душе најпре поубијао па их онда у Дунав побацао, разгласивши: да их је све испратио водом низ Дунав, да би тим путем лакше могли отићи у своје отечество». Г. Дубровин, недостојан судити о карактеру овог великог, у својој простоти, мужа, свуд се намеће за осудитеља па и овде каже својима: „Мало доцније ми ћемо се још ближе познати са том полудивљом натуром, страсно свирепом и предавајућом се грабежу и насиљу.» Даље, на овој истој страни, продужујући реч своју, г. Дубровин у више споменутом „Вѣстнику», каже: како је Ро-

и Карађорђе овакав, као што га ми, истинити очевици, описујемо, могао бити, ма да је био прост, за презирање од представитеља Русије. Али видите, Карађорђе, и онај део поглавара српских, који су, за више наведени уговор између Србије и Русије кн. Прозоровском предлагали, по донесенијама Родофиникиновим, они су били слепо предани Русији као што је био Грк, митрополит Леонтије, Миленко Стојковић, Петар Добрињац, Јаков Ненадовић и јошт један два.

Друго. Како је Југовић, „убеђен будући основателним доводима њему изложенима, и по подробним објасненијама свега оног, што велики покровитељ Србије може и готов је за благо народа српског учинити без штете своје и свога царства, најпосле уведомио не само мене и писмено и усмено, него и генерала Голеништева Кутузова, да је он са свима њему учињеним предложенијама и објасненијама суштества дела савршено задовољан и удостоверен, да ће и народ српски на учињена му у ползу његову од мене постановљенија согласити се.“ А на послетку у закључењу ултиматума вели: „Ако г. Југовић није мене поњао, то ја морам држати да то његово непонимање морало је имати за основ каквунибуд интригу; јер ја сам сва ова опстојатељства, која сам у овом мом писму с тачношћу подробно вама описао, и њему јасно и поњатно објаснио.“

дофиникин кн. Прозоровском, под 21. Новембром 1808. године јавио, да је он принуђен био између осталог, завести и обичај да се у Србији и чај пије, само да би тим начином одучио Карађорђа од прекомерног пића, особито изјутра. ракије, и да би га тако, колико толико одржао у трезном стању и проч. Чуј свете! какви су представитељи Русије били у Србији, и каква су им лажна, подла и ниска донесенија била двору њиховом. За чудо је, да је Србија, од доласка Родофиникиновог у њу, јошт шест година трајати могла. — И ова оба донесенија Родофиникин је учинио после оног другог догађаја, који се извршио над његовом љубазницом и ове матером. Прво донесеније учинио је после овог догађаја на четири месеца, а друго, на 10 месеци доцније.

Зар и оваке ствари, баш и кад би истините биле, спадају, по г. Дубровину, у материјал за историју царствованија Александра I.?

Је ли могуће, по речма књ. Прозоровског, да је Југовић најпре њега разумео и задовољио се са објасненијама њему учињенима, а после да га није разумео, особито кад је ствар предлагања депутатских, и првих и других, једна и иста, и кад су и одговори књ. Прозоровског једног и истог садржања с том само разликом: што је одговор први био усмен, а овај последњи писмен, и што је у овом последњем, као написменом, имао прилику више напразно само фразеологисати? —

По свему више појасњеном, нама се чини, да је у свему овоме поступку према депутатима српским, а нарочито, према Југовићу, била интрига на страни књаза Прозоровског, коју је он обавио у љубав његову к српском народу, и коју је силом свога високомоћија, и депутатима и Југовићу у својим одговорима силио се наметути за зрела и основателна расуђења. Јесу ли дакле и депутати могли разумети га, и са оваким одговорима његовим остати задовољни?

А ево и преговарање његово и са самим Југовићем.*

Као што се из већег дела Родофиникинових донесенија увидити даје, њему је, у његовим поступцима и намерима у Србији, највећа препона био Младен и Југовић, премда он свуд уплеће и Милоја, па тако је он и сад, кад је Југовић с Павлом Поповићем и Јанићијем послан као депутат, не само за у главну квартиру руску, него управо за у Петербург, њега, особито, морао књазу Прозоровском најцрње описати, и по томе Родофиникиновом описанију, главнокомандујући је, као што смо већ видили, речене депутате, јошт не доспевше до њега, под надзор метуо, а нарочито је на Југовића, у пуној мери подозрење своје бацио, зато је књаз Прозоровски, кад је Југовић сам остао при главној квартири, силно подозревајући на њега, да он нема јоште каквих намера и пројекта, о којима, у општем разговору депутата с њим тајећи их,

* „Русскій Вѣстникъ“ за 1863. год. № 8. стр. 552, 553, 554, 555, 556 и 557.

задржао се изјаву учинити, подметао је своје људе да га кушају, па кад је видио да Југовић ништа не таји од оног што он држи да би Србију унапредити могло, а он га онда и сам на разговор позове. И ево како у више поменутом „Вѣстнику Руском“ стоји:

„Ми смо мало више већ споменули, како је по желању књаза Прозоровског, један од депутата српских, и то имено Југовић, остао у Јашу при главној квартири нашој. Главнокомандујући желећи изближе узнати садање расположење и желање Срба, наложио је надворном советнику Сиверсу да се упусти с Југовићем у разговор и објаснења, па кад је од реченог г. Сиверса добио известије, и он онда и сам Југовића себи позове.“

— „Ја ћу с вама да се разговарам не као главнокомандујући и упуномоћено лице од государја императора но као истинити друг српског народа, желећи по јединозаконију, по јединоплеменију и по сопственој наклоности споспешествовати благоденствију тога народа. Г. Сиверс доставио ми је разговор, који је он с вама имао. Из тога разговора ја видим да правитељство српског народа непремено хоће, да Србија буде совршено независима од Порте, и притом има у виду установљење особитог српског царства.“ (Ето видите где запиње. Неће књаз Прозоровски ни да желити може Србин о возобновљењу српског царства, као што је и Југовић, у разговору са Сиверсом, јамачно, у самој жељи, и то, може бити изрекао. Та није ли и сам књ. Прозоровски у донесенију своме министру иностраних дела казао, како му је Југовић, на првој аудијенцији, да богме, на питања његова одговорио: „Ни Црни Ђорђе ни ми, никад нисмо помишљали о установљењу српског царства“ само је у овом протоколу изоствљено, не знамо зашто, како је Југовић к свом одговору додао: „Али да помишљамо о распостранењу садање Србије и о ослобођењу од Турака Босне, Херцеговине и Старе Србије ако могуће буде, то ми не кријемо, и да би и од кога, од Русије

нећемо крити«.) „У првом мом разговору с вама и друговима вашим ви сте ме уверили, да никада нисте ни помишљали о востановљењу српског царства, а сад на једанпут противно ономе говорите.« (Дакле видите, овде је књаз Прозоровски, од изјављене жеље само, начинио право и настојателно хотење!)

— *Југовић* му је на ово одговорио: „Покојни главнокомандујући генерал Михељсон обећао је доставити Србији совршену независимост од Порте Отоманске, и имено нам је од њега објављено, да би срамно било за народ српски да он данак Турцима даје. О таковој прокламацији сав је народ српски извештен, он у то верује и своју надежду, за будућност, на томе сад зида.“

— *Књ. Прозоровски:* „Генерал Михељсон био је само главнокомандујући а не уједно и пуномоћни, следователно он никаквог права није имао таквог рода обећања Србима чинити, и ако је чинио, по овом самом опстојатељству његовог непуномоћства, то пада, постаје недејствителним, и на њему не треба ништа оснивати. А у прочем, ако је народ српски мислио учинити себе независимим, то је требало Совету заблаговремено са мном објаснити се, како би и ја, заблаговремено, могао из таковог забљуђења народ извући.«

— *Југовић:* „У прошлој години (1808.) Совет је вама писао и тим писмом умољавао вас је, да му дозволите послати вам депутате да се с вама објасне, но ви сте одговорили, да у то време није од потребе било чинити трошкове с пошиљањем депутације, и да ћете ви, у своје време, кад за потребно нађете, сами, из сопствених побуђења, позвати их.«

— *Књ. Прозоровски:* „Истина је цела, да тада никакве потребе није било овамо к мени пошиљати депутате, као што сам ја и Црнога Ђорђа о томе известио, и то за то није било потребно што је, при свему томе што сам ја с почетка добио пуномоћије да овде отпочнем трактирати с Портом о миру, то трактирање доцније прене-

шено у Париз, да се при посредничеству Императора Наполеона ради. Истина да је Црни Ђорђе мени тада писао да је и он сам рад са мном видити се; но ја, знајући сву важност скопчану с његовим неодлучним пребивањем у Србији, нисам га хтео, по даљини растојанија између Србије и Јаша, на дуже времена одлучавати, и за то сам му одговорио, да ћу га пригласити да ми дође на виђење и састанак кад ја будем у Букурешту, куд сам, баш тога ради, науман био, не само у Букурешт него и у Краљево доћи. Али будући да сам ја овај пут у саму дубоку јесен учинио и само до Букурешта доћи могао, то по томе и нисам налазио за потребно затрудњавати га једним таковим путовањем; а при том ја сам дознао, да Срби чине нека своја предположења, која су ми сад до сведенија дошла.“ Продужавајући реч своју књаз Прозоровски са Југовићем, он му је казао: „Независимост Србије не може се никако подударити са њеним географическим положењем. Она је окружена са трима великим и силним државама, међу којима, једна тако мала земља као што је Србија, никако није могуће да опстане сама себи придостављена, и да буде совршено независимом и онда, кад би, по речма вашима, Срби имали закључени тајни уговор за сајединење са Црном Гором, Херцеговином, Босном и Албанијом, и за сврженье турске власти са себе. Ја не могу ни мислити а камо ли веровати да у вас постоје какванибуд писмена постановљења о једном таковом сојузу. Ви, вероятно је, да се и сами у том полажете на којекаква празна донесенија емисерска или конфинденска, но на њихова показанија не треба се тако полагати и веровати им, јер по већој части они вам чине такова саопштења само да од вас добију какову награду. На народ у таким стварма никако не треба се позивати. Ја верујем да је он истино предан Русији и да се повинује својим старешинама, који с њим управљају по сопственому произволу, а ови, т. ј. старешине, будући да нису имали случаја да се про-

свете, немају никаквог знања ни о географији, ни о политическим свезама јевропских држава. И по овоме зар могу они, седећи у соби, што себи уображавати и предпостављати по таким извѐстијама, која им конфиденти саопштавају о расположењу тока светских дела. Ја и сам имам конфиденте, и држим да су далеко вернији од ваших, па за то опет ја не верујем свагда свему ономе што ми доставе, него такова саображавам једне с другима и одељујем истино- и правдобна од невероjатних и по тим правим моја закључења. При том ја добијам од нашег двора известија о свима произшествијама јевропским, на којима и оснивам сва моја предположења и распорјажења. Но ако на послетку, по вашем утврђењу, и постоји какав тајни сајуз између вас и мало пре споменутих ваших саплеменика, то је зло што сте ви, учињење таковога договора и сојуза, скривали од вашег покровитеља и од опредељених од њега доверених лица. У прочем, баш и кад би Срби у самом делу имали намерење востановити Српско Царство, прикупивши себи јединоверне своје Херцеговце, Бошњаке и Албанезе, ја вас уверити могу да ћеду се, при једном таковом приведењу у испунење дела, одмах појавити млога и разна неудоботвратима препјатствија: јер треба знати да је у Албанији и Босни велики део житеља мухамеданског закона, а христијана врло је мало, следователно баш и то само опетојатељство биће препоном вашем желању.“ (Ето како је познавао главнокомандујући и статистично стање Турске.)

— *Југовић* је на ово последње одговорио к Прозоровском, да у Босни далеко више има христијана него мухамеданаца, да су сви христијани Срби, у Босни, привржени Србима у Србији, и да би Срби из Србије зато, што је стање овако у Босни, божјом и покровитеља свога помоћу, мухамедане у Босни лако покорили. „А кад би се овако у Босни учинило онда би и Херцеговина, без сваког препјатствија, с нима соједипила се, и тада

би ми врло мало посла са побеђењем мухамеданаца у Старој Србији имали, где њих има доста приличан број и то жестоких убојица.“

Ове последње речи, као, „и са помоћу покровитеља“ нема их у дневнику књ. Прозоровског, а нама је познато да се је Јорговић, од речи до речи, овако изјаснио.

— *Књ. Прозоровски* продужавајући, говорио је даље: „И сама Порта, с једне стране, неће моћи равнодушна бити кад угледа више споменуте провинције отргнуте испод њене власти, и по томе, разуме се, да ће она употребити све своје силе и средства за повратити их опет под своју власт и такав поступак Портин мора ће бити поводом једном дугом рату. А с друге, кад Срби, један пут, духом слободе и независимости опоје босанске хришћане, тим самим ћеду они узбудити и суседне Босни Далматинце, и у њих улити желање збацити са себе иго Француза и подићи се противу њих, и ово ће опстојатељство такође Србију увући у неизбежими рат с државом Француском. Хоће ли моћи мој государ Император равнодушно на то гледати да Срби узбуњују и подижу Далматинце, поданике првог и највернијег његовог сојузника? И овакав поступак од стране Срба био би доказатељством да они врло мало уважења имају к своме покровитељу, који, њих ради, са Францијом никако се заратити неће.“

—*Југовић* је, по „Руском Вѣстнику“ на ово одговорио књ. Прозоровском: „Ми немамо ни најмањег намерења било шта му драго учинити, што би непријатно било његовом величеству, но желимо имати од стране Русије совршено обеспечење са стране упоменуте две државе, (те две државе јесу Аустрија и Турска) и у томе састоји се главни предмет покровитељства государја Императора, и ако немогућно буде основати Србији савршену и неограничену независимост, у таком случају, ми молимо, да Русија нама самима придостави на вољу управити се с

Турцима, које ћемо ми, уздајући се у помоћ Божју, и у помоћ наших сајузника, моћи одолети.“

По казивању самог Југовића, он је књазу Прозоровском одговорио овако: „Ни народ српски, ни његове старешине, ма да су без сваког изображења, ни најмање што не желе учинити што би непријатно било нашем покровитељу. Ми немамо никаквог писменог положителног закључења с једнородцима нашим у Босни, Херцеговини, Старој Србији и Црној Гори за устанак противу Турука, и за сједињење. Све пак што имамо и што се међу нама продужује и траје, то су само обостране наше жеље, јер и Бошњаци, и Херцеговци и житељи Старе Србије, Срби, желе да са себе стресу јарам турски; то су само наша братска сношења и договарања, ако угодно буде промислу Божјем и нашем покровитељу да нам помогне, да се оживотворе оваке наше жеље, које не треба да су икоме противне. Што се тиче тога претпостављања, да ће Срби, у суседству с Босном, узбунити и Далматинце да збаце иго француско, са себе то никако не постоји; али ако би се у једно време и Далматинци, и још који нама саплемени народ било у којој му драго држави узбунио, ми га нећемо од тог узбуњења одвраћати, и у томе нема нико права да нас осуђује што само време чини. Ми никако дакле нећемо дати повода да се у рат и с Француском упустимо. Што се пак тиче Порте, премда се ми сами и с њом мерити не можемо без ничије помоћи, опет зато, при помоћи Божјој, при помоћи покровитеља нашег и при слози нашој са саплеменим народима нашим, који под игом турским стењу, надамо се да ћемо јој одолети.“

— *Прозоровски* је говорио да Срби може бити захтеће сајузити себи и аустријске Србе, а с тим ће подврћи себе опасности и са Аустријом завадити се. „И ако ви успете дејствително узбунити и аустријске Србе, Русија неће се, ради потпомагања и подржавања вашег, са Аустријом заратити, и такво бреме на себе узети.

Кад Срби заваде се са Францијом и Аустријом онда ће и государ Император, јамачно, принуђен бити отказати вам своје покровитељство; а при том врло је сумњително такође, да ће Срби и са сојузницима својима моћи, до краја, према сили отоманској одржати се, а јошт мање одолети јој, јер ће она сва могућа средства и силе употребити да вас у пређашње повиновење приведе. Срби не треба ни да мисле о том да ћеду они моћи дејствовати против регуларне војске. (Ми незнамо чије регуларне војске, јер је овде реч књ. Прозоровског о Турској, а у Турака такове онда јошт није било.) Ја одајем за право народу српском и кажем, да је он храбар и неустрашим, но још није доста то, нужно је к томе имати и знање у војеном искуству. Козаци су наши исто тако храбри и неустрашими као и Срби; али по незнању њиховом војене науке нигде се они сами употребити не могу противу регуларне војске. Ја узимам на себе, са 20 хиљада момака моје војске, преодолети свима силама српским; како дакле они усуђују се и помислити да противустану млогобројној војсци Француске и Аустрије, од којих свака има до 500 хиљада готових војника? Истина, признати се мора да и Русија има исто тако велику војену силу, но у садањем времену, у коме је заузета ратом у три различита краја, не може она, ако би и желила, вама у помоћи бити, а још мање са свима војевати. Срби треба да се, на први случај, задовоље бити под покровитељством государја Императора, и из признателности за то, што се Порта неће мешати у унутрашње управљање њихове земље, да дужни буду давати јој неки данак.

После оваке речи књ. Прозоровског, — *Југовић* му је казао: „После онаког обећања какво је генерал Михељсон у свом манифесту народу српском исказао, сваки ће, који би што противно ономе начео говорити и доказивати народу, непремено са самим животом у опасности бити.“

— *Књ. Прозоровски* на ово возразио је: „И ја сам не једанпут, него доста пута досад дао моје обећање и обнадеждио вас, да ћу, при трактирању за закључење конечног мира, сво моје старање приложити за достављење Србима могуће ползе.“

— *Југовић* му је на ово одговорио: „Моји другари, она два депутата, незадовољни са добијеним резултатом, огорчени повратили су се из Јаша у Србију, и ако народ српски што дозна о том, да ће он опет постати подаником Портиним, ја држим, да ће он, не дочекавши крај трајућег примирја, незадржано начети рат противу Турака.“

— *Књ. Прозоровски* одговорио је на то: „Ако народ српски таково што учини онда ће, мој государ Император, такав поступак Срба примити за неуважење његовог покровитељства, и онда, ништа му друго не остаје чинити него придоставити речени народ самому себи, пак онда, само по себи се разуме, да ћу и ја морати одустати од сваког умешивања у дела српска, и јединствено старати се само о закључењу полезног за Русију мира с Турцима. Срби не могу захтевати од Русије, да она претпостави ползу једне тако мале земље, каква је Србија, ползама простране Руске Империје, или да жертвује сама собом па да се Србије ради упусти у рат са свима другим државама, па и сам Император, по своме природном убеђењу не може, за угодност Срба упустити из вида благо сопствених својих поданика. А у прочем да вам кажем, ја не видим да ће се што на овом конгресу, за коначни мир, свршити, и да ће се, пре свега, опет рат наново отпочети, и ја ћу тада о томе писати Црноме Ђорђу, и јавити му о начатију изнова рата противу Турака.“

— *Југовић* му је на ово одговорио: „Та ми то баш срдачно и желимо.“ Јер, по знању његовом како Карађорђе мисли, и шта и све друге старешине желе он је држао да се тек само продужењем и средством рата,

мисли Карађорђеве и жеље народа остварити могу; да ће се рат овај обновити са жестоким нападањем са обе стране на Турке, и да ће тако натерани бити да на добошу руском полезан мир и за Русију и за Србију, потпишу.“

Овако празне и неумесне разлоге књаза Прозоровског само за одбити од себе и Русије закључење, представљеног од стране депутата српских, уговора између Русије и Србије, изговорене и самом Југовићу, ми, по природи ствари изложених у тим разлозима, морамо држати да га Југовић није могао поњати, премда, књаз Прозоровски, у писму свом депутатима на једном месту каже, да га је Југовић поњао, и да су први депутати задовољни оним што им је он казао, и како им је разложио стање и могућност ствари, повратили се у своје отечество; а на другом вели: „Ја сам сва опстајатељства ова подробно и јасно и Југовићу, овако исто као што и вама пишем, разложио и ако он мене није поњао, то ја држати морам за интригу од његове стране, а никако за немогућност понимања.“

Је ли могуће што књ. Прозоровски овим другим депутатима каже, да су први депутати не само задовољни повратили се у своје отечество, него да ће са оним што им је он казао, задовољени бити и Совет и народ српски; а мало више Југовић му у очи каже: „Моји другари, она два депутата, незадовољни са добијеним резултатима, огорчени повратили су се из Јаша у Србију“ и проч. Нама се по свему види, да књаз Прозоровски или није поњимао, или није хтео поњати Југовића; а Југовић све што му је говорио, говорио му је без сваког заовијања просто, и с највећом искреношћу. А Југовић, из свега што му је књаз Прозоровски изговорио, као следствено, могао је троје само поњати као што и ми сад, после 58 година, поњамо, и то прво: да књаз Прозоровски никако није хтео никакав уговор са Србијом закључавати, друго; да никако Србија не може

бити независима самостојателна држава, него треба да буде под покровитељством Русије вазална поданица Портина, и треће и најглавније, да Срби не смеду ни мислити, о обновљењу и подизању некадашње српске државе. И у овоме се последњем састојала највећа кнедла, коју је књ. Прозоровски себи уобразио и никако је прогунити није могао а по оваком одговору и наметању: да ће Срби узбунити и Далмантинце, поданике француске, и Србе аустријске, је ли могао и Југовић поњати га и задовољан бити, и, јесу ли и ови други депутати задовољени били? То ћеду нам и даља, паклена за Србију донесенија Родофиникинова главнокомандујућима, и ових поступци у одношенијама њиховим према Србији, најбоље разјаснити.

Као што смо видили да је у следству Тилзитског Мира, закљученог између Русије и Наполеона I. и примирје између Порте и Русије закључено с тим: да се у трајању овог, између ове две државе, и конечни мир уговори и закључи, у коме је посредовање, по сагласију и Порте и Русије, Наполеон на себе узео. Па будући да је он, у исто време, кад су се у Паризу, договарања о закључењу коначног мира између пуномоћника руских и турских отпочела, неповољним за њега ратом у Шпанији забуњен био, од више поменутог је посредовања одступио, и придоставио Русији, да она сама, где за добро нађе, с Портом се у трактирање о томе миру упусти. Срби су, као што смо и о том говорили, здраво негодовали и врло им је жао било на Русију и због онако закљученог примирја; а од конечног закључења мира и страшили су се, и ово је узрок што су они у почетку ове године, као што смо видили, са онаким инструкцијама двоје депутате главнокомандујућем књ. Прозоровском послали. Од споменуте плашње ослободило је Србе немогућност закључења конечног мира. Књаз Прозоровски не успевши ништа с турским пуномоћницима у Јашу учинити, он их је отпустио „во својаси“ и одмах је из-

вестио приказом своју армију о прекраћењу примирја и о изновном рату противу Турске. Он је овим приказом уједно сву своју војску, која је за све време трајућег примирја на зимњим квартирима одмарала се, и са свима потребама најбоље се снабдела, и у поље противу непријатеља позвао, па није пропустио и преко депутата, и више наведеним приказом преко Родофиникина, и Карађорђа и Совет српски о прекраћењу примирја и обновљењу рата известити, и на тај, са воспламенењем и Србе позвати, јавивши Карађорђу да ће и он, с раним пролећем, и никако позније од Марта месеца, са својом војском преко Дунава, на десну страну у Бугарску прећи, и на Турке нападати отпочети. И Турци су држали да ће руски главнокомандујући овако и учинити, зато су и они, одмах, по раскинућу договарања о миру, војску прикупљати почели, и велики везир Јусуф паша већ с концем Априла месеца, са 80 хиљада војника, које у градовима подунавским налазећима се, а које при себи у Шумли и около ове имајућима се, осигуран био, и на прелазак преко Дунава руске војске сав позор свој обратио. Но да би се Порта поставила у стање да што већу силу противу Руса састави, она није пропустила јошт док није и последњи час куцнуо о прекраћењу примирја и возобновљењу рата, и сад понудити Србе са конечним умирењем с њом. Ову понуду учинила је Порта Карађорђу најпре чрез Исмајил-бега сереског, који се тада у Нишу налазио, а мало доцније и преко самог везира нишког. Овај му је у том смислу и писмено понуду Портину изјавио, и ово му, чрез нарочитог њему здраво поверителног његовог Тефтери Хаџи Абдулу, послао. И у писму везировом стајало је, а и његов повереник усмено је Карађорђа и уверавао и обнадеждавао, да ће њега, ако он приступи к умирењу, Султан признати за врховног књаза Србије, и да ће границе Србије и уређење бити по договору, који ће обе стране задовољити.

Срби, и сами по себи, никако нису имали вере у подобна обећања Портина, а друго, и геније Карађорђев, све једнако ласкајући му са потпуним навршењем и остварењем његових жеља, одвраћао је Србе од оваких турских понуда, па зато је Карађорђе, и сад као и досад у подобним догађајима обратио се за совет Родофиникину, и по совету овога, као што је и он сам тако желио, одговорио је везиру нишком: да се он не може ни у каква сеператна договарања с Портом упуштати, него нека се он обрати руском главнокомандујућем, књазу Прозоровском, па штогод он с њим у договору, за Србију и Србе, сврши и закључи, то ће они беспрекословно пристати.

Још први депутати: Павле Поповић и Јанићије Ђурић, кад су се повратили из главне квартире руске у Србију, и кад су, по усменој препоруци књ. Прозоровског соопштили Карађорђу и Совету, између осталог и то, како им је он казао: да од закључења мира с Турцима неће бити ништа, и да ће се по томе рат морати обновити, Карађорђе је одмах то свима старешинама соопштио, па уједно их и позвао да спремни буду на његов други позив.

Срби, за ово осамнаест месеци трајућег примирја, живећи у миру код својих кућа и у кругу фамилија и родбине своје, здраво су се и у физичној и материјалној снаги укрепили. И правитељство Србије, особито сад, кад је оваку поруку од главнокомандујућег добило, с највећом ревношћу, имајући у знању општу жељу, а нарочито: виспрену намеру Карађорђеву, устало је прикупљати и спремати, по могућству и знању свом све што је од потребе било за успешно обновлење овог рата.

На свршетку Марта месеца и други су се депутати из главне руске квартире у Србију повратили, и они су донели глас о конечном раскинућу преговора о закључењу мира између Русије и Порте, о обновљењу рата и позиву Срба на садејствовање у том. Но кад је и Родо-

финикин, у то исто време дошао у Совет и, знајући чега су се Срби страшили и шта су желили, повикао: „Бакшиш, бакшиш, примирје је прекинуто, рат се возобновљава," и извадивши писмо из џепа додао: „Ево и писмо од главнокомандујућег, којим ми налаже, да вас о томе уведомим и да вам кажем, да ће он одмах почети прелазити с војском на десну страну Дунава у Бугарску, па да и ви од ваше стране противу Турака наступати отпочнете." Ово писмо главнокомандујућег Родофиникин није у Совету прочитао, него га је само савијено у руци држао док је више наведено, изговорио. Еле како му драго, Срби ово разрешење од примирја, и позив на обновљење рата противу Турака, особито са онаким известијем, да ће и руска војска одмах почети прелазити преко Дунава у Бугарску, уздајући се у помоћ Божју и у срећу јуначку, будући већ са свим за рат спремљени, једва дочекају.

Карађорђе, у кога се души и срцу још пре него што је устанак противу Турака у пашалуку београдском отпочео, залегла мисао ослобођења свега християнског народа испод турског ига; кога је нарочито тиштало горко стање, њим увиђено, једнородне браће његове у Босни, Херцеговини и Старој Србији, и који је увиђао да и стање, у неколико до сад већ ослобођене Србије, при тадањим њеним границама, никакве будућности имати не може, промишљао је међу тим, како би сад у овом тренутку, кад руска војска преко Дунава отпочне прелазити и кад је сва турска сила позор свој на тај прелазак Руса обратила, жеље и намере своје произвео и остварио. Да је Карађорђе о оваком чему мислио и промишљао, и да је са оваким жељама и намерама одушевљен био, то нам посведочава и писмо његово, под 2. Априлом 1807. године Јакову Ненадовићу из Бруснице послано; и тако исто и садањи мемоар српских депутата предани књазу Прозоровском у Јашу, и да Карађорђа ништа од оваког замишљања, жеље и намере његове удржати није

могло. Бадава је дакле књаз Прозоровски, поводом оног мемоара, оно дугачко, пуно којекаквих бесплодних софизма, фраза и намештања на Србе којечега што никако није постојало и што на њих никако ни спадало није, у одговору свом депутатима, за знање Карађорђево и Совета Народног, написао, у коме је писму, и као што се то даје увидити, двоје главно било: прво, опасти Југовића, као што га је од овог времена политика руска беспрестано и гонила; а друго, доказати Србима да они треба да буду задовољни са овим, што су до сад, помоћу руског оружја заузели и освојили (?), а никако да помишљају о распространењу својих досадањих граница, и о востановљењу српског древног царства!?

Карађорђе имајући оваке жеље и намере, па и тежње о остварењу њином, ако и никаквог високосветског изображења није имао, и ако није био ни дубоки политик ни дипломат; али с погледа његовог природнопрактичног, он је врло добро познавао Турке, њихов начин мишљења и појам о сопственој охолости. Он је, по познавању више наведеног и природноистинито закључење учинио: да се Турци неће склонити пре ни на какаво закључење мира, који би одговарао интересима Русије, а јошт млого, који би онаку будућност Србији дао, какову је он у жељама својим исказивао, док се год њима, у недрима њиним, не нанесе какав жестоки удар. Ово знајући с једне стране, а с друге слушајући горке уздисаје стењајуће под претешким јармом рођене браће у више споменутим пределима, која су њему руке пружила, смислио је он, премда с далеко мањом физичном снагом него какову су Турци имали, на њих са своје стране, изненадно, одмах с почетком Априла, напасти, ушавши им с војском у пределе, које су они, по охолости својој, изван могућности од освојења Срба држали. Да овако што Карађорђе учини могућност је боља него икад пре ту била. Досадањи ратни успеси српски добро су Турке свуд заплашили; народ и правитељство српско боље су, него икад досад, за ра-

товање, спремљени били; народ српски у Босни, Херцеговини и Старој Србији већ је био за устанак приуготовљен, а поред свега овог већ се и то знало: да је многомоћна Русија са Србијом у споразуму. Али на жалост и на велико оназађење и самих тадањих руских успеха и интереса, које су непрекословно имати могли, и на свршену пропаст Србије, са свим је противно испало. Шта је Карађорђе у обновљеном садањем рату, и у смислу намера својих радио, и какве су дејанија књаза Прозоровског била у опште, и понаособ у одношенијама његовим према Србији, то ћемо из следујућег описанија увидити.

Држећи Карађорђе, судећи по самоме себи, да никако друкчије нити може нити сме бити него онако, као што је Родофиникин, од стране књаза Прозоровског, Совету српском јавио, и по томе, нарочито, да ће и војска руска с раним пролећем, и никако позније од Марта месеца преко Дунава у Бугарску прећи, смисли он тај тренутак преласка руске војске преко Дунава, при ком би, узрујани и свуд збуњени Турци, са главном својом силом забавити се морали, у пользу својих виспрених намера употребити, а намере су му биле као што смо видили: Босну, Херцеговину и Стару Србију уздићи, Турцима у сопственим њиховим недрима самртни удар задати, и тиме принудити их, с једне стране Руси а с друге Срби, на закључење за обе стране свеполезног мира, присајединивши, до тада ослобођеној Србији и више упоменуте пределе. Кад је дакле све за обновљење рата готово било, и не разбирајући да ли и руска војска преко Дунава у Бугарску прелази, већ држећи да је већ у дејству, Карађорђе са својом војском, следујуће расположење учини, држећи сад да ће, поводом преласка руске војске преко Дунава, најмања опасност за Србију бити са стране Уруменлије сву своју војску раздели у три разна главна одељења. У прво одељење, које се состојало из свију команди с десне стране Мораве, спадао

је Петар Добрињац, са својим дотадањим подручијем. и Хајдук-Вељко са његовим сврљишко-бањским војводалуком и неком чашћу Гургусовачке Нахије. — И Миленко Стојковић морао би по свом распореду овамо спасти, али њему је порука издана да чува теснаце Дунава, утврђено острво Пореч и засеке у Мирочким Планинама с погледом: на Адакале и Кладово, и на све оне друге у Кључу кладовском расејане шанчиће и кулице, у којима је по 200—300 Турака, као неке предстраже свакад налазило се. — Овом првом одељењу наименује Карађорђе, по настојавању Младеновом, за главнокомандујућег противу Уруменлије, Милоја Петровића (Трнавца).*

* Овај Милоје, пре устанка Карађорђевог на Турке, био је изнајпре калауз Младенов у трговини свињарској, а доцније био је и у ортаклуку с Младеном у истѣј трговини, нешто су се и рођакали, и кад се Београд освојио седели су заједно у неподељеном стању у једном конаку. Милоје је одмах по устанку, у логорима као неки старешина значио, и као такав, употребљаван је био Карађорђем у мање важним поручењијама војничким и економним. Он се је највише прочуо и као заслужним учинио, при освајању вароши београдске, и при освајању града, кад је са Вулом Илићем и са два топа прешао у аду Аустрији принадлежећу, наспрам града, да га и са стране Дунава опсади и предаји, топовима бијући га што скорије принуди. При освајању вароши београдске Милоје је преводио оне бећаре, који су први, освојивши савску капију, у варош ушли, и тамо, раздавши глас да је варош већ у рукама српским, свој војсци, пут к конечном освојењу вароши, указали. Од овог времена, као што рекосмо, постао је Милоје прочувен, и Карађорђе га, по освојењу и вароши и града, постави за војводу београдског. Ми не знамо да ли је Младен, у почетку ове 1809. године, и при више паведеном Карађорђевом намерењу и распорењењу војске, присоветовао Карађорђу да Милоја, над овим првим одељењем војске, за главнокомандујућег постави за то, што је за цело држао да ће Срби сад освојити Ниш, па желећи и завидећи да Петар, као непријатељ Младенов и Карађорђев опљачка онаку варош, и још већма осили, као што нам Вук у „Правителствующем Совѣту" на страни 28. каже; али да је Карађорђе Милоја, поред његових познатих заслуга, сад и по настојавању Младеновом и по свом знању, у које коло Петар Добрињац спада, а највише: због потучених њим, у почетку 1808. године, посланика турских Милоја њему препоставио, то је чиста истина, и Карађорђе, да није овог двога на Добрињцу било, као што га је он држао за једног из најбољих војвода, ми смо уверени, да Младен у

По налогу, који је по више наведеним опстојатељству од Карађорђа истекао, кад је Милоје из Београда са београђанима, његовом досадањом командом бећарима, а сад и са једним батаљоном чисто регуларне војске на границу отишао, он је већ, по изданој наредби Карађорђевој, како у Делиграду за посаду нарећену војску, под командом војводе Илије Барјактаровића, тако и на самој граници, према Нишу и више самог Ниша, на путу Софији водећем, у селима, Матејевцу и Каменици, све команде војене са десне обале Мораве, на скупу затекао. У Каменици већ је постојао и један добро утврђени шанац, у који је Милоје поставио војводу ресавског, Стефана Синђелића са његових 3000 најодабранијих војника, да Турцима, ако би откуд насрнули, на супрот стане и пролазак мимо њега, у внутреност Србије, на сваки начин препречује. А у селу Матејевцу, одстојећем пола другог сата од Ниша, улогорио се је био Петар Добрињац и Хајдук Вељко са 3500, које пешака а које коњика, и са два шестофунташа топа. И Милоје довео је са собом овамо 2000 војника са два пољска и три за шанац топа, осим других четири, који су изараније у каменични шанац из Београда послани били, те се тако према Нишу, и за освојење Ниша, ако могуће буде, осим 2000 војника посаде Делиградске, која је у исто време и за резерву служила, до 11000 војника саставило било.

Друго одељење војске, састојеће се из ваљевске, шабачке и соколске нахије, као и из све западне части београдске нахије, заповеди Карађорђе да се искупи на обали Дрине, али никако да се опазити Турцима не даду на обали Дринској, док све шанчеве око Сокола и у подринским местима добро не поутврђују, и док их са свима потребама не снабдеду и посаду нужну не нареде,

настојавању свом за Милоја код Карађорђа, не би успео. Али шта ћемо, кад нам је очевидац, као што га странци за таковог држе, где је год могао, у описима својима Карађорђевог времена, свуд нам је по сопственој природи, оваке гадне и лажне упљувке своје утискао. —

па онда на Дрину да изиђу, и у који се мах на Дрини појаве одмах и преко ње у Босну да уђу, и на изненађене Турке Бошњаке да нападну. Карађорђе је над овом војском, која се је, по броју, из 11.900 војника састојала, по причини болести Јаковљеве, за главнокомандујућег поставио кнеза Симу Марковића. Ово оделење, како му је од Карађорђа препоручено, тако је и учинило, и како је све посавршивало, што је пре појаве, на обали Дринској, требало учинити, одмах је и преко Дрине у Босну прешло. Турци Бошњаци изненађени овако раним и одважним нападањем Срба забезекнути, нису знали чега им се пре латити треба, или да уклањају од поробљсња своје фамилије, или покретна своја имања од ватре и пљачке, или да се скупљају у гомиле те да се одапиру изненадном нападу Срба. Срби су се овом несвестицом Турака Бошњака здраво ползовали, војска српска, уздижући уза се Християне, босанске Србе, скоро је умножила се са 5000, и тако ово одељење српске војске, за кратко време, већ бројало 18.000 војника. Християни босански једва дочекавши да и њима сунце слободе засија, беспрестано су, и за осветом, чезнући, у великим четама српску војску множили. Особито ускоке, и хајдуци, којих је у Босни у великом броју тада налазило се, добро наоружани, хитри и вешти у боју, велике су услуге доприносили. И тако ово одељење српске војске, овако предусретнуто од браће своје у Босни, у растојању времена од једног месеца дана освојило је укрепљена места: Јању, Бељину, Сребрницу и Вишеград, примакавши се, на четири сата растојанија, и самом Сарајеву, заузевши при том и већу част планина босанских, које су ратницима српским придостављале згодна места за бусије, и уздржавање Турака да једни другима у помоћ притицати не могу.

Треће одељење, состојеће се из Смедереваца и једне части околине смедеревске, под јуначним командантом града смедеревског, Вула Илића; целе нахије смедеревске

под предвођењем, војводе Вујице Вуличевића, војницима из све нахије крагујевачке и неком чашћу нахија: рудничке, пожешке и ужичке под командом Милана Обреновића, повео је сам Карађорђе онамо, куд га је прорачунана његова намера и жеља вукла. Он са овом војском, која се састојала из 9000 по избор момака, пешака и коњика са три кубуза и четири шестофунташа топа, и са довољном амуницијом, изненадно у пределе Старе Србије ушао. Изненађени и ови Турци, као и они у Босни, овако смелом, и са неопредолимим трудовима скопчаном кораку Карађорђевом, којим је он прво у Пријепоље ступио, паническим страхом обузети су били; али будући да је паша пећски већ нешто војске на скупу у то време имао, то је он, успут, сакупивши јошт две до три хиљаде Турака, са 6000, и без и једног топа, Карађорђу, на сусрет, у Суводол изишао.

Чили, пећанци Турци ударили су са свију страна на српску одмарајућу се војску у Суводолу, и у први мах готово су је смели били, но командант смедеревски, Вуле Илић, у тај исти сметње час удари са свом жестокошћу војничке силе, без помисли на узмицање, са српским коњаницима на једно крило турске војске, које је он спазио да се омалило, те уједно и своје окуражи и Турке тако збуни да су принуђени били у бегство обратити се, изгубивши велику множину војника и на самом пољу борбе, и у бегању; јер их је Вуле, без одмора, бегајуће гонио и без сваке поштеде убијао. Ту је Вуле, и у тој истој битки, у десну руку три пута рањен, две су му ране сабљом турском причињене, а једна је пушком, но он зато није од боја никако престао док ноћ није приспела, и док савршену победу над Турцима није видио у рукама српским. Не може се, по справедљивости, одрећи и Турцима да су се и они са очајаним самопрегоревањем у овом боју тукли и бранили, али су најпосле морали и већем броју силе, и јачем јунаштву српском уступити лаворове венце од боја Суводолског

Бој овај над пашом пећским и његовом војском, а ваљда и гласови, који су до њега допирали о напредовању Срба и са оне стране Дрине, тако је заплашио у овом крају Турке, да они већ, после овог боја, врло су се где, и то слабо, и одапирали, него су одмах, како су се коме месту Срби приближили, победитељима Суводолским од својих утврђених становишта кључеве предавали, и тако Карађорђе, у течају Априла и до половине Маја, завладао је био целим Пријепољем, Белим Пољем, Новом Варошју, Сеницом и Ново-Пазарском варошју, саставивши границе Србије са Брдима Црногорским и са Васојевићима Херцеговачким.

И Сеничани Турци здраво су се одупирали и тукли, али су најпосле принуђени били капитулирати. При свему томе што је ово предузеће Карађорђево овако сјајно напредовало, на све стране, па и на самој источној страни према Нишу, где су Турци, из онуд пограничне војске, дваред на шанчеве српске око Ниша ударали, и у оба реда здраво потучени одбијени су били са великом штетом својом; опет зато, Карађорђе, увидивши да се Турци све већма око границе Србије и наспрам њега збирају, не знајући узрока томе и промишљајући јошт и о другим могућим догодити се непредвиђеним случајима, послао је свога секретара, Јанићија у главну квартиру руску у Влашку, с писмом на главнокомандујућег књаза Прозоровског. У овом писму, са којим је Карађорђе Јанићија послао руском главнокомандујућем, главно је то, што је он у свој подробности, о предузећима својима и о успесима учињенима војском српском главнокомандујућег известио; што му је казао да он држи, као што му је тако на знање дато последњих дана Марта месеца, да је руска војска већ у Бугарској, а међу тим Турци се, у великом броју са свију страна на границе Србије прикупљају, и што га тим поводом молио да он из своје војске, која се већ свакојако на десној обали Дунава налази, једно незнатно количество српској војсци код

Ниша у помоћ пошље, која би више за ободрење Срба служила него да се са Турцима у бој упушта.

Као што у „Военном Сборнику“ за 1864 годину № 9, на страни 19. и 20. стоји, Јанићије кад је дошао у главну квартиру руску он је јошт и тада затекао руску војску код паланке „Србеште“ скупљену, која је јошт 22. Марта ту сакупила се за прелазак преко Дунава, а Јанићије могао је у Влашкој бити око 10. Маја. Он је молио главнокомандујућег за помоћ у војски, и овај премда му такову није начисто одрицао, али му је свагда одговарао, да треба јошт причекати. На писмо Карађорђево, под 20. Мајом, одговорио је књаз Прозоровски Совету народном, и у том каже му: „Ја сам задоцнио вас уведомити о предузећу мом за освојење града Ибрајила, које сам учинио јединствено за то што време тадање јошт није ми допуштало прећи преко Дунава баш и ако је сва војска моја рано скупљена и спремљена била за полазак, јер пролеће, позно је наступило, и по томе паше за марву у Бугарској није могло бити. Ја сам на то морао очекивати, а, међу тим вода је чрезвичајно по свима рекама надошла, те се тако и Дунав разлио и проузроковао ми немогућност прећи преко њега, и то ми је дало повода, да не би сабране војске баш са свим бадава стојале, као узгред, на град Ибрајилов ударити. И премда је са свију страна врло тесно опседнут био, са сува војском, а с воде флотилом, опет зато он је могао из прека помоћ добијати; чрезвичајно разлитије Дунава давало је непријатељу способ такову добијати, чему наша флотила никако није могла на пут стати, будући да није у стању била у тесне разливе Дунава улазити, и непријатељ кроз такове с мањим чамцима ползовао се. На ретрашимент града ја сам ударао јуришом с једним не великим одељењем војске, но ништа нисам учинити могао; у прочем у изгубљењу војника с наше стране није велики губитак, а Турака је много изгинуло. Међу тим док сам се ја налазио при освајању Ибрајила,

наступило је и летње доба, паша је за марву поникла, и ја сам са свим предположио био да преко Дунава у Бугарску пређем, премда се та река јошт и тада у великом разлитију налазила, но наједанпут добијем од государа Императора заповест у смотрењу рата између Аустрије и Француске. Његово величество, будући у сојузу са Императором француским, при појављењу овог рата, одмах је прекинуо сва пријатељска сношенија са Аустријом, па и свога је посланика из Беча одазвао. Ово ново опстојатељство било је повод што сам ја морао удружити се од приведења у дејство предначертаног мог плана; јер се бојати требало да ми не би, кад ја с војском преко Дунава пређем, аустријске војске, које би у ове земље наступати почеле, пресекле пут к повратку. Но међу тим, док се ово одношење Аустрије премаразузна, ја ћу гледати да будем готов са ћупријом за преко Дунава, и како преко њега на десну страну пређем, нећу никако изоставити и вас о томе известити. Што се тиче молбе ваше за помоћ у војсци, коју би требало к Нишу послати, ту молбу ја вам сад никако испунити не могу, а за поткрепљење ваше ја сам у намери послати вам генералмајора Исајева са не малим одељењем војске, но да би и ово учинити могао потребно је и за то почекати за неко време!

При свему томе што је, као што смо на овоме месту о томе споменули, Петар I. владика и господар Црногорски мало вниманија обраћао на устанак Срба противу Турака, и уопште, на дејанија Карађорђева, опет зато овај последњи, како се је почео спремати за више описано велико и само тек онако виспрено предузеће за будућност Српства, одмах је, реченом владики, и опет писмено јавио, намеру му и жељу своју искрено саопштио и позвао га на обострано дејствовање противу општег христијанског удрузитеља 1.) Но као што се из другог писма Карађорђевог види, у коме је он господару црногорском свој позив, из освојене Сенице,

повторио, преосвештени је владика и сад оклевао, или боље рећи, са стране Црне Горе, ништа није предузимао. 2.) Истом, кад су поводом пропасти Каменичне, сјајни успеси Карађорђеви у његовом предузећу ударали натраг, и кад је он све, што је освојио био, морао оставити и натраг се у Србију са својом војском повукао, онда се је тек пред Никшићем појавио, али је за оно, зашто је њега Карађорђе позивао, доцкан било. Но и са овим садањим његовим појављењем није без ползе за општу ствар, било, као што се то види из писменог признања Карађорђевог. 3.) Јесу ли могла каква већа, благодетелнија и сјајнија од ових Карађорђевих предузећа, за будућност свега Српства, и за ослобођење свега Христијанства испод несносимог турског јарма, бити? Је ли још когод од Срба, о оваком чему смишљао и промишљао, и оваково што у дејство приводити отпочињао? Оваке велике мисли и овака исполинска предузећа само су Душану својствена била; али Карађорђе и њега надвишава. Првог нису нагонили тешки окови ропства ни његове рођене браће Срба, ни осталог Христјанлука на оно, што је чинио и пре и у последње доба свога царовања, он је на она предузећа нагоњен био чежњом за сопственом славом и за завојевањем, што је, по свој и причинило не само изгубљење свега завојеваног, него и конечно уништење сопственог српског царства. А Карађорђа, на више описана предузећа, нити је нагонило сујетоглавље ни завојевања, него чисто горки јаук његове браће у четворовечним оковима азијатских крволока. Заиста, мора се дивити генij рода човеческог, а нарочито Српство овако великом, и на далеко у будућност прозирућем и ову обнимајућем духу Карађорђевом! Српство ће једну од најсветијих и најчеститијих дужности испунити ако при сваком успомену Карађорђу као и пред: „Святая святихъ" главу своју са благоговејнством приклањало буде. Но је ли Карађорђе, је ли род његов, је

ли отечество његово од свега више наведеног труда и пожертвовања његовог плоде пожњело?!

То ћемо сад, на жалост нашу, видити.

Књаз Прозоровски, у место да са главном војском преко Дунава пређе, док јошт пролећње наводнење није се разлило и прелазак му немогућним учинио се, као што му је и сам Император Александар и писмено, а преко нарочитих својих, и усмено, разлагајући му и политично стање Јевропе, препоручивао, и као што је и он сам и Карађорђу и Совету народном, и преко депутата и преко Родофиникина, на знање дао, противу очекивања и Императорског и Карађорђевог, зајмио се је најпре са освојањем Ђурђева и Ибрајила, и као узгред, издао је налог генералмајору Исајову, налазећем се тада у Малој Влашкој, да са једним одељењем своје војске преко Дунава, Србима у помоћ пређе. Исајев поступио је по налогу главнокомандујућем; али он је истом у половини Јулија месеца из Мале Влашке, овамо у Србију прешао с намером да Кладово (Фетислам) с помоћу и Срба, освоји, но то није му се дало учинити прво зато, што је сам са 3000 војника, које регуларних а које башибозука, прешао; друго, што и српске војске на месту није више од 1000 војника затекао и треће: што је у свом предузећу морао хитати, па учинио што или не, да се заблаговремено и натраг у Влашку повратити може; јер кад је у Србију прешао и с Миленком се састао, онда је тек дознао да је турска уруменлијска војска, у великом броју, ударила на Србе сакупљене под Нишом, да их је жестоко разбила и потукла и да је већ и напредовање своје у велико у унутреност Србије предузела. Хитање дакле најглавнији је узрок, по нашем знању, што Исајев Кладово није освојио; а то хитање долазило је отуд, што се он морао бојати веће турске силе, која би се и овамо, дознавши за њега, упутила и повратак му у Влашку пресекла, и тако, он се је врло скоро опет онамо повратио откуда је и дошао. На другој страни ни

сам главнокомандујући није срећније пропао на освајању Ђурђева и Ибрајила. Ове градове уместо да их је опсео па њих у опсади одржавао, а с главном војском да је у своје време хитао преко Дунава у Бугарску прећи, као што се у том и жеља самог Императора Александра састојала, он је заузео се њих најпре освајати, па је, затрвши до 7 хиљада ратника, морао од освојења њиховог, на срамоту оружја руског, одступити; два месеца дана узалудно време изгубити, прелазак преко Дунава чак до половине Августа задоцнити, и Карађорђу, о свему ономе, што је предузимао чинити у противност оног што му је на знање дао, ништа не саопштавајући учинио да се и Карађорђева она, у сваком смотрењу, сјајна предузећа, коначно осујете и да и Србија и народ српски онако жестоко пострада.

Јусуф-паша, велики везир тадањи, имајући под командом својом на скупу око себе 40.000, у свако време покретне, и толико јошт у градовима подунавским стојеће војске, којој је задатак био да на прелазак Руса преко Дунава позорствује, пазио је добро на радњу и поступање књаза Прозоровског; па увидивши како он зло пролази, и како бар за онда од преласка његовог преко Дунава, на десну обалу овога, ни спомена бити не може, јер је он, несрећно и недотупавно политизирајући, пропустио и Март и Април, у којима му је то учинити време било, смисли ову прилику у своју ползу употребити, тим више и пре: што му је до знања дошао и Карађорђев прелазак у Босну и у Стару Србију. Он дакле, ползујући се приликама, које му руски главнокомандујући сам придоставио, одреди двојицу паша: Солуничког и Сереског, да са 40.000 војске одабране, из покретне и из постојеће у градовима, колико је најскорије могуће, на Србију ударе, ову да покоре а Србе да рајом учине као што су и пре били, па онда, поставивши у градове јаке гарнизоне, и прикупивши себи и ону војску, састојећу се из босанско-херцеговачких Турака и

Арнаута, коју су до сад Срби све једнако на себи удржавали, да се њему поврате, те да тако, безбрижно и јаче, не имајући одовуд никаква ни с ким непријатељства, противу Руса одапре се. Више упоменуте паше испуњавајући налог великог везира, најскоријим маршом, к источној граници Србије од стране Ниша, спусте се, и ползујући у овом с једне стране непреласком Руса преко Дунава, с друге пак растуреном и сад овде тек четврту част снаге, према њима српском војском сачињавајуће, а с треће: што је јошт по Србију најгоре било, ползујући се и раздором српских поглавара стојећих са својим командама у шанчевима према Нишу, незадржано на ове ударе, и умало што сву тадању Србију не покорише и не поробише, а ово би врло лако учинити могли да се нису са опсадом око Делиграда седам недеља дана забављали.

Раздору овом у коме су сад Турци српске поглаваре затекли, јесу следујући узроци:

Милоје Петровић Трнавац, кога је Карађорђе, више свега, по настојавању Младеновом сад за главнокомандујућег над свима прекоморавским десним командама, према Нишу, и у опште према Уруменлији, учинио с које је стране, по рачуну његовом (Карађорђевом) најмања опасност била, да је књаз Прозоровски, у своје време, преко Дунава прешао, као што је о томе једном већ говорено, врло је с малим заслугама, јунаштвом и знатношћу прочувен био; напротив Петар Добрињац, ако и не као лични јунак, већ као практичан и умешан предводити војску, и Хајдук-Вељко, који су сад оба Милоју под команду дошли, на далеко су, не само по свој Србији, него и код Турака по свој Уруменлији, прочувени били као знаменити људи, први као добар војсковођа, а други као одважни лични јунак. Особито Петар Добрињац после боја, 1805. године Августа месеца, на Иванковцу са Миленком заједно; после освојења њим Параћина, Ражња и Алексинца; после, као што се њему

приписало, основања Делиграда и после, у 1806. години, одржања његовог у Делиграду противу шестонедељне жестоке опсаде Ибрахим Паше Скадарског, здраво је знатним и чувеним постао и бројао се, у реду првостепених старешина. Но при свему томе, Карађорђе је у обојици овој, сумнително поверење имао. На првога подозравао је зато, као што је то познато из преднаведених опстојатељства и догађаја, што је његов јавни противник био, и што је оне посланике турске потукао, а на другог што је извесно и за њега дознао да се присталицом његових противника допустио учинити. Милоје пак знајући то, у оскудости разумне политике, дошавши у главни стан према Нишу, где је и Добрињца и Хајдук-Вељка затекао, није се ни мало хтео побринути, општега и свога сопственог добра ради, да ову двојицу братски љубавно предусретне, да њих са собом примири, и колико је више могуће себи их приволи; него јошт напротив, грубим и пренадувеним својим понашањем према њима, с првог дана састанка свога с њима распалио противу себе у њима до највише степени праведну ненавист и гњев. Он сам ничим незнатан будући држао је да ће, презирући и унижавајући Добрињца и Вељка, важност код војске и мањих старешина знатност и важност задобити; али се жестоко, за несрећу општу и своју, у рачуну преварио.

Јошт пре доласка Милојевог у логор Матејевачки, где је главни стан био све војске српске под Нишом сабране, како ова двојица, Добрињац и Вељко чули да је Милоје за главнокомандујућег на страни Уруменлијској наименован, и да ћеду, по томе, и њих двојица њему потчињени бити, противно им је било, а кад је и Милоје сам тамо приспео и онако ладно и презрително према њима поступати отпочео, они су се и исподмукла, и јавно тако противу њега ожесточили, да су њихове страсти, за уништити Милоја, и саму општу ствар презреле, и на жертву њиховим дрским умишљајима предале. Они сад

прво посејаше раздор у свој војсци, од које њима је већина предана била; а друго омразише Милоја код свију војвода онога краја, а то им врло лако, према Милоју, учинити могуће било, јер он ништа није ни радио с чиме би кога за себе задобио, па најпосле и саме Београђане, који су с Милојем и дошли и који су одличнију и мужественију част коњаника у војсци сачињавали, с њим омразе. Кад су све више наведено Добрињац и Вељко уредили, онда, за довршење коначне несреће, а већ су гласови о приближењу турске војске, која је Нишу у помоћ одређена стизати почела, макар да су и за непоуздане држани, будући су Срби више него за извесно држали, да су Руси преко Дунава у Бугарску прешли, и да по томе Турцима сад неће на ум падати да ове стране на Србију нападају, најпре Вељко са својим бећарима коњаницима, и са пешацима из нахије Гургусовачке и из сврљишко-бањске, којих свега до 800 одабраних војника било, остави логор и Милоја, и оде к Гургусовцу и к Бањи; а после Вељка на два дана, то исто учини и Петар Добрињац, одведавши са собом најодабраније војнике, а нарочито: 600 све по избор коњаника и два шестофунташа топа са свом имуницијом.*)

Дознавши Турци чрез своје уводе за оваково стање српске војске и њеног главнокомандујућег Милоја, с намером да што пре са Србима сврше и да се опет, потрвши Србију, главној својој војсци к великом везиру поврате за дочекати и Русе, незадржано, на овако само себи остављеног и ослабљеног Милоја, са свом својом силом ударе, и њега, једно овако ослабљена, а друго крајње невешта у оваком једном изненадном и врло кри-

* Да је и Милоје онако, као што смо описали, према Добрињцу и Вељку понашао се с једне стране; а с друге, да су, и Добрињац и Вељко онако учинили, и логор матејевачки и Милоја, из паклене мрзости према њему, оставили, то је нама казивао, 1842. године, рођени брат Вељков, Милутин, који је с братом заједно, као бинбаша над коњаницима, и у логору матејевачком био, и с њим заједно с војском, из њега Гургусовцу отишао.

тичном положају наћи се, разбију, и шанцем каменичким завладају.

Турска војска, није могла друкчије овим шанцем завладати докле га није својим телесима испунила, и тек онда кад су с једнима потпунили шанац, другима је испало за руком јуришом освојити га, но и у самом шанцу јошт било клања и убијања и рукама чупања. Срби су се, с највећим ожесточењем тукли; али најпосле, нису могли млогобројној сили турској, која се је над њима све једнако с новијом помоћу мењала, одолети. По казивању људи очевидаца, који су у другом шанцу, за пол сата од каменичног удаљеном са Милојем били, из кога он, кад је видио шта се на Каменици ради, ни помолити се није смео да онима у помоћ притече, на освајању каменичног шанца, Турака је могло изгинути до 6000; али је и 3000 храбрих ресаваца жертвом учинило се, и војвода ове ресавске команде, Стефан Синђелић, за не преживити оваку пропаст браће своје, а за не пасти жив у руке Турцима, напослетку ушао је у магацин, у коме се џебана налазила, и ову је својим пиштољем запалио, те је тако, са четворицом једномислећих његових доглавних момака, у воздух одлетио; али нигда из воспоминанија браће соотечественика својих није ишчезао, нити ће игда ишчезнути.

Разбивши и упропастивши сад онако страшно Србе, и освојивши шанац каменички, мимо који нису могли у Србију ући, макар и са својим грдним губитком у војсци, Турци су се одмах напустили и за бегајућим Милојем, и за осталом српском војском, која је хитала да што пре у утврђени Делиград умакне, и тако од совршене погибије да се, колико је могуће више, спасе. Турци су Србе у овом њиховом бегању стизали и са зверским острвљењем клали и убијали. Срби, с Милојем, умакавши у Делиград, дочекали су и ту Турке. Ови су Делиград опсели и седам недеља тукли су га из топова и кумбара. Срби су се и овде, где је мало доцније и Петар Добрињац

37*

приспео, здраво куражно држали и Турцима одупирали се док им и воду нису заузели, док и све путове, по којима би им какова помоћ доћи могла, нису пресекли и док, најпосле, прокопавши се кроз земљу, нису се примакли и до самих утврђења Делиградских тако, да су се могли већ и камењем из руке тући а кад су и то учинили онда су Срби увидивши да је и последњи час њиховог опстанка у Делиграду куцнуо, оставили једне ноћи Делиград, и к Ћуприји упутили, али су и Турци за њима то исто чинили. Но и у Ћуприји, као што је и сам Карађорђе наређивао и држао да се ту, у Ћупријском шанцу, ако, и кад Делиград падне, јошт једанпут на десној обали Мораве Турцима одапре, и удржи их од прелаза на леву страну исте реке, нису се могли ни задржати, јер је шанац овај, могло пре њиховог доласка, Петром Јокићем, буљукбашом Карађорђевим, запаљен и разорен био. Поводом овог догађаја са ћупријским шанцем сва је војска принуђена била оставити све позиције своје на десној обали Мораве, и на леву прећи, где је Карађорђе, до тога времена, све учинио што се учинити могло за препречити Турцима прелазак и на леву обалу Поморавља.

Турци су сад већ постали аловити господари над свом страном Србије између Тимока, Дунава и Мораве, изузимајући утврђено острво поред Мирочке дубоке Планине, и неколико уз реку Млаву потпланинских села, ка којима Турци нису се усуђивали приступити, бојећи се српских у планинама заседа, које, може бити, да су већ и постављене биле. Сад већ ништа Турцима није сметало доћи до села Петке на ушћу Млаве, и на само ушће Мораве, и спремати се за прелазак преко ове на освојење Смедерева, па одмах после овог и на заузеће Београда. Србија се сад склањала совршеној пропасти. Старци који нису кадри били ићи у војску, него су код својих кућа, међу женама и омладином заостали, који је уграбио себе и своју чељад уклонити у збегове. у дубоке и непреходиме планине, тај се и спасао, а који то

или није кадар био учинити или није могао ухитати да то учини, тај је сваки жертва плена турског постати морао. Непребројани су Срби које изгинули, а које у ропство, мушко и женско, младо и старо одведени. 3000 је удовица у Ресави у један глас закукало и у црно се завило; а шта ли је мајки за синовима и сестара за рођеном браћом!!! Плен у имању и у оном што су Турци сад огњу предали, премда је народ сиромашан био, беспримеран, особито у стоки, у којој је и состојало се највеће богаство свакога Србина. Ко је, преко ове грдне несреће у оним пределима претекао, тај је свега на свету лишен, у крајњем убожеству, као у каквим неплодним и безљудним пустоловинама, доцније, горки свој живот проводити морао.

И Родофиникин је сад свој пост, под изговором: да је Карађорђе намеран био убити га, оставио, и у Панчево из Београда пребегао, а из овог у Влашку у руску главну квартиру. С њиме су одбегли, осим његове свите, у којој је најглавније лице, надворни советник, Недоба, био, и Петар Добрињац, који је, како је Делиград пао у место да са осталом војском остане бранити леву обалу Мораве, у Београд добегао, Јова Протић члан Совета, Стефан Живковић бивши секретар Совета, или, доцнији преводник Телемака и јошт два тројица Срба из Аустрије, који су се у полицајној служби у Београду налазили, и који су јамачно држати морали, као што је и могуће било, јер се о томе и радило, да ће сад и Србија сасвим пропасти, кад већ и сам Родофиникин из ње овако олади. И митрополит је Леонтије у ово време, него на 3—4. дана пре Родофиникина, из Србије некуд отишао. Ми имамо узрока држати да је њега Родофиникин морао пре себе испратити за у Влашку будући је поиздаље у намери био оставити свој пост и побећи из Србије; јер за извештаје, које је главнокомандујућему послао о томе, како је и зашто принуђен био Србију оставити, он није показао како га је послао. И по овоме ми морамо др-

жати да је, по већ намереном бегању из Србије, он то известије, на 3—4 дана пре бегства, приуготовио и по Леонтију у Влашку га послао, испративши овога, на чамцу низ Дунав Миленку у Пореч, а из овог преко планине, без издржавања термина контумацког у аустријској страни, али све је ово и овако Родофиникин учинио са Леонтијем, не, као да га је он послао, већ као да су га Срби послали у главну квартиру руску да моли за новчану помоћ!? Запамтимо ово овде наведено, а мало ниже ми ћемо се уверити да је и у овом одлажењу Леонтијевом пре Родофиникина из Србије, посао Родофиникинов био, а главнокомандујући, књаз Багратијон никако, нити је хтео да зна, нити је икаква корака ни за то ни за друго млого којешта хтео чинити, да истину пронађе и обелодани.

На овај начин одлазак Родофиникинов из Србије поразио је најпре Београђане, а за њима одмах и све остале Србе, јер је наједанпут, подобно муњи, глас о његовом бегству, по свој Србији пукао. Већ су се и анархични упропастителни изгледи појављивати започињали, а шта је друго и хтео Родофинкин са оваким његовим поступком? Народ је, приближенији Београду, веома здраво у сумњу доведен био о обдржању и будућем опстанку свом. Млоги су Срби већ, а нарочито Београђани и други, који су обалама Саве и Дунава ближе били, почели пребегаваги, са покретним имањем и фамилијама својима, у аустријску страну, да се од погибије избаве.

Родофиникинов овај поступак, кад већа половина Србије јошт суштествује, и кад у њој и њена влада скупа и у лицу Карађорђевом постоји, без дозвољења своје владе оставити свој пост, под лажним и пакленим изговором, да га је Карађорђе хтео убити, које су му и они, које је он из Србије са собом повео, пред главнокомандујућим, књазем Багратијоном, потврдили, јер друкчије, бар тако се држати мора, нити би се Родофиникин за свој поступак оправдати могао, нити би они, који су с њиме заједно из Србије побегли, препручени бити могли

без заступљења Родофиникинова код владе руске, која их је, следујуће године, преко свију тужби Карађорђевих, и опет у Србију повратила, чему се он противити није могао, јер су га овогодишњи догађаји здраво ожалостили и смели; јер је већ уплетен био у замке мрске политике; јер је и духом својим попузнуо био, и јер је и зато сад већ и већу помоћ од стране руске потраживати и очекивати принуђен био, велимо, такав поступак Родофиникинов, не може се никако друкчије жигосати него „издајством“. А да је ово са свим могуће свак се уверити може тиме, што је и онда у Србији познато било свима како је Родофиникин жестоко на Карађорђа и Младена мрзио, као што се то сад и са, јавности преданим донесенијама истог Родофиникина, потврђује. Није дакле никакво чудо, што Родофиникину, према мрзости његовој на Младена и Карађорђа, ништа свето ни скупо није било за моћи ову двојицу стропоштати и упропастити, па макар се то и са коначном пропашћу Србије постигло. А шта значи и у чему се састојао његов прошлогодишњи састанак са мнимим митрополитом видинским у Мирочкој Планини, у селу Голубињу, по његовом дневнику, који је он кад је из Србије побегао, знајући своје трагове, онако уредио, као што је у „Руском Вѣстнику“ јавности предан, о коме смо ми, на своме месту, говорили? Шта значи и то, што књаз Багратијон у писму свом од 2. Октобра ове 1809. године за № 1050. на име врховног вожда и Правитељствујуштег Совета, између осталог, каже: „Г. Родофиникин извештава ме такође, да је он из Мале Влашке послао команданту Миленку Стојковићу у Пореч неко количество барута и потребну количину новаца на „*покупку хлеба*“.? А овај је не само барут и новце, под видом за набављање хлеба за народ који је од Турака опљењен и попаљен, него је у договору са Добрињцем, Миленку тада шиљао под најам и бећаре, па свакоме овом по једну торбу са барутом упрћавао на леђа, и са овим бећарима, барутом и новцем потпомогли Миленка

те је он у почетку 1810. године отказао био зависимост своју Карађорђу и Совету, као што ћемо ми о том опстојатељству пространије на своме месту говорити. Нису ли све ово факта, која сваког уверити могу о томе какву је цељ Родофиникин пред очима имао кад је из Србије бегство учинио, па и кад је изван Србије, а по наредби и по протекцији књаза Багратијона јошт и у Краљеву будући, српским делима заведавао, шта му је на срцу лежало да се у Србији доврши.

Несрећни гласови о пропасти каменичној, и напредовању турском у унутрашњост Србије стигли су Карађорђу у Новом-Пазару, и то баш у време кад је он с Турцима новопазарским капитулацију уговарао о предаји града. Какав је ово за њега удар морао бити, после овако сјајних успеха и остварења његових родољубивих жеља и намера, тешко ће друго чије срце, тешко ће друга чија душа то себи представити моћи. Али шта је знао чинити? —

За сачувати и одржати, ако је могуће, од неколико година већ савијено гњиздо, Карађорђе је одмах по добијеном овом несрећном гласу, скоротечу послао, кнезу Сими Марковићу, у Босну с налогом: да се назадржано из Босне натраг у Србију повуче; да војску: ваљевске, шабачке и соколске нахије, под командом Луке Лазаревића и проте Матије Ненадовића, на овостраним обалама Дрине, у шанчевима постојећим и иначе, остави, заказавши им да добро чувају границу и прелазак Турцима Бошњацима преко Дрине у Србију, са свим могућим силама препречују; а он (Марковић) са оном чашћу војске, која је с њим из нахије београдске и у Босну отишла да час-пре њему (Карађорђу) на Мораву у помоћ похити. По одправљењу оваког налога кнезу Сими Марковићу и Карађорђе је одмах, с тужним срцем и дубоком тугом, остављајући мила и сродна Србији места и браћу своју, која су се већ за ослобођење своје уздигла била, и која

су већ држала, да су се ига турског опростили, са својим одељењем војске прелетиво у Србију похитао.

При овом несрећном догађају, који је Карађорђа принудио оставити све што је освојио био, и повући се из Херцеговине, Старе Србије и од граница Црне Горе, млоги су Срби, како из ових крајева у којима се Карађорђе налазио, тако и из Босне, и то по већој части сви они, који су сад уз војску српску противу Турака устали били, овамо у Србију, млоги, који је уграбио, с фамилијама, а већа част без ових, пребегла, тако рећи, с голим рукама. Велика је жалост била видити ове фамилије, које су сад без крова и покрова у Србију онда пребегле, кад се је и стабло њеног опстанка до искорењења зањуљало било, и кад брат брату није у стању био ни у чем у помоћ притећи.

Карађорђе је око половине Јунија месеца већ био у Србији. Он је баш у оно време приспео овамо, кад су Турци освојили Бању, у којој је Вељко од Турака опседнут био. Би ли се Бања у рукама Вељковим, и са већом силом војничком, него какову је он имао, одржати сад могла, почем су Турци тако силно Србе код Ниша потукли, почем су Делиград опсели и свуд готово по Србији, на десној страни Мораве, распрострли се, то се не зна, али да је сад Бања брзо Турцима у руке пала, то је истина. Ово брзо паденије Бање ускорила је погрешка, која је нехотично учињена ноћу од стране простих војника. На одржање Бање у влади српској, или најпосле, за ослобођење Вељково, да не би и он заједно са Бањом Турцима у руке жив пао, одређен је био с једном чашћу војске Младен, а с другом Миленко Вељку у помоћ. Ова двојица, у споразумљењу са опкољеним од Турака Вељком, наредили су да се на Турке, изненада, једне ноћи, у само поноћи на јуриш, са три стране удари, први двојица сваки са своје стране, а Вељко из утврђеног шанца бањског, те да се тако Турци, забуњени изненадним нападом, или конечно разбију, или, као

што смо и мало више казали, да се Вељко са његовим бећарима жив курталише. Турака се овде држало до 12 хиљада, а српске војске у све тројице поглавара, т.ј. у Миленка, Младена и Вељка није више од 5000 војника могло бити, но на страни је Срба боља позиција била, следователно и надежда за победу. О више наведеној наредби извештене су биле и поједине старешине и предводитељи мањих одељења војске. Сваки је дакле очекивао поноћни сигнал, али у том очекивању, у предпоноћно време, у српској војсци, у Младеновом логору неком или се је сама пушка окинула и пукла, или је можда, који од војника и нарочито своју пушку избацио, и ово опстојатељство, у невреме догодивше се, на једанпут сву српску војску збуни, која, наравно, чувши пуцањ пушке помислила је, да је непријатељ исто тако на њу изненадно ударио, као што је она на њега ударити имала, па у истом тренутку, кад је она пушка пукла, и плотуни се у свој српској војсци из пушака проспу, те тако не само што се до тог времена трајавша у српској војсци надежда за победу, осујетила, него шта више, у српској војсци коњи се војнички поплаше, из своза поодкидају се и нададу кроз планину, куд је који нагао био, бег, а од силног тутња ових коња, српска војска, и без тога већ у неред доведена, помисли да да Турци сад јуришом на њу широм иду, те и они у бегање се, куд је који од војника пре могао, упусти. И турска се војска у овакој истој забуни налазила, и ово је Вељку, који је, из шанца бањског, на све ово што је описано, не дремајући бдио, даде прилику те он, са својих до 150 коњаника бећара, кроз турски логор продре и планином провуче се и изиђе са Миленком заједно на друм, на коме су, од Ћуприје навише к Бањи идући, сусрели се са Карађорђем, који је и сам њима у помоћ к Бањи пошао био. Но кад је од њих, т.ј. од Миленка, Младена и Вељка разумео шта је се тамо догодило, и да су Турци Бањом већ завладали, а он се

онда, с њима заједно, и с нешто војника њихових, који су се при њима задржали, поврати у Ћуприју.

Ми смо видили да је Карађорђе Јанићија, свога секретара, јошт у Мају месецу, у главну квартиру руску у Влашку послао да главнокомандујућег књаза Прозоровског, за помоћ моли, па како од њега од дужег времена никакво известије није имао, а у Србији, сваки час све то већа несрећа указивала се, то је он наложио Савету да овај из средине своје једну депутацију, главнокомандујућему пошље с молбом, за што скорију помоћ у војсци, и у новцу. И Совет испуњавајући налог Карађорђев, сад одредио члена свога, Велисава Станојловића и секретара советског, Михаила Грујовића. Као и сви досадањи српски депутати, откад је Родофиникин за агента руског у Србију дошао, тако су и ова двојица с писмом Родофиниковим, главнокомандујућему спроведени. У „Военном Сборнику“ за 1864 год., у № 12 на стр. 235. стоји како је Родофиникин, у свом писму, главнокомандујућем, изјаснио се у смотрењу више поменутих двојице депутата. Он каже: „Велислав Миличевић неписмен је човек, без сваког изображења и прост, но у исто време замечитељан је својим постојанством и тврдоћом у бранењу народних права. А секретар Михаило Грујовић, који је у помоћ првоме придодан, млад је човек, прешао је у Србију из Аустрије, довољно је скроман, но принуђено предан је Младену, који га је и определио на занимајемо њим место, и од кога, по стању овдашњих ствари, могуће је очекивати и добра и опасавати се од зла.

За Велисава, што је Родофиникин у свом писму казао, да је неписмен и без сваког изображења и прост, то је истина, и такова истина већ и сама по себи опровргава оно, да је он замечатељан постојанством и тврдоћом у бранењу права народних; јер, један човек, као што је Велисав, и већина његових другова, без сваког изображења и савршено прост, по здравој лођики су-

деђи, нити је могао знати у чему се имено та народна права састоје, нити их је умео бранити ако су киме тада гажена била. Што се пак тиче Михаила Грицевића, као што га „Сборникъ“ прозивље, он није из Аустрије у Србију прешао, него је са братом својим, Божом Грујовићем (Тодором Филиповићем) из Русије са депутатима српским јошт у почетку 1805. године у Србију дошао, и све се једнако у служби државној налазио. Он није ни тако млад био као што га Родофиникин представља. Њему је тада бити могло 30 година, пун је честитости био и принадлежао је најотменијим карактерима и најплеменитијим патриотама. Никако није, ни принуждено ни непринуждено, стојао под упливом Младеновим, али није био ни услужљив човек Родофиникину. (Овако је Родофиникин називао оне, који су му допаркивали и доказивали оно, што је он желио, за оцрнење Карађорђево, свакдар у својим донесенијама главнокомандујућима пунити главу. Зар и ово није доказ пакосног расположења Родофиникиновог у одношенијама његовим према Србији?).

Као што смо казали, да је Карађорђе око половине Јунија већ у Србији био, и на левој обали Мораве појавио се. Но будући да су дотле Турци, у мањим четама, и на ову обалу прелазити почели, пљачке ради, као што је и сам Гушанац-Алија, са својих 2—3 стотине крџалија био прешао и упутио се Крагујевцу, хитајући не би ли се час пре до Тополе, Карађорђевог села, докопао, да опљени и зароби Карађорђеву фамилију. Старци, жене и деца остављајући куће и имање своје за спасти жалосни и горки живот, већ су по свој Србији збегавали се и збијали, по дубоким и неприступним планинама у збегове, а војска разбијена и расута лутала је по друмовима и странпутицама без вође с крајњим очајањем. У оваком положају затекао је Карађорђе стање ствари општих у Србији.

Како је Карађорђе у Србију стигао и прогласио се да је у њој, одмах су се и све оне чете српске војске,

које су раштркане и обезглављене блудиле, њему прикупљати почеле, и он је с дана у дан све то више војника прибирао, али без његове сопствене куражи и у Бога поуздања ништа по готову учинити не би могли, јер је ствар одржања Србије не само с десне, него и с леве стране Мораве у очајном растројству налазило се. Овако помало потпомаган Карађорђе, он се одупирао Турцима, и не само што је оним четама, које су овамо на леву страну Мораве прелазити почеле, на пут стао и натраг их сузбијао, него им је и на свим бродовима на Морави препреке поставио такве, да већ никако овамо прелазити нису могли, и онака прекомерна зла народу и на тој страни причињавати, каква су на десној страни Мораве чинили. Али будући да се је цела ствар одржања Србије, као што смо и мало више казали, у очајном поремећењу, и поготову у савршеном разорењу налазила, то је, Карађорђе, природно, сумњајући да ће над турском силом, баш и кад би у овом растројеном стању и сва средства имао, превагу и одалење учинити, описавши све несреће које су Србе сад постигле, све опасности у којима се налазе, и које им јошт све једнако конечном пропашћу грозе, најубедителније књаза Прозоровског за помоћ молио. Ево како Руска Историја овога рата у части I, глави XII, на страни 183. о томе молењу Карађорђевом, и о одговору књ. Прозоровског вели: „Срби су убедитељејше молили књ. Прозоровског да заповеди налазећем се у Малој Влашкој генералмајору Исајевићу прећи преко Дунава у Србију да их поткрепи и ободри. Они су у тој молби говорили: „само појављење Руса у Србији навести ће страх на Турке, и ми ћемо бити спасени.“ А књаз Прозоровски одговорио им је: „Руска флотиља (дунавска) сад се налази под Галацом и не може уз воду по Дунаву, до места где треба, узићи мимо градова: Ибрајил, Силистрију, Рушчук, Ђурђево, Никопољ и Видин, у којима Турци владају, а Исајеву, с артиљеријом и каваљеријом без флотиље, на рибарским чамцима,

преко Дунава није могуће превести се. И по томе ја вам саветујем да се претрпите до преласка све армије руске преко Дунава.“

Ето како књаз Прозоровски Србима одговара, који је на два месеца дана пре оваког његовог одговора, депутате српске и усмено и писмено, о љубави његовој к народу српском уверавао.

Књаз Прозоровски, као што и сама Руска Историја овога рата сведочи, са 85 хиљада одморне војске, и са свима потребама, до изобилија снабдевене, у Влашкој налази се, он сам Србе од бившег примирја разрешава; позивље их на обновљење рата противу Турака. Јавља им, са уверењем, да ће и он с раним пролећем, и никако позније од Марта месеца, преко Дунава у Бугарску прећи, и јошт к томе, што је најгоре, као што и он сам, одговарајући Совету српском у мало више наведеном писму његовом, признаје да је заборавио уведомити Србе у своје време о непрелажењу његовом преко Дунава због плана, по коме је имао пре освојити Ибрајил и Ђурђево него што би преко Дунава прелазак отпочео, о чему онда, кад је он Србе на обновљење рата позвао, никаква спомена од његове стране није било, велимо, са онако одморном и снабдевеном силом налазећи се, сад на молбу Срба, на које је тешка и крајња невоља злоћудом нехатошћу његовом задобивши мах, наступила, и који му јављају да ће совршено да пропадну, као што је такав изглед и био, одговори: да им, због наведених тамо узрока, помоћи не може, а ти узроци баш никако не постоје, јер за сво време трајања овога рата, кад год су Руси из Влашке преко Дунава с војском у Србију прелазили никад се нису са флотиљом њиховом служили, већ свакад са обичним превозним великим скелама и великим лађама, којима су се њихови командири заблаговремено, или куповањем такових, или узимањем од трговаца под кирију, снабдевали. Ми смо очевици овакових прелазака руске војске преко Дунава из Влашке у Ср-

бију. Први се догодио 1807. у Јунију месецу, кад је генерал Исајев, мало више Праова, прешао Карађорђу у помоћ да Миленка курталишу из опсаде у Малајници. Други је догодио се 1809. опет у Јунију месецу, са истим генералом, према Кладову, кад је он прешао Србима у помоћ и на освојење Кладова; а трећи пут, 1810., кад је гроф Цукато, према Брзој Паланци, преко Дунава прешао са близу до 6000. војника без флотиље, па овако су се, све једнако, и натраг враћали.

Овакав одговор књаза Прозоровског према очевидним и њим самим признатим погрешкама његовим, могла је само његова ледена душа у веру на Бога, и у љубави према човештву, Србима дати.

Карађорђе је од сваке руке промишљао како би Делиград од освојења турског одржати могао. У Делиграду је било и топова и барута, и прилична количина нужне друге амуниције. Карађорђе је знао да је у Делиграду и Петар Добрињац, као свагдашњи у оном крају и у Делиграду главни, одважни и храбри командант. Он је велико поуздање на њега имао, али ништа није знао о несрећном поступку његовом код Ниша, у логору Матејевачком; због кога је не само она несрећа на каменици ускорена, него због кога је и даље, цела општа ствар Србије, до очајног растројства доведена. Али је то Добрињац, у себи, здраво осећао свој грех и уједно страховао је од постижења казни, ако се од коначне пропасти Србија одржи, од стране Карађорђеве. Карађорђе о оном поступку Добрињчевом ништа није знао ни онда кад је Добрињац са Родофиникином из Србије побегао, јер је све друго, па и сами поступак Добрињчев, надваљивала и заглушавала општа повика на Младена и, на тако онда извикано, издајство Милојево на Каменици.

Ми ћемо мало ниже видити шта је Добрињац, од страха, учинио.

Зато је Карађорђе, сусревши се са Миленком, Младеном и Вељком, од Бање Ћуприји идућима, као што

смо мало више видели, у договору с њима, на случај ако се Делиград не узможе одржати, наредио: да се шанац ћупријски, који је такође на десној обали Мораве постојао као и Делиград што већма утврди, како би се, после паденија Делиграда, у њему јошт задржати могли да Турцима, пролазак на леву страну Мораве отешчавају и препречују. Па кад је та наредба учињена и све што је за утврђивање тога шанца прибављено било, онда Карађорђе остави ту, за уређење тога посла, свога буљукбашу Петра Јокића, а он с Миленком, Младеном и Вељком оде к Делиграду.

Док се је за утврђење ћупријског шанца нарећивало, и нужни материјал, пред очима Карађорђевим, прибрао и свезао, и док су више напоменута тројица с њим к Делиграду отишли, дотле је већ сила турска, која је у опсади Делиград држала, тако га притеснила била да му већ никаква помоћ споља ући, нити каква потреба, за одбрану, додати се није могла. Сад је већ прекинута била и трајавша комуникација између Делиграда и Љубошког Шанца на левој обали Мораве, на спрам Делиграда, у месту зовомом „Топољак", у коме се Милоје с нешто војске налазио.

Ови нису могли ни приближити се к Делиграду, али су зато опет увидили да пасти мора. Зато је Карађорђе одмах Вељка послао с његовим коњаницима бећарима и с 300 пешака, да у планинама заседне, а нарочито: да у Честобродици, при којој се свршују Кривовирске мрачне Планине, и преко које је друм за улазак у нахију ћупријску и у све пределе низ Мораву до самог Дунава, засече планину и заседу постави. А Миленка пошље у Пореч, да тамо, у Мирочкој Планини, засече путове и заседе постави, да јошт боље утврди острово Пореч, и да тако, са свима могућим силама препјатствује Турцима, било сувим путем у Србију од стране Видина ући, или на шајкама војеним уз Дунав, у Србију узићи. Он пак с Младеном остане још око Делиграда и Љубошког

Шанца врзајући се, с намером: да види шта ће са Делиградом бити, и, у случају, кад војска српска принуђена буде остављати Делиград, ако би Турци за њом напустили се, да он пред Турке стане, да их забуњује, и да тако олакшава измицање, из оба више наведена шанца, српске војске. Карађорђе је то, на жалост своју, трећи дан бављења свога, веругајући се с нешто мало са собом имајуће војске око Делиграда, и дочекао. Како је овако са Делиградом, око последњега Јулија ноћу учињено, и како се, у тим шанчевима налазеће се војинство спасло, осим оних, који су ту исту ноћ, сваки на своју страну разбегли се, Карађорђе је, колико је могао више, себи прикупио и повратио се за у Ћуприју с намером: да се у утврђеном шанцу ћупријском стани, и Турцима се одапре, као што смо у том, намеру и жељу његову, мало више изјавили.

Једна несрећа, веле Срби, не може човеку досадити. Тако је и Карађорђе држао кад је од падшег Делиграда Ћуприји похитао; а кад тамо, има шта и видити: ћупријски шанац сав у пламену, батерије разорене и топови у Мораву сваљени и потопљени, а војска, колико је такове у шанцу било, нека се превози, а нека част која је на коњма била, Мораву преплављава и на леву обалу ове реке пребира се. Није лако представити каква је црна и жалосна мисао при овом, противу његовог очекивања догодившем се случају, Карађорђа обузела, и премда се ствар није више никако поправити могла, опет је он, повикавши: „А шта је то, Јокићу, по души те ј . . . м?" на овога пиштољем скресао, и здраво га обранио, па је онда и сам, са оно војске, што је од Делиграда са собом повео, на леву обалу Мораве прешао и у Јагодини улогорио се, откуда је, и низ Мораву и уз њу навише, наредбе издавао за препречити Турцима прелазак и у Шумадију. Он је дан и ноћ, безодморно и сам летио и низ Мораву и уз Мораву, храбрио војску; нове војнике прикупљао; наређивао заседе; кварио и

разоравао на Морави бродове, устројавао омање шанчиће, па и на ону страну Мораве прелазио, и изненада на мање чете турске нападао, по 40—50 Турских глава одсецао и по неколико их живих заробљавао. Ово је он чинио да сачува од прелаза турског леву обалу Моравску, али Турци освојивши Делиград, отворили су себи пут к распространењу свом по свој десној обали Моравској, и с главном силом спустили се и на Ушће Млавско и Моравско, до на сами Дунав, у мисли, као што је ваљда тако и наређено било, да ћеду им и њихове војене шајке уз Дунав, од Видина и Адакале, узићи, и тако им олакшати воденим путем освојење Смедерева и Београда. Но турска главна сила допревши до више упоменутих места, па видећи с једне стране да од доласка њихових шајки ни спомена нема, а с друге, како се је Карађорђе на левој обали Мораве, не знајући му силу, утврдио, и све већма се јошт утврђује, уместо да даље напредује, она отпочне, при свим више споменутим ушћама својим закопавати шанчеве и ове утврђивати као да ће у њима годиновати. И баш је ово турско закопавање и утврђивање шанчева; известије Јанићијево из главне руске квартире, од 23. Јулија, у ком је он Карађорђу јавио, да руска војска јошт за дуго неће преко Дунава прећи; недобијање утешителних одговора од Родофиникина на млога молбена писма; и нападање турско и са стране Босне, принудило Карађорђа препоручити Совету, да он из средине своје једнога члена изабере и да га пошље у Влашку, у главну квартиру руску, и ако он (Совет) за потребно нађе, да га и у Петербург упути молити за помоћ. Он је у истој препоруци Совету наложио да то посланство изврши у договору са Родофиникином, и да га од стране његове умоли, да и он, осим своје писмене препоруке, с тим советником, ради бољег уверења главнокомандујућем, да је крајња нужда у Србији, пошље и свог, надворног советника, Недобу, те не би ли се тако што скорија помоћ, од главнокомандујућег, исхо-

датајствовати могла. Совет је по овом налогу Карађорђевом поступио. Он је, из средине своје одредио члена Совета, Павла Поповића, а Родофиникин Недобу, да иду у главну квартиру молити за помоћ у војсци. Совет је одмах и један повећи чамац нашао и приуготовио га, на ком ће се именовани посланици низ Дунав, до Турне Сеферина у Влашку спустити. Међу тим је Павле Поповић отишао својој кући у село Вранић е да се једно за пут спреми, а друго и да се састане са кнезом Симом Марковићем, који је сад са војском из београдске нахије, на позив Карађорђев, са Дрине враћао се, и, у помоћ му, на Мораву хитао. А Родофиникин је, у очекивању повратка Павла Поповићевог од куће, у више поменути чамац, осим пртљага Недобиног, и сву своју канцеларију у једном повеликом сандуку, укрцао и наредио те се, до повратка Поповићевог, тај чамац у Борчу, на аустријску страну пресалдумио, што и јесте неоспоримо доказателство: да је Родофиникин још из поиздаљег времена, науман био на онај начин и с оним пакленим умишљајем као да га је Карађорђе у намери био, убити, Србију, у час највећег и најочајателнијег смуштења њеног, оставити.

Совет је већ Павлу Поповићу и писмено, којим га назначава за депутата, и којим, дајући му као неку кратку инструкцију, уједно га и опуномоћава у радњи његовој на месту, приуготовио, и то је писмо следујућег садржаја:

Благородноме Господару Павлу Поповићу Советнику

У садашњим опстојатељствам нашли смо да ће за општенародње благополучије бити добро, да ви пођете к Его Сијатељству Господину Генералфелдмаршалу књазу Прозоровском, и оданде, ако он за добро нађе, да пођете и даље и к височајшему Двору Царја нашего Покровитеља.

Перво што имате молити јест помоћ у војсци да нам пошљу, да би се у садањем нужном стању од силе

гурске одржати могли. Фторо, иштите књиге у којим се садржавају закони русијски, да би из њих изводили оне законе, који су за нас прилични и по њима владати се могли. Впрочем сад даљшега наставленија вами дати не можемо, но молите и радите по вашему благоразумију и совести што год знате да ће за општенародње благополучије добро бити; старајте се и онако радите, да можете после ответ дати и Богу, и Народу, јер сами видите, да сва наша несрећа од сопствених незнања нашег происходи. Вручавајући вас покровитељству всевишњаго јесмо

у београду 14. августа
1809.

Правителствующій Совѣтъ
Народа Србскогъ
Са согласіемъ верховногъ
Предводителя
Георгіа Черного.*

Ради објаснења следујућих догађајева у овом нашем описанију, и каквог је духа и у овим најсмутнијим и најкритичнијим опстојатељствима Карађорђе био, и како је своје братски учио и храбрио, ми ћемо овде да покажемо још једно писмо Карађорђево Јакову Ненадовићу, које је као одговор на Јаковљево писмо, којим је овај последњи, о стању ствари на Дрини, Карађорђа известио, а уједно га и за помоћ молио.

Благородни Г. Јакове Ненадовићу

Здравствујте

Наше поздравље, јављамо вама како ваше послато писмо јесмо примили и разумели што нам пишете да се Турци у потајности купе и њино намерење шта је, да би Соко избавили, и Лозницу придобили. И ми би ради и више градова придобити, али људи недаду и чувају их, у томе и њина је мисао то, али ви се добро укрепите што боље можете упротив тих Турака, и немојте

* Овакав потпис презимена Карађорђевог ни у каквом акту, у Србији изданим, нема. Зашто је овде, и то по руски, назван и потписан «Черним» ?

допустити докле један трајете, зашто овамо на овом крају јесте мало попузнуло. Делиград и проче шанце јесу узели и до Мораве дошли, али фала Богу, ми ћемо се с њима терати до капље крви, и нећемо их пустити преко Мораве овамо. Само ви те крајеве добро држите и немојте их упустити, а на овом једном крају ништа нам не могу учинити уздамо се у име Бога. А сачувај Боже да ви тамо упустите, онда оде већ све у пропаст, па и наше толике муке остаће у ништа него, за име Бога, Брате, у војску терај до потоњега човека и тамо добро држите да би Бог дао да барем на том крају ништа не учине, па ћемо опет срећни остати. Овамо се истина народ мало био узбунио, али сад се освестише људи кад видоше и сами да немају куд, па се сад сами враћају и скупљају у војску. Но и ми преко свега тога опет наваљујемо и терамо мало и велико, до потоњега човека у војску. Писао сам и кнезу Сими да и он дође овамо с војском, и то час пре, нека иде овамо, а ви тамо држите се док ми овамо само једну баталију задобијемо, па после што Бог да. Може Бог дати те ће се ови Турци натраг повући и вратити, јер смо и ми сад добили једно писмо, у коме нам јављају да су и Москови разбили једнога везира, који је имао са собом 30,000 војске, те се не зна куд је који отишао; и ја држим да ће и ови Турци, како то чују, натраг повлачити се почети, и са свим отићи. Бог милостиви зна шта ради, и он ће нам помоћи. Него ви се немојте ништа сумњати, за овамо како Бог да. Писао сам и Г. Генералу (то је Родофиникину) толико пута пак ништа не помаже. Са тим остајем вас поздрављајући на походу

у тополи августа 14-ог 1809.

Карађорђе Петровићъ.
в. п. н. србскогъ.

Карађорђе је, у очекивању на кнеза Симу Марковића да му на Мораву с војском дође, већ из стрпљења изишао био, и зато је, по отправљењу више наведеног

писма Јакову Ненадовићу, и сам пошао пред њега, држећи да је он морао, у толиком времену, од кад га је он позвао, већ овамо стићи, али можда је на кућу своју, у село Борак, ударио, па се тамо код своје куће одмара и спрема за даљи пут, па тако, изишавши и он пред њега, 14. Августа дође и до у сами Борак, кнеза Симиној кући. Као што је Карађорђе држао, тако је и било. Он је нашао кнеза Симу код његове куће, који је овамо, за два сахата пре Карађорђа стигао био, али у исто време ту је, код кнеза Симе, не падајући затекао и Павла Поповића члена Совета, који је опредељен био, као што смо видили, да иде у главну руску квартиру.* Августа 14 пред вече Карађорђе је у Борак дошао и ту је, којекако, ту ноћ преноћио; а сутра дан, 15. Августа, кад му се утроба мало умирила, и кад је могао говорити, он је кнезу Сими све изказао шта му треба, кад на Мораву са војском дође, чинити, и какве где позиције заузети. Овако наредивши се са кнеза Симом, он га је и на пут испратио, и са Павлом Поповићем повратио се овога кући у село Вранић, па ту оба и заноће. Али Карађорђу није ни до седења ни до одмарања било, горка је туга њега морила, и он је једини био, који је највећма осећао и увиђао несрећу, која је Србију сад обузела, и која је неће поштедити и од коначног сурвања. Он се је с Поповићем повратио с намером: да с њиме заједно и у Београд оде, те да се јошт, са Советом, које о чему, и у смотрењу његовог посланства договоре, и да из Београда све оне војнике, од којих су неки, у Београд јошт кад је Каменица пала, кад су Бању Турци освојили и кад је Делиград и Љу-

* Овај Павле Поповић казивао је својим другарима, кад се у Београд повратио, како је Карађорђе, кад је дошао у Борак и пред кнеза Симину кућу одјахао, одмах легао на земљу, не дочекавши да му се што простре, и самим једом почео бљувати тако: да су се њих двојица, Павле и кнез Сима, поплашили били. И ово је опстојатељство, један између неоспоримих доказа, какву је тугу Карађорђе на срцу имао, какву ли црну бригу, и какав, само њим, преодољиви труд! —

бушки Шанац пао, фамилијама својим добегли прикупи и са собом их на Мораву одведе, као што је тако и учинио.

16. Августа, Карађорђе је, са Павлом Поповићем освануо у Београду. Несрећни глас, да је Родофиникин 15., на један сат пре по ноћи, из Београда у Панчево пребегао, предусрео га је док још није био ни с коња сјашио. Смућен од јада повикао је: „О несрећо зар још ниси навршила меру?!“ и отишао је у своју оџаклију и легао. Јамачно су све то-црње мисли Карађорђа морале обузимати. Он је преко сваке мере неспокојан био, али је дочекао, лежећи, док се добро расванџуло и сунце огрануло, па је онда, очајан будући, отишао у конак, у коме је Родофиникин становао, да се изближе о побегу његовом увери, и бар штогод, за узрок таковом његовом поступку, дозна.

Карађорђа је у овом путу пратио, познати нам из овог описанија, писар советски, Стефан Филиповић, који му је и казао који су још са Родофиникином побегли. Кад су дошли у конак Родофиникинов, нашли су старца Доситија са архимандритом Филиповићем ходајуће по диванани. Филиповић је био с Карађорђем при свима догађајима у Старој Србији, па кад је Карађорђе принуђен био тамо све оставити и овамо повратити се, онда је и речени архимандрит Филиповић, не задржавајући се нигде више уз Карађорђа, у Београд дошао. Смућен несрећним поступком Родофиникиновим, Карађорђе је упитао и старца Доситија и архимандрита Филиповића за узрок побега Родофиникиновог, и кад су му ови оба одговорили да ништа не знају, онда их је Карађорђе упитао: „Па сад шта да се ради? Народ је и без тога здраво смућен и поплашен, а тиме ће сад још и већма забринути се и узнемирити; и преко кога ћемо се од сад за помоћ молити?“ Старац му је Доситије на ово одговорио: „Господару! поступак Родофиникинов са сваке је стране за нас здраво незгодан, и он може великим

несрећама, за нас, узроком бити, јер се свакојако види да је с намером учињен. Али, Господару! имај тврду надежду на Бога као што си и до сад свакад имао, па се никакве силе људске и душманске не бој, па поред такве надежде на помоћ Божју, само ти, ја те молим, немој да се смутиш, немој да клонеш духом, и да се узгубиш. Ти си се, Господару, са овим народом, у име Божје, подигао противу Турака да збациш дуготрајући јарам тиранства турског са српског врата; освојио си толике градове; турске си силе, ваљда каква је и ова садања, дочекивао, надбијао и из Србије истеривао без Родофиникина и без ичије помоћи. Бог милостиви, којега је свемогућа воља била да се овај народ испод турског ига избави и ослободи, и на кога нам ваља и од сад у напредак тврду и потпуну надежду имати да ће нам у помоћи бити, ја се уфам, неће овај народ, и тебе, Господару, без своје заштите и помоћи оставити. Ти си, са овим народом, Господару, као што сам и мало пре рекао, целих пет година дана, без ичије помоћи и заклона, при свима недоскутицама народним, борио се противу Турака и све си несреће одбијао и побеђивао, само, Господару! добра и отечестволубива твоја воља и општа љубав и слога нека на своме месту буду, па ћемо и од ове и сваке друге беде и напасти, која би на нас наступила, свагда спасени бити, ослањајући се прво, на милост и помоћ Божју, а друго: по нашој пословици, уздајући се, „у се и у своје кљусе““.

После оваког једног догађаја, разуме се, да је и посланство Павла Поповића изостало; али и Карађорђу, сад охрабреном и утешеном искреним и добродушним советом старчевим, никад није могло падати на памет да пљачка конак Родофиникинов*. Него да је Родофи-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. годину № 12., на страни 256, по Родофиникину, каже, како је Карађорђе 15. Августа ноћу у Београд дошао, а у свануће 16. да је отишао у његову квартиру, и не нашавши њега, да је, у великој јарости, заповедио све што је у квартири му

никин којом срећом оставио какву касу са једно десетак хиљада дуката, тих би заиста добродошли били и употребили би се јер, осим других зала сад Србију постигших, у каси народној баш ни динара није било! У место дакле да се, по злобном и крајње пакосном доносу Родофиникиновом, зајми пљачкањем његове квартире, Карађорђе је одмах из конака Родофиникиновог отишао у Совет, и заставши у овоме све членове, он је најпре пред свима, крајње негодовање своје противу поступака Милојевих изјавио, па је онда, и не упуштајући се даље ни у какво испитивање најновијих злосрећних догађајева, побега Родофиникиновог, к главном приступио је, и советницима овако изговорио: „Браћо! неће нужно бити да вам ја кажем у каквој се несрећи и опасности данас налазимо; јер држим да и ви сви то исто и у толико видите и знате, у колико и ја. Но будући да ми нити можемо нити имамо куд натраг, него морамо сад, или нам се хтело или не, напред, на супрот овим несрећама и опасностима ићи, да их се или курталишемо и опростимо, или, да сви, као истини браниоци своје отаџбине и вере, изгинемо. Ја сам дошао сад у Београд да прикупим и одавде, колико је могуће војника; да видим, за сваки случај како стојите са градом и потребама градским и да се с вама састанем и о најпречим потребама, у садање време, разговорим и договорим. У нас је, у овој несрећи, од војених потреба млого којечега сасвим упропашћено, нешто по потреби рата, а нешто су и Турци преотели. Ове потребе ми морамо надокнађавати, јер без њих, „ни куд мајци, ни куд у деце“. Од народа се сад ништа изискивати не може [illegible]м, да сваки иде пред непријатеља на одбрану своје

заостало, разграбити. А осим дрвуља, у Србији, која је у собама заостала, као: празни кревети, дивани, једно канапе, неколико столица, два три астала, два огледала и нешто посуђа асталског и мутвачког, тада баш ником од потребе није било, дакле не знамо шта се је имало разграбити. Али је Родофиникин и са овом лажљивошћу ишао на оцрњење Карађорђево.

постојбине, да се одржи и да непријатеља, ако је милостивом Богу повољно, надвлада и да га се курталише.“ Совет је Карађорђа са великим вниманьем саслушао, али на ове последње речи: да се од народа за сад ништа друго изискивати не може осим војника, морао му је искрено казати, да и у каси народној ни једне паре у готовости нема, онда Карађорђе настави своју беседу: „Ја сам се томе колачу и надао, али баш да са свим ни једне паре немате, нисам могао мислити. Но кад је тако а оно, ми старешине, сваки по своме могућству, у ове несрећне дане треба да притечемо општему добру у помоћ. Ево ја имам при себи до 3000 дук., ја ћу од ових само једну хиљаду задржати код себе, а 2000 ћу сад одмах послати у Совет на потребу општу, него, браћо, и ви сви, сваки према свом могућству, нека сад приложи колико је који кадар, те да тако, што нам је од преке потребе, прибавимо и подмиримо. Народ ће нам, ако се, с божјом помоћу, одржимо, све повратити, ако ли пак пропаднемо а оно толико и чини, с народом смо све што имамо стекли, па нека с народом и ми и наше имање пропадне, и ја, осим народа, ништа не желим имати.“ Ово све изговоривши и пошавши из Совета у свој конак, он је позвао Стефана Филиповића, писара советског, и овоме је, више упоменути 2000 дук. предао, те их он у Совет донео; а Карађорђе одмах се зајми са сакупљањем војника, што се тог истог, и 17. дана Августа и свршило; а 18. је Карађорђе, без сваког даљег задржавања у Београду, са реченим војницима пут Мораве отишао.

Као што се из досадањег описанија, о догађајима у Србији, види, Карађорђе је све, што је могуће било, за одклонити конечно зло, чинио; а и Совет се народни од своје стране старао, свима потребама, по могућности тадањих сила финансијелних, удовлетворавати, премда је чисто неверојатно, кад се зна каква је средства новчана имао, како је и с чиме то чинити могао; док међу

тим и гласови стигоше: да је кнез Прозоровски умро, и да је, књаз Багратијон, његово место заступивши, одмах преко Дунава у Бугарску прешао и Турке свуд жестоко нападати и тући отпочео. Да је књаз Багратијон са свом војеном жестокошћу отпочео на Турке нападати и тући их, то се и на овим Турцима, који су сад Србију притисли били, приметило, јер су се одмах на позив Јусуф-паше великог везира, мало по мало, повлачити почињали, и на послетку, концем Септембра, већ су без мало, све оно принуђени били оставити што су освојили, изузимајући утврђења Бање и Гургусовца, и околине њине, које је обоје, следујуће, 1810. године, граф Орурк, као што ћемо на своме месту о том говорити, освојио и Србима у владу њихову предао.

Јанићије Ђурић, или као што се он тада прозивао „Димитријевић" секретар Карађорђев, кога је овај последњи, још пре повратка свога из Старе Србије, у главну квартиру руску, у Влашку, послао, да, за помоћ у војсци, главнокомандујућег моли, и који се је, нешто више од два цела месеца тамо забавио, не би ли бар, ако ништа друго, дочекао да својим очима види прелазак Руске војске преко Дунава, јербо се је већ једанпут и књаз Прозоровски, по најсилнијем настојавању и самог Императора и војеног министра Графа Арахчева, на то решио. Но Јанићије није то дочекао. Он је видио само све к преласку приуготовљено, па је, држећи да ће се одмах и прелазак отпочети, похитао што пре у Србију да, са преласком Руса преко Дунава, своје обрадује и охрабри, као што је и учинио. Он је, 9. Августа, већ у Србији био, али међу тим тога је истога дана и књаз Прозоровски у Влашкој умро, и његово место, као већ по силној слабости његовој и на случај његове смрти, рескриптом Царским још за живота књаза Прозоровског, наименовани, заступио је књаз Базратијон. Овај је одмах, како је добио известије о смрти Прозоровског, ништа и незнајући о назначењу свом, но само као најстарији ге-

нерал у војсци, дошао у славну квартиру, и тек кад је тамо приспео, нашавши под печатом Царски рескрипт на име своје, предузео је главно начелство над свом војском и одмах је почео са главном силом, 15. Августа преко Дунава у Бугарску прелазити.

О свему више наведеном овамо у Србији, и нарочито о томе: да је књаз Прозоровски променио план обновљења рата, и да је, уместо да раним пролећем пређе преко Дунава у Бугарску, предузео најпреј да освоји Исмајил, Ибрајил и Ђурђево, чиме је не само за $4^1/_2$ месеца дана прво задоцнио учинити, него и оно друго, изгубивши до 7000 војника, неосвојио, а тим самим и Турцима дао времена да на Србију онако силно, као што смо описали, нападну, ништа се није знало дотле, док се он ние наканио, и то поводом Јанићијевим, Совет народни писмено, под 20. Мајом, известити и тај његов извештај тек је око половине Јунија овамо у Београд стићи могао. Није се знало ни о догађају смрти Прозоровског, ни о поступљењу за главнокомандујућег књаза Багратијона, ни о преласку овога са главном силом његове војске на десну страну Дунава, онда, кад је Родофиникин из Србие побегао.

Сва вишенаведена опстојатељства као и сами одговор књаза Прозоровског да не може никакву помоћ Србима у војсци дати, због изложених у његовом одговору опстојатељства, и очајано стање Србије, навели су Карађорђа сад, кад је 16. августа освануо у Београду, обратити се и Императору Француза, Наполеону I. за помоћ. (Ми ћемо на крају ове књиге све хартије, које су нам по делу овом, до руке дошле, заједно са нашим примечанијама, знања ради приложити). Карађорђе је, по свој прилици, на овај пут неким наведен био, но никако са злим умислом већ из очајања на помоћ Руску. Он је у овом послу истина поступио по оној пословици српској, која каже: „Утопљеник се и за змију хвата :“ а да је очајно стање Србије било, то се надамо

да ће сваки из ових врсти увидити моћи, и по томе неможе се он за овај поступак ни окривити нити ким осудити, тим мање, што и он сам, обративши се Наполеону I, нити је имао вере ни надежде у помоћ његову, јер је одмах за овим поступком, прво дао на знање депутатима при главној квартири, Велисаву Станојловићу и Михаилу Грујовићу о свему шта је Родофиникин урадио, каква су следства несрећна, његовог и његових другара побега из Србије, и наложио им да даду тужбу главнокомандујућем противу Родофиникина и противу оних, који су с њим заједно из Србије побегли, које су речени депутати и учинили; друго: што је у другој половини Септембра месеца послао архимандрита Филиповића с тужбом противу Родофиникина главнокомандујућему и с молбом, на име самога цара, за помоћ и за срдачније одношење представитеља Русие према Народу Српском; и треће, што је, у почетку Октобра држао у Хасанпашиној Паланци скупштину, из средине које, по настојавању његовом и са согласијем свију присуствовавших старешина, опет нове депутате главнокомандујућем, у лицу Милана Обреновића и архимандрита рачанског манастира, Мелентија Стефановића, послао с пуномоћијем и опширним наставленијем, о чему ћемо ми ниже говорити.

Ми немамо вере у донесенија Родофиникинова, која је он, док је у Србији био главнокомандујућима достављао, а јошт много мање онима, која је, кад је из Србије побегао, из Краљева књазу Багратијону чинио, као и никаквим његовим хартијама, сочињеним њиме било док је јошт у Србији налазио се, или и изван ове које је сочињавао у смотрењу његовог одношења к правитељству српском у опште, или у смотрењу одношења његовог према појединим личностима поглавара српских; јер је, сва његова донесења главнокомандујућима, па и све друге његове хартије, с којима је он доказивао уместност својих поступака, и неуместност одношенија

правитељства српског према њему и према општој ствари Србије, диктирала у највишем степену страст мрзости његове према Карађорђу, Младену, Југовићу и Милоју и према свима другим поглаварима, изузимајући: Миленка, Добрињца, митрополита Леонтија и Петра Чардаклије, као људе, који су се издавали за: „Искренно преддане Россији:“ У ред ове четворице спадају и: Јаков Ненадовић, а доцније, и Милан Обреновић, али овај последњи премда га је Добрињац у Краљеву, у замке свог мишљења и намере уплео, остао је здраво скроман и у одношењу своме према личности Карађорђевој, и у испуњавању дужности према правитељству у опште, да је прекомерна мрзост и освета према Карађорђу, Младену, Југовићу, Милоју и према свима другима, изузимајући мало пре споменуте, који су му и на руку, својим поступцима ишли, руководили Родофиникина у свему, то сва писма његова, а највише сва његова донесенија главнокомандујућима јасно сведоче. Нека се и само овлашно на ум узме, па ће се одмах увидити да ни једног донесенија његовог нема, које се не започиње са: У Србији буна; беспрестани раздори и несогласија; поглавари безнаказно огробљавају народ; неустројство у највишем степену; поглаварима се таково стање допада, јер они у таком стању, „у мутној води рибу лове“ Поглавари су пијанице, сумашетши и Бог зна шта; Младен и Милоја чине што хоћеду, Младен и Милоје обладали су Карађорђем, Југовић подстрекава Карађорђа противу Руса, и он је орудије Младеново. Младен са целим Советом, тужи Карађорђа, а Карађорђе жали се њему (Родофиникину:) на Младена и Милоја како су они сву власт заузели, и како он од њих се боји и не може ништа да ради; како је Карађорђе неизображен, бескарактеран, суров, жесток, свиреп, хишчан, алчан, лакомислен, лаковеран, за чашу ракије поводљив, ни о чем другом не мисли него о хајдуковању; како је пијаница и како ништа није у стању предузети радити докле га ко други на што не наведе

и не упути. Чак тако је безобразан био, да је књазу Прозоровском и то написао, како је принуђен био увести у обичај у Србији употребљење чаја бар изјутра да се пије, само да би Карађорђа изјутра удржао од пијења ракије, и да би колико толико, у трезном стању одржао, да се с Њим које о чему разговорити може! Чујте беспримерне пакости! — Младен, Милоје и Југовић били су му свагдашња и највећа кост у грлу, коју никако прогутати није могао. Ни једног донесенија његовог нема у коме он свој јед на њих није изасипао приписујући само њима и Карађорђу, који њих слуша, све несреће, које се у Србији догађају, и сва зла, којима су они виновници. Но осим оваки страсних, лажних и преко сваке мере пакосних донесенија његових, његова адска пакосна душа није се устручила, само за успети у својој сатанској мрзости и скр̂ати нарочито: Карађорђа и Младена, и најподлије сплетке смишљати, па такове час целоме правитељству, и час поједини поглав̂арима, а највише Карађорђу и Младену подметати, предавајући у својим донесенијама главнокомандујућима за истина збића, доказујући: како су због тога у Србији и немири, растројства, буне и несогласија, и уверавајући их, како он све то стишава, настојавањем и советима својима умирује и слаже. Ми смо у VI. књизи овог дела већ казали и доказали лажљивост његових донесенија главнокомандујућему, у којима је он доставио, у првом: како је у Октобру месецу капетана Илију новокрштеног послао на Дрину да српским охрјадам војска противу Турака, по прозби Срба, командује, како је овај тамо велики русвај од Турака починио, и како је Босанском везиру писао да предстане од нападања на Србију, а од тога свега ништа није било; а у другом: како је Карађорђе митрополиту Леонтију заповедио да митрополита Аксентија, посланика портиног, или убие, или, у какав манастир у заточеније пошље, па кад Леонтије ни једно ни друго није хтео учинити, како је Карађорђе, овом последњем

смрћу угрожавао. А у књизи VII. показали смо како је подметуо Младену тужење противу Карађорђа; каквим је речима и советом тужитеље стишавао, и како је он сам, из речи тужитеља, тужбу им, на име књаза Прозоровског сочинио. (Дакле, спадало је у дужност агента Руског да и тужбе тужитељима Карађорђевим сачињава?) И како се народ у Ресави побунио; како су своје старешине изпребијали; како је до 800 фамилија са свим својим покретним имањем и марвом, оставивши своја села, отишло и улогорило се на самој граници према Турској, а од свега овога, овако, као што је он описао, ништа није било, и како је на нову цркву, која се је тада у Београду правила, јер је стара црква за насеобину београдску постала тесна, дао некакву суму новаца те се тако само могла конечно доправити.

Ми ћемо и даље, овако подле сплетње и лажи Родофиникове на видело изводити; али никад нећемо престати и чудити се главнокомандујућима, како су могли онако апсолутно свим донесијама Родофиникиновим веровати, па по њима и своја донесенија к двору свом, и одношенија њихова према Србији, управљати онда, кад је само мало вниманија требало на донесенија Родофиникинова обратити, па да га, и најобичнији, али са здравим и непристрасним разумом човек, уватити може и у противоречију, и у чистој лажи. —

Карађорђе, не знајући ништа ни о узроцима бегства Родофиникиновог са његовим другарима, ни о узроку бегства Петра Добрињца, јер њему јошт ни досад, кад је и у Београд 16 августа дошао, поступци његови према Милоју на Каменици, у логору Матејевачком, нису познати били, па зато је и Родофиникина и Добрињца позвао писмено да се натраг поврате; али они, ни први ни други, то учинити нису хтели под изветима у њиховим одговорима изложеним, који се у „Военном Сборнику“ за 1864. г. № 12 на страни 257 и 258 налазе. Ови одговори, Родофиникинов и Добрињчев, никако нити

су Карађорђу до руке дошли, нити је о тим одговорима њиховим, ни онда ни доцније што чувено и говорено у Србији; а јошт много мање би се је код кога од старешина што написмено од Родофиникина нашло, као што у поменутим „Сборнику“ стоји, као да је он тада и неким старешинама писао, заклињао их советовао и уговарао да се храбро јошт мало држе и свога вожда, у одржању позиција на левој обали Мораве, да се не би Турци у сву Србију увукли, верно потпомажу, па да ће и Србија и они бити спасени и прочаја.

Ми имамо неоспоримих узрока држати, да је Родофиникин и свој и Добрињчев одговор, као и оно писмо што каже да је и неким старешинама послао, само сам исконцептирао а никако ни Карађорђу ни старешинама није послао, већ је приуготовио за прилог к доказима своје, и својих другара невиности у том, што су из Србије побегли, а нарочито: што је он, на онај начин свој пост оставио, због чега би најжесточију казан изкусити морао да се је у полак тужбама Карађорђевим и Српских депутата, према лажним донесенијама и другим подлим Родофиникиновим поступцима, поверења имало.

Збиља, Родофиникин у оном писму што каже, да је, уз одговор Карађорђу, и неким старешинама писао. Тима старешинама вели: „Победоносно оружје Руско предследује Турке на десној страни Дунава. Ако оно достигне великог везира, оно ће јамачно сатрти са свим војску великог везира, и тада ће турска сила, која вас сада притешњава, морати повући се натраг откуда је и дошла, и тада ће се разићи сви они црни облаци, који вам сад угрожавају. Ви сте много труда принели, много сте се измучили; вооружите се тврдошћу да пренети можете јошт неколико трудних дана па ће и Србија бити спасена и ви ћете се славом увенчати.

Ја се надам да ћу бити на брегу Дунава у Малој Влашкој, и тада ја нећу никако пропустити извештавати вас о свему оном што ће служити к пользи вашој“. Осим

што се из ових речи Родофиникинових види, да он мимо правитељство српско, обећава у преписки бити и из Влашке, са појединим старешинама, види се и то, да је он јошт пре него што је у Влашку отишао, знао, да ће и у Малој Влашкој на Дунаву, опет при одношајима са Србијом бити, и јошт к томе и то: да је у својим рукама имао, пре но што је из Боограда побегао, и оно писмо Багратијоново, о коме „Военный Сборникъ за 1864. № 12, на страни 258. и 259. каже, да није до Родофиникина у Србију, из тамо наведених узрока дођи могао, јер он, у оном мнимом писму његовом к неизвесним старешинама, онака иста узбуђења за одржање чини, какова је и књаз Багратијон препоручио да он учини и врховним вожду, и свима старешинама, али не из Панчева. — Не види ли се и из овог поступка Родофиникиновог зла намера, и зао умисао његов?

О више у поменутом доласку Карађорђевом, 16 августа, у Београд, у „Военном Сборнику“ за 1864 годину № 12., на страни 253, 254, 255 и 256. Родофиникин је, из Панчева, главнокомандујућему доставио овако: „13. августа ја сам добио од Црнога Ђорђа писмо, донешено ми његовим секретаром, Стефаном Јефтићем, који је ишао Карађорђу да се с њиме разговори и договори о којекаквим порукама Милојевим. Јефтић ми је саопштио да је њему препоручено од Црнога Ђорђа умолити ме да ја пошљем Недобу у нашу главну квартиру, с молбом, од стране народа за што скорију помоћ у војсци. А у самом писму, Црни Ђорђе молио ме да му ја дођем у његово село Тополу, да се ту састанемо и које о чему, на брзу руку, разговоримо.“

„Црни Ђорђе писао ми је: „Ја сам са̂м желио дођи у Београд да се с вама састанем и усмено, које о чему, разговорим, но то при оваковом садањем стању ствари нисам хтео учинити, јербо би народ лако помислити могао да ја идем у Београд к вама с намером: да бегам у Русију, и по овоме, за сада, тај пут не смем преду-

зети да се народ не би узбунио. А друго: Ја сам и уморан са свим, и остајем овде код куће да одавде и нешто војске прикупљене на Мораву отправим. Тога ради, како примите ово моје писмо а ви узмите три четири ратника за спроводнике, и дођите к мени у Тополу, да се усмено и укратко које о чему разговоримо, а после тога ви ћете се повратити у Београд, а ја ћу поћи к војсци опет на Мораву; но само вас молим да ми час пре дођете, јер ја не могу се овде дуго задржавати, ја морам незадржано к војсци се повратити. Кад сам сад дошао кући затекао сам Јанићија овде у Тополи. Он је врло народ ободрио и обрадово тиме, што га је известио, да руска војска нама у помоћ иде, (па је једва, чак после $7^1/_2$ месеци, у марту 1810 године дошла) коју је војску, по његовом казивању, он, у Краљеву видио, и за коју вели, да се он нада, да је до сад већ и овамо преко Дунава, у Брзу Паланку прешла.«

„Позив Црнога Ђорђа да му ја дођем у његово село на састанак и изјављена ми молба Стефаном Јефтићем да пошљем Недобу у главну квартиру наше војске, довели су мене у велику сумњу у смотрењу искреног расположења верховног вожда према руској мисији. Ја сам се већ бојао за мој живот, јер сам, у свему вишенаведеном, увидио злу умисао са стране Срба. И премда сам ја увидио шта су смислили учинити ови разбојници! који су, не усуђујући се нас у Београду потући, (као што му је Леонтије казао) радили су овим начином да нас раздвоје, мене одавде да заведу у планину, а г. Надобу да оправе буд-то на пут, па и мене и њега тако да с овога света смакну; опет зато ја сам се сагласио на њихова требовања да би се јошт већма и боље удостоверио у мом подозревању«.

„После неког времена ја сам добио веројатно известије, (Дакле кад је побегао из Београда у Панчево, или како му и кад му драго, зашто нам не каза од кога је добио то известије, те да и ми можемо о веројатности

тога известија своје суђење изрећи? Донесеније је Родофиникиново главнокомандујућему о свему пред наведеном, и о оном што ће следовати, од 22. августа, а он је 15. пре пола ноћи побегао из Београда.) „да Црни Ђорђе није никако био у своме селу Тополи, него се на средини пута између његовог села и Београда, са 30 ратника у једном селу расположио био да мене ту дочека и учини што је наумио. Ово, и оваково известије још је већма мене убедило у предположенијима и подозревању мом, и тако се ја никако решити нисам могао, Црноме Ђорђу, на његов позив отићи.“ (Ово известије о расположењу и о умислу Карађорђевом, као што смо по датуму његовог донесенија увидили, Родофиникин је у Панчевачком контумацу или сам смислио, као што је и до овог, још и много другог којечега, на грдну штету Србије и народа сплетао и смишљао; или су му његови услужљиви људи, подлаци и издајице свога рођеног отечества, тако доказали, него, по свој прилици биће оно прво, јер као што и сад видимо, он је безгранично безобразан био у измишљању и смишљању, па и у достављању главнокомандујућима свакојаких његових лажа, као што ћемо се о томе, да је тако, све већма увераватн што даље будемо његова донесенија и подле поступке његове проучавали. Но се довољно начудити не можемо како је баш дотле безобразан био да каже: „Ово дознавши, ја се још више решити нисам могао, Црноме Ђорђу, на позив његов да му у Тополу дођем, отићи“. Зар је он могао Карађорђу и из Панчева отићи после седмодневног његовог осутства из Србије, који је догађај за толико дана, и пре него су његова донесенија стигла главнокомандујућему, у главној квартири Руској већ чувен бити могао?) „Други дан изјутра (14. августа) ја сам отишао у Совет Народни, и објавио сам и њему и секретару Црнога Ђорђа, Стефану Јефтићу, да сам приуготовио писма за назначеног члена Совета к отправљењу његовом у главну квартиру с надворним со-

ветником Недобом, и да означена лица могу сад одмах поћи на чамцу, који је нарочно Советом за ту цељ приуготовљен био. На овај чамац, осим багажје Недобине ја сам и сандук са мојом канцеларијом уложио, и после тога, но у исто време, предао сам и Јефтићу једно моје писмо за Црнога Ђорђа.« (Како о самом овом писму, тако и о садржају његовом нема никаква трага.) „Зар ви нисте намерени сами поћи к Црноме Ђорђу? упитао ме је Јефтић, примивши писмо од мене, и ја сам му на то одговорио: „Не видећи никаквог важног дела, по коме би нужно било да се ја са Црним Ђорђем састанем, и да се с њиме о томе објасним, а при том будући сам и нездрав, ја се не могу ни на какав пут решити да пођем:«

„Видећи Јефтић недаћу извршења сачињеног им плана, овакав мој одговор тако га је у смушеније поставио да за читав један сахат ништа проговорити није могао (и Родофиникин је један сахат у Совјету чекао док Јефтић опет није почео говорити, да ли је то прилика?) „После једног овако дугог ћутања Јефтић је предложио Совету, да се г. Недоба, (па наравно, и члан Совета Павле Поповић, о коме Родофиникин сад овде ништа није казао) не шиље, док се писмо од Совета вашему Сијатељству, предварително не пошље на утврђење Црноме Ђорђу«.

„Малопређашње силно настојавање Јефтићево да се што скорије Недоба оправи на пут, а сад, од истог Јефтића предлагање, кад је видио да ја нећу да идем у Тополу, да се Недоба не шиље, под предлогом: док се писмо советско на главнокомандујућег не пошље Карађорђу на потврђење, још су више обелоданили зле намере противу нас«.

„Не гледајући на то све ја сам се са Советом сагласио те смо послали незадржано курира Црноме Ђорђу. После тога, да не би народ зграбио чамац, који је преправљен био за одвоз депутата, и у коме су уложене биле ствари Недобине и сандук с мојом канцеларијом,

ја сам га дао пресалдумити у Аустрију, да тамо, на супрот Београда, стоји. После тога успокојивши се решио сам се остати тврдо на своме месту, не верујући да ће ко моћи, у самом Београду, посегнути на мој живот, и зато сам, јашећи на коњу, цео дан ишао по вароши и старао се у колико је могуће било, умиривати збуњене људе, и стишавати беснеће духове.«

Ми смо казали да су донесенија Родофиникинова лажна и само зверском пакошћу преиспуњена. Он је могао, будући у Србији без икакве контроле и без и најмање сумње да ће се, за боље уверење о истинитости и следствености његових донесења, ислеђење какво држати, све што је год хтео, што је он сам, по најпакоснијој његовој мрзости на Младена и Карађорђа, паклено смишљао, или што су му подле душе, удворице, глупи прврженици Русије, издајице, противници Карађорђеви и непријатељи општему па и сопственом свом добру, или у четири ока усмено, или и написмено достављали, главнокомандујућима у донесенијама својима описивати. Али ми, са истинитом увереношћу, ни страхом заплашени, ни наградом обнадеждени и заслепљени, проглашавајући као што смо и мало више казали, сва донесенија Родофиникинова за лажна, немамо вере ни оном, што је Родофиникин главнокомандујућем доставио да му је митрополит Леонтије казао, кад је 7. августа, из Кличевца у Београд дошао; ни оном, што је у другом свом донесенију, коме и датума у „Военном Сборнику“ нема, 15. августа пред вече, од Петра Добрињца дознао, па ни оном свему, што је главнокомандујућем описао како га је Карађорђе позивао да му у Тополу на састанак и договор дође. А за доказ да је Родофиникин лагао, или и у друштву са поменутим и ове лажи сплео и скројио, ми ћемо сад разлику између Родофиникиновог казивања у донесенијама његовим, и казивању нашем, основаном на нашој увиђавности и знању, и на знању и показанију људи, који су участвовали у управљању са Србијом, и

којих су се сви догађаји онога времена у Србији живо тицали, на видик да изведемо. Родофиникин каже прво: да је митрополит Леонтије 7. августа дошао у Београд, а Петар Добрињац 11., а ми тако истинито као што је два пута два четири, знамо, да су: и Леонтије и Петар, оба заједно из Пожаревца у Београд дошли.—Петар је, из његовог села Добрње, са фамилијом његовом дошао у Дубравицу и ту је његову фамилију на скели дубравичкој према Ковину, превезао у Аустријску страну; а Леонтије, из Кличевца, Миленковог села, идући за у Београд, у Пожаревцу се састао са Добрињцем и отуд, једним жељама и мислима одушевљени оба заједно, и то: 9. августа, дошли у Београд, дакле на шест дана пре него што су из Београда у Панчево побегли. Друго: Он каже да га је Карађорђе 13. августа писмом својим позивао, преко свога секретара Јефтића да му дође у Тополу, да се састану и које о чему разговоре, и да је он, из тамо наведених његових примедби, увидио злу умисао ових злодеја, који су скројили план да њега заведу у планину па да га убију, а Недобу, у путу низ Дунав, такође, раставивши једног од другог, да смакну. Треће: Он каже да је на ово убеђење највише наведен смућењем Јефтићевим, кад му је он казао да не може ићи у Тополу, и тиме: што је Јефтић пре наваљивао да се Недоба час пре у главну квартиру оправи, а кад је разумео да Родофиникин неће у Тополу да иде, да је онда од тога наваљивања одустао, и да је захтевао да се пре Недоба не шиље, док се писмо од Совета на главнокомандујућег, не пошље Карађорђу на утврђење, и да се он, при свему томе, што је увидио умисао злодејску, са советом согласио незадржано послати курира с тим писмом Црноме Ђорђу. Да је напослетку баш све овако као што Родофиникин и у овој, њиме смишљеној лажи само по претпостављању каже, је ли могао: 1-во Јефтић 14. августа, наваљивати да се час пре Недоба на пут оправи кад Павла Поповића, члена Совета, који

је опредељен да с Недобом заједно у главну квартиру Руску иде, у Београду није било? који је, као што смо мало више испричали, отишао кући својој у село Вранић, да се за пут спреми, а уједно и да се састане са кнезом Симом Марковићем, који се је са војском с Дрине враћао, идући на позив Карађорђев на Мораву, па и на кућу своју у село Борак свратио, које од Вранића десно $1^1/_2$ сат даље, у внутреност нахије Београдске, одстоји? 2-го Јели могао Карађорђе, 13 августа писмено, преко његовог секретара Стефана Јефтића, Родофиникина позивати да му у Тополу на састанак дође, или, као што он каже да је доцније разумео да Карађорђе није ни чекао њега у Тополи, већ да је изишао на сред пута између Тополе и Београда, и ту га је смислио дочекати и оно с њиме учинити што је наумио био; кад ми најпозитивније знамо, да је Карађорђе 14. августа из Тополе, одговоривши Јакову Ненадовићу на његово писмо, у коме му је између осталог казао и то: „да је доста пута писао и г. генералу, (а то је био Родофиникин) за помоћ, па нема ништа" рано пошао на сусрет кнезу Сими Марковићу, у мисли: да се с њиме састане и да му учини неке препоруке шта ће радити кад на Мораву са својом војском приспе, а сам да дође у Београд те да и из овог, колико могуће буде, војника за на Мораву са собом одведе, као што је тако све и учинио. Но несусревши се нигде у путу са кнезом Симом, он је и у само кнез Симино село Борак, пред вече стигао, те се ту с њиме састао, без да је знао да ће код кнеза Симе затећи и Павла Поповића, држећи да је он, тога истога дана, с Недобом, већ био на опредељени му пут отишао. Карађорђе је, по казивању Павла Поповића, 14. августа, код кнеза Симе заноћио, а сутра 15. давши му нужна наставлења, с Павлом, испратио га пут Мораве, а он са реченим Павлом отишао у овога село, Вранић, и ту је, будући му је врло зло било, 15. код Павла заноћио, а 16. после поноћи, оба заједно, на коњма јашећи, пошли

за Београд, у који су и приспели око шест сахати изјутра, јер од Вранића до Београда нема више од $3\frac{1}{2}$ сахата пута, не знајући ни један ни други шта се је у Београду догодило? 3-ће Да је Карађорђе науман био онако са мисијом руском у Београду учинити, као што је Родофиникин главнокомандујућему доставио да му је митрополит Леонтије казивао, или, да је смислио био са истом мисијом онако поступити, као што је Родофиникину, 15. августа пред вече, Петар Добрињац деставио, зар би Карађорђе 14. у Борку, а 15. у Вранићу заноћио. Та није ли исти Родофиникин најгнуснијим и најстроптивијим својствима, у својим донесенијама Карађорђа окитио, приписавши му, између свега осталог да је: бескарактеран, суров, свиреп, жесток и пијаница, а да је Карађорђе, у самом делу овакав био, он би заиста, да је онако што наумио био са руском мисијом учинити, и извршио, и лако би могао из Борка, 15. августа, у поноћи, у Београд стићи, јер од поменутог села до Београда нема више од 5. сахати пута. 4-то. Је ли могао Карађорђе о оваком чему и помислити да са руском мисијом у Србији дејствително учини онда, кад се једни депутати српски, Велисав Станојловић и Михаило Грујовић, послани да молу за помоћ, при главној руској квартири налазе, и кад је, осим речених, сад и Павле Поповић за депутата одређен, којему је и Родофиникин, по молби Карађорђевој и Совета народног придружио из своје мисије и надворног советника Недобу, и који би сад и отишли, кад је и Павле Поповић са Карађорђем у Београд приспео, да Родофиникин овако гнусан и пакосан корак, са злом намером, учинио није?! И 5-то. Кад се јасно и истинито увиђа да је овако као што ми кажемо, откуд Стефан Јефтић секретар Карађорђев, 15. августа, код земунског команданта, и код петроварадинског губернатора?!

Петар Добрињац и Милоје, за неко врло кратко време, јер је Милоје у Љубошки шанац прешао, док је

Милоје, побегавши с Каменице, у Делиграду заједно с Петром био, све су се једнако препирали, правдајући сваки своје поступке. И ово стање између њих двојице познато се учинило и другим омањим војводама, који су се с њима у Делиграду налазили, па и многим простим војницима; али Карађорђу, као што смо и мало више казали, једва да је што познато било. Он је тек доцније о непатриотичном и продржљивом поступку, и Вељковом и Добрињчевом, дознати могао, кад је Милоје, за поступке своје, а по свенародној повики да је он на Каменици издајство учинио, које је опет Петар Добрињац по војсци расејао, живота лишен. Њих двојица само најболье су, сами у себи, знали, шта су на штету општу урадили и каква су несретна средства због њихових, сопствено-међусобних трвења, сву Србију и сав народ постигла, па зато су и један и други, и у Делиграду и у Љубошком шанцу, све једнако у страху налазили се. Добрињац је страховао од Карађорђа, а Милоје и од Карађорђа и од народа. Да су пак дејствително, и један и други, страховали, то ћеду они, мало ниже, сами својим поступцима посведочити.

Како су Турци, прокпима кроз земљу, примакли се до самих утврђења Делиградских, и већ и воду опсађенима заузели, а непрестано, дан и ноћ, бијући га из топова и кумбара, одмах је Делиград, у коме је и обрана његова са свим већ духом клонула била, морао пасти, као што се то на свршетку Јулија и збило. При овом несрећном догађају, који се је на сваки начин морао збити, јер ни с које стране више ни одморне, ни бодре ни довољне помоћи Делиграду нити се имало откуд, нити се могло дати; нестало је из Делиграда и Петра Добрињца и Милоја из Љубошког шанца, јер су оба ова утврђења уједанпут и пала. Оно мало војске уморене дугим неспавањем и страхом, што је из Делиграда избегло, прихватио је Карађорђе, али оне двојице ту никако није било, нити се је он с њима видио. Милоје је

са своја два три момка добегао у Београд, па кад је видио да га је и ту предусрела општа повика, да је он на Каменици издао, одмах је, други дан по доласку у Београд, са фамилијом и пртљагом својим отишао у село Остружницу, где је он и своју кућу и економију имао, и више се у Београд никако није повраћао. (Овог пресељавања Милојевог у Остружницу, једног дана по подне, ми смо очевидци били.) Милоје, свуд дочекан и испраћен повиком општенародном о издајству на Каменици, и свеопштим проклињањем, дознавши поред тога да му и сам Карађорђе прети, видио је да с њим добро никако бити не може, па је одмах, како се у Остружницу преселио, на скели Остружничкој, коју је он под арендом држао, сво своје имање преко Саве у Аустрију ноћу превозити почео и превезао, а сам је јошт до половине Септембра у Остружници веругајући се које куда, престајао. А кад је чуо да ће Карађорђе да држи скупштину, држећи да ће на тој и њега заслужена казна непремено постићи, и сам је у Аустрију пребегао; али се од заслужене казни није избавио. Њега је Аустријска влада, на поискавање Карађорђево, у Марту месецу 1810. године, на кленку, предала команданту шабачком Луки Лазаревићу, и он је ту, чрез нарочно од Карађорђа посланог, убијен, и глава му је донешена у Београд те је народу два дана на углед изношена. Добрињац пак избегавши из Делиграда као и Милоје из Љубошког шанца, нигде се није ни осврнуо, већ право својој кући и својој фамилији у село Добрњу отишао, док јошт Турци од Делиграда нису се распространили и до пожаревачке нахије допрли, те је фамилију своју и покућанство, са шураком својим Благојем, у Аустрију испратио, па онда, управо у Београд, и он добегао.

Добрињац, тако рећи, очевидац будући свима неимоверним усиљавањима Карађорђевим за одржање леве обале Моравске неприкосновеном од Турака, као што је на свима, њиме заузетим позицијама на поменутој обали,

преко све дужине српске Мораве до утока њеног у Дунав, и одржао, бар до оног часа, кад су Турци жестоким нападајима и свуд одржаним победама, књаза Багратијона у Бугарској, принуђени били по позиву великог везира, из Србије повлачити се да би што пре његову снагу војену противу Руса, колико је више могуће, ојачао, па је он, (Добрињац) мора по томе увиђати и то: да ће Карађорђе, између Мораве и Дрине још моћи и одржати суштествовање Србије и своју власт, при чему, ако би се и за његов поступак, у логору Матејевачком код Ниша, дознало, као што се ни утајити не би могло, да ће и њега онака иста казна постићи, каква је и Милоју намењена била. Од ове страхујући, како је Добрињац у Београд, са митрополитом Леонтијем дошао, који се је, под видом каноничне визитације у ово време, тумарајући по смедеревској, јагодинској, ћупријској и пожаревачкој нахији, свуд сејући раздор и омразу противу Карађорђа, у Миленковом селу Кличевцу, не далеко од Пожаревца одстојећем, налазио одмах је пристао к мисији Родофиникиновој, и овај га је са свом срдачношћу примио, што нас и утврђује у оном нашем уверењу, да је Добрињац, по намигају Родофиниковом, оне посланике Турске, код Шупељака потукао — и да би се што пре од оживившег у њему страха, отресао, и он и Леонтије, кога такођер никàква добра, а нарочито после ове године, нису ишчекивала, доставили су Родофиникину, као што је овај главнокомандујућему описао, „Военный Сборникъ за 1864. год. № 12., на страни 247, 255, сваки са своје стране и различно, све ужасе за његов и његове мисије живот, и то за то, да би и Родофиникина поплашили и на бегство га из Србије, што пре побудили, те да и они, уз њега и с њиме, сигурније побећи, и код главнокомандујућег, као Руски приврженици, препоручени бити могу.

Ми смо знали још у око време да је Родофиникин за своје оправдање, зашто је онако свој пост оставио и из Србије побегао, доставио главнокомандујућему, да

је он то принуђен био учинити зато, што му је живот у опасности био, будући му је Карађорђе претио да ће га убити, али нисмо о том пакосно смишљеном опстојатељству тако подробно знали као што сад, благодарећи руској штампи, знамо.

У више споменутом „Сборнику“ на страни прво споменутој, по донесенију Родофиникиновом главнокомандујућему под 7. Августом, стоји овако: „Митрополит Леонтије налазећи се у Кличевцу и дошавши отуд у Београд, саопштио ми је како о последствима паденија Делиграда, тако и о том: да је живот свију Руса, који се у Београду налазе, у крајњој опасности, јер се је Црни Ђорђе публично изразио да ће их све потући, приписујући њима несрећу, која је Србију сад постигла. Но ја, по дужности, остаћу тврдо постојан на овдашњем мом посту колико чести наше ради, толико и ради сопствене ползе Срба, који изгубивши главу, мора ћеду јамачно почети давити се у Сави и Дунаву, и ни на какав начин нећу оставити Београд док се или Турци са свим њему не приближе, или док се Срби не усуде посегнути и на наш живот. Ја сам већ за обезбеђење наше, до неког степена данас наредио да ми се испод руке накупе неколико коњаничких или пешачких ратника, који би ми свагда готови били, при најмањој узбуни, (тревоги) у обрану притећи“.

Ми ћемо сад скоро видити како је Родофиникин тврд био у решењу свом не оставити свој пост баш и ако се ни Турци нису тако близу Београду примакли били, и ако, ни Карађорђе ни остали Срби баш никако нису ни помишљали посегнути на живот руске мисије. А што се тиче наимања ратника, било коњаника, или пешака бећара, лаже Родофиникин као и све друго што је лагао. Он није могао ни једног јединог таковог у Београду тада наћи, Србија није у оном положењу била, у коме су Влашка и Молдавија, у којима су туђинци, фанариоти књазеви бивали, па су имали потребу, ради одбране своје личности, понеколико стотина којекаквих бећарина, под

оружјем у најму, на терет земаљски, држати, те су се овакови људи, из свију провинција турских тамо стицали као орлови на стрвину. По одласку Гушанац-Алије из Београда, као што смо о томе раније говорили, остало је може бити за једно 150 његових крџалија христјана: Бугара, Грка, Цинцара и Арнаута, али су сви ови, као добри ратници, узети правитељством српским под најам, и ови су сви, колико их је у овој 1809 години у животу било, с Милојем отишли на војску, и тамо су, пошто је Милоје и из Љубошког шанца у Београд добегао, са осталом војском, под непосредствену команду Карађорђеву поступили. Било је таковнх ратника по 10, по 20, и више и код неких пограничних војвода, а нарочито: код Вељка, и Миленка, но и ови су, сваки при своме војводи налазити се лично морали, једно по дужности, а друго и због плате које је сваки месечно примао. Било је, али и то у врло малом броју, и у понеких имућних грађана, у Београду и Шапцу, по један и два момка, које су ови, под најмом, свагда при себи у кући држали, и у време их рата, у место себе на војску шиљали, а иначе су их у трговачким своим пословима упортебљавали. Дакле у Београду и Родофиникин никако накупити није могао ни испод руке, ни на силу руке.

У више поменутом „Сборнику“ у истој № на страни 255., и 256., по Родофиникиновом донесенију главнокомандујућему, стоји: У самом делу у Београду су у тај дан чињени страшни непоредци. Из Смедерева Совет је добио извештаје да народ, који, за уклонити се од Турака, превози се којекако у аустријску страну, и да се по неимању нужних и добрих превозних скела, дави по Дунаву, и ја сам из оних новаца, који се при мени налазе за случај екстремног расхода, по молби Совета, два велика чамца купио и послао их у помоћ превозећем се народу. Из београдског града сав је гарнизон, состојећи се из 40 људи (У граду београдском, и пре заведеног формираног батаљона регуларних солдата, и после, кад

је овај с Милојем отишао на границу према Нишу, свагдар су, из Чачанске нахије, из кнежине Драгачевачке на изменце, по 120, а више пута и до 200, драгачевчана, за обдржавање страже на градским капијама и другим местима, долазили, дакле није онако као што Родофиникин каже, да се гарнизон београдски из 40 људи састојао) разбегао се, у сљедству чега морали су бити наређени по два човека за стражаре из варошана овдашњих. Милоје, кад је дошао у Београд, све једнако пребивајући у њему, он је наврбовао к себи до 300 људи, различите сорте скитница и бескућника, и давши им новаца и доста вина употребљавао је њих у место полиције, и тако пред вече 15. Августа, у место полицајне страже, која је до сад од Совета наређивана, ове Милојеве скитнице то су извршивале. Пред вече, тога истога дана, дошао је к мени (Сад хоће Родофиникин да каже и да докаже, шта га је натерало да не одржи реч у два маха, и у два различна донесенија, главнокомандујућему, изречену.) „Петар Добрињац, који је извесан својом преданошћу к Русији. (Ето несреће, кад је само онај Србин држан за патриота, који је без, сваког обзира, био слепо предан Русији!) и који је потпуни доброжелатељ своме отечеству (?) и објавио ми је: да ја ове ноћи у пол ноћи назначен долазак Црног Ђорђа у Београд; да је она гомила бескућника, наврбовина Милојем, по препоруци Црнога Ђорђа сакупљена, која има у намери, по наговору Младена и Милоја, да ухапси сву мисију Руску и да је, кад освоје Београд Турци овима преда као виновницу тако дугог неумирења српског с Портом. И ако Турци, и после једног таквог поступка не би се ни на каква договарања склонили о умирењу с њима, да побаце Србију да побегну у планине и да се зајазу пређашњим својим занатом (хајдуклуком). (Боже мој! откуд ли је Добрињац све ово дознао што је Родофиникину показао? то нам, овај последњи, жали Боже, не каже.) „У следству дакле овако поузданог ми донесенија Добрињчевог,

ми смо, на један сахат пре пол ноћи сели на два велика чамца и пошли низ Дунав. Г. Надоба прешао је на аустријску страну (ваљда јошт обданице?) те је узео са обале дунавске, у оној страни, сандук свој са његовом багажњом и моју канцеларију. (Збиља, а куд се део онај чамац советски, у коме су све ствари Недобине и канцеларија Родофиникинова уложена била, будући је и тај чамац, заједно са реченим стварима, по наредби Родофиникиновој, у аустријску страну пресалдумљен, да га народ не би заробио?) „Петар Добрињац настојавао је да се сви низ Дунав спустимо у Пореч, те да тако спасемо народ од наминујеме погибељи, у коју су га низвргли предступлења неколицине старешина, и ја нисам могао не послушати овако основано предложење Добрињчево. Но у путу, низ Дунав пловећи, дознавши да су Турци освојили Рамом, Градиштем и Голупцем, и да се по томе никако не може прићи у Пореч, обрнемо се натраг и одемо у Панчево:“ (Откуд ли су се местимице Боже повратили у Панчево? Ми не појамо како би се могао народ од неминујеме погибељи спасти да су они могли проћи у Пореч, јер, по географичном положењу овог острва на спрам матере земље, њихово би биће у Поречу, кад би истинито ово казивање, Родофиникиново или Добринчево, било, толико допринело к спасењу народа од погибељи, колико и што су у Панчево пребегли. По свој прилици је Родофиникин и ово у свом донесенију на изуст придодао само да има коју више фразу за своје оправдање, и за препоруку свог друштва, у коме је он живу потребу имао, као и друштво у њему, а те њихове узајамне потребе состојале су се у томе: друштво да сведочбом својом потврђује пред главнокомандујућим сва Родофиникинова донесенија и усмена доказивања, и он њих да главнокомандујућему препоручи, као што је тако, у самој ствари и чињено.

„Сборник:“ у продужењу овог, више отпочетог донесенија Родофиникиновог, каже: „Са Родофиникином

заједно отишли су из Србије и Петар Добрињац и његов советник, Јова Протић и јошт неки други. (О митрополиту Леонтију Родофиникин у реченом донесенију овом ништа није главнокомандујућем, да је и он с њим из Србије побегао, јавио, и то је он учинио умишљено, и с намером, а какву је, нарочито, са Леонтијем намеру имао, ми ћемо мало доцније увидити). „Црни Ђорђе дејствително је дошао у очи 16. августа ноћу у Београд, и са својима ратницима, и са гомилом Милојем сакупљених бескућника отишао је у расвитак у конак мој, у ком не нашавши мене, неописано се разјарио и заповедио разграбити све што је у конаку моме затекао. Јеромонах Доситије, воспитатељ сина Црнога Ђорђа, и архимандрит Филиповић једва су га удржали од таковог поступка. И тако, поводом тим, он је напослетку заповедио оставити све на своме месту као што је и било, а међу тим послао ми је, по нарочном, писмо.

За чудо нам је прво: за што и Срби са Родофиникином бегају из Србије, кад се ни из казивања Леонтијевог, ни из казивања Добрињчевог Родофиникину, по сопственом његовом казивању не види, да је Карађорђе, уједно са руском мисијом у Београду, у намери био и над каквим Србима јед и гњев свој излити. Друго, за чудо нам је, кад би била истина, по казивању Родофиникиновом, да је Милоје, дошавши у Београд с писмом од Карађорђа на Совет, све једнако у Београду седио и до 300 њим наврбованих којекаквих скитница око себе држао, и по Београду се с њима располаго; и кад би била истина, по казивању Добрињчевом Родофиникину, и то баш пред вече оне ноћи, кад су они из Београда побегли, да је назначено да ће те ноћи Карађорђе, у пол ноћи, у Београд доћи, и да је Милоје оних 300 скитница прикупио по поруци Карађорђевој, да с њима мисију руску ухапси, и да ју Турцима, кад ови овладају Београдом, изда, велимо, за чудо нам је, зашто Милоје, ако је такав налог од Карађорђа имао, није одмах јошт

с вечера, са својих 300 ратника, сав конак Родофиникинов опколио па да му ни један никуд не измакне, него они лепо и комотно имадоше времена и два велика чамца наћи, имадоше времена да и Недоба са аустријске стране поврати своју богажњу и Родофиникинову канцеларију, и на послегку, више од 2000 коракљаја места ра̀зстојанија од конака Родофиникиновог до Дунава, њих до 20 душа које Руса, које Срба беспрепјатствено да оду пешице, да поседају у чамце и да побегну! — Може ли се овака лаж Родофиникинова и његових другара пропустити а да се јошт боље не осветли са оним, што се је догодило са Младеном и Милојем, по казивању истога Родофиникина. Он у једном донесенију свом главнокомандујућем каже, како је Карађорђе пред свом војском, заклео се свим што је свето, да ће Милоја убити, па бајаги није то учинио, јер је Младен отишао Карађорђу и Милоја оправдао*, а ми смо очевици да је Милоје, по наредби Карађорђевој, у Шапцу убијен, истина, осмог месеца после, пошто је он из Љубошког шанца у Београд добегао, следователно није га Младен оправдати пред Карађорђем могао. Па кад је овако Милоје Карађорђем осуђен, као што нам је то и Родофиникин показао: да је Карађорђе пред свом војском зарекао се Милоја убити, као што га је на послетку и убио. Је ли могао Карађорђе тога Милоја, и то после паденија и Делиграда и Љубушког Шанца, с писмима и препорукама на Совет народни, у Београд послати? Је ли могао Милоје, дознавши и сам да га Карађорђе предследује, у Београду задржавати се, у споразумљењу са Карађорђем бити, 300 којекаквих бескућника, и то по препоруци Карађорђевој наврбовати, и држати по ради оне цељи, коју је Родофиникин главнокомандујућему саопштио, и шиљати Стефана Јефтића са својим порукама, у следству његовог споразумљења са Карађорђем, да му их овај за постижење њихове цељи,

* «Военый Сборникъ» за 1864. № 12. на страни 233.

усмено објасни? Зар се и из овог не види како је Родофиникин, не, по овоме, представитељ Русије већ пакла, строптиво лагао? У другом донесенију, у ком је Родофиникин описао главнокомандујућему догађај код Бање,** он каже: како је Миленко, идући од Ћуприје к Делиграду са Карађорђем, Младеном и Вељком, доказао Карађорђу да је овој недаћи, која се је на Бањи догодила, узрок Младен, и да је тако успео о том уверити Карађорђа, да је овај, сам собом топузом, Младена здраво изударао, и после тога издао налог, да му се нико више ни у чем не повинује, наравно, као не старешини и не властнику. Па јошт кад би била истина и оно, што нам је Вук Караџић, у „Правителствујушчем Совјету“ на страни 31. написао, како је Карађорђе у Јагодини на Младена пуцао и у мошње ранио га, од које је ране Младен дуго боловао и лечио се, и због тога са другом женом ништа није могао чинити, као што су тако, у оно време, и жене београдске зуцале, а ово обоје да се је догодило, само је највише шест дана разстојанија, између првог и последњег над Младеном догађаја, бити могло.

О Милоју, ми нећемо ништа више овде говорити, јер је поступак његов по заслузи његовој Карађорђе наградио; и то је неоспорими доказ, да Карађорђе нити је Милоја послао у Београд с порукама и писмима на Совет, нити је Милоје, по препоруци Карађорђевој, каквих 300 бескућника у Београду накупио, и као властник се, с њима у Београду, располагао, нити је Карађорђе после несрећног догађаја на Каменици, с Милојем и у каквом сношенију стајати могао. А што се тиче Младена, ако је могуће имати вере у донесеније Родофиниково главнокомандујућем, и у оно, што нам је Вук написао, које обоје, као што смо, по растојанију времена између оба ова мнима догађаја, мало више казали, само су највише шест дана растојанија бити могла, онда само

** „Военый Сборникъ“ за 1864. № 12. на стр. 236. и 237.

се по себи каже. да ни Младен није више могао имати приступа Карађорђу да га које на што наговара и навраћа, као што је Родофиникин, у свима својим донесенијама главнокомандујућима, све једнако достављао: да Младен, Милоје и Југовић Карађорђа на све наговарају, да га они одвраћају од Русије, и да се никакво добро у Србији створити не може док су они у њој!

Не види ли се и из ових довде наведених разлога наших како је Родофиникин горопадно, на сва уста лагао, и како је лажним својим донесенијама главнокомандујуће застављао обмањивати се. Али је он имао потребу тако чинити, наумивши: да, већ створено у овој години опште растројство у Србији,јошт горим, непоправимим и конечним бегством својим из Београда, учини, и то све у тој цељи: да се освети Карађорђу и Младену, приписујући сва зла, која се у Србији догађају, само њима, а нарочито: Младену, Милоју и Југовићу.

Нема сумње да нису сви они, који су као Срби из Србије са Родофиникином побегли, пред главнокомандујућим све оно, што му је Родофиникин или написмено доставио, или му усмено доказао, за истинито признали и потврдили. И ова потврда ови издајника, који су Родофиникином за благонамерене, потпуно љубљеће своје отечество, и за искрено предане Русији, препоручени, били су узроком што је, поступивши за главнокомандујућег на место књаза Прозоровског, књаз Багратијон потпуно у свему Родофиникину веровао, што је бегунце Србе онако примио и признао као што их је Родофиникин препоручио, и што јошт више, у противност свију тужби српских, и од стране депутата: Велисава и Грујовића у главној квартири, и од стране Карађорђа и у опште свега правитељства српског и противу поступка Родофиникиновог и противу с њиме побегавших Срба, главнокомандујући је са овим издајицама најпре договарао се како би се Србија сад, у стечају више записаних несрећних збића, од конечне пропасти сачувала;

а после их, заједно са Родофиникином, из главне квартире у Краљево послао, да отуд, као из места најугоднијег за моћи са Србијом у сношенију бити, опет српским делима, у сношенију и Русије са Србијом и Србије са Русијом, управља!!! Но при свему томе што је књаз Багратион овако здраво благонаклоно, за оправдање Родофиникиново, према њему расположен био, он је сам знајући нечовечне противузаконе и казан вукуће за собом, своје поступке, све једнако у страху био да му се они не обелодане, па зато и сад из Краљева он није престао лажна донесенија о поступцима Карађорђевима у Србији, главнокомандујућему достављати, само да тим начином учини да се, ни доцнијим тужбама Карађорђевим противу њега, не би могло имати вере. Он је с Миленком, и из Краљева, преписивао се као што ћемо видити; он је и одговор свој из Панчева, на писмени позив Карађорђев, као и копију бајаги од писма његовог неким старешинама, уз одговор његов Карађорђу послани, к доказима, за своје оправдање, приложио, да се види како је он благодетелно за постојање Србије и према Карађорђу расположен био. Он је и на једно писмо Карађорђево, које је овај генералу Исајеву, држећи га за пријатеља Србије и народа српског, писао, тужио му се на поступке Родофиникове и молио га, да и он код главнокомандујућег дејствује за помоћ Србији, Карађорђу одговорио, те је и тај одговор, као и писмо Јеремије Гачића, секретара Миленковог, своме једномисленику и у свему другару, митрополиту Леонтију написаног, у доказе за своје оправдање, својим хартијама приложио, као и друга нека писма од Миленка, њему, у Краљево послана, и од депутата Милана и Мелентија измамљена и изнуђена, о којима ћемо ми мало доцније говорити.

Смешно нам, поводом овог писма Гачићевог Леонтију, у: „Военом Сборнику“ за 1864 год. № 12. на страни 248., Г. Дубровин, коме су догађаји у Србији само из недостатачног и неверног описанија Ранкеа — по Ву-

ковом предању — и по лажним донесенијама Родофинuкиновим познати, умствује, што вели: „Црни Ђорђе тужио се на нас на то, што му Руси не дају помоћи, а старешине тужиле су се на Црнога Ђорђа и Младена:“ Дакле кад Гагић пише Леонтију, и у свом писму лажно оцрњује Карађорђа, и подмеће Младену и оно што није истина, као н. пр. што Гагић у свом писму каже: „Сваком совесном човеку врло је добро познато да људи пропадају и страдају због невежества и несогласија, тако и наша браћа Срби пропадају или по томе што не знају причине свога пропадања, или по томе, што су се заклели Младену и Милоју покорни и повини бити, и држати се невежества, макар то било скопчано и са совршеном њиховом пропашћу. У самом почетку нашег устанка противу општег врага христијанског рода видили су Срби у битки на Јагодини, да је Младен издајник и враг народу српском. При опсади града београдског познали су Срби отвраштење његово од нас и издајство. Познато је ко је причина био млогим беспорецима и несогласијама у Совету и међу начелницима, и тај који је љубов и приврженост к Росији растрзавао свима је врло добро познат“. (Само ово последње да није Гагић лажно казао, а за оне друге његове неистине Младен и Милоје били би награђени и знацима одличија и граматама). Гагић даље каже; „Све је ово познато било до почетка ове несрећне наше садање војне, и по томе ја се начудити не могу, како су могли, кад је свима то познато било, опет на управу и совете њихове ослонити се, и шта је још горе, дали су им и главно начелство над војскама у самом почетку настојећег рата! Милоје отишао је с војском противу Ниша, где је он као што вам је познато толико силне људе упропастио и конечно сатро, а сам је побегао без сваке нужде и тиме је отворио пут Турцима к самом Делиграду. Он је за оправдање свога стида лажно тада рапортирао врховному вожду, да је Турака сто хиљада на њега ударило било; и у следству

оваковог његовог рапорта принуђене су биле наше војске остављати друге важније позиције и ићи њему у помоћ. Кад смо ми дошли у помоћ Бањи против Гушанца — Алије, Младен је узео од Миленка команду, (како ли је то Младен учинити могао, и то да од кога, него баш од Миленка узео команду?) и да би што боље загладио стид Милојев, он је код Бање узбунио војску српску и то после одржане победе над Турцима, и побегао је заједно с њом онда кад су се Турци спремали после изгубљеног боја, да бегају и проч. — (Да чудне нескладне лажи!)

Све ово довде, из писма Гагићевог изведено о Младену, кад би истина била, онда је опет по нашем знању, прво лаж, да је Младен на Јагодини, и при опсади града београдског, издајство учинио. На Јагодини једну исту погрешку су и Младен и Милан Обреновић учинили. Ми смо, како су они у првом боју на Јагодини, противу наређења Карађорђевог поступили, у II. књиги ових наших рукописа, описали, али никако нисмо могли тај њихов поступак жигосати издајством, премда би, у другом случају и на свакком другом месту, строго кажњен бити имао па зато опет пристрастан Гагић будући, у место погрешке назвао је издајством, и приписао га је самоме Младену. И тако дакле кад Гагић, заклети и безгранично свирепи противник и злотвор Карађорђев и Младенов, овако осудно једномишљенику и подобном себи злотвору Карађорђевом и Младеновом, пише, и Карађорђа и Младена осуђује и на њих се лажно тужи, онда се то зове да су се све старешине на Карађорђа тужиле, и то се све код наших Руса, без сваке обазрителности, и без и најмањег промозгања, за готове новце примило.

И онај је горњи одговор Родофиникинов на писмо Карађорђево генералу Исајеву, сада јавности предан, по свој прилици све у тој цељи: да се и из њега увиди не само невиност Родофиникинова према тужбама српским,

него и благодетелне намере и расположења његова за Србију.

Ово писмо Карађорђево, у колико смо ми извештени о карактеру генерала Исајева, он не би дао Родофиникину нарочито да на њега одговри; али је он то сад, на поискивање Родофиникиново, учинити морао, јер га је на то принудило безгранично покровитељство и поверење главнокомандујућег књаза Багратијона према личности Родофиникиновој. Он је одговорио књаза Багратијона да не пошаље, по молби Велисава Станојловића и Михаила Грујовића, кога је он јошт напред главнокомандујућем наопако препоручио, новчану помоћ Србима, за коју су више упоменута двојица, по препоруци свога правитељства, између осталог главнокомандујућег молили; и књаз Багратијон једва се склонио саму једну 1000 дук. Грујовићу да понесе, предати; а Родофиникин је, из Краљева, 4000 дук. Миленку у Пореч послао, као што и сам главнокомандујући, књаз Багратијон, својим писмом „верховному вожду и правителствујушчем Совјету Народа Сербскаго:“ под 2. даном Октобра 1809 године № 1050., то јавља. Ове 4000 дук. Родофиникин је послао Миленку без свакога знања и ведома правитељства земаљско-српског , истина, под предлогом, као што је Родофиникин казао: „на покупку хлеба:“ али Миленко је са овим новцима накупио до 5—6 стотина из Влашке бећара, и оснажен њима, у почетку 1810. године, отказао је зависимост своју и Карађорђу и Совету. Шта више: јошт је Добрињац Петар, будући у Краљеву, у договору са Родофиникином, помагао Миленку у сакупљању више напоменутих бећара. Њих двојица, а све као у помоћ Србима да се сад одрже противу Турака, шиљали су из Краљева Миленку оваkове бећаре, давајући свакоме до Пореча и трошка на пут и по торбу барута, да у Пореч Миленку односе, као што је, Миленко, о такој помоћи, Родофиникина, и молио писмено.*

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 12. на страни 265 и 266.

Треба добро узети на ум то, што је овде у овом писму, бајаги, Миленко Родофиникину написао: „Ако Петар Феодоровић (Добрињац) са довољним бројем дружине за овамо пођe“ и проч. јер то Миленко није написао, то је уметак Родофиникинов, да у свом доцнијем донесенију главнокомандујућем достави: како је исти Добрињац, с накупљеним у Влашкој ратницима, повратио се у Србију, и преко планине, које му је и Миленко стотину својих бећара на сусрет и у помоћ изаслао, благополучно у Пореч Миленку приспео, те да тако истога Добрињца, који никако у Србију није долазио док гроф Цукато, 1810. године, у Јунију месецу, с војском није дошао, у српске депутате, у Краљеву, утисне, јавивши у писму, којим је истините депутате: Милана Обреновића и архимандрита рачанског Манастира, Мелентија, спровео, да је и он, као будући у Србији, скупштином Хасан пашино-паланачком изабран, с првом двојицом за советника, а уједно и за депутата у главну квартиру руску, к главнокомандујућему. Овако је Родофиникин и у смотрењу митрополита Леонтија поступио. Најпре га је прогласио да су га Срби послали главнокомандујућему да моли за помоћ новчану, а после тога утискао га је, у почетку 1810. године, кад је гроф Каменски за главнокомандујућег дошао, уз Милана Обреновића, пошто се је архимандрит Мелентије, прави садепутат Миланов, у Србију повратио, за депутата Милану, доставивши грофу Каменском као да су тада оба из Србије послани; а Милан, како је око половине Новембра ове 1809 године, са архимандритом Мелентијем дошао у Влашку, никако се у Србију ни он повраћао није док и гроф Цукато с војском, 1810. у Јунију месецу, без флотиље, није овамо, преко Дунава прешао.

Ми ћемо на своме месту сву ову гадну историју поступања Родофиникиновог, у свему пространству, све ту на видик извести.

У Септембру месецу, пошто су се Велисав и Грујовић из главне руске квартире из Влашке повратили, и пошто су доставили правитељству своме све шта Родофиникин, са његовом дружином у Краљеву ради, како пакосно опадају, оклеветавају главу народну и остале старешине, и какве несрећне замке сплећу тиме и самом опстанку Србије, Карађорђе, у договору са Советом, принуђен на хитну руку, послао је архимандрита Спиридона Филиповића главнокомандујућему с тужбом противу Родофиникина и његове дружине, и с једном молбеницом на име самога Цара. Филиповић како је дошао у главну квартиру руску и представио се главнокомандујућему, књазу Багратијону, одмах је опазио и од самог главнокомандујућег и од околине његове, у каквом је одношењу и расположењу главнокомандујући према Родофиникину, па зато он није нашао за добро ни давати тужбу противу Родофиникина; а молбеницу на име Императора, за коју је њему препоручено да је он сам собом у Петербург однесе, и својеручно Цару у руке преда, као што нам каже „Военый Сборникъ:“ послао је, уз друге депеше Багратијонове, по куриру у Петербург.

Какогод што је Филиповић одмах опазио, какво је одношење и расположење Багратијоново према Родофиникину, тако исто морао је и Багратијон спазити, у каквом је духу и с каквим порукама Филиповић к њему, и даље за Петербург дошао, па за то је, да не би Филиповић у Петербургу саплео замке Родофиникину, и сам настојателно, и средством своје околине, а нарочито: Безјаком, управитељем дипломатске канцеларије при главнокомандујућем, удржан од пута у Петербург, давши му, бајаги, прилику, чрез свога курира, донешену молбеницу на име Царево, у Петербург послати. — Да ли је ова молбеница дејсвително у Петербург и однешена и предана у руке Цареве? У више споменутом „Сборнику“ нема ништа више о њој.

Багратијон, о узроку, зашто је Филиповића удржао од пута у Петербург, дао је на знање и грофу Румјанцову, који је дужност, министра иностраних дјела, испуњавао, и у томе му је, по „Военном Сборнику“ за 1865. год. № 2. на стр. 224., казао: „Ја сам нарочито задржао Филиповића за сад овде при главној квартири с тим: да га, код наше војске Србима у помоћ оду, са овом заједно тамо пошљем, где би он уједно исто време, кад се и прошеније и славно желаније народа, да им војске у помоћ пошљемо, испуњава, приспео, и тако најбоље ставио се у стање, у потпуном и савршеном смислу, обновити и поверење и приврженост народа српског према нама. А као што вам је познато и из донесенија покојног главнокомандујућег (књаза Прозоровског) да међу старешинама српским има неколико људи, као што је: Младен, Милоје и Југовић, који су највећом причином унутрашњих у Србији раздора, несогласија и недоверености према нама, то Филиповић, и по своме карактеру и по приобретеној њим у народу српском доверености, најбоље ће моћи споспешествовати и к удешењу (наравно, из Србије) више упоменуте тројице и к прекраћењу, за у будуће свију зала и погубних последица, које су од интрига и себичности оне тројице, до сад произилазила:“

Ово, како је књаз Багратијон грофа Румјанцова о удржању Филиповића од пута у Петербург известио, извели смо овде највише за то, да се види у какве је завоје завио Багратијон удржање Филиповићево од пута у Петербург; а прави смо узрок, таковог његовог поступка, ми, мало више, у редовима овим показали. Што се пак тиче осуде Багратијонове исказане грофу Румњацову над Младеном, Милојем и Југовићем, што је он погрешно чинио по безграничној вери његовој у донесенија Родофиникинова, ми нећемо прву двојицу тако апсолутно правдати и безгранично предани им бити, као што је књаз Багратијон Родофиникина протежирао и предан му био. Али не можемо никако пропустити а да

и чисту истину не кажемо. Што се тиче изображења и природно-практичног знања у управљању земље и народа, ни за једну длаку, Младен и Милоје, нису гори били ни од Миленка, ни од Добрињца, ни од Јакова, ни од Милана, ни од друге тројице четворице њихових присталица, а несравњено су бољи били од свију више напоменутих у одржању Србије, у, недахијском стању, и у нераспачању власти врховне уједињене народом у Карађорђу. Да је овако добро било као што су Младен и Милоје желили, види се и из тога, што и само руско тадање правитељство никако није било мњенија, да се Карађорђе збаци и да се власт врховна, било на који му драго начин мења. Само нам је зачудо, како је могао г. Дубровин казати, да је народна жеља била да се Карађорђе збаци.*

Зар се, кад Родофиникин у лажним доносима својим главнокомандујућима, оцрњавајући Карађорђа, што лажно и наопако доставља, која се је наопачност, само да се хтело, лако могла спазити, то може назвати, да се народ на Карађорђа тужи, и да га жели збацити са врховне власти? и зар се преписка и договарање Миленково са Родофиникином, митрополитом Леонтијем, Петром Добрињцем, Јаковом Ненадовићем, Миланом Обреновићем и обратно, о збачењу Карађорђевом, може назвати да је то жеља и свега народа била? Родофиникин је и то знао угодити. Он је, ломећи врат и Карађорђу и Младену, у једним донесенијама својима главнокомандујућима достављао, као што је и мало више, из донесенија Багратијоновог Румњанцову, наведено, да су: Младен, Милоје и Југовић причина свима раздорима и несогласијама у Србији, и недоверености к Русији, и да је, нарочито, Младен у омржњену код свију старешина народних; а у другом донесенију, као што смо, у предишавшој књизи и години, видили, доставио је: како је, Младен, са целим телом Совета, њему, дакле агенту

* „Военный Сборникъ" за 1865. г. № 2. страна 229.

Русије, од које преданост народну, тај исти Младен одвраћа, и на кога све старешине народне мрзу, противу Карађорђа на тужбу дошао; како је он тужитеље од тужења одвраћао; како их је стишавао, и како је најпосле, ваљда с крајњом прискорбијом срца, не могући их од тужења одвратити, истим тужитељима и тужбу на главнокомандујућега сочинио!

Архимандрит Филиповић, као што смо видили, зар као руски кавањер и пенсионер, није могао противити се Совету Багратијановом. Он је остао при главној квартири руској до Декембра месеца, а у ово време главнокомандујући послао га је у Краљево, где се налазио генерал Исајев с једним незнатним одељењем војске, и где су, у скупу били с Родофиникином и сви они, који су с њима из Србије побегли. Књаз Багратијон послао је Филиповића у Краљево, у потпуно расположење с њиме, генерала Исајева, предписавши овоме, да кад он с војском у Србију пређе, и Филиповића са собом поведе, и да му, како у Србију пређе, одмах отпочне издавати по 25 дук. месечно на трошкове његове трпезе, те да овај, с њима будући, успе у Србији оно учинити, о чему је Багратијон графу Румњанцову, као што смо мало више видили, доставио. Али Филиповић, дошавши у Краљево није могао не састајати се и не мешати са оним Србима, који су са Родофиникином из Србије побегли, а нарочито није могао а да се не састаје с Родофиникином, који је, осим другог које чега што је Филиповића к Родофиникину приклањало, у силној протекцији и доверењу код главнокомандујућег стајао, и који је, по овоме, далеко знатнију ролу у Краљеву представљао од генерала Исајева. Из овог састајања и саопштавања Филиповићевог са Родофиникином у Краљеву, извео је овај последњи, да још већма распространи мрзост свога кабинета противу Карађорђа, још једну историју. „Военный Сборникъ“ за 1865. г. № 2., на страни 224, 225, и 226. каже:

„Младен и Милоје управљали су са Црним Ђорђем, па сљедовательно и свима делима народа српског. (Ово је тема). Тај исти архимандрит Филиповић објавио је најпре Родофиникину, а после и књазу Багратијону, да је, у свануће 16. августа, земунски командант препао из Земуна у Београд, и да га је Црни Ђорђе, повративши се из бившег конака Родофиникиновог, у тај сами дан изјутра, затекао у своме дому:" (Одавде начиње сопствено мишљење и представљање Родофиникиново, зашто је командант земунски и како могао Карађорђу баш 16. августа у расвануће доћи.) „Овај долазак или посећење земунског команданта Црноме Ђорђу 16. августа у расвануће, показивао је управо, да је речени командант био уговорен Црним Ђорђем пре, него је он узнао да је Родофиникин из Београда побегао. Врховни вожд Србије привикао је све себи у преувеличеном размеру представљати, па тако је и сад опасност, којој се Србија подвргавала са овим садањим изненадним наиласком Турака на њу, далеко у већем степену ту опасност себи представио него што је она у самом делу била. Он, не увиђајући у оваком стању никакве помоћи од Русије, у ватри будући, готов је био бацити се у наручја свакоме, који је год могао му, по начину мишљења и суђења његовог, полезним у овом магновењу бити. А како од Аустрије никога ближег није било ко би му помоћи могао, а и бољег од ње, по внушењу Младеновом, за Србију није могло бити; (Родофиникин никако, ни у једном донесенију није могао обићи а да се о Младена не очеше, па било то умесно или не) то је Црни Ђорђе, и не предваривши Родофиникина о томе, послао земунском команданту свога секретара Стефана Јефтића, који дошавши 15. августа у Земун, позвао га је за сутрашњи дан у Београд на састанак и договор са Црним Ђорђем.

„Све ово—Родофиникин пише,—показује, да у време тешког положења српског, које су им Турци многим по-

бедама, све једном за другом, причинили, (ето како Родофиникин и лаже, и лагајући сам себи противоречи. Онамо мало више казао је, да је вожда српског навика све у преувеличеним размерама себи представљати и ако у самом делу није тако; а овде и он сам признаје, да је тешко положење на Србе било наишло, и је ли могао Карађорђе при таком једном положењу Србије бити равнодушан, и не представљати то положење у онакој величини, какова се сваком кога је тиштало, морала указивати) Црни Ђорђе, по настојавању Младеновом и другова његових, (а то се зна, по Родофиникиновој жељи, да су Младеново друштво били Милоје и Југовић.) будући Црни Ђорђе сам по себи лично ништа није могао, по својственому карактеру његовом, предпримити да учини (чујте пакленог клеветника шта каже?) био је већ у намери учинити што—нибуд против руске мисије, и тиме је хтео несумнително доказатељство о тврдом и постојаном његовом расположењу према Аустрији истој, засведочити, и умолити је за њено покровитељство, за које је он сад држао, имајући у памети пређашња дејствовања аустријског министерства, да му се никако неће одрећи. Да је овако Црни Ђорђе мислио и држао, то доказује и писмо његово, којим је он Петра Добрињца позивао да се из бегства у Србију поврати, и у ком он каже: „Ако Русија нас остави, то ћемо ми имати некога другог, који ће нас покровитељствовати“.

Ово и оваково закључење Родофиникиново, баш и кад би на чистој истини основано било, да је по, подметнутом Родофиникином, казивању архимандрита Филиповића, земунски комендант 16. Августа у расвитање у Београд дошао, којим Родофиникин своје мњеније о расположењу Карађорђевом према Аустрији и руској мисији обистињава, лажно је прво по томе: што Срби, подразумевајући овде и старешине народне, имајући, у најближем растојању пред очима како је Аустрија поступила са оним великим гомилама народа српског, који се

је, по уговорима и даним му привилегијама, у покровитељство Аустрије поверио, никако, народ, а јошт млого мање старешине, никад нису ни помишљале предати се у поданство Аустрији, или њено непосредствено покровитељство молити, и таково од ње примити; но ако су се Срби, у незгодним за њих околностима, кад Аустрији и приклањали, што им је налагала и потреба и благоразумије чинити, то се никако не може држати да су Срби, таквим једним поступком, уједно Аустрију и молили и за њено покровитељство, а јошт млого мање, да јој постану и апсолутни поданици. Код народа српског, и у Карађорђево време и данас кад се ове врсте пишу, постоји таково отуђење од Аустрије, да је у народним устима општи израз: Ако је суђено да јошт не можемо сви постати само — своји, а оно је боље јошт коју годину и под Турцима да останемо, него да се подвластимо Аустрији.! Код оваког осећања општенародног, питамо ми, је ли могао Карађорђе, и то само по настојању Младена, Милоја и Југовића уговорити што са Аустријом о предавању Србије у њено покровитељство, или о предавању Срба у њено поданство? Та за Бога, није ли тај исти Родофиникин, по молби и жељи Карађорђевој и Совета народног, прошле 1808. године, у Јунију месецу сачинио одговор како да се једанпут за свагда Срби отресу од нуђења Аустријом њеног покровитељства? Није ли и Југовић, у почетку ове године, са Јанићијем и Павлом Поповићем будући депутатом, у Јашу, главнокомандујућему књазу Прозоровском, кад их је овај упитао — између осталога; „не желите ли ви бити поданицима аустријским“ са живим осећањем одговорио: „нѣтъ, ни въ каким ъ случаѣ?“ И зар је Родофиникин, изображени и не свирепи, као што се ово последње у највећем размеру и Г. Дубровином Карађорђу пришива, велимо, зар је Родофиникинова паклена душа имала места овако што измишљати, па и своја предпостављања, да је из оних узрока Карађорђе команданта земунског позвао, главно-

командујућима достављати, код којих се је, на жалост Србије, све за готов новац примало?

Догађаји у Србији, који су принудили Карађорђа од оног сјајног предузећа, и из Босне и из Старе Србије, повући се, тако су жалосни и страховити били да су сваком Србину, страховитошћу својом у живац засецали, и по томе је, овако осећање, свакога Србина, а нарочито житеље Београда, међу које се и ми, као никад неосуствујући из Београда, бројимо, принуђавало на све, што се догађало, строго пажљивим бити. И ми, као оваки, будни будући дан и ноћ никако нам на ино бити не може него да пофторимо, да је и у речи стојеће донесеније Родофиникиново лажно. А и он што каже да је Филиповић најпре њему и после и самом главнокомандујућем казао, како је земунски командант, 16. Августа рано дошао у Београд, и кад се Карађорђе, то јутро, из конака Родофиникинова повратио у свој конак, да га је тамо затекао, то је аргумент паралаже и Родофиникин је баш тиме ишао на то, да потврди и донос свој и претпостављања у њему изложена. Да је овако архимандрит Филиповић учинио, то нам, осим казивања Родофиникиновог као човека подлог и пакосног лаже, нема нико и ничим засведочити. А кроме тога архимандрит Филиповић никаква узрока није имао на Карађорђа клевете измишљавати. Он је био и од Карађорђа и од свију других старешина уважен, и код свију је у потпуном поверењу био, које се најбоље доказује тиме, што га је и сад Карађорђе, у договору са Советом народним и с тужбом противу Родофиникина главнокомандујућему, и с молбеницом на име Цара, у Петербург да иде, послао. Но једино је Филиповић крив у том, што није, кад се овог посланства примио, куражи имао прво: да тужбу, од стране правитељства српског противу Родофиникина, преда главнокомандујућем, ма да би она, као и све друге без свакога успеха остала, и друго: што је, по советима главнокомандујућег изостао, сам — собом, молбеницу српску од-

нети у Петербург и предати је својеручно Цару. По нашем знању, Филиповић све ово што је требало да учини а учинио није, од тога неучинења нису њега толико удржала чисто одговарања главнокомандујућег и овога околина, колико страх да га главнокомандујући у Петербургу неопадне, и да он због тога не изгуби своју знамениту пенсију.

Донесенија Родофиникинова у опште, осим што су проузроковала грдне несреће народу и земљи, јошт су поред тога и тако несланo лажна, као што се, из досад нами изведених овде опстојатељства, сваки уверити може, да се здрави разум и честитост душе и срца, гадити мора, и то нас присиљава продужити казивање „Военног Сборника"; које је поцрпљено из мемоара Родофиникинових, чиме је он на то ишао, да потврди све више наведено о Карађорђу и Младену, и о Карађорђевом договарању са командантом земунским, са генерал-командантом варадинским и у опште са аустријским правитељством. Више споменути „Сборник", за 1865 годину № 2. продужујући по донесенијама Родофиникиновим, као истинита збића за време његовог агентовања у Србији, својим Русима описивати, па, за привести к свршетку сцену Карађорђевог договарања са командантима земунским и петро-варадинским, на страни 225, 226 и 227. вели: „При свему томе што су неке старешине српске биле расположене к Аустрији и њеном покровитељству у садањем критическом положају Србије, опет зато, по нашем познавању српског народа, могли смо бити уверенима, да тај народ, док му мало премину угрожења, причињена му са наступљењем Турака на његову отаџбину, и док Турци стану се повлачити у своје границе, ни за што на свету неће се сагласити предати се у поданство Аустрији, или је молити за њено покровитељство.* „Далеко скорије ће

* Кад су депутати српски, као што смо видили, у почетку ове 1809. године у Марту месецу, са Југовићем, по препоруци свога правитељства, и од имена свега народа главнокомандујућему књазу Прозо-

могуће бити, да ће им успех оружја њиховог уселити у главу идеју, да су они у стању сами ратовати с Турцима, и тада, сваки Србин, не само што неће хтети бити ничијим подаником, него ће совршено тежити за слободом, која неће бити ограничена никаквим покровитељством. (Ето како се лакоумно мислило и о самим осећањима народа. А народ, по нашем знању, никад у Србији сам по себи, и непосредствено, ништа није предузимао чинити, него су у свему, и до самог паденија 1813. године, свакад и у свему претходиле старешине, а народ се за њима само повијао.) „Народ и ако је кад сагласио се на чије покровитељство, то је согласио се само на искање покровитељства од Русије; но, застрашени жестокошћу Црнога Ђорђа нису се усуђивати смели јавно исказивати своје незадовољство на то, што се вожд њихов из једне стране у другу и од једне државе к другој у наручја бацао.

ровском објавили и не одступили при том остали: да народ српски жели и при том остаје, да се између Русије и Србије један уговор закључи, и у том да се каже чему се извесно и положително Србија има надати од срећних успеха у овом рату, у возобновљење кога и народ се српски, с восторгом позивље, онда је књаз Прозоровски, написмено, реченим депутатима одговорио: да то никако није и не може бити жеља народа, јер такове намере народ српски никако не може имати, будући је он прост, без просвештења и поњатија о политическим опстојатељствима, као што су и сви други народи, него су то пројекти сачињени од некога броја поглавара, и савршено од подобни сновиђењу, а не мислима на зрелом расуђењу основанима. Овде пак при овом, апелира се на народ, и каже се: да народ српски никако неће се согласити подаником аустријским бити, нити аустријско покровитељство примити. Непоказује ли се и са овим како је превратна политика наспрам Србије била руских представитеља? и Карађорђе није неувиђао таково одношење; али с једне стране као што је он држао, велико и здраво уздање његово на истину и срдачну, без сваког околишења помоћ Русије, и слепа предапост његова, проистичућа из основа једноплеменства и вере, а с друге крајња изнуреност народа, тако рећи у сваком смотренију петогодишњом борбом противу неравних својих сила према непријатељским, принуђивала га је све то трпељиво сносити, са поуздањем на руско: „Авось“ (Можда ће Бог обрнути и на што боље.)

„Страх, којим је сваки Србин обузет свирепошћу Црнога Ђорђа, не може се никако друкчије у Србији уничтожити, него само појавлењем руске војске у пределима Србије, и тада ће сваки Србин слободно отворити уста и почети изговарати све оно што и како мисли, и што му на срцу лежи. Ето како се и данас јошт, после 55 година, само по донесенијама Родофиникиновим, основаним на личној његовој мрзости противу Младена и Карађорђа, и по пакосним тужбама оних неколико Срба, којима никако није могло испасти за руком да Србију између себе на дахилуке поделе, нимало непреслушани: Карађорђе и Младен осуђују! Г. Дубровин, који чисто по самим више споменутим наводима има вољу овакав суд изрицати над Младеном и Карађорђем, а нарочито над овим последњим, кад није способан био живо представити себи, време, у коме се Карађорђе родио, и земљу, у којој се је родио, одрастао и служио; и кад није могао представити себи оно најнесретније стање те земље, под којим је она четири века без и најмање искрице просвете све ужасе и беде живота човеческог преносећи, Карађорђа на овај свет донела; и напослетку, кад није знао живо представити себи како овај Карађорђе, у овакој земљи и у оваким околностима рођен, подиже и изводи на устанак народ српски противу најужаснијих тирана над људством немухамеданским и како је тај Карађорђе управом својом, до јавно откривеног сношенија Русије са Србијом (на концу 1806.) немало ову данашњу Србију од Турака ослободио, и совршено ју независимом учинио, кад то све, Г. Дубровин није знао, или најпосле није хтео, себи представити онда, ми велимо, да би за њега далеко безгрещније било да ништа није радио, него што се упуштао у изрицање над Карађорђем оваких осуда, и у уплетање и других којекаквих његових са свим неумесних мњенија. Г. Дубровин каже, да страх, којим је сваки Србин обузет свирепошћу Црнога Ђорђа, неможе се никако друкчије уничтожити него само појављењем

руске војске у Србији, и тада ће вели сваки слободно уста отворити и оно говорити што му на срце лежи. Ако је овако, као што Г. Дубровин каже, онда је оно што је Вук, у „Правителствујушчем Совјету“ његовом на стр. 34. написао, и без других доказивања, чиста лаж. А сад, и овако како је, мора сваки само онако говорити, како је по вољи Младену и друштву његовом, јер ови људи кога гођ не могу да убију јавно, тога разбојнички с овога света уклањају, као што су с млогима тако до сад већ и поступили. Једини командант Миленко, по положењу свом на малом острву у Поречу, налази се у могућности свачије трагове и дела откривати, (јошт да је „Сборникъ“ рекао: „а своје трагове и зла дела претрпавати те би барем колико толико у свему довде Сборником исказаног, било и праве истине,) не страшећи се ни од кога:“

Овако је Родофиникину могуће било клеветати на људе. Али штета што нам није показао поименце све оне, које је Младен, са његовим друштвом, и јавно поубијао, и разбојнички их са овог света уклонио. Ми само знамо, као што смо и описали, да је Младен до овог доба, т. ј, до ове 1809. године, јавно, по његовим тајним намерама, дао убити, враћајући се из Делиграда, више Ражња, официра Поповића и Гају стражмештера, и за такав је поступак Младен, по представљењу Родофиникиновом, добио од главнокомандујућег књаза Прозоровског, златну медаљу!

„Није само један Миленко био, због нечовечних поступака Младенових и Милојевих, на њих ополчен, и није само он један незадовољан био како поретком ствари, тако и унутрашњим управљањем Србије. Многи су поглавари, а на име: Јаков Ненадовић, Милан Обреновић, војвода Вељко, (аферим) и други били су једног осећања и једног мњенија са Миленком, и што су се ови уздржавали од међсобних расприи, то тек имају благодарити старању Родофиникина; јер по одласку његовом из Бе-

ограда, њима је отворено било опширно поље њиховом дејствовању. Турци су оставили Србију. Србија је сад са свим слободна била од Турака, а старешине су одмах почеле, сваки о постижењу само сопствених, себичних цељи промишљати. Врло их је мало било, који су се бринули о благу народа. (И ми ово признајемо да је овако. Али ми не можемо никако, као истину допустити да су: Миленко и његово друштво, ни за једну длаку бољи од Младена и Милоја били. Шта више, може ли што горе бити за Србију од оног, што је Миленко и његово друштво желило да Србију између себе поделе, и да сваки од њих један од другога, независним буде, и Миленко је то јавно својим поступком, у почетку сљедујуће 1810. године, засведочио. Ово бар, Младен и Милоје, нити су сами желили, нити су другом допуштали да такав поредак у Србији производе. А што се тиче последњег, да је врло мало било у Србији такових опште народних доброжељатеља, који су са свим срцем о благу народном бринули се, у томе, без и најмањег угризања совести смело можемо казати, да је, једини Карађорђе, при свој његовој природној, као и свима другима неизображености, најосетљивији на своје корисни старатељ и брижитељ за општи Србије напредак био.) „Црни Ђорђе водио је преговоре са Аустријом, и у исто време јавно је говорио пред народом, да је Русија продала Србију Турцима; да се не треба надати више на помоћ руску и да Србија треба да тражи, с друге које стране себи помоћи! Он пошаље свога секретара Стефана Јефтића у Аустрију у Петроварадин к тамошњему губернатору, да преговара о присоједињењу Србије к аустријскоме владанију! (Зар је могао онај Карађорђе овако што, противно и најнеизображенијем рачуну страотиво и самовласно чинити онда, кад је у почетку Августа, како му је Јанићије дао знање да је у намери вратитити се из главне руске квартире, увиђајући неуспешност свога посланства, нову депутацију, состојећу се из члена Совета, Велисава Станојло-

вића, и секретара советског, Михаила Грујовића, опет у главну квартиру руску послао да за помоћ главнокомандујућег молу; кад је, како је од ове двојице дознао да ће да се врате, око половине Септембра, архимандрита Филиповића, као повереника у делима Србије, послао у главну квартиру руску с тужбом главнокомандујућем противу нечовечних поступака Родофиникинових, и са молбеницом на име самога Императора, и кад је, у Октобру месецу, из средине скупштине старешинске, коју је он, сам собом, принуђен тешким догађајима, сазвао, одредио Милана Обреновића, и архимандрита манастира Раче, Мелентија Стефановића, да њих двојица, од имена правитељства и од имена народа иду у главну квартиру молити главнокомандујућег за свакостручну помоћ, а нарочито, за помоћ у војсци? И зар ова три жива, и самим Родофиникином неоспорима навода, не доказују лажљивост свега више наведеног „Военним Сборником“, па ма то било поцрпљено из каквих му драго извора?) „После тога састанка, (кога састанка? Да ли Карађорђевог у Београду са земунским командантом, или Јефтићевог са губернатором Петроварадинским?) „појавила су се у Србији два аустријска официра, дошавша, под предлогом, да купе неколико добрих египтских ајгира, бајаги, за аустријске државне ергеле, а у самом делу дошли су да се састану са Карађорђем, и читав су један дан, јашећи на коњма, по свом Смедереву тражили Карађорђа, (као да је Карађорђе био тада у Смедереву, па се сакрио да га официри не нађу.) Па не нашавши га, они су му написали и послали једно писмо, у коме су га молили и позивали да што скорије дође да се с њима састане. Црни Ђорђе одговорио им је на то њихово писмо да га они причекају за једно 15 дана, док он сабере све старешине и Совет народни, и док се с њима разговори и договори, па ће им онда дати решителни одговор. После оваког одговора Црнога Ђорђа, аустриски официри, не надајући се благопријатном успеху у делу, за које су

они у Србију послани, оставили су Србију:« Чујте! како се је и чиме свршило, измишљено и смишљено Родофиникином договарање Карађорђево са земунским командантом и Петроварадинским губернатором, о присајединењу, Србије к аустријским владанијама. Овакову глупу наслественост измислити, приписати је Карађорђу и јошт доставити је главнокомандујућем, само је могла безгранично пакосна ђаволска душа Родофиникинова, потпомоћена и дружином његовом, но осим чуда тога, јошт је већа туга Србију у црно обавијала, што су се овака лажна и препаклена донесенија Родофиникинова, без сваког праведног и разумног расмотрења, у главној квартири за готов новац примала; а то нам, да је овако било сведоче сви поступци главнокомандујућих према Родофиникину, а нарочито поступци: књаза Багратијона, који је, у противност свију тужби Карађорђевих, не само придоставио Родофиникину, и с њим избекшем му из Србије друштву, да и изван Србије с њом, и са Миленком у сношенију пребуде,* него и писмено препоручио му, ако кад руска војска у Србију пређе, да и он, са свом својом мисијом и осталим друштвом, у Србију се опет, као представитељ Русије, поврати, па што је још и жалостније: да продужи своје сплетке и раздоре између старешина србских сејати.**

Родофиникин је могао што је год хтео, и како су му његове осветне страсти, без сваког обзира на истину, диктирале, као што смо и досад већ више пута казали, главнокомандујућему написати; јер, ни док је био у Србији, ни док је, при делу одношења Руског са Србијом, у Краљеву налазио се, нити га је ко контролирао, нити су донесенија његова каквој рецензији подвргавана с једне стране, а с друге: тужбама српским, које почетак

* Види: «Военный Сборникъ» за 1864. год. № 12. приложенијама на страни 274, 275 и 276.

** «Военный Сборникъ» за 1865. тод. № 2. у приложенијама, на страни 265 и 266.

свој имају само од времена побега његовог из Србије, није се хтело вере имати онда, кад би се, да се је и најмањи својски позор на његова донесенија обраћао, не само мислити него и опипати могло његово прекомерно лагање. Ми смо видили како је књаз Прозоровски грубо и тупо, без сваког сажаљења, на молбе Карађорђеве за помоћ одговорио. Књаз Багратијон више се старао да тужбе Карађорђеве и његових депутата противу крајње нечовечних поступака Родофиникинових, анулира, да им прегради пут да не могу допрети до престола царског, и да Родофиникина, као права одржи, него да помогне несумњителној правди, него да помогне једном народу, који сад, на чисто, због охолих и тврдоглавих поступака књаза Прозоровског, страда. Па да се то и таково поступање његово одржи и правдозаконим постане, књаз Багратијон је Родофиникина као: „не скверна, и не блазна“, и онда, кад је он из Србије побегао, са свима његовим другарима, у Краљево послао, да и у Краљеву, као агент руски у Србији, делима и одношенијама руским према Србији он управља. Шта више, књаз Багратијон тако је силно к Родофиникину расположен био, да му је и тужбу српских депутата, Велисава и Грујовића, противу њега и другара његових, поднешену му, као и одговор свој на ту тужбу депутатима, Родофиникину у Краљево послао на увиђење колико тужбе, толико јошт више његовог одговора ради, којим он не само што тужбу депутата уништава, доказујући им несостојателност изложених у тужби навода, него и њих саме упућује у Краљево и у сложно делање са Родофиникином и овога дружином.*

Граф Каменски, који је заступио књаза Багратијона, једва се наканио, или боље рећи, усудио, по предложеној молби Милана Обреновића, у почетку следујуће 1810. године, Родофиникина позвати из Краљева к себи

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 12. стр. 261, 262, 263 и 264.

у главну квартиру, и раставити га од управљања његовог са српским делима.

Ова лица тако су за оправдање, према тужбама српским, и за одржање Родофиникиново заузета била, да се чисто давало, из њихових поступака, спазити: да су они врло слабо осећање имали за одржање Србије и њеног народа; а међу тим сва су њихова писмена односења Карађорђу и правитељству његовом преиспуњена сладким речима, и са уверенијама о љубови њиховој к народу српском у сваком смотренију, и о том: како су они готови народу са сваком помоћу на услуги; а међу тим свака њихова помоћ била у новцу, у амуницији, у каквом оружју или и у самој војсци тако је свакад доцне доспевала до Србије, да су Срби док је такова до њих доспела, у ненакнадиме штете и пропасти упадали. Два случаја само имамо показати да нам је Руска помоћ у војсци на време стигла, и то је први: кад је, 1807 године, генерал Исајев Карађорђу на Милајницу у помоћ, са 1500 војника дошао; а други пут: кад је, полковник гроф Орурк, 1810. године, са 1700 момака на Јасику и Варварин приспео. Но истину казавши ми признати морамо, изузимајући ову 1809. годину, да сва кривица у расположењу главнокомандујућих, што се тиче пошиљања помоћи Србима, не состоји се, они су издавали налоге да се Србима у сваком смотрењу помаже; али те њихове наредбе тако су дугачак пут имале, због набљудавања доста пута не нужних форми, да су, или са свим у заборав прелазиле, или никако, та помоћ, због злоупотребљења извршитеља, није Србима никако ни доспевала.

Родофиникин је у својим донесенијама, у овој години, главнокомандујућима, између другог којечега, доставио: да му је Карађорђе више пута писао и молио га да и он (Родофиникин) од своје стране главнокомандујућима пише и за што скорију помоћ, у војсци, моли; и да је Карађорђе и сам—собом више пута у Београд

долазио поради личног састанка, и поради којекаквих нужних договарања с њиме. Ово долажење Карађорђево у Београд, по Родофиникину, тако излази, као да је Карађорђе то чинио пошто се је, после пропасти на Каменици, и из Старе Србије, и из Босне овамо повратити морао.— И у тима донесенијама својима, Родофиникин је, не бојећи се ни укора од своје совести; ни помишљајући о стиду пред потомством, главнокомандујућима достављао и о чему се је имено Карађорђе с њим разговарао, на кога му се је тужио и какве му је он совете давао, као што се то видити може и у „Военном Сборнику“ за 1864 г. у № 12, на страни 234. Прво: т. ј. да је Карађорће више писама писао Родофиникину, и молио га о оном што и он сам каже, то је истина, а оно друго, лаж је. Крајње очајано стање ствари, које је Карађорђе, после Каменичне пропасти, овамо у Србији затекао, никако му није допуштало ни најкраће време никуд осуствовати, нити војску, коју је са собом из Старе Србије довео, ни ону, коју је јошт нешто овамо у скупу затекао, без себе остављати; јер су Турци, као што смо видили, већ скоро сву Србију, на десној страни Мораве, притисли били, Делиград опсели и спремали се, по освојењу и ове, тако рећи, последње и најважније отпорне точке српске, и на леву страну поменуте реке прећи те и овом полом Србије овладати. Карађорђе и ако се је кад у свему овом несретном по Србију времену, у коме је само јошт присутство његово надежду у војнике, за одржање, уливало, и ако се је кад испред војске и од левообалних својих позиција моравских удалити морао, то је само тек чинио да јошт из народа дејствителне нове снаге прикупи. А друго, он се није имао шта ни разговарати ни договарати са Родофиникином. Њему је само била, у оваком положењу Србије и народа, потребна помоћ руска у војсци, и он је о тој Родофиникину писао, молио га и живим га Богом заклињао, да код главнокомандујућег, за такову и он дејствује, дакле

и по самом овом Карађорђе, по Родофиникину, није имао ни потребу у Београд долазити да се с њиме и лично састане, и усмено, којеочему, поразговара.

Оваково неодступно присуство Карађорђево код војске, његово неуморно летење дању и ноћу, уз Мораву и низ Мораву, по левој обали ове реке, и његово гвоздено настојавање у стању је било одржати да Турци, после паденија Делиграда, нису и на леву страну Мораве прешли, па и свом Србијом овладали, ма да нам г. Дубровин у више поменутом „Сборнику“ на страни 246 ваљда по Родофиникину, каже: „И тако само су храбри Миленко и Петар Добрињац одбрањивали Србију од поробоћења Турског. Први, нападањем на Турке на левом брегу Моравском принудио их је променути позицију и тиме учинити опет удобно сношеније Делиграда са Љубошким шанцем у коме су Младен и Милоје налазили се“.

Добрињац пак не само што се је он тврдо противу свију усиљавања Турски у Делиграду држао, него је и друге храбрио и приглашавао следовати примеру његовом. А патриотична тврдост и храброст Добрињчева, кад је Делиград пао, једва га је у Букурешту и Краљеву, у Влашкој, задржала!

Ми смо мало више говорили о томе како је Карађорђе, кад је увидио да се Делиграду помоћи не може нити да ће се он одржати моћи, после једног учињеног но бесполезног покушања на Турке стојеће око Делиграда, принуђен био са Миленком и Вељком, јер је Младен сад остао био у Љубошком шанцу, повући се к Ћуприји с намером: да се у шанцу ћупријском, кад Делиград падне, још, колико могуће буде Турцима, на десној обали Мораве, одапре, па кад је видио шта је са ћупријским шанцем учињено, он је одмах Миленка са његовом и тако малобројном војском послао у Пореч, да тамо засече путове преко Мирочких Планина због сувоземне турске војске, и да што боље Пореч и друга згодна места на Дунаву утврди и заседе постави, да не

би турске војене шајке уз Дунав, овамо у Србију, узићи могле; а баш су, доцније они Турци, који су се са Гушанцем, у селу Петки, на Дунаву, при ушћу Млавском улогорили, на ове шајке здраво изгледали, јер је Гушанац у намери био на шајкама Дунавом, не чекајући на прелазак преко Мораве главне војске, са својим Крџалијама обићи ушће Мораве, освојити Смедерево па и пут преко Мораве, заишавши српској војски с леђа, главној сили везирској отворити. Но ове шајке Гушанац није дочекао да му дођу, будући да се оне нису никако на доњем Дунаву, ни појављивале. У исто време, кад је Карађорђе наредио да Миленко иде у Пореч, он је, као што смо видили, послао и Вељка с налогом, да у теснацима планина Кривовирских, Гургусовачких и Бањских, мимо које други путова за пролазак није било, друмове засече и заседе тврде постави, да не би јошт каква нова војска, овим Турцима у Србији, у помоћ доћи могла. Ми смо видили како је и Добрињац, кад је принуђен био јачом силом, и изнуреношћу малаксавше своје војске, Делиград оставити, побегао у Београд, а из овог, са Родофиникином, и у Влашку одбегао, који поступак, ма га кому драго на силу правдао, никако печат издајнички с њега скинути не може.

Ми не ћемо, ми не смемо ни према коме неправедни бити. И Миленко и Вељко свагдар су, па и сад јамачно сваки на своме месту све чинили, што је потребно било чинити за одбрану Србије; али, зар оне старешине, које су се са војском из Старе Србије са Карађорђем повући морале, а нарочито оне војске са својим старешинама, које су се из Босне повратити морале, што су, далеко численију од своје, силу турску, која је, за српском устопце, овамо преко Дрине у Србију прешла, Лозницу опсела и све једнако грозила са продирањем својим Шапцу, храброшћу и преношењем свакојаких мука и трудова, на послетку, кад је кнез Сима Марковић отишао на Мораву, под главним началством Јакова Не-

надовића, све једнако удржавале Турке на обали Дринској и око Лознице до самог готово краја октобра месеца, зар, велимо, старешине над више упоменутим војскама нису одбрањивале Србију од поробоћења турског, него је то само чинио Миленко и Добрињац? Ми неодричемо ни самом Петру Добрињцу, при свим његовим издајничким поступцима, храброст, одважност и свагдашње присутствије духа, што је њега пред другима здраво свакад и одликовало; али ми морамо, натерани преузвишеним патриотичним поступцима Карађорђевим, признати: да је он једини најузвишенији и најнеуморнији одбранитељ Србије, отечества свога, и народа српског, браће своје све једнако био, докле га није политика у своје замке, обманљиво, 1812. године, са свим спутала. Са овом довде описаном невољом, коју је Карађорђе, повративши се из Старе Србије, овамо затекао, и коју смо ми по нашем знању, као очевици, и за то овде извели, да докажемо подлу и паклену лажљивост Родофиникинову. Ми смо уједно и то с њом доказали: да Карађорђе никако у Београд није долазио до 16. августа, и да је оно све лаж, што „Военный Сборникъ“ за 1864. г. № 12., на стр. 233, 234 и 235. каже. Речини „Сборникъ“, по Родофиникину, каже, како је Карађорђе, бајаги и у јулију дошавши у Београд, говорио: „Срби се само жертвују интересима Русије. На чињена нам од њене стране обећања не треба Срби ни најмање да се надају. Моји депутати мени су сад објаснили, да у пуномоћију, које главнокомандујући има, и које им је он сад показивао, нису видили ни једне речице да је што казано о Србији:“

„Представитељи Русије трудили су се успокојити Црнога Ђорђа, доказујући му сву нелепост његове жалбе. — Жалбе и примечанија овога човека не треба да навлаче на њега од оних људи, који знају колико се на далеко распростиру његова знања и поњатија, гњев, већ сажаљење“ (Да ли је и Родофиникин, који је, по ње-

говом казивању, знао и познавао докле се распростиру Карађорђева знања и појатија сажаљевао га? У томе, да је он и то само овде, овако се изразио а са свим противно овоме радио, позивљемо се на сва његова донесенија, а и на ово што ће у овом периоду његовог донесенија сљедовати).

„Што је могуће учинити с људма, (писао је Родофиникин у другом свом писму) којих се ум обрће као точак око осовине? Црни Ђорђе је сам пред свом војском изрекао и заклео се свим што је свето, да ће убити Милоја: (и кад то ваљда учини онда ће Србија постати срећна) Но кад је к њему дошао Младен, све се је изменило, и Милоје је оправдан. Па шта је јошт и глупље рађено: са свију страна се војска морала враћати (откуд?) натраг; други важни постави обесиљавани су (који су то постави?) и маса се војске пошиљала к Делиграду на подкрепљење и обезпечање личности Милојеве, а не за одржање поста у коме је он командант био, који никаквој опасности подвржен није био, и са стране где га могуће је било с четвртим делом оне војске, која је тамо пошиљана, унутрашњост земље од Турака на њу сачувати:“

Ето како се јавно лаже, и то се све чини поводом паклене мрзости на Младена и Карађорђа, па да би се њима осветио, макар то било и са упропашћењем свега народа, и да би у исто време не само и своје трагове прикрио, него и код владе своје неповина учинио за поступак, који је он већ у намери имао, 15. августа у 11 сахати ноћи, учинити, Родофиникин је својим донесенијама своју владу на то приуготовљавао, приписујући Карађорђу и осталим поглаварима лажно, најцрње и најглупље, поступке.

Овде је прва лаж, да је Карађорђе пред свом војском заклео се да ће Милоја убити, па да је Младен отишао Карађорђу, Милоја оправдао и Карађорђе није га убио, а друго: да је Милоје био у Делиграду командант и да

се зато Делиграду маса војске, обесиљавајући друге далеко важније постове, пошиљала, да се сачува лице Милојево а не пост, кога је он одбрањивао. На против прве лажи Родофиникинове, сва Србија каже: да Младен није Милоја оправдао, и да је Карађорђе Милоја у Шапцу дао убити. А против друге, и сам Родофиникин, у свом донесенију, из кога смо мало више видили, да је Милоје, побегавши с Каменице, у Делиграду врло кратко време пробавио. А и у нашему је знању да је Милоје, побегавши с Каменице, истина дошао у Делиград, али будући да је после њега на два дана, и Добрињац у Делиград дошао, и одмах, као свагдашњи његов командант и команду предузео, то већ по самом тому, њих двојица у једном шанцу нису могли опстати, и зато је Милоје прешао у Љубошки шанац, где је мало доцније и Младен дошао, и главну команду у овом шанцу одржавао, док нису оба, и Делиград и он, пасти морали. Та, осим овог, довде реченог, не каже ли и сам Родофиникин, као што нам више упоменути „Сборникъ“ за 1864 г. № 12., на страни 238. јавља: „не гледајући на то, а знајући храброст, тврдост духа и напослетку благоразумије србског војводе Петра Добрињца, који је српском војском у Делиграду командовао“ и проче не каже ли у свом писму к Родофиникину и митрополит Леонтије, у истом „Сборнику“ на стр. 239. „Петар Теодоровић Добрињац обесилиосе, јер му се војска из Делиграда свеједнако разбегава“ нисмо ли видили у реченом „Сборнику на стр. 246. како нам се каже, да су Младен и Милоје у Љубошком шанцу оба заједно били, а Добрињац у Делиграду, при свима усиљавањима Турака тврдо се држао и није унивао? не каже ли и Гагић у своме писму једномишљенику своме Леонтију, („Сборник“ горњи, стр. 249.) „кад смо дошли у Делиград, нас је предусрео Петар Тодоровић Добрињац и советовао се са Миленком о постановљењу војске у најудобније место“ и проч.

Где је овде Милоје у Делиграду, коме се „маса војске пошиље да се његово лице одржи а не пост у коме је он командовао“, и може ли когод не увидити из свега овог довде наведеног, како је Родофиникин безобразно и најпакосније лагао, како је, лагајући, себи самом противусловио, и како је не знајући ни праве догађаје, ни места у којима се што збивало, ни лица с којима се што збивало, главнокомандујућима наизуст ствари описивао? Ми ћемо скоро извести на видик јошт два никако незбивша се догађаја, о којима је главнокомандујућима он рапорте своје поднео.

Оно, што је Родофиникин главнокомандујућима доставио: да се маса војске шиље на одбрану лица Милојевог, а не на одбрану поста у коме је он командовао, као, и да су зато, други, далеко од веће важности постови обесиљавани тада, кад се овај овамо, где је Милоје, могао и са једном само четвртином од оне војске, која је ради њега к Делиграду шиљана, добро, од уласка Турака у внутреност Србије, одбранити. Ето одкуда је Родофиникин црпио материјал за своја известија, која је главнокомандујућима о мнимим чињеницама у Србији, и о карактерима српских поглавара, достављао. Њему је све истинито и поуздано било што му је митрополит Леонтије казао; што му је Петар Добрињац казао; што му је Миленко написао или усмено доказао, и што је, и како је Гагић, јединомисленику своме као што их и сам Родофиникин тако називље, Леонтију написао и описао. А што се тиче важности разних тадањих у Србији војних постова, сви су они, мање више, од важности били; но са стране Босне, око Дрине, укрепљени шанац Лознички, Лешнички и Делидржац на Ражњу према Соколу; према Албанији утврђење Карановачко, и према свој Уруменлији Делиград, по неопходности местне потребности и по самој свестраној увиђавности стратегичној, држани су за најважније постове, а нарочито Делиград, па зато је и Карађорђе поитао с повратком

из Старе Србије не би ли Делиград одржати могао, као што смо видили колико је њему за тим стало било. Гагић дакле, по његовом писму к Леонтију судећи, или је, из прекомерне мрзости његове према Карађорђу тако хтео, или, никако није ни знао о важности тадањих стратегичних постова у Србији, судити; а јошт далеко мање Родофиникин, који се, у горњем донесенију свом о Милоју, и о свему што је уз овог казао,ползовао писмом Гагићевим, које је овај митрополиту Леонтију написао, и писмом Леонтијевим, које је овај управо Родофиникину, незнано из кога логора, написао и послао. Али кад се, навластито, хоће, у пркос правди и истини, да се оцрни и осуди Карађорђе, кога и ми недржимо са свим чиста од греха, онда нека и нама дозвољено буде, као очевицима казати: да је Карађорђе, од свију оних храбрих, које Родофиникин препоручује и за благомислеће, за благонамерне, за добросовесне, потпуно љубљеће род и отечество своје и за искрено предане Русији, најневинији.

Родофиникин даље продужујући горње своје донесеније главнокомандујућему каже: „Црни Ђорђе други дан по доласку своме у Београд, добио је писмо од Јанићија Димитријевића, који се налазио при главној нашој квартири, и у том писму, између осталог, он га је уведомио и о том: како је главнокомандујући пошиљао њему једног чиновника свога, по имену Сиверса, да га овај испита, није ли Црни Ђорђе у мисли и намери мирити се са Портом чрез посредство Аустрије. Јанићије јавио је Црноме Ђорђу и то: како он са свим ни најмање надежде нема на скори прелазак руске војске на десну страну Дунава у помоћ Србији. Лакомисленому и лаковерном Црном Ђорђу било је ово само доста да му се све у преувеличеном размеру представи: (колико је смешно, толико и јасно се увиђа да је и пакостно и ово осуђење Родофиникиново Карађорђа, све и кад би истина била да је Карађорђе између осталог, и 22. јулија у Београду био, и ниже следујући разговор са Родофини-

кином имао. Карађорђе послао је Јанићија да моли за најскорију помоћ, а главнокомандујући зановета, и пита Јанићија, да није Црни Ђорђе намислио с Портом мирити се чрез посредство Аустрије онда, кад је Порта због оклевања књаза Прозоровског, добила прилику са толиком силом ући у Србију, не да се с њом мири, већ да је сасвим освоји; и кад Јанићије извештава Карађорђа и каже му, да он никакве са свим надежде не види да ће Руска војска скоро почети прелазити на десну страну Дунава, онда, питамо: каква је то совест, и какво је то срце у Родофиникина било, које му је допуштало овако неправедно осуђивати Карађорђа, који је заједно са Србијом и народом њеним у најкраће растојаније до пропасти, доведен адским донесенијама његовим, као што се сад, после 52. године јасно дало увидити, и бесмисленим поступцима главнокомандујућег, књаза Прозоровског.) „Он је после пријема тога писма дошао одмах Родофиникину, где је у присуству Недобином, архимандрита Филиповића и јеромонаха Доситија жалио се на Русе како су га оставили, говорећи: како је он сад тек добро поњао, каквој помоћи се може надати од Русије, и како је она намерна поступити са српским народом. Он је к томе још додао и то: како је њему извесно познато да је Родофиникину тајно заповеђено, да Србију преда на жертву Турцима, с којима за сад нико други, осим Срба, не војује“.

Сви су труди моји узалудни — продужио је Црни Ђорђе — јер су Младен и Милоје преко сваке мере осилили се и обогатили тако, да су они у свему постали власнији од мене. Они чак тако далеко терају, да су у намери и оружаном руком противу мене дићи се, и по томе ја нећу ни уштo више да се мешам. Ја сам послао сад Младена да командује са војском, која је сабрана противу Турака расположених под Нишом, нека се он расправља с Турцима како зна.

„Ви безмесно бојите се Младена и Милоја — одговорио му је Родофиникин — истина, они су узели над вама поврхност, но ви сте сами поводом таковог чега. Једно само више желање, ако оно буде, са согласијем Совета, написмено мени саопштено, доста ће бити да вас ја и од Младена и од Милоја курталишем? а и извршење тога посла ја примам на себе без сваке наоружане помоћи“. (Чујте!)

„Црни Ђорђе на ово ништа није одговорио. Чрез неколико дана он је опет свратио се Родофиникину да се с њима опрости и да му саопшти разна писма, која је он добио од неких команданта“.

„Ја сам га и сад опет уговарао да избаци из главе све нелепости, са којима су га напунили врази Србије и врази сопственој личности његовој, и да се зајми јединим заштитом земље, а све друго да ослони на промисао Божји. Ја сам га сад отпратио до његовог конака, и ту сам се задржао с њиме јошт за неко време, продужавајући му пређашња моја увештања, и дело се тиме свршило, што је он задао мени реч да ће од сад све по мојим советима следовати. И ми смо се после тога загрлили и са сузама растали, ја сам се повратио у мој стан, а Црни Ђорђе, после јошт једног сата, отишао је из Београда у његово село, а отуда ће отићи да прими команду над војском, која иде Делиграду у помоћ“.*

* Ово, што је Родофиникин овде показао како му је Карађорђе у овом многим с њиме разговору, тужећи се на Младена и Милоја, казао, да они чак тако далеко већ терају, да су готови и оружаном руком дићи се противу њега, односи се на онај, такође многи разговор Младенов с њим у прошлој 1808 години, «Военном Сборнику» за 1864 годину, № 8. стр. 246., где Родофиникин доставља главнокомандујућему како му је Младен отворено казао: да је он готов Карађорђа убити те да тиме предупреди злу намеру Карађорђеву противу њега т. ј. Младена. Па сад, као што ћемо јошт у једној прилици видити, овим тужењем Карађорђевим ишао је на то, да потврди да је оно истина што је он пре како Младен мисли и намерава, у свом донесенију доставио. А Младен, као што смо на своме месту говорили, никад ни помисла није имао, а

Све је ово лаж. А да је лаж доста је једино, што смо ми већ по истином нашем знању казали: да Карађорђе, откад се је из Старе Србије овамо повратио, до 16. Августа, никако у Београд није долазио. Највише, из свега овог лагања Родофиникиновог, што се као истини подобно допустити може, то је: да је Карађорђе онаког садржаја писмо од Јанићија из главне руске квартире добио, да је садржај тога писма, Родофиникину писмено саопштио и да му је у том свом писму и рекао: „ето како се Србија може на руску помоћ надати:“ или, може бити да је и који жешћи изражај употребио. Но је ли праведно било у овако врло критичном положењу опште ствари Србије, и ма шта да је Карађорђе написао, замерити му? и онако га онда описати за лаковерна и лакомислена кад су Турци са већом него игда силом са свију страна навалили да Србију освоје и народ поробе и оплену, а то се све учинило поводом неодржане речи књазом Прозоровским, који, по даној речи Карађорђу да ће и он с раним пролећем преко Дунава у Бугарску прећи, и то никако позније од Марта месеца, то није зато учинио, што се, по његовој дубокој политики бојао, да му Аустрија са својом војском, победивши Наполеона, као сајузница Портина, с леђа не зађе онда,

камо ли дејствителне намере, подићи руку на Карађорђа. Но истина је, да је Родофиникин наговорио Петра Чардаклију, да он дејствује на Карађорђа, као човек од уплива, да последњи Младена убије. Ово је Карађорђе знао. Али да су Младен и Милоје готови били оружаном руком противу Карађорђа дићи се, то нити је Младен кад намеравао, нити је таково што Карађорђе знати ни Родофиникину говорити могао. Ми нећемо да пофторавамо који су то, који су свакојаке замке Карађорђу сплетали, и да га убију, и да га средством Руса, збаце са врховне власти и да га испрате у главну квартиру руску и да се Младен и Милоје из Србије на свагда истерају, али ћемо да кажемо: да су то они, који су с њиме побегли из Србије, и они, који су у Србији јошт заостали, и који се с њиме све једнако, лажно или истинито преписују. Родофиникин сам њих показује препоручујући их главнокомандујућима за: благонамерене, благомислеће, потпуно љубљеће род и отечество своје, за храбре и искрено предане Русији.

кад је Наполеон Беч освојио, и у њему јој трактат диктира; па још и на молбу за помоћ Карађорђу, као што смо видили, одговара: да му он не може војску сад у помоћ послати зато: што његова флотилија не може мимо турске градове уз Дунав узвући се за превоз војске, која се, на рибарским чамцима, бајаги без флотилије не може превозити, и препоручује му: да се Срби трпљењем оборужају. А до овог и до оваког одговора кназа Прозоровског, као и после, за времена кназа Багратијона и графа Каменског, четири се је пута руска војска, под командом генерала Исајева, са артиљеријом и каваљеријом преко Дунава у Србију без флотилије превезла, два пута овамо, и два пута натраг у Влашку.

Родофиникин, за боље уверење да је ово његово донесеније на истини основано, показао је главнокомандујућем за сведоке: Недобу, архимандрита Филиповића и јеромонаха Доситеја, али је он, и ово чинећи врло добро знао да се над његовим донесенијама неће нити какова ислеђења, нити с киме суочења чинити. Но он је, и без овог позивања на сведоке са свим могао бити безбрижан јер су сва његова донесенија, и без сваког сведочења, особито при кназу Багратијону, као што смо могли видити, за потпуно истинита примана и држана. Шта више: још му је овај главнокомандујући, а све у следству неограничене вере у донесенија његова препоручивао: да што већма може, кад се опет по његовој наредби у Србију поврати, у овој интригира, и раздор и несогласије између старешина народни сеје!.*

* „Военный Сборникъ“ за 1865 год. № 2., под „приложенијама“ на страни 265 и 266., под бројем XV.

Претписаније кназа Багратијона Родофиникину, од 19. Фебруара 1810. године № 171.

1-во) Кад војска наша сад оде у Србију, па и ви кад с њом тамо будете, постарајте се на сваки начин, у разговору са оним старешинама, о првржености којих к Русији ви никакве сумње немате, дати им приличним начином почувствовати сву силу милосрдија и слагоможенија његовог Императорског величества к народу српскоме, које се милосрдије

Ето, до какве је нискости доведен један пуномоћни главнокомадујући страсном мрзошћу кипећег једног агента, кога се донесенијама, по природи његовог звања, ма да су та донесенија преиспуњена била здраво опажљивим противуречијама, није хтело неверовати.

Родофиникин у овом донесенију свом каже, како је Карађорђе са жалбе његове на Русе, одмах прешао на тужбу противу Младена и Милоја, доказујући: како су се њих двојица осилили, како он, због тога њиховог оси-

и благовољеније чак тако надалеко распростире, да, необзирући се на више пута од неки садругова (а ти су, по донесенијама Родофиникиновим Карађорђе, а највише, Младен, Милоје и Југовић) обелодањено непостојанство са потраживањем туђег покровитељства, његово величество је, у тврдом и непоколебимом намерењу основати благоденствије Србији, жертвујући за то и саму крв својих храбрих војника. После оваког вишег разговора са вама извесним старешинама надати се је могуће, да ће ти благомислећи људи сад одржати врх у Србији, и да ће овака внушења њима учињена, произвести најполезније за нас упечатљење у народу, кад овај последњи овака расуђења, чује из уста његових сопствених старешина, и кад за бољу тврђу оваких расуђења и силна се војничка наша помоћ тамо укаже.

2-го) По прибитију вашем у Србију, неопходимо нужно ће вам бити али не сами собом управо, него другим којим путем, распитати и разазнати, чрез чије су посредство, с киме и на каквом основу чињени преговори са Аустријом, какав су успех ти преговори имали и докле су дотерани, па и мене о свему томе да уведомите. (И ово се све препоручује Родофиникину у следству његовог донесенија из Краљева главнокомандујућем, бајаги, по казивању архимандрита Филиповића како је 16 Августа ујутру, кад је и Карађорђе у Београд дошао, и земунски командант, по претпостављању Родофиникиновом, позван од Карађорђа да му Србију, у покровитељство Аустрије препоручи и преда, у Београду, у конаку Карађорђевом освануо:) Будући да се са неком веројатношћу држати може, да су познати Младен, Милоје и Југовић у том участвовали, и ако се ово баш и у самом делу докаже то тим силније старање ваше треба да буде, како ће те подспудним (испод скута, скривеним) начином издејствовати, да правитељство српско, као само по сопственом побуђењу, ту тројицу удали на свагда и од сваког уплива њиног на дела народа српског. (!!! И овако чинење, да се синови Србије из свог отечества протерују, спада, у руску помоћ, јер агент руски и главнокомандујући не могу због оваких, као што је Младен, Милоје и Југовић, да помогну Србији онако као што они желе! ?)

љења не може да влада, и како они чак тако иду, да су готови и оружаном руком противу њега дићи се па одмах после таке тужбе Карађорђеве на горњу двојицу, Родофиникин каже како му је Карађорђе казао, како је он поводом таковог Младеновог осиљења, сад истога Младена послао да командује над српском војском стојећом, противу турске војске сакупљене и расположене под Нишом.

Кад би се могло допустити да је све овако, као што је Родофиникин главнокомандујућему састанак његов са Карађорђем, под 22. Јулијем, описао, онда је већ прво лаж, да је икакве војске српске према турској, под Нишом стојеће, у Јулију месецу, и раније од 22. Јулија, било; јер је сва српска војска одмах после паденија на Каменици, које се догодило у самом почетку Јунија, све своје позиције око Ниша оставила и повукла се к Делиграду и другим шанчевима у дубљину Србије. Дакле, нити је какве српске војске у Јулију око Ниша било, нити је Карађорђе Младена имао куд к Нишу шиљати, да каквом војском тамо командује и да се он с Турцима сам тамо расправља како зна. Но кад би се и после оваких доказа о лажљивости донесенија Родофиникинових, допустило да је све онако као што је он главнокомандујућему доставио, неће ли нам се само собом наметути питање: како је могао Карађорђе томе тако осиљеном, преузевшем врх и над самим њим, готовим и оружаном руком противу њега дићи се, заповедити да он иде да командује с војском српском сакупљеном противу турске војске под Нишом? И како је могао, тај тако осиљени Младен, заповест Карађорђеву послушати, и сад отићи, после паденија на Каменици, да командује некаквом војском српском под Нишом, која, и кад би се тамо у Јулију месецу, и налазила, само би могла, с Младеном заједно, известном жертвом турској сили бити? У овом донесенију Родофиникиновом најзнатније је што подли и блатни карактер његов изобличава, како се је он овога

пута, загрливши се са Карађорђем, са сузама растао! Зар је могао онај Родофиникин овако се са Карађорђем растати, који је, прошле 1808. год. онако црну и паклену, од имена Младена и свега тела советског тужбу на име књаза Прозоровског противу Карађорђа, сачинио? и који га је и осим ове тужбе у свима својим донесенијама главнокомадујућима, најцрњим бојама измоловао?

Што се пак тиче Младеновог команданства над војском, он је истина, био командант овога времена, т. ј. у Јулију али не под Нишом, већ под Бањом. Па кад су се српска војска и од ове измаћи морала, онда су се, као што смо видили и Младен и Миленко, и Вељко, од опсађене од Турака Бање, повукли преко планине, к Ћуприји, куд је на сваки начин и требало, на позив Карађорђев, за поткрепити Делиград, и да дођу, где су се, у путу, са Карађорђем и сусрели и проч.

Овде опет Родофиникин с једним лажним донесенијем главнокомандујућему излази на бину. По „Военном Сборнику“ за 1864. год. № 12., на страни 236., и 237., он каже. „На путу, идући од Ћуприје к Делиграду, Миленко је успео уверити Црнога Ђорђа, да је Младен био причином догодившег се несрећног неуспеха њиховог под Бањом. Он је укорио вожда у слепој његовој доверености к Младену и Милоју; он је доказао Црноме Ђорђу, да је оно разурвање, под Бањом, умишљено учињено Младеном, само да тиме потврди њиме распрострањени глас о великом броју турске војске, ушавше сад у Србију. Миленко је доказао Црноме Ђорђу, да овакав глас Младеном распрострањени по Србији устремљава се на погубу отечества; и да је, Црни Ђорђе, по овом и оваком доказивању Миленковом, сам својеручно са Младеном прорачунао се. Он је Младена здраво топузом изударао, и заповест у свој војсци издао, да га нико ни зашто више не припознаје, и да му се нико више ни у чем не повинује.

Да се је све овако догодило с Младеном после оног код Бање прикључења, и то у путу идући од Ћуприје к Делиграду, како би Младен, после једног таковог догађаја с њиме, изударан топузом својеручно Карађорђем и проч. могао бити у Љубошком шанцу командант над војском? како би Младен могао позивати и друге команде себи у помоћ, па најпосле и самог Карађорђа? као што је, о овом Младеновом позиву, под 30 јулијем, Родофиникин доставио и главнокомандујућем, по горњем »Сборнику«, № 12. на стр. 241. и 242. Били Петар Добрињац, који је командантом био над свом војском у Делиграду, писао Младену у Љубошки шанац да му он пошље једнога од старешина и проч.? по горњем »Сборнику«, № 12. стр. 246, и 247. Зар Добрињац није могао дознати од Миленка и Гагића, кад им је из Делиграда изишао на сусрет, шта се је с Младеном догодило? и зар она заповест Карађорђева, да се нико Младену не повинује нити да га ко зашто признаје, није доспело до Добрињца, нити му је позната бити могла?

Има ли ко, и то не са најбистријом прозорљивошћу, већ са обичном, који не може увидити паклене измишљотине Родофиникинове, свагда управљене њиме бивше на поругу Карађорђеву и Младенову?

Родофиникин, описујући главнокомандујућима, не по истином збићу стање ствари у Србији, већ по смишљењу његовом и намери његовој, он, као што се у горњем »Сборнику« на страни 237. видити може, у свом донесенију вели: »Известије како су три војводе одједанпут Турци поразили (то је под Бањом: Миленка, Младена и Вељка) брзо је облетало сву Србију. Народ је изгубио са свим сваку бодрост; српски војници гомилама остављали су своје радове и разбегавали се куд који, и тек о Лозничкој битки глас, у којој су Срби победу одржали над једним одељењем од 6000 турске војске, у неколико ободравао је оне војнике, који су се јошт уздржавали у шанчевима пред непријатељем. Бој овај догодио се

овако: (Родофиникин каже) Турци су ударили јуришом на Лозницу да је освоје, но то нису могли учинити, јер се оно одељење српске војске, које су Турци у Лозници опсели, у своме шанцу, и у метеризими кроз ретрашаменте одавно приуготовљенима, здраво одапрло, и у теченију једног целог дана, у ретрашаментима својим одбрањивало се. Добивши известије о таком јуришавању Турака на Лозницу, Шабачки командант, Лука Лазаревић, врло храбар човек, ставши на Дрини, и сојединивши се са недалеко од њега налазећим се кнезом Симом, они су напали изненада на Турке, разбили су их на главу и претерали их преко Дрине. У ретрашаменту и у пољу нађено је 1200 убијених Турака, а онај нарочни гласоноша, који је донео известије о тој битки, уверавао је: да их се не мали број, и у Дрини, Турака подавио; да је сва багажња турска, четири топа с коњма и сва амуниција допала Србима у руке. Ово радостно известије ободрило је дух овдашњих (Београдских) житеља, и одмах су на све стране разаслани о тој победи гласови, а овде учињено је и благодарствено молепствије, и у знак радости, избачено је пет топова:“

О овој и овакој битки на Дрини, код Лознице, после, пошто је Карађорђе и сам принуђен био из Старе Србије повратити се, и пошто је и кнеза Симу Марковића из Босне овамо позвати морао, и за оно кратко време, док се је и речени кнез Сима од ове стране Дрине и у недалеком растојању од Лознице, у општем логору тамо налазио, нема никаква трага у Србији, нити смо и ми о њој пре што знали и чули док нисмо, у више споменутом „Военном Сборнику“, донесеније Родофиникиново главнокомандујућему, проучили. Али није са свим, око Лознице и без бојева било, но ниједан није овако торжествен за Србе испао као овај Родофиникинов. Пошто су се српске војске из Босне повући морале у Србију, није више од 2000 војника у шанцу Лозничком било, и ови су турском војском, која је у застопце за

српском овамо преко Дрине прешла, одмах Лознички шанац опсела; а у пољу изван Лознице једва да је и у кнеза Симе и Луке Лазаревића, до 6000 војника налазило се.* Турака пак прешло је и код скеле на „Брањеву“ и под Лозницом налазило се и преко 12 хиљада. При овакој сили Турској, која се ни пошто није смањивала него све приумножавала, као што нам то посведочава и војвода Анта Богићевић писмом својим из Лознице, под 14. августом ове године, г. Јакову Ненадовићу и г. проти, у коме га моли за што скорију помоћ. (V. ч. Голубице, стр. 164 и 165). Српски војници у Лозничком шанцу старали су се, да Турцима, са Божјом помоћу, не допусте освојити тај шанац, а она српска војска изван Лознице, која се је, по малочислености својој, такође у шанцеве укопати за добро нашла, старала се, само да препети Турцима продрети у Шабачку нахију: Мачву и Поцерину, куд је она више пута то учинити и покушавала, па је свакад, а особито око 20. јулија, кад је једном пошла да продре у Поцерину и

* Налазило се јошт и више војске српске око Дрине по разним шанчевима на различитим бродовима, на којима су се Турци из Босне овамо у Србију превозили и у ратно доба и иначе, као: почевши од манастира Раче низ Дрину што је био шанац према турској скели „Петрич“ $1/2$ сата од Дрине унутра одстојећ, у селу Пљескову, у коме се налазио војвода Кара—Мирко, родом из Босне; после овога долази, 5 сати на ниже низ Дрину скела „Сикирић“. И према овој скели био је, као и према Љубовијској, шанац, у коме су се сад налазиле војводе: прота Матија Ненадовић и Петар Николајевић Молер; те су и из ових шанчева, у случају крајње нужде, ако ови не би забуњени били силом прелаcка турске војске из Босне, ови код Лознице могли помоћи се. Осим ових шанаца био је, по положају места јошт један знаменит шанац у Баурићу на брду „Немићу“ које је, између обе маловише споменуте скеле на средини издигло се, и са кога на два сата уз Дрину и низ Дрину све видити може тако, да се ништа од њега подкрасти и у Србију ући није могло. У овоме шанцу свагда се налазио, са по једно 300 војника, војвода Миливоје Кадић. И овај је шанац, као и они на Ражњу, у Крупњу, и на Јагодњи, где се сад оловна руда копа, по управи Јакова Ненадовића подигнут.

Мачву, у Руњанима и Забрђу, један сат и пол од Лознице пут к Шапцу идући, у густој шуми Руњанској и Забрђанској заседом српском дочекана и потучена тако: да су пешаци били, једва да би ко жив и измакао. Турака је овде пало до близу једне хиљаде, а свега их се до 5000 упустило на пут. Коња пак што им је ту изгинуло ни броја се не зна. И тако, и она војска у шанцу Лозничком, под мудрим и братским управљањем војвода Антонија Богићевића, и ови изван шанца у пољу иза лознице, под главном командом кнеза Симе Марковића, а доцније, кад је кнез Сима, на позив Карађорђев к Морави морао отићи, и Јаков издравио, под свагдашњим главним старешином на овим крајевима Србије, Јаковом Ненадовићем, јуначки се држала, и одржала само у одбранителном стању до конца октобра, док им тада и сам Карађорђе није доспео у помоћ доћи, те и Лознички шанац од опсаде турске ослободио, и сву турску силу, са великим губитком њеним, у Босну, преко Дрине претерао. Ми ћемо о овом последњем догађају мало ниже имати пространију реч.

Родофиникин почињући ово горње донесеније своје са „пролетањем гласа кроз сву Србију о поражењу тројице војвода под Бањом, каже: како су се и војске и сав народ тим тако заплашили да су сву бодрост изгубили“ и проч Како год оно његово донесеније, о горњој битки код Лознице, (коме донесенију датума у „Сборнику“ нема) што није истинито, тако је и ово лаж. Да није овом поражењу код Бање претходила, пропаст на Каменици, где је до 3000 војника погинуло, што се никад до сад ни у једном боју српском с Турцима није догодило; и да није, поводом тога несрећног догађаја, Карађорђе принуђен био своје сјајне и срећне предузетке по Србију оставити, и натраг се, из Старе Србије и из Босне, повући, од самог поражења код Бање баш ни једнога Србина ни глава не би заболела. Јер код Бање је само један незнатан и обичан догађај,

ноћу, српску војску поплашио и растројио, те је она своју позицију оставила, и Турцима прилику дала да лакше Бањом овладају, у чему ми нећемо Младена правдати, али при свему томе, у том неугодном, и то баш у ово време, догађају, ни један човек није погинуо, ван ако је који од коњаника српских, оне ноћи, кад се војска поплашила и разбегавати почела. свога коња и на коњу што му је било, изгубио. Ето на каквој је истини и ово донесеније Родофиникиново основано, и како је он знао поражење од поражења разликовати.

Родофиникин, по горњем „Военном Сборнику“, на страни 240 и 241. у донесенију своме главнокомандујућему каже: „Црни Ђорђе такође писао ми је и молио ме да дејствујем за помоћ, јер као што се он у писму своме изразио: „силни је гад на нас навалио“ Турци су, даље Родофиникин каже, у самом делу, и на левој обали Мораве своје силе прикупљавати почели, те и пут српској војски, за саопштење са Делиградом препречивати. Та нисмо ли видили, где је Родофиникин сам у донесенију своме главнокомандујућем (по „Военном Сборнику“ за 1864. г. № 12. страна 246 и 247.) казао: Петар Добрињац над свом војском у Делиграду будући командантом, и желећи лично се објаснити с другим старешинама, (да богме, са оним старешинама, који су у Љубошком шанцу и у другим позицијама с војскама, наспрам Делиграда, на левој обали Мораве стојали) како би се употребиле решителне мере противу Турака, који, Делиград, у опсади држе, написао је писмо Младену, и изложивши у овом како он жели попроразговарати се са неким старешинама, молио га је, да он нареди и пошље у Делиград једног из старешина, који ће њега у командантству у Делиграду заступати за време од 24. сахата, за које ће се он опет у Делиград повратити. Младен је, на ово поискавање Добрињчево послао Милоја. Овај примивши команду, одмах прве ноћи његове у Делиграду, дознавши да су Турци прокопима кроз земљу за

приближити се к самим ретришаментима Делиградским, већ дошли и до извора, откуда је опсађена у Делиграду војска воду имала, он побаци команду, и без обзира превезавши се преко Мораве, оде у Љубошки шанац. Примеру његовом последовала је сва војска, оставивши у Делиграду 200 болесних и рањених војника, све топове и сву амуницију. Кад се следујућег дана развануло, Турци су са удивљењем угледали Делиград са свим празан, и тако су они њиме, без сваког препјатствија, сад завладали. Овај нови догађај поступка Милојевог и паденија Делиграда јошт је већма раздражило старешине противу Младена. Миленко је истргао из корица своју сабљу, и с јаростију устремио се на Младена да га посече, но војвода Чарапић удржао га је да то не учини, и уговорио га: да причекају док дође и Карађорђе, па да онда сви у скупу оцену и осуде преступлења Младенова и Милојева:“

Да је овако било, као што Родофиникин каже, да су Турци сад и на левој обали моравској силе своје прикупљати и силити се почели и проч., како би могао Милоје, по наредби Младеновој, са леве стране Мораве, из Љубошког Шанца, у Делиград доћи да заступи Добрињца? како је могао тај исти Милоје, прве ноћи његовог бића у Делиграду, из овог побећи, провести се преко Мораве и отићи откуда је и дошао у Делиград? и на послетку куд је и како је и сва посада Делиградска могла, следујући примеру Милојевом, ноћу, из Делиграда на леву страну Мораве прећи, оставивши Делиград? онда ми питамо Родофиникина: где је та сила турска на левој страни Мораве сабрана стајала и српској војсци саопштење са Делиградом препјатствовала? Нису ли све ово, с намером пакосне адске сплетке слепца, које је он из пакосних слепачких писама, Леонтијевих и Гагићевих у своја донесенија трпао? Али, за велику несрећу Србије, ни у главној квартири руској нико, нити је знао ни познавао месности Србије, у којима се што догађало и догађати

могло, а јошт мање, нико није знао ни сушту истинитост разних чињеница у Србији, већ се све о Србији примало и држало да је онако као што је Родофиникин, средством својих донесенија, главнокомандујућима достављао. Ми смо мало више навели казивање Родофиникиново у његовим донесенију о оном боју који се на Руњанима и Забређу догодио, како он каже: да су Лука и кнез Сима, изненада, ударили на ону турску војску, која је Лозницу у опсади држала, и разбили је, а то није истина, нити се је могло изненада на турску војску код Лознице напасти без двојином толико војене снаге, колико су Турци око Лознице имали, и то јошт утанчене. Али њему није стало било о месности, где се што управо догодило и догађало, он је само старао се да његова донесенија, једна за другим лете, уверен будући да их у главној квартири нема ко рецензирати, а јошт млого мање његове пакосне сплетње и лажи, сопственим његовим противусловљем, обелодањивати.

Али најчудније је у овом донесенију Родофиникиновом, одкуд он сад доведе у Љубошки шанац и Миленка да посече Младена?! Јесу ли могли Миленко и Младен у једном шанцу бити? и то, где је Младен командантом био. А и зар је могао Младен јошт гдегод бити старешина и командант, и то, предпостављен Миленку, пошто га је Карађорђе, по опадању Миленковом, топузом излупао, и пошто га је, по Вуковом казивању, у Јагодини, по разрушењу ћупријског шанца, из пушке гађао и у мошње га ранио, и од које је ране Младен дуго боловао.?

Нису ли ово неоспорими докази како је Родофиникин небитне догађаје, њим самим измишљене и смишљене, главнокомандујућима достављао?

Продужујући горње донесеније, у ком он каже да му је и Карађорђе писао и молио га да главнокомандујућему за помоћ пише, Родофиникин — даље — каже. „У то само време у Београду добивено је извјестије,

како су се Васојевићани — који су се уз Карађорђа подигли, Турцима предали, и Црни Ђорђе немогући ослонити се на своје силе за одржање, новим писмом молио ме је за помоћ, (ми немамо ни тога писма, нити му датума знамо, а то обоје здраво би вредно било и имати, и знати) и увдомио ме: „Что жители Анта, Рака и Леваяца области й сербскихъ, обратилисъ вь бѣгство и пошли вь Морачу:“ (у Црну Гору) што, преведено по природи и самосуштном значењу језика српског, разумети се мора: да су житељи из предела српских, кои се називљу: Анта Рака и Левајца побегли од Турака у Црну Гору, у нахију Морачку. Ми не можемо управо да поњамо шта је Родофиникин под овим именима: „Анта, Рака и Левајца“ разумевао; да ли је он држао да су то имена каквих племена Васојевичких, или су имена каквих области, које су, до пропасти Каменичке Србији принадлежале, па су их сад Турци освојили и житељи из њих разбегавају се. Но држао он како му драго, или за имена какве гомиле житеља, или за имена каквих области српских, свакојако је донесеније његово и у овом и здраво глупо и лажно. Па и по овом, као и по свима другим довде изведеним донесенијама његовим, с пуним правом и чистим срцем и савешћу кажемо: да је Родофиникин с лажним донесенијама његовим, у којима је све саме погрде, с намером, на Карађорђа и друге неке поглаваре представљао, главнокомандујуће варао, и тиме ове наводио и навео те су и они, према Карађорђу, здраво арогантни и недоброжелатељни му били. А при таком поступању ових великих и пуномоћних представитеља Русије према Карађорђу, је ли могла и општа ствар Србије, која је, једно тело са Карађорђем сочињавала, опстати а да коначно не пропадне?

Више споменута имена или званија, било житеља или предела, по Родофиникину, „Анта, Рака и Левајца“, нити су званија каквих житеља, ни званија каквих предела Србији принадлежећих, већ су то имена само

двојице људи, двојице војвода. Први се називао по имену Анта, од Антонија а прозивао се, Симеуновић (Чолак Анта): а други Рака, од Радована, а прозивао се по имену села свога Леваје, откуд је родом био, дакле Рака Левајац. Овај последњи, у почетку устанка Карађорђевог, био је код Милана Обреновића и писар, а доцније, и мал те није при поласку Карађорђевом у Стару Србију, произведен је за војводу. Обојицу ову послао је Карађорђе, са Сенице, за боље уверење, са писмом на владику и господара Црногорског Петра I., у коме га је молио да се и он, од стране Црне Горе, противу Турака дигне. Но док су ова двојица, задржавајући се које где са распростирањавањем и уверавањем тамошњих Срба о срећном успевању Карађорђевом по Старој Србији противу Турака, у Црну гору на Цетиње владици приспели, дотле се и она пропаст на Каменици догоди; дотле је и Карађорђе, све што је, у Старој Србији и у Босни, освојио, оставити морао, и принуђен, никако не очекиваним догађајем, повући се овамо у Србију да одржи првоначелно гњиздо; дотле су се и путеви за повратак њихов не проходимим за њих, да се поврате у Србију учинили, те тако су они, не побегли у Морачу већ послани, од Јунија до половине Септембра тамо задржати се морали, а у то време, и то управо 14. дана поменутог месеца Септембра, повратили су се у Србију и донели Карађорђу од владике писмо, као што и одговор Карађорђев на ово писмо владици, то сведочи.

К јошт већем увиђењу и објасњењу нечувених подлих сплетака Родофиникинових, и вере, коју су главнокомандујући без сваке обозритељности, а нарочито књаз Багратијон, имали у Родофиникину и у његова донесенија, која је он не само из Србије него и у она, која је и из Краљева, кад је из Србије побегао, њима достављао; а тако исто како је он митрополита Леонтија у први мах, кад су у Влашку приспели, удржао од предстајања са осталим бегунцима, главнокомандујућему, и шта је тим

поступком изиграо, а и за остало све: како је књаз Багратијон мислио о помоћи Србима, и како је радио да им помогне; какву су српски депутати, Велисав Миличевић (Станојловић) и Михаило Грујовић, по налогу Карађорђевом и Совета народног дали тужбу Багратијону противу Родофиникина и свију оних, који су с њиме из Србије побегли; шта је он њима на ту тужбу, апсолутно заступајући у свему Родофиникина, одговорио; како је и тужбу и одговор његов послао Родофиникину на увиђење; како је препоручио Родофиникину како да се обиђе са овим депутатима ако му се у Краљеву јаве; како је генерал Исајев Миленку у Пореч писао; како је Миленко, на некакво писмо одговорио Родофиникину, и како је Родофиникин, на писмо Карађорђево генералу Исајеву, одговорио Карађорђу, ми се налазимо принуђенима, поиздаље га, и по садржају „Военог Сборника“ (за 1864. год. № 12. на странама од 258 до 272), и по нашем знању јошт неке чињенице на видик извести.

Кад је књаз Багратијон постао главнокомандујућим над војском, која се у Молдавији и Влашкој налазила, он је, по реченом „Военом Сборнику“, већ затекао Србе свуд на свима њиховим позицијама разбијене, и из Делиграда изтиснуте. Турци су већ били прешли и преко Мораве на десну обалу, и по томе имали су пут отворен к Београду. (Турци су истина, пошто су разбили Србе на Каменици, терајући их пред собом до Делиграда, с једним одељењем војске своје, под Гушанац-Алијом, прејурили и на десну страну Мораве, с намером: да Гушанац, како Карађорђа није било у Србији, продре у Тополу, те да опљени конаке Карађорђеве и да му фамилију зароби и одведе; но како је Карађорђе баш у то само време овамо из Старе Србије са војском приспео, то Гушанцу не само што се главна жеља није дала испунити него је и на леву обалу Мораве претеран био, и већ после тога, Турци су се напослетку из Србије и повлачити почели, али никад нису више преко Мораве, на

десну страну прелазити могли, јер им је у том војска српска, под даноноћним настојавањем Карађорђевим, са свом упорношћу препоне чинила.) Желећи књаз Багратијон са своје стране изнаћи; ако могуће буде, какавнибуд способ за моћи дати Србима помоћ, он је при расматрању и при расуђивању о њиховом положењу, и положењу сопствених сила, које је он тада у свом расположењу имао, невољно долазио к закључењу; да се у настојећем случају никаква осетна помоћ Србима дати не може.

Покојни предмесник Багратијонов, фелдмаршал књаз Прозоровски, не само што је најстрожије забранио Милорадовићу, грофу Ланжерону и Исајеву прелазити са војскама својима преко Дунава у Србију, него је и нарочним преписанијем својим позвао и оне војске, које су већ прешле преко Дунава и под Кладовом се налазиле, и заповедио им да заузму у Малој Влашкој оне позиције, које су им назначене биле по оштем армије његове расписанију. Сврху свега тога јошт књаз Багратијон увидио је да је положење Срба тако незгодно, да се они са малим бројем војске од силног непријатеља ослободити не могу по томе, јер су са свију страна здраво скучени били турском силом. (Дакле признато је било и самим главнокомандујућим да је здраво јака сила турска сад Србију скучила била.) А под генералом Исајевим, у Малој Влашкој, који је најближи био к Србији, истина рачунао се број баталијона доста тачан по броју, али по броју момака који су у дејствитељности могли бити, није више имао од 2000 људи, оно друго све је боловало. На пандуре пак (добровољце) као на војску недисциплинирану, немогућно је било ништа полагати.

Сва ова опстојатељства удржала су Багратијона ограничити се писмено уверити Србе о готовости његовој помоћи им. Па зато је он писмено препоручио Родофиникину, да се стара узбудити врховног вожда Србије, Црног Ђорђа и народ српски у тврдости духа и у мужеству

јуначком за одбити непријатеља. Багратијон молио је Родофиникина да саопшти Србима, да ће он са својом војском, с којом је преко Дунава у Турску прешао, похитати што му више могуће буде, поражењем Турака њихове силе на себе повући, и тиме их и из Србије удалити; и да неће престати пошиљати им и снабдевати их свима потребама и оружјем. Ово писмо Багратијоново није дошло до руку Родофиникинових, јер су Турци, по извештају генерала Исајева, даном Багратијону, тада на Дунаву Брзу-Паланку заузели били, па тиме и свако саопштење руско са Србијом пресекли. Не остајући на том, књаз Багратијон послао је к Исајеву свога ађутанта Древића с писмом, у коме га је молио и говорио му: „по дејствителном и пространом знању и познавању вашем места и опстојатељства, ја захтевам од вас да ми, по вашем мњенију, покажете да ли има каква-нибуд могућност, или надежда да се могу Срби, из садањег њиховог гибељног положења, истргнути.“ У случају благопријатног одговора на ово питање, књаз Багратијон молио је Исајева да му он покаже и прави начин како би се Србима помоћи могло. 27. Августа Исајев одговорио је Багратијону, и казао му: да треба поћи с војском преко Дунава на десну обалу, и да се он нада тако поправити стање Срба, у коме се они сад налазе. Багратијон допустио је Исајеву да он тај прелазак преко Дунава, у помоћ Србима учини, и у предписанију, којим га је разрешио да тај прелазак преко Дунава учинити може, није пропустио двоје му казати. Прво је: „Ако ваше Превосходитељство, по строгом саображењу са силама вашим, и положења у предстојећим опстојатељствима, можете бити потпуно удостоверени, да ћете тим преласком вашим преко Дунава у стању бити истргнути Србе из садањег њиховог несрећног положења: то ја, држећи за свету обвезаност, никако пропустити нећу, успех ваш представити пред лице государја Императора, као одлични подвиг опитног, искусног и знајућег свој посао генерала.“

Друго: „Но не треба ни на једну минуту да испустите из вида, да је главни предмет обвезаности повереног вам поста, сачувати неприкосновеност Мале Влашке од нападања и пљењења турског. И по овоме прелазак ваш преко Дунава може само тада умесан бити, кад вам никакве сумње не остане о савршеној сигурности Мале Влашке. Но ако ви нисте уверени у томе, да ћете моћи Турке разагнати и победити кад на ону страну Дунава пређете, и да ћете тако и Србе охрабрити и опоравити моћи; и ако нисте уверени да ће и Мала Влашка у то време сачувана и обезбеђена бити, тада не треба вам никако предузимати прелазак преко Дунава, већ вам се старати треба да очистите Малу Влашку од Турака, а после тога и да војску, која је поверена вашем началству никако које куд не растурате, него што више да се старате, имати је све једнако у скупу на главним тачкама, како би тако налазећи се свако непријатељско нападање, које би се догодити могло, са подпуном снагом и са већим успехом одбити могли. А највише ваља вам старати се да леђа ваша са стране реке Олте, и са стране места зовимог „Слатина“, обезбедите.

У ово исто време, кад се је Багратијон са Исајевим овако преписивао, договарао и разлагао како он мисли да би се Србима помоћи могло, добио је он од Родофиникина извештаје, којим му је дао на знање, да је он Београд оставио. (Здраво би нужно било знати тога известија дан и место и сав садржај његов, као и како га је послао Багратијону, јер чрез пошту аустријску то, тада, учинити није могао).

Више споменути „Сборник“ даље каже: „Родофиникин је дошао преко Темишвара и Херменштата (Брашова) у Букурешт а из овог 27. Августа пошао је и 28. приспео је у Слобозију (ваљда је ту и главна квартира била) а с њиме заједно дошли су, осим упоменутих, Петра Добрињца и советника Јове Протића, и секретар Живковић и троје јошт других Срба. Они су сви изјавили

жељу да су ради изићи пред главнокомандујућег и Багратијон одмах им је без свагог задржавања дао аудијенцију".

Ето како је главнокомандујући промишљао и смишљао о избављењу Срба из њиховог тадањег гибељног положења. Он је истина, са стране интереса руских овако и требало да промишља у смотрењу помоћи Србима; али каква је полза, из тога његовог и таквог примишљања о обеспечењу Мале Влашке, за Србе била? Он пита Исајева како би се Србима помоћи могло, и овај му каже, он га разрешава да оно учини како га је известио шта треба учинити, а с друге стране, но само другим речма а не просто, не, препоручујему да се не шали остављати свој пост који му је поверен. И најпосле шта је било? Ова помоћ, о којој је књаз Багратијон јошт у Августу ове 1809. године овако промишљао, једва је, у почетку Марта 1810. године, као што смо о томе мало више већ напоменули, преко Дунава у Крајину дошла, па се, без да је и какав решителни корак против Турака учинила, опет натраг повратила, због промене плана којевања по вољи новодошавшег главнокомандујућег Графа Каменског II. А међу тим, за сво време, од Августа 1809. до Јунија 1810. остављено је било пространо поље Родофиникину и његовим друговима, да интригирају противу Карађорђа и других неких старешина, а нарочито противу Младена, Милоја и Југовића, од којих први, сам се је уклонио био од дела државних, а други је већ побегао у Цесарску страну. Багратијон је, овако промишљајући о помоћи, коју је требало учинити Србима, и самом Императору Александру рапортирао и у том рапорту каже му: „Ја нећу пропустити ни један могући способ не употребљеним к узбуђењу народа српског пређашњој тврдости духа и неустрашимости, да би се дела његова опет привести могла у пређашње положење, премда врло слабу и малу надежду имам да ће се што учинити моћи." Ето како се одмах видити даје да књаз Багратијон, ни један спо-

соб није пропустио, којим би Србе у мужеству и тврдости духа подстакао „за привести дела њиова у пређашње положење“. Он је послао Родофиникина, који је адском мрзошћу противу Карађорђа дисао, и за кога је он главнокомандујућем казао, да га је убити хтео, са свима онима, који су „пчелу за клобуком“ имали, у Краљево, да на томе раде.!!

7. Септембра, дошли су у главну квартиру и они Срби, који су са Родофиникином из Србије побегли, и били су примљени књазем Багратијоном. По личном виђењу и објасненьу с њима, књаз Багратијон писмено је препоручио Родофиникину да иде у Малу Влашку, да се тамо стани на свагда и да заједно са генералом Исајевим стара се изнаћи мере и средства о избављењу Срба од постигнувшег их бедственог положења. Књаз Багратијон оправљајући Родофиникина к Исајеву, он је имао у виду популарност, којом се је Исајев и међу старешинама и народом српским ползовао. Главнокомандујући обојицу је, т.ј. и Родофиникина и Исајева, молио да се постарају чрез посредство дошавших са Родофиникином Срба, и других „истина нама привржених“,—као: чрез митрополита Леонтија, архимандрита Филиповића, команданта Миленка Стојковића и других, сакупити и саједините разбежавше Србе, да би тако сакупљени поставили се у стање ополчити се противу општег врага Турчина, и ако они не би могли одмах почети тако дејствовати у самој Србији, то на први случај нека се постарају тако сакупљене Србе присоједините к војсци генерала Исајева. Књаз Багратијон снабдио је Родофиникина и новцем за раздавање Србима у неопходимим потребама њиховим, учинивши расположење и о достављењу Србима и оружја и осталих огњестрелних потреба.

Српски депутати, Велисав Станојловић и Михаило Грујовић, у ово исто време, кад је књаз Багратијон горња расположења чинио, дали су му, по налогу Карађорђа и Совета Народног тужбу, и противу Родофи-

никина и противу оних Срба, који су из Србије с њиме побегли, као што ћемо мало ниже видити; а он, у противност те тужбе, пошиље и нарећује Родофиникина да иде у Малу Влашку и да се тамо он стара, чрез посредство с њиме побекших из Србије, и чрез митрополита Леонтија, као да он није с њим у Краљеву него у Србији, архимандрита Филиповића, Миленка Стојковића и других истино привржених Русији, избавити Србију из садањег гибељног њеног положења. О наредби Багратијоновој, коју је он сад издао и о сакупу разбежавших се српских војника, и о том: ако сакупљени сад одмах не узмогу противу Турака ополчити се то да се присаједине војсци генерала Исајева, не ћемо ништа ни да говоримо, јер то је апсолутно немогућна ствар била. Исајев, са његовим одељењем војске, у Малој Влашкој, а Срби у Србији, и то јошт: турским заузећем свију предела између Дунава и Мораве, са свим од Дунава удаљених, јесу ли се могли војсци Исајевљевој присаједините? Овако што нарећивати могао је само такав човек, који је кроз маглу гледао; који је саслушао једну страну која му је прва предстала; који се одмах по њојзи и повео; који је тужбу депутата српских не само са свим одбацио, него ју је и Родофиникину, да мрзост његову још већма противу оних, за које он каже да су га убити хтели, распали, саопштио, а то никакав добромислећ и благоразуман, ни политик ни војвода, не би требао да учини онда, кад с њима правитељство народа једног има посла, баш ако би, више поменута тужба депутата српских и без сваког основа била; јер тим начином он је не само бланирао правитељство српско, него је јошт већи повод дао онима, које је он примио и потврде њихове на донесенија Родофиникинова потпуно уважио, не само да противу правитељства отечественог интригирају, него и да га са свим презру, што је оно несрећно „истино привјерженима Русији“ у њима признао и прогласио.

Један Србин имао је нешто противу једног Турчина, па је пошао у Мешћему (турски суд) да га тужи. У том путу сусретне се тај Србин с другим једним својим познаником, и овај кад је онога упитао, куд је тако наумио, добивши одговор да иде у мешћему да тужи једног Турчина, упита га овај и даље: „а коме ћеш да га тужиш? Одговор: Кадији. Е, знам какав ће ти суд бити! — Та је иста прилика и овде између Карађорђа, Совета народног и књаза Багратијона. Депутати, између осталог, као што ћемо видити, кажу Багратијону у тужби својој противу оних Срба, који су са Родофиникином из Србије побегли, да су они бегунци и издајници своје отаџбине, и као такви да они ни другоме коме не могу бити верни, и да зато и он с њима никаква посла у име народа српскога не врши; а он, уместо да на ове изразе у горе споменутој тужби, достојно вниманије обрати за оптужујућа, у одговору своме адвоцира, пошиље их са Родофиникином у Малу Влашку да се отуда, као с најближег места к Србији, о благостању народа српског старају, и Родофиникину, јави, опширно поље отвара и даљем интригирању и сејању раздора између врховне власти и старешина у Србији.

Књаз Багратијон чинећи ова расположења, он је и у Петербург достављао: да у Малој Влашкој налази се, за случај наоружања Срба, неки број пушака, два топа са потпуном количином амуниције, а сврху тога и онако барута и олова ако и не у довољној количини. Но по мери успевања и потребе „ја ћу с друге стране, како у баруту тако и у оружју старата се недостатак надокнађавати“. Али при свему томе он није удаљен био од мисли, да сва његова усиљавања, за помоћи у садањем положењу Србима, могу остати сујетна. Јер у последње време, откад су Турци заузели Брзу Паланку, почели су се они усиљавати и на десној обали Дунава. (Није само почели су се усиљавати, него су се и усилили, имајући у својим рукама осим Брзе Паланке и сва друга утвр-

ђена места на десној обали Дунавској, од Ада-кале до самог Видина). И већ су били почели почешће упадати и у Малу Влашку. И тако су они већ били заузели, на страни Мале Влашке, и паланку „Чернец“ но на скоро су за тим отуд истерани и преко Дунава претерани били. Они су почели покушавати да освоје и Велико Острво, (по влашки „Олмаре“) и ово је побудило Багратијона умложити снагу одељења оне војске, која се је под началством Исајевљевим налазила. Он је Исајеву послао два полка војске, који су полкови попуњени били са оздравившим болесницима из шпитаља Букурешког. Овака покушења турска на Дунаву, а и успеси њихови у унутрашњости Србије, принудили су главнокомандујућег јаче вниманије на Малу Влашку обратити предпостављајући, да ће Турци из Србије и на Малу Влашку лако напасти моћи. Пошто су Турци већим делом Србије обладали, у коме су, по чрезвичајном плодородију у тој години, они могли наћи у изобилију свега што им је за војску њихову потребно, а нарочито: хлеба и марве за клање, онда никакве сумње није могао бити да Турци, утврдивши се у Србији неће почети нападати и на Влашку, и ове причине чиниле су књаза Багратијона здраво опажљивим због Влашке, и врло расмотрителним у средствима и начинима за помоћи Србима.— Сва ова и овака размишљавања књаза Багратијона, о начину, дали се може икако Србима помоћи, и све предосторожности, које је он припремио за сачувати, пре свега, од нападања турског Малу Влашку, истини је и неоспорими доказ, да Карађорђе, у овако здраво критичном стању Србије, није ништа, по „лаковерију и лакомислију“ свом, као што га је Родофиникин описао, у „превеличеном виду себи представљао“.*

Србски депутати: Велисав, (не Миличевић већ) Станојловић и Михаило Грујовић, који су се налазили при главној квартири руској, под 9 септембром, по налогу

* „Военный Сборникъ“ за 1864. № 12. стр. 234.

Карађорђевом и Совета народног, дали су писмену тужбу књазу Багратијону противу Родофиникина, и у овој обвињавали су га у следујућем: „да је он примером својим узбунио житеље београдске к бегању у Цесарију, не договоривши се о том ништа предварително са верховним предводитељем народним; да је он, к увеличењу у народу страха и опасности од стране непријатеља, тајним образом, ноћу, 15. августа из Београда побегао у цесарску страну, одведавши са собом неколико народних началника, а осим тога, није имао никаква собољезновања к рањеницима, него је са собом одвео и, народу послане лекаре од генерала књаза Прозоровског, да тиме јошт већма умножи несрећу народа српског".

„Каљање, којим је он г. Родофиникин, старао се, и све једнако јошт се стара помрачити патриотизам, чест и славу верховног вожда нашег, по истини не приносе ни њему никакве части, по томе више, што писмо послано њему од нашег верховног вожда, под 16. августом у Панчево, на које је и одговор добијен, изобличиће њега пред целим светом, како је он злобно и без сваке поштеде неправедно оскорбио народ српски и вожда његовог. Ваше Сијатељство, о истинитости овог може се уверити ако му само заповеди да вам покаже оно писмо односитељно српских чиновника, који су са г. Родофиникином заједно из Београда побегли, српски депутати молили су књаза Багратијона да их никако друкчије не трактира него као бегунце и као издајнике своје отаџбине, и као људе, који, показавши се неверним своме отечеству, не могу бити вернима ни другом. Они су молили књаза Багратијона именом народа, да он никаква призрења ни поверења к њима нема, особито у случају, ако би они што њему предлагали, или зашто молили од имена народа".

На ову је тужбу књаз Багратијон, као што је напред о истинитости свега онога што му је Родофиникин и писмено јавио и усмено казао уверен био, будући ус

му, и с Родофиникином побекши, све да је онако потврдили, одговорио писмено реченим депутатима:

„С великим удивљењем прочитао сам ја писмо ваше, које сте ми под 9. даном т. м., из Букуреша послали. Ја не знам на чем је основано неудовољство ваше на г. дејствителног статског советника Родофиникина, и каква доказатељства ви имате за опорочење његово. Мени је из дела познато, да су сами депутати народа српског, — (ово је, што—оно кажу „одмах као кебу иза појаса:“) који су 1807. године послани били у нашу главну квартиру, покојног главнокомандујућег, г. генерала од кавањерије Михељсона, од имена народа, поименце и нарочито за Костантина Костантиновића молили да га назначи за агента Руског у Србији, који ће руководити Совет и настављати народ к бољем његовом устројству. И зато је, за удовлетворити таковим жељама народа српског, изјављенима чрез његове депутате, и за знак одличног благовољења његовог величества к народу српском, г. Родофиникин био послан од Императора у Србију са потпуним поверењем. — (Књаз Багратијон, за дати већу снагу оправдању, које он за Родофиникина изводи у овом свом одговору, каже, како је њему из дела познато да су сами народа србског депутати, покојног главнокомандујућег Михељсона молили, да имено Родофиникина за агента руског у Србији назначи. Кад је он то знао из дела, онда само се каже да је морао знати, из истих дела, и то: да су речени депутати у инштрукцији од свога правитељства, истина, имали, између осталог и то, да молу: да правитељство руско пошље у Србију једног достојанственика свог за агента, који ће доласком својим у Србију и сталним његовим пребивањем у њој, уверити народ да га је Русија под своје покровитељство примила, али и тај достојанственик да буде природни Рус, никако Грк, или од друге које нације човек. А да су овако назначење тадањи депутати: Петар Чардаклија, који је нарочито и удејствовао

да Михељсон Родофиникина за агента у Србији, цару на одобрење представи, Аврам Лукић и Јеремија Гагић у инштрукцији својој имали, то је Михељсону познато било, почем и он сам, као што нам „Военный Сборникъ“ за 1864. г. № 7. на страни 32. каже, представивши Михељсон Родофиникина цару на одобреље сумњао се, да ли ћеду Срби задовољни бити са назначењем Родофиникиновим за у Србију, будући је то извесно да они никако Грка не желе имати ни у каквој управи народној. Па кад се овако зна да је Родофиникин, не по вољи и жељи народа, јер народ не само о пошиљању ових депутата ни о пошиљању икаквих, никад није питан, нити су они кадгод, по мњенију овога куд пошиљани, већ су такова, и сва друга наређења чињена свакад од оних лица, која су непосредствено управу Србије, за онда, у рукама имали; као што се Багратијон на то позива за уништење тужбе депутатске, већ да је у противност инштрукције, и само по сношењу Петра Чардаклије са Родофиникином у Јашу, Михељсон, по дејствовању код њега Чардакијином, Родофиникина за агента руског у Србији цару на одобрење представио, онда питамо: да ли је умесно позивање, једног без другог, књаза Багратијона, тврдећи: да је Родофиникин именом народа српског, чрез депутате од цара измољен за агента у Србију? Није много требало књазу Багратијону, у делу тужбе депутатске противу Родофиникина, и његових садругова, да дозна истину. Њему је ваљало, али само својски и мало строжије поступити према Добрињцу, Јови Протићу и секретару Стефану Живковићу, па их и испитати да му управо кажу, зашто су они из Србије, и то, са Родофиникином у једно време, побегли, јер из свију донесенија Родофиникинових у којима је он описао главнокомандујућему како Карађорђе мисли поступити са мисијом руском у Београду, нигде ни једног словца нема, ни да ће он уз мисију руску и митрополита Леонтија, и Петра Добрињца, и Јову Протића и секретара

Живковића или потући, или их Турцима, кад ови Србијом обладају, предати. Да се ни зашто друго ништа не зна, само је ово бегство њихово из Србије, довољно било за окривљење, и за најжешће и презрење и осуђење њихово. Али пуномоћни главнокомандујући у место да „изпод спуда“ (странпутицом, скривеним, испод руке начином) постара се дознати совршену и неоспориму истину у овако опаком одношењу Родофиникиновом према Карађорђу и другим неким старешинама, које он, осим Младена, Милоја и Југовића, на многим местима у његовим донесенијама није ни именовао он је имао вољу да слепо све Родофиникину верује, а овај га је зато све једнако, наочиглед варао, као што ћемо се о том мало ниже јошт и боље уверити. И за то је Србија морала пропасти, а то су, Родофиникин, и сви други непријатељи, којима је постанак Србије кост у грлу била, и желили. Ми нећемо о Турској ништа да говоримо; али зар је Аустријска влада могла бољег свог раденика од Родофиникина за срушење ослобођене Србије имати?

„Од тога времена, т.ј. откад је Родофиникин у Србију за агента руског (наопако) отишао, сва су његова донесенија покојном главнокомандујућем књазу Прозоровском, садржавала једино само о удовлетворењу разних нужда и потреба народа српског. (Да није овако као што је Багратијон у Септембру месецу 1809. године, правдајући Родофиникина у свом одговору на тужбу депутатима српским одговорио, то се сад тек може видити из „Военог Сборника“ на кога се ми, у овом нашем делању, често, и за, и про, позивљемо.) И по његовим представљенијама, ви сте млоге помоћи од нас добили, у новцу, оружју, војничкој амуницији и прочим, и ово све служити може неспоримим доказатељством да се је он за вас благодетељно старао. Истина, да је он мало доцније у течају времена његовог бића у Србији, достављао и о неблагонамереним поступцима неких старешина српских, који

имајући у виду само личне своје интересе, и пошљајући само о њима одстрањивали су старање своје о благу отечества свога, држећи оно за ствар побочну. Да је ово све овако у Србији чињено, то је и сам верховни вожд народа српског не само пред Константином Константиновићем, него и пред надворним советником Недобом, тужећи се, признао. (Ово је Багратијон из оног скорашњег донесенија Родофиникиновог употребио, о коме смо ми мало више говорили, и из ког смо и ми сад увидили како је Карађорђе и после пропасти на Каменици, почем су Турци и Делиград опсели, долазио у Београд, а то је лаж, и како је, пред више поменутима жалио се на Младена и Милоја, говорећи: да он због њих не може да управља, да су они преко сваке мере обогатили се, да су се зато и осилили и сву власт они себе преузели, и најпосле: да се они спремају и оружаном руком на њега подићи.) Ово изобличење, које је верховни вожд учинио, обистињавају сви несретни догађаји, којима је Србија, у настојећем времену, подвргнута била. Но при свему томе такова донесенија Родофиникинова о личним поступцима неких старешина никад нису вукла за собом и огорчење народа. (А како ће вући огорчење народа, кад ни самим поглаварима није могло бити познато како Родофиникин у својим донесенијама на њих пањка, и како их оцрњује, разве ако Багратијон овде, под именом „народа“ не разуме: Миленка, Добрињца, Јакова Ненадовића, Леонтија митрополита, Јову Протића, секретара Живковића и Јеремију Гачића Миленковог секретара? Кад се вређа Родофиникин онда се вређ чест Русије; али кад Родофиникин у својим донесенијама сва адска лагала у помоћ узимље за оцрнење врховног вожда народа српског, онда, по мњенију Багратијона то није могло повући за собом и огорчење народа српског, и кад један пуномоћни главнокомандујући има вољу да овако каже, онда је то право, онда је то баш у своме месту како треба речено?) На против тога он није пре-

стао старати се о благу народа српског и сад, кад већ није у Србији; он и сад све једнако ходатајствује у ползу народа, за благосостојаније кога је жертвовао у течају времена више од три године дана, и трудом и здрављем својим. У прочем ако народ српски има справедљивије причине показати у жалби својој противу г. Родофиникина, то нека поднесу мени о том и верховни вожд и сви благомислећи чланови Совета народа српског, и нека ми представе јавне и истините доказе, и тада ћу ја моћи приступити каквом-либо ислеђењу такове ваше тужбе.

„Што се тиче бегања Срба у Аустрију, они су то начели чинити јошт пре него што је Константин Костантиновић из Београда отишао, (јест, и то је, на жалост, истина, јер је и он сам куповао превозне скеле и пошиљао им да се превозе а другима је чинио „возваніе“ и советовао им да иду на Мораву, па му је ово „возваніе“ остало као „гласъ вопиюштаго въ пустыни.“ Ако је и ово истина да је Родофиникин чинио, онда нема ништа да се сличније може сложити са „басном ловца и дрводељца у шуми:“ где је дрводељац ловцу, на питање је ли видио лисицу, одговорио устима да није видио, а прстом пруженим на колибу показивао му где је.) о чему и поречки командант Миленко Стојковић извештавао је тада генерал-мајора Исајева. (Ово од Миленка известије није могло бити тада него морало је бити бар на 10 дана после, пошто је Родофиникин из Београда побегао а у Влашку јошт не доспео, дакле безмесно је овде употребљено к оправдању Родофиникиновом.) Следовательно Родофиникин никако није могао бити примером, као што сте ви написали, к бегању народа. Он је оставио Београд тек тада, кад се непријатељ налазио у растојанију од Београда тек само осам сахати, а у самом Београду, за одбиће непријатеља никакве мере нису предузете биле. (Ово је, на жалост, истина, али и то није за то не учињено што се тако хтело, него што никако средства новчаног једно није се имало, а друго: што је народ и у

Београду, и у свим местима, особито приближенима к левој обали Мораве, здраво, од страха, духом клонуо био. А да није и новчаног средства било, то нас уверава у том што је и сам Совет народни, 16. Августа, Карађорђу казао, да у каси советској нема ни једне паре, и што је по томе он, (Карађорђе) сопствених својих 2000 дук. Совету за потпунење најнужнијих потреба дао.) Причине његовог одласка из Београда, и сва његова са врховним вождем преписка о том догађају, мени је представљена у оригиналу. (Из оваког заступања Багратијоновог за Родофиникина, види се јасно да је он за истину само оно држао што је њему Родофиникин за своје оправдање написао, или усмено казао, и што су: да богме, Петар Добрињац, Јова Протић и секретар Стефан Живковић потврдили. Дакле доказано је да је Родофиникин имао право што је из Панчева Карађорђу, у свом одговору казао: „Умисао, ког су саставили Милоје са његовом кумпанијом противу мога живота, принудили су мене оставити Београд тим пре, што се је све то чинило с вишим сагласијем, јер кад ви, после тако силних преступљења Младенових и Милојевих, који су низврговали и вас и народ у погибељ, нисте хтели послушати ни глас народа ни мој, ни совета народног, то се тиме само по себи каже, да је све, што су Младен и Милоје радили с вашим су согласијем радили. И кад се овако лаже и јавно беда намеће на човека са свим невина, то није увреда, него је увреда што се Родофиникин, не беди, него што се истинита сплеткашка његова дела и поступци откривају, и он зато оптужује. Па јошт да је тужитељној страни онда познато било све ово што је сад у „Военном Сборнику“ на јавност изишло?!) По овоме Родофиникиновом адском разлагању следује: да је Младен и срну Родофиникинову 1807 године, на Божић, заклао и испекао, са согласијем Карађорђевим; да је Младен, са согласијем Карађорђевим, преко Стефана Живковића трговца, дао заклати и младу покрштеницу, љубазницу

Родофиникинову, због чега је Родофиникин и дао свој глас преко Петра Чардаклије Карађорђу, да Младена убије, но Карађорђе томе његовом совету није хтео „внять“. А што се тиче гласа советског противу Младенова и Милојева преступљења, и то је Родофиникинова паклена лаж. Та није ли он, у прошлој 1808. години, као што смо на своме месту о томе имали реч, књазу Прозоровском донесенијем својим доставио, како је Младен, у скупу са свим телом Совета, њему дошао на тужбу противу свирепства и нечовечности Карађорђеве; како је тужећи се, Младен један за све говорио; како су њега молили да им он буде на руци да могу послати своје депутате књазу Прозоровском с тужбом противу поступака Карађорђевих а уједно и с молбом за збачење његово са врховне власти; како се он мучио да их од таковик поступака удржи, па да им је најпосле, немогући их одвратити, он и ону жестоку тужбу, бајаги из речи њихових противу Карађорђа, на име књаза Прозоровског сачинио, све советнике на исту потписао и послао је главнокомандујућем. Је ли могуће, и по најобичнијем разуму, да Совет народни, у једно и исто време, и то јошт предвођен Младеном, противу Карађорђа онако се жестоко тужи, и у то исто време, и глас незадовољства свога противу нечовечних поступака Младенових Карађорђу да даје? И зар се, по овако учињеном сравненију, које је врло лако могао за дознање суште истине, учинити и сам књаз Багратијон, не може увидити и оно анатемско клупче сплетених Родофиникином љутих змија, које је он у главној квартири руској, за оцрнење постојећег тада правитељства у Србији, чрез посредство својих донесенија расплетао, и распуштао? Са одласком његовим из Београда он није могао, да богме, оставити после себе ни лекара, бојећи се да не би запао у непријатељске руке, а тиме и у јавну опасност за његов живот.

Командант Петар Добрињац, советник Јова Протић и секретар Живковић били су код мене, ја сам се лично с њима објаснио и нашао сам их одушевљене љубављу к отечеству и преиспуњење преревносним желањем курталисати своје соотечественике из постојавше погибије. (Врло је смешан и овај навод оправдања и похвале Багратијонове о Добрињцу, Јови Протићу и секретару Живковићу. А зар су они могли и смели почем су све, што је Родофиникин за оцрнење Карађорђево, и за своје оправдање доставио, потврдили, друкчији се показати пред њиме. Та тако је непремено од њих захтевао њихов будући опстанак и препорука, коју су требали да имају у сваком смотрењу. Али јесу ли они у самом делу таки били, зато нам њихови сопствени поступци не јемствују.

Да ли је могуће да је Багратијон одиста онако о Добрињцу, Протићу и Живковићу и држао, као што их, у одговору свом депутатима, правда и хвали? Та зар из сопствених њихових поступака није Багратијон могао увидити савршено издајство, које су они и према отечеству и према саотечественицима учинили?)

Ја нећу ни једну минуту из вида испустити неупотребљену, у којој би се могућности појавити могле, да народ српски у пређашње положење постављен буде. Ја сам снабдео поменуте чиновнике српске надлежним мојим настављенијем, а у исто време послао сам и Родофиникина са свом његовом мисијом у Малу Влашку, предписавши му: да заједно са генерал-мајором Исајевим предузме најдејатељније мере к свезању снопенија са верховним вождем и прочим началницима српским, и да дејствују да се народ уједно сакупи, и да се тако средством силе и снаге његове, непријатељ из земље истера....

И тако, ако је отечество ваше вама драгоцено, то треба да се и ви присоједините к њима и, остављајући све личне неприлике на страну, да напрегнете све ваше силе к подржању општег вашег добра, и к достиженију

оне цељи с којом је и сопствено ваше благо у најтешњој свези.

Желећи да овим мојим советима сопственог вашег општег добра ради, поступите, остајем и проч....“

Сообштавајући Родофиникину како копију с тужбе, коју су му српски депутати дали, тако и копију са одговора његовог на предупомenуту тужбу, књаз Багратијон, особеним писмом дао је на знање Родофиникину, да је он савршено у том уверен, да је све незадовољство представитеља српског народа основано само на једним личностима између различних партија „српских чиновника“ и да они с том тужбом старају се отклонити од себе свако покушење, које је једна или друга партија хтели учинити са животом све руске мисије у Београду тада налазеће се. (Из овог последњег Багратијановљевог става види се: да је њега Родофиникин, наравно, са потврдом оних, који су с њиме заједно из Србије побегли, уверио, да је Карађорђе сву мисију руску у намери био, потући). Багратијон је, у исто време, у писму његовом молио Родофиникина, да он, у случају, ако му се речени депутати у Краљеву пријаве, благонаклоно прими, и да се не покаже пред њима да је тужба њихова њему позната. Родофиникин, као што ћемо увидити, није удовлетворио молби књаза Багратијона.

Главни садржај писма Багратијоновог к Родофиникину у смотрењу депутата, и у опште свију старешина српских био је овај: „Треба с њима опходити се као са децом, јер тако изискују од нас садања опстојатељства да их уљуљкивамо, и тим начином да се старамо отклонити их од поступака, који могу бити врло штетни“.

Удивително до какве се нискости спустио књаз Багратијон пуномоћни главнокомандујући! Он је из одговора Родофиникиновог из Панчева на писмо Карађорђево, као што је и сам мало више казао, да је сва преписка Родофиникинова са Карађорђем, у оригиналу, њему представљена, видио, где Родофиникин Карађорђу, без сваког

уздржавања каже: „умисао, који је састављен био Милојем и његовом кумпанијом противу мога живота, чињен је с вашим знањем и согласијем:“ видио је из једног донесенија Родофиникиновог главнокомандујућему, у ком он каже како му је митрополит Леонтије, 7. августа, дошавши из некаква мнима његовог логора казао, да је живот свију Руса у Београду налазећих се у опасности, јер се је Карађорђе публично изразио: да ће сву мисију руску у Београду да потуче; видио је, из другог донесенија Родофиникиновог, које је из Панчева јамачно послао, како му је Петар Добрињац баш онога дана пред вече, кад су наумили да побегну 15. августа казао: „по наређењу, ноћас у пол ноћи доћи ће Карађорђе у Београд, и са оно 300 бећара, које је Милоје по препоруци Карађорђевој сакупио и око себе их држи, ухапсиће сву мисију руску у њеном стану с намером: да је Турцима, акд ови Србијом обладају, преда, као виновницу тако дугог неумирења српског са Портом,“ и проч. И поред свега више наведеног, само за оправдати Родофиникина, он га је послао са свима његовим другарима у Краљево, у Малу Влашку, да отуда опет он обнови прекинута одношења са Србијом, а имено: са врховним вождом и другим поглаварима! Не само ми, но и сви благомислећи и са здравим разумом обдарени људи, морају с нама неоспорно држати: да су овака наређења књаза Багратијона могла, у пркос и самој природи, и политики и правди чињена бити. Та није ли Родофиникин, у противност молбе и препоруке књаза Багратијона, тако рећи, у присуству његовом, најгрубље предусрео у Краљеву депутате српске: Велисава Станојловића и Михаила Грујовића, и то зато: што је увидио какву су тужбу ови, противу њега и његовог друштва, поднели главнокомандујућем? Је ли он могао обновити сношенија своја са врховним вождом народа српског, на кога су све, најотровније стреле његове у свима његовим донесенијама, наперене биле? Родофиникин баш и да је хтео то сно-

шеније, по препоруци главнокомандујућег са Карађорђем обновити, то ни под који начин учинити не би могао, и он је то врло добро знао, па зато се и ограничио само на сношеније са Миленком, који му је најбољу и најусрднију услугу и чинио у постижењу његове цељи, да се преврат у Србији учини, па да се у том и његове осветне жеље испуне.

„Међу тим, генерал-мајор Исајев добио прилику написати и послати једно писмо команданту пожаревачке нахије Миленку Стојковићу, и с тим писмом давао му на знање о скорој помоћи нашој у војсци Србима. И ово је здраво ободрило Србе, од којих су Турци већ били заузели Велики Остров на Дунаву. Турци су се већ начели распрострањавати на десној обали Мораве, (није начели су, него су већ до овог писма сво пространство Србије, између Дунава и Мораве, заузели били, искључавајући неке планинске гудуре и кутове.) „Но никако нису могли прећи на леву страну Мораве, будући су се Срби на свима бродовима, где је за прелазак преко Мораве могуће било, мужествено одапрли били. — Сад да видимо, после оваког мужественог одапрења, о коме је Миленко и самог Родофиникина писмено из Пореча уведомио, шта ће „Военный Сборникъ“, по Родофиникину, да нам каже. Он вели: Срби су држали да се у оваком положењу стања свог само јошт за врло кратко време одржати могу, јер ништа задоста преправљено имали нису као: ни хране, ни амуниције, ни фуражи, и зато су принуђени били послати свога митрополита Леонтија у главну нашу квартиру с молбом на главнокомандујућег за новчану помоћ. Леонтије дошао је у Краљево, срео се са Родофиникином у Букурешу и отуда су заједно отишли у Краљево и 14. Септембра тамо су приспели. Други дан после Родофиникиновог и Леонтијевог доласка у Краљево, Исајев предузео је мере к најскоријем устројењу лађи и превозних скела за превоз преко Дунава. Невиди ли се из овог обешењачки посао Родофиникинов? Он најпре каже

да су се Срби на левој обали мужествено одапрли на свима извесним позицијама, и никако не допуштају Турцима, и на леву страну ове реке прећи; а за учинити Леонтија као да је он послан из Србије а не да је побегао с њим заједно отуд, он је пред главнокомандујућим да је и Леонтије с њиме добегао, прећутао, па је, као што смо мало више навели, за учинити га да је он послан из Србије, наставио: „али Срби су у овом положењу држали да само за врло кратко време овако опстати могу, јер ништа у преправности, ни хране, ни амуниције ни фуражи нису имали, па зато су принуђени били послати у главну квартиру нашу свога митрополита Леонтија за новчану помоћ". По нашем, и по општем знању не само онда него и данас у Србији о Леонтију, да њега Карађорђе и Совет народни пошљу као посланика од стране Србије и народа српског у главну квартиру руску за помоћ новчану да моли, то никако друкчије не би се држало него, кад би неки домаћин, који има стадо оваца, поставио вука да му овце чува. Па онда, без сваког следа, шта је са својим посланством Леонтије учинио, шта му и оно, без главе и репа, значи: „Леонтије дошао је у Краљево, срео се са Родофиникином у Букурешу, и заједно су из Букуреша отишли у Краљево?" И на послетку, кроз прсте гледајући на сва обешењачка лагала Родофиникинова, јесу ли Срби могли послати Леонтија, и је ли им он од потребе био да га шиљу кад су се при главној квартири налазили Велисав и Грујовић, који су по имајућој инштрукцији од свог правитељства кораке код главнокомандујућег и за новчану помоћ учинили, и 1000 дук. Грујовићу већ су били дани да их у Србију, у помоћ народу однесе. Не може нам се мимоићи а да се, при овом лагању Родофиникиновом не упитамо: Да ли није Родофиникин, чинећи Леонтија посланим из Србије у главну квартиру да моли за помоћ новчану, угађао тим поступком, не надајући се да ће му опет запасти новаца царских у руке као што су му запали кад је

1807. год. у Србију послан, да се Леонтију даде новаца на име Срба, па да их њих двојица смотају на издржавање свију њих, као што је Родофиникин смотао и ону суму новаца, за коју каже: да ју је издао на довршење новограђеће се јошт једне цркве у Београду 1808. год. али кад је видио да је опет дошао до новаца, које му је Багратијон дао на потпомагање пострадавших Срба, онда је остао при оном. „Леонтије дошао у Краљево, срео се са Родофиникином у Букурешу, и одавде заједно су отишли у Краљево:“ Да ли и после оваког поступка Родофиникиновог постоји оно, што је књаз Багратиојон у одговору свом на тужбу депутата, о њему казао: „напротив тога он није престао не толико до одласка његовог из Београда, но даже и сад беспрестано ходатајствује у ползу народа, за благосостојаније кога он се је жертвовао у теченију три године дана и трудом и здрављем својим:“ Али Родофиникин није при овом остао што је добекшег с њиме митрополита Леонтија сад као посланог из Србије у главну квартиру да моли за новчану помоћ, разгласио, јер као што се из поступка види Леонтије никако није, у делу многог посланства свога из Србије, главнокомандујућем ни представљао се, ми ћемо скоро увидити како он и Петра Добрињца за депутата из Србије посланог утискује у истину депутацију, Милану Обреновићу и архимандриту манастира Раче, Хаџи Мелентију. Ми ћемо увидити како он и по други пут утискује Леонтија за депутата из Србије посланог, Милану Обреновићу, пошто се је архимандрит Мелентије у Србију повратио, и пошто је Милан имао потребу и новом главнокомандујућем, грофу Каменском у почетку 1810. године пријавити се.

„Здраво протегнута граница, коју је обвезан био чувати генрал-мајор Исајев са својим одељењем војске, представљала је њему немила затруднења у том да се он темељно може утврдити на десној страни Дунава, па зато је и држао да ће достатачно бити да се он на први случај ограничи тиме, да, почем лађе и скеле, за превоз

преко Дунава војске све готове буду, пређе преко Дунава, да освоји Брзу Паланку у којој се налазило само до 300 Турака, да устроји или да обнови, ако буду разорени бивши ретрашаменти и да остави у њима до 1000 војника српских су два топа, који би се имали узети из парка налазећег се при Миленку Стојковићу. Па онда он опет да се поврати у Малу Влашку и да се тамо расположи са својом војском тако, како ће му бити наручно, у случају крајности, и Србима одовуд помоћи. Тако је Исајев држао да ће опет моћи обновити прекинута сношенија наша са Србима; а и у случају благопријатног успеха, да ће моћи сабрати и разбежавше се војнике српске и послати их преко планина у нахију пожаревачку да узнемирују непријатеља с леђа, који се дуж десне обале Моравске пружио, и тим начином да учини да и оној војски српској на левој обали Мораве преда духа храбрости за јачу одбрану противу непријатеља.«

Мало више ми смо навели како је Исајев Миленку писао и како га је уведомио о скорој руској помоћи, и та помоћ састојала се само у овом, више наведеном, промишљању и претпостављању Исајевљевом: како би могао Србима помоћи а да не промаши главну цељ, коју му је и сам главнокомандујући пред очи ставио, као што смо о томе, разлагања књаза Багратијона, мало више наведена, видили. Јели то помоћ у своје време била?

Између тога добио је и Родофиникин од Миленка Стојковића, који је заштићавао Пореч, одговор на његово писмо. (Тога писма Родофиникиновог нема, ако то не буде одговор на оно, а за које Родофиникин каже: да и неким старешинама из Панчева писао.) Миленко је у овом свом одговору уведомио Родофиникина да је сва нахија пожаревачка разорена, да је један део народа из ње прешао у астријску страну, а друга да се је предала Турцима. Он му је, између осталог казао: „Ја сам од свију остављен овде у Поречу, и принуђен сам зато био

за велику плату сабрати 200 људи добровољаца да се могу одржати и од непријатеља заштити барем до идућег пролећа, и то: ако узимам амуниције и хлеба. У ово двоје највећи недостатак трпим, и бојим се, да ћу најпосле, због недостатка ових двеју рубрика доћи до очајања, ако вашим ходатајством скоро потпомогнут не будем“.

„Ако Петар Добрињац са довољним бројем дружине (самовољаца) пође за овамо, то нека сваки са собом понесе, у торби, и по неколико ока барута, да би се с те стране, колико — толико обезбрижио“. (Ово није могао Миленко Родофиникину писати, јер он није знао какав је садржај оних настављења, која је главнокомандујући дао Петру Добрињцу и његовом друштву Србима, кад их је у Краљево, са Родофиникином, послао. Ово је Рофиникин у превод писма Миленковог на руски морао додати за то, што је он већ смислио учинити као да је и сам Добрињац са накупљеним добровољцима из Влашке у Србију, народу у помоћ отишао, како би тиме главнокомандујућем доцније доставио као да је Добрињац у Србији, и при држању скупштине у Хасан-пашиној Паланки у половини Октобра месеца, био и за члена Совета и за депутата, с Миланом Обреновићем и архимандритом Хаџи Милентијем, народом изабран.)

„Црни Ђорђе и велики број старешина расположили су се по долини Моравској са својим војскама за не допустити непријатељу да пређе и на леву страну ове реке, А турска војска под Гушанац-Алијом налази се у Ћуприји. Пожаревцу и у Петки на утоку Млаве у Дунав; а од Петке даље стојао је нишки Рушит-паша са твојим одељењем војске. И по свима известијама која се имају, турске војске, од Делиграда до Дунава по десној обали Мораве расположене, не налази се више од 15.000 војника.“

Истина — писао је даље Миленко — да се наша војска прикупља све више, усиљава се и добро се држи, но са свим тим ако с ваше стране помоћи не буде, сво ће наше упињање и усиљавање узалудно бити. Благополучије

и спасење Србије зависи од Русије. Ако су неки од поглавара наших и показали себе према вама неблагодарнима и увредили су вас, потомци наши благосиљаће вас, и после смрти ваше над прахом гроба вашег и над олтарем бесмртија благодарност ћеду вам објавити за благодејанија ваша".(!)

Црни Ђорђе, по пређашњему, сву је беду свањивао на Родофиникина и на покојног књаза Прозоровског; он је приписивао сво бедствено положење Србије превари Руса, који су му обећали помагати, а сад нису хтели ни сместа помаћи своју војску за избављеније Србије од Турака, који су упали у границе њене. (Ако није овако било као што је Карађорђе жалио се, а оно он крив и осуђења достојан?)

Поводом оног писма, што је Исајев Миленку писао и уведомио га о скорој помоћи од стране руске, које је писмо, Миленко, послао Карађорђу за охрабрити га, Карађорђе је, под 4. Септембром, написао једно писмо генерал-мајору Исајеву, и ово се пре учинило него што је Родофиникин, побегавши из Србије у Влашку, главнокомандујућем предстао, и пре него што је од овог у Малу Влашку, у Краљево, послан да онде, као агент руски у Србији, пребива и у српска се дела утиче. У овом писму Карађорђе Исајеву вели: „Ја сам имао чест примити ваше писмо, које сте ви писали господару Миленку Стојковићу. Ваше писмо ми смо разумели, којим обнадеждавате нас са скором помоћу вашом. Ви нам препоручујете да се добро држимо до времена док и ваша помоћ не пристигне. Говорите и господару Миленку да се и он у Поречу добро држи. Он ће се у Поречу држати до посљедње капље крви, но он је с малим бројем војске остао, а Турци се готове са свију страна напасти на њега. И Бог зна чиме ће се икако то свршити.

„Милостиви Государ мој! Мени је здраво жао што сте ви мене са вашим писменим наветима заборавили. Ја сам сваки дан очекивао од вас помоћи, али ту нисам до данас дочекао. Гледајући на несрећно положење у

ком се ми данас налазимо, ја не знам шта ћу да вам кажем. Ово писмо са сузама пишем вам, не видећи ни од вас, ни од кога другога помоћи кроме од Бога. Знајући и видећи велику пропаст која предстоји Србији, и која ће се скоро са свим уништити обратити, а народ као најнесретњије сироте, како се мучи бегајући с малољетном децом и немоћним старцима и старицама у Цесарију, из којих млоги се и даве, грабећи један пред другим да што пре избегне од Турчина, то Боже дај да све ове сузе, сиротног и измученог овог народа излију се, на оном свету, на душу онога, који је довео нас до овог гибељног положења. Боже дај да сузе овог сиротног народа убију онога, ко је нас издао! Бог нека га убије!

Сад ћу да вам јавим ужасно положење народа нашег и како је народ упропашћен: једни су одведени у ропство, други су побегли у Цесарију, имање је у свију пропало са свим. Нахије, у којима је народ понајвише у сваком смотренију упропашћен, јесу: Крушевачка, Лесковачка, Параћинска, Ражањска, (ове обе, параћинска и ражањска, само су срезови а нахије и онда били од пашалука лечковачког) Алексиначка, Бањска, Црноречка, Ресава и Пожаревачка. Ове нахије до Мораве све су пропале: једни су као што сам и мало више казао, одведени у ропство, други су пребегли са животом у Цесарију а трећи и сад се по гудурама у дубоким планинама, бегајући, од Турака крију. Ја сам довољно и труда и мучења пренео и претрпио, јурећи беспрестано дан и ноћ по војсци од једног логора до другог, и од једне заседе до друге, куражећи и војску и народ; уморио сам и себе и коње и, фала Богу, народ сам успокојио, и наредио сам војску по Морави, ма да и турска војска, на десној обали ове реке, расположена стоји, и сваки се дан с нама туче. Проче наше војске, по другим пограничним местима, добро се држе против непријатеља, само нам пут сојужења, са господаром Миленком, непријатељем затворен, па зато је трудно и писма достављати. Но при

свем овом крајњем стеснењу и незгодама, ми ћемо се држати до последње капље крви, и нећемо непријатељу нашем попустити. Милостиви Господине! помозите нам данас, имена Божија ради, у овој нашој нужди, помозите овом народу и смилујте се на сузе несретне ове сиротиње. Пишите коме знате, нека се смилује над нама, и нека нам на време пошље војске у помоћ, да би се тим начином што пре народ истином окуражио; јер доклегод народ један пут не увиди вашу војску, макар и у најмањем броју, он се неће поздраво окуражити. Турци се здраво боју и зазиру од Руса, у војсци њиховој говоре: „како се на србској страни појаве Руси, ма и у најмањем броју, ми се нећемо више држати него ћемо одмах морати бегати“ па у таком стању и нама ће се одмах олакшати. Бога ради помогните нам данас у овој нужди нашој, ви сте се назвали нашим покровитељем, а сад ако нас оставите не помогнете нам и оставите нас да се упропастимо, неће ли се сва друга царства наругати вам се за тако покровитељство. Наш покровитељ ваљда ништа и не зна о оваком нашем горком мучењу. Проклета душа нека буде онога, који је препетио нама прићи к престолу за показати наше нужде нашему покровитељу, а све су то учинили генерал Родофиникин и фелдмаршал књаз Прозоровски. (Ми смо мало више показали, како је књаз Прозоровски, по донесенију Родофиникина, ставио Павла Поповића, Јанићија и Југовића под полицајни надзор одмах, како су на Влашку земљу прешавши преко Дунава, наступили, како их грубијански предусрео кад су му се у Јашу представили, и како их одговарао и удржао од пута у Петербург). Нека му суди Бог на оном свету за то, што нас је преварио и довео у ову погибељ. (Ова превара састоји се у том, што је књаз Прозоровски у објави, коју је Карађорђу и Совету дао да се примирје прекида и да се рат обновљава, позивајући и Србе на обновљење рата, казао: да ће и он с војском одмах, како пролеће

зене преко Дунава у Бугарску прећи и на Турке нападати отпочети, и то да ће учинити казао „никако позније од марта месеца“ па не само што то није учинио, него је пропустио дати на знање Карађорђу, да не може, или да неће то да учини). Ми смо могли без сваког труда помирити се с Турцима, они су нас тајно, два пута, уверавали да ћеду нам све, што је прошло, опростити и заборавности предати, само да се ми од Руса оцепимо, и ми нисмо хтели од старог и првог нашег завештања одступити; држали смо се и поступали по наредбама фелдмаршала и г. Родофиникина, и они, обећавајући нам помоћ, заплели су нас из нова у рат с Турцима, а данас остављају нас и издају нас Турцима, и ми данас у крајњој нужди живимо, но се и опет надамо да ћете нам ви притећи и помоћи нам. Пишите коме знате да нам помоћ пошље, или да се више не надамо и да гледамо сами шта ћемо радити и куда да се девамо. Ви можете ту милост нама учинити да нам кажете: хоће ли нам бити помоћи, или не, и знали наш покровитељ да ми овако жестоко страдамо?“

Над овом двојицом писаца, Миленком, који онако Родофиникину, као што смо видили, пише, и Карађорђем, који овако, и то савршено истинито, генералу Исајеву пише, сврху истино-бескорисног осећања према муци и тешком страдању народа, ваља изрећи суд, али изрицање тога ми остављамо будућности, која ће, јамачно, далеко боље знати разликовати истини патриотизам од лажног, истину и бескорисну љубав к роду свом од лажне и укаљане пакосним саревновањем и своје користијем, и која ће достојније моћи разазнати праве заслуге.

Генерал-мајор Исајев није Карађорђу на ово писмо одговорио, то је учинио Родофиникин. По нашему суђењу, тиме је Исајев крајњу неучтивост показао према врховном вожду једнога народа, који Русија покровитељствује. Али он је јамачно волио и ту неучтивост према Карађорђу учинити него одрећи Родофиникину да

он на то писмо од имена свога не одговори, коме је кназ Багратијон безгранично све веровао, и кога је онако жестоко заступао. Родофиникин дакле, у место Исајева, одговара Карађорђу па вели: „Г. генерал-мајор Исајев сооппштио ми је писмо, које сте му ви под 4. септембром, из Тополе послали. Из овог писма са душевним прискорбијем увидио сам ја да се јошт и сад продужава опасност, у којој се Србија налази, видио сам такође и прокљињање. које ви обраћате на покојног фелдмаршала кназа Прозоровског и на мене. То прокљињање нимало мене не огорчава, јер сам уверен у правосудије Божје, и по томе верујем да ће гњев Божји постићи морати оне, који су дејствителни виновници несреће народа српског били. (Зар је он могао друкчије на ово писмо Карађорђево одговорити, и зар је јошт когод до сад сам казао: „ја сам курвин син?“ Но буди благодареније Богу што имамо свачије поступке пред очима). Ја могу положитељно казати да би сва дела у Србији врло добро текла, да се је ма и најмање внимање обраћало на настављенија, која вам је давао покојни фелдмаршал, а тако исто и на моја беспрестана настојавања. (Каква настојавања? Или да Карађорђе Младена убије па тиме и себе да обори, или, да се, смишљеном њиме (Родофиникином) тужбом целог тела Советског предвођеног Младеном, Карађорђе, средством кназа Прозоровског збаци, па би онда Родофиникин, који је радио да се Младен, Милоје и Југовић на свагда из Србије истерају, лако доконао у намери својој и са овом тројицом).

„Ја знам и засведочићу пред целим светом, да сте ви истинито желили ослободити српски народ, но по несрећи ви сте сво поверење, у тој вашој жељи, дали људима, који, такође (зар као и сам Карађорђе?) немају ни најмањег поњатија о делима у опште, и о управљенију земље понаособ, и који су, као такви, сво своје вниманије обраћали само на то како ћеду се обогатити, и у тој тежњи сва средства себи, за постижење своје

цељи дозвољавали. (Добро кад нису такви били: Миленко, Добрињац, Јаков и митрополит Леонтије, приврженици руски!) Ви можете бити уверени, да ја никад ништа нисам сакрио од покојнога фелдмаршала. Ја сам њему о свему достављао, како о течају ваших дела, тако и свему томе што сте ви мени у различита времена усмено говорили, и ја нимало не сумњам да све то није и до знања самог Императора довођено. И у следству такових мојих донесенија вами је послан артиљеријски штаб-официр, инжињерни штаб-официр; (добро добро те су овде у Родофиникиновом писму, али на самом делу никако ни једног ни другог није било. Инжињерни штаб-официр, у лицу барона мајора Дабића, дошао је тек у почетку 1812. године, мало пре него што је мир између Русије и Порте, закључен и објављен. Шта је дакле и овај могао при самом изласку Русије из Србије предузимати да ради по оном, зашто је у Србију послан био? А и ово је један, између млогих осталих, доказ, како су се наредбе главнокомандујућих у разним одношенијама према Србији, скоро извршивале.) Вама је пришиљано разног рода потребе војничке и новци у помоћ. Инжињерни официр дао вам је наставленије како треба поправити град београдски, па и разне друге шанчеве. Годину и пол дана трајало је примирје, шта је за то време од свега тога уређено? — ништа. Пред одласком мојим из Београда, ја сам сам собом ишао у град, и нисам нашао више од три топа, из којих се могло пуцати. Није могуће изговорити се да се није имало с чиме то све у добар ред, и добро стање поставити, јер покорни, бедни народ не би одрекао своју помоћ снагом помоћи у работи, коју су неки од поглавара београдских на сопствену корист употребљавали. (Дакле и град београдски и други шанчеви по Србији сви би се оправили са помоћу народне снаге работне, коју су поглавари београдски на своју корист употребљавали, а ти су поглавари у Београду: Младен и Милоје. Ми смо већ на своме месту

говорили о томе, да су све старешине у Србији ползовале помоћу работе народне, јер друкчије ни један никако не би могао излазити на крај, па тако су се дакле ползовали са работом народном из извесних места, и Младен и Милоје. Могу ли они само зато бити кривљи од других старешина? Али је нарочито Младен, кост у грлу Родофиникиновом, за то он свуд и свакад на Младена и Милоја стреле своје баца. Што се пак тиче оправке града београдског, и постављања његовог у добро одбранително стање, баш да је инжињерни официр и за благовремено дошао у Србију на то су потребни били, осим времена и работе из народа и милијон гроша да се потроше, а Срби ни 1813. године, нису имали ни десетине хиљада гроша. Није ли Карађорђе, 16. Августа, советској каси дао сопствених својих 2000 дук. у зајам? И не види ли се из свега овог писма Родофиникиновог, да он перући себе само бандара, и из пакости, лупа „као путо о лотру“). Ви се жалите да ја и покојни фелдмашал нисмо допустили депутатима вашима отићи к височајшему двору и да је због тога остало утајено положење ваше од његовог величества. Ја вас смело могу уверити да је све, што сте ви писали, или што сте представили чрез ваше депутате, достављено и његовом Императорском Величеству. Но да видимо шта се ви представљали? Ви сте представљали Србију далеко силнију него што је у самом делу била; ви сте обећавали силну помоћ Русији, само ако се вама даде извесна сума новаца и пушака, и изјавили сте: да ћете ви моћи продужити рат с Турцима и онда, кад би ми и мир закључили. (Нити је писано. нити су депутати Србију, у тадањим њеним границама, представљали далеко силнију него што је она у самом делу била, него су депутати главнокомандујућем говорили: да народ српски, у опште, могао би постати далеко снажнији и силнији са присајужењем и оних Срба, који су у Босни, Херцеговини и Старој Србији, само кад би Русија потпомогла са извесном сумом новаца и пушака;

„јер су сви поменути у споразумљењу с нама, и готови су подићи се противу Турака али немају средства". Да су пак депутати обећавали и силну помоћ Русији, то већ и по томе није истина, што Русија тада, осим Турске, ни с ким другим зараћена није била те да јој је потребна помоћ била чија му драго, тим већма: што је са стране Србије свакојако Турцима здраво сметано са свом својом силом одапрети се Русима, и то зар није у ползу Русије служимо? Што се тиче оног последњег, т. ј. да су депутати српски представљали главнокомандујућем, да ће Срби продужити рат противу Турака и онда, кад Русија с њима мир закључила буде, и то није истина. Депутати српски говорили су књазу Прозоровском, који их је по писменој препоруци Родофиникиновој, врло грубо на првом кораку предусрео, говорили су главнокомандујућем да Србија у овим садањим границама остати не може, јер границе ове никакву будућност народу овом не представљају, а те границе да би се лако размакнути могле кад би Русија новцем и оружјем снажно потпомогла, и у таком случају Србија би у стању била, са саплеменим народима, који је окружавају, и који беспрестано изгледају на позив Карађорђев, и кад би Русија мир с Портом закључила, рат противу Турака продужити могли. Али је све ово, угодно било расрђеном главнокомандујућем књазу Прозоровском јошт пре на Србе, него што су му депутати предстали били, изопачити, и изопачено кабинету свом доставити; јер је њему донешено да Срби мечтавају о востављењу свога некадашњег Душановог царства; о распростирањењу граница својих до реке Марице, до Адријанопоља, па да и о самом Цариграду помишљају како ћеду га освојити и проч. прочаја.)

„Покојни фелдмаршал, баш и ако није са свим поверовао мечтатељним представљенијама ваших депутата, опет зато био је изван сваке сумње да народ баш и ако он о себи мечтава да је тако силан и снажан да ће моћи сам противу Турака рат продужити и себе зашти-

ћавати, имајући тајна сношенија и договоре са суседним јединописменицима својима, који ћеду се с њим здружити, и онда, кад би Русија с Портом и конечни мир закључила; и он је управо онако држао као што је само могуће бити могло, т. ј. да се народ српски противу Турака са поуздањем борити може при продужењу војне наше противу Турака, јер у ова времена маса је силе турске свагда обраћала се на нас, као што је ово дејствително свагда и бивало. У следству таковог предполагања, које је извучено из сопствених показанија ваших, покојни је генерал фелдмаршал начинио и план будућег војеног дејствовања свог и од ког плана, у последству времена, ништа се није могло одузети без повреде сопствених интереса Русије. (Цео овај став, могао је Родофиникин за самога себе заштедити, јер ми, и ако га овде нисмо хтели извести, не разумемо га шта је с њим управо хтео да каже. Једино пак чега смо очевидци били, из свега више наведеног знамо: да је план фелдмаршалов за будуће у овој 1809. години његово противу Турака војевање, извукао он њега из каквих му драго опстојатељства за Србију безпримерно несрећан био; а по свој прилици, несрећна следства овога плана, врло су здраво искусили интереси руски.) Не гледајући на све то по многобројном непријатељу, који је на вас напао, Србија би се могла јошт држати у пређашњим својим границама, да су употребљени били људи за команданте у неким местима, из најискуснијих старешина, који су се ползовали и љубавију и поверењем народним.

Родофиникин са овим што говори, да су на неким местима постављени за команданте људи из најискуснијих старешина. који су се ползовали и поверењем и љубавију народном, нишани на Петра Добрињца, и као да је он, у Место Милоја постављен над војском српском за команданта противу Ниша, не би Турци каменичну пропаст, и она друга несрећна следства приузроковати могли. Ми нећемо правдати Карађорђа у том што је он

претпоставио Милоја Петру Добрињцу. Карађорђе је у овом случају, било поводом кога другог, или поводом сопственог побуђења, здраво погрешио, и ако је он из броја оних, који су ишли на збачење Карађорђево, и који је најпосле и посланике турске побивши и негодовање Карађорђево и свега правитељства на себе праведно навукао. Али, и да Милоје није био Добрињцу претпостављен, опет је свакојако за Србију ако не пропаст каменична, а оно велика забуна и несрећа неизбежна била, почем је фелдмаршал, књаз Прозоровски, план будућег свог војевања, у овој години, противу Турака променио, почем о тој промени, за благовремено, није и Карађорђа известио, и почем је велики везир и главнокомандујући турске војске, од 80.000 војника велике, видећи да Руси преко Дунава не прелазе, добио прилику, половину од вишепоменутог броја, на Србију послати, дакле, кад 40.000 чилих Турака на 12.000 Срба удари, којима, с друге стране, помоћ у онај пар није могла доћи, јер је сва војска, Карађорђем, по првом плану фелдмаршаловом расположена била, онда нити се искуством, ни љубавију ни поверењем народним помоћи се не може тако, да се положитељно рећи и држати може: да је Добрињац у место Милоја над војском србском противу Ниша главним командантом био, не би се каменична пропаст догодила. Што Родофиникин у одговору свом Карађорђу на писмо Исајевљево овако говори, то није никакво чудо; јер кад би он праву и чисту истину хтео казати, он би најпре себе самога на среду извести морао; премда је и онда било доста Срба људи, који су, површно само узимајући ствар у расуђење, тако исто као и Родофиникин говорили, а у самој ствари онако је, као што смо ми, мало више, на своме месту описали.

И ми нити смо до сад нити ћемо од сад правдати Милоја, нити је он за оправдање што није хтео бољим и способним од себе људима снисходити; што се није постарао сваким начином, уважавајући таким људма заслуге

и поверење, које су у народу имали, приволети их себи, жетвујући за тако неоценимо добру ствар глупом, грубом и све раздирућом његовом надменошћу; али зато никако не можемо њему приписати и пропаст на Каменици и даља следства ове пропасти. Пропасти каменичној, и свој другој несрећи, која је Србију у овој години постигла, и која јој је и коначну пропаст, 1813. године, причинила, узрок је главнокомандујући књаз Прозоровски. За њим је кад је умро, по заповести Императора Александра, сва војска руска у Влашкој тада налазећа се три дана носила Траур, а жалосна Србија и данаске га јошт носи!

Ми нећемо упуштати се у расуђивање о том, је ли требало фелдмаршалу, почим је већ позвао Карађорђа на обновљење рата противу Турака, и почем му је дао на знање: да ће и он, с његовом главном војском, с раним пролећем, и никако доцније од Марта месеца, преко Дунава у Бугарску прећи и на Турке ударати отпочети, упуштати се с једне стране у освајање градова: Исмајила, Ибрајила, и Ђурђева, и с друге сумњати и бојати се да му, кад он преко Дунава пређе, Аустријанци, као сојузници турски, победивши Наполеона; пезаиђу за леђа. Али ми, са неоспоримим правом кривимо га, и сву несрећу нашу њему приписујемо зашто он, и по правилима ратним, и свакојако није о преиначењу ратних операција његових и Карађорђа, у своје време известио, него је онда тек то учинио кад је Карађорђе с војском на Сеници био, па и тада јошт, Бог зна, били то учинио да му Јанићије, Карађорђев секретар, од Карађорђа није био послан да моли за скору помоћ, те се тек онда склонио и Совету народном, извињавајући се, што се је задоцнио о претпријатијама својима у своје време известити га, писмено, шта је радио, јавио.* А то је могао, дужан је био, а имао је и времена; јер је јошт 10. Марта Милорадовићу издао налог да са својим корпусом иде осво-

* „Военый Сборникъ" за 1864. год., № 9. на страни 19.

јити Ђурђево; а 3. Априла и он се сам, са главном армијом својом кренуо на Ибрајил.

Из овога се види, да је књаз Прозоровски јошт како су последњи депутати српски од њега у Србију повратили се, и то јошт с почетком Марта, план операције своје овогодишње противу Турака променио, а под 20. је Мајом тек о томе Совету народа српског дао на знање, извињавајући се, што је тако доцкан то учинио.

Да је главнокомандујући, о промени плана војевања свога у овој години противу Турака као што смо о томе већ говорили, у своје време Карађорђу дао на знање, онда се и Карађорђе, као што је он здраво добро разумевао ратне догађаје, неуздајући се у забуну главне силе турске око преласка Руса преко Дунава у Бугарску, не би усудио, ни у Босну ни у Стару Србију, и војску своју извести и сам собом из границе дотадање Србије изићи, него би са свом својом снагом остао и сад у Србији, у средини народа свога и пред очима народних старешина, од којих, ни Милоју, у присуству Карађорђевом, не би падало на ум надимати се према Добрињцу; нити би се Вељко и Добрињац усудили, из мрзости према Милоју, оно учинити што су учинили, нити би и пропаст на Каменици са свим другим несрећним следствима у присуству Карађорђевом, догодила се.

Родофиникин у продужењу одговора свога на писмо Карађорђево генералу Исајеву, вели: „Што се тиче онога изражења вашег у писму г. генерала Исајева, као да смо вам ми свагда препјатствовали помирити се с Турцима, за то метите вашу руку на срце и признајте по совести, да ви никад ни помишљаја нисте имали с Турцима мирити се, дакле јесмо ли вам могли ми у том препјатствовати. И сад у овај нови рат с Турцима нисмо ми вас уплели, него је то учињено сходно по сопственим жељама свију вас, јер за све време трајућег бившег примирја, које се и на вас распрострло у следству ваших прошенија и по особитом милосрђу свеавгустејшег

покровитеља Србије, млоги поглавари никако нису престали са огорчителним за мене примечанијама жалити се, да се због нашег примирја њима одузела прилика учинити у Турској знаменита завојевања. Но да оставимо на страну што је до сад учињено, и што је променити више немогућно — него приступимо к настојећему. Главнокомандујући, књаз Багратијон, согласно са непременимом вољом Његовог Величества у намери је са свачим најмогућније помоћи вам, и у следству такове његове намере издао је он и нужне заповести генерал-мајору Исајеву, а тога истога ради, и мене је послао к њему у Малу Влашку, у Краљево. Немојте дати никад себи помислити, да ће личне, али справедљиве причине, због којих ја имам совршено право негодовати против неких тамошњих лица, моћи мном обладати да ја, ма и на једну минуту заборавим на дужност моју. Сва усиљавања и старања моја дано-ноћно употребљена ће бити у свему, што од мене зависило буде, на благо ваше, јер у таком делању состоји се и воља Господарја мога, а воља његова за сваког русијанина јест свети закон. По овоме дакле и ви с ваше стране немојте никако губити надежду за одољење непријатељу, ободравајте народ и заштићавајте храбро Моравску вашу позицију. Ми одавде пошиљемо Миленку све у чему год има потребу, а, ако Бог да, надам се да ћу и сам скоро бити у Поречу са срећом и пријатношћу за мене, за вас и за сав српски народ.*

„Военный Сборникъ:“ из хартија Родофиникинових вели: „Михаило Грујовић српски депутат, који је мало дуже иза другара свога Велисава, заостао при главној квартири нашој у Влашкој, честим писменим молбама својима молио је књаза Багратијона и за помоћ новчану, и књаз Багратијон, у следству ових молби, наложио је Родофиникину да 1000. дук. Грујовићу даде, јер је он и

* Овај је одговор Родофиникинов од 20. октобра 1809. као што се види у „Военном Сборнику“ за 1864. № 12., на страни 270., у примедби.

сам увидио да је неопходимо нужно то учинити по томе што су Аустријанци због неспоразумљења, које се између нас и Срба породило, начели по Србији мутити и старати се, како би Србе на своју страну привукли(?). Помоћ ова била је неопходима и у том смотрењу, што су се сад Срби решили јединодушно дејствовати, но будући да нису имали средства зато нису ни могли ништа решително ни предузимати. (Зар је хиљада дуката каква помоћ, с којом је народ један, у рату, што решително да учини предузети могао ?)

Речени „Сборникъ“ — даље настављајући, — вели: „Турци, који су се улогорили били у Петки и у Пожаревцу, сви су се кренули к Ћуприји с намером: да тамо преко Мораве наметну мост, па да преко овога на леву страну Мораве пређу и да заузму главни друм, који управо к Београду води. Но Срби, утврдивши се на противуположеној страни, нису допустили Турцима да намеру своју изврше, и тако они се ограниче само тим, што су, истина, успели мост преко Мораве наметути, али никако и на другу њену страну прећи нису могли. Са стране Босне све је било спокојно. Град Соко, једини у Србији, у коме су се Турци још држали, био је опседнут српском војском, која се је и надала да ће јој се скоро тај турски соколски гарнизон и предати. — Срби нису сад Соко тако у опсади држали, да Турци баш са свим из њега нимало и никуд излазити нису могли, они су по издаљега, око Сокола, у растојању докле топ добацити може, имали три добро утврђена шанца, на Ђожњу, у Крупњу и на Бауриһу, и ових шанчева главни је задатак био да не допусте Турцима из Босне Сокољанима у помоћ, од Дрине на више, провући се. Што „Сборникъ“ каже: да се турска војска с Петке и из Пожаревца кренула и отишла к Ћуприји, да тамо преко Мораве наметне мост па да и на леву обалу ове реке пређе и проч, то никако није истина. Турцима није требало, за намештање моста и прелазак преко овог

на леву обалу Мораве, од Петке и Пожаревца кретати се чак на Ћуприју, према којој су Срби најутврђенији били, они су, до Ћуприје, друга три места имали, преко којих су могли мостове наметути и на леву обалу Мораве прећи, што би им и лакше било учинити и далеко ближе Београду бити, него кад би од Ћуприје к овамо полазили. Турци, нити од Петке, нити из Пожаревца, никако нису се кретали док им нису стигли гласови о жестоком нападању руске војске на десној обали Дунава, и док их није велики везир позвао, па кад их је он позвао онда су се кренули и то пут Ћуприје, јер другога пута, за безбедно повлачење у границе своје, никако нису имали. Дакле покретање њихово к Ћуприји није било с намером: да наметну мост преко Мораве па да и на леву обалу ове реке пређу и пут к Београду да предузму, него да се извуку за до тадање границе Србије. Није истина ни оно, што „Сборникъ“ каже да је са стране Босне све спокојно било, а да није спокојно било, о томе, осим свега другога, сведочи нам и писмо Јакова Ненадовића Карађорђу.* „Сборникъ“ даље каже: „У то само време (ваљда кад се све ово горње збивало) опет је Петар Добрињац, који је заједно са Родофиникином из Београда побегао, отишао преко Дунава у Србију. Он је у Влашкој накупио добровољних војника, и с њима је заједно и са барутом, који је он обећао Миленку прибавити, отишао у Пореч. Њему је Миленко изаслао на сретеније једну стотину својих војника, и ови су се, са Добрињцем, на обали Дунавској састали, и невредима га, са стране непријатеља, с његовим бећарима преко планине, пропратили до у Пореч“.

Ево првог корака Родофиникиновог, како ће учинити као да је Добрињац, будући у Србији, на малој скупштини држаној у почетку октобра у Асан-пашиној Паланки, изабран и за члена Совета народног, и за депутата с Миланом Обреновићем и архимандритом Мелен-

* V. част Голубице, стр. 163.

тијем Стефановићем, за у главну квартиру руску. И о овом одласку Добрињчевом у Србију, у септемвру месецу ове 1809, године са накупљеним бећарима, Родофиникин, као што се види, без сваког устручавања доставља књазу Багратијону, а Добрињац, никуд се из Краљева није макао, и пре у Србију ни он, нити ико од његових другова, није ући смео, док није генерал граф Цуката, 1810. године око половине јунија, по наредби главнокомандујућег графа Каменског II, у Србију са војском руском дошао; о коме доласку графа Цуката ми ћемо на своме месту имати пространију реч. А ево и писмо Карађорђево, којим он Петра Добрињца, из Панчева, позивље да се у Србију поврати, и одговора Добринчева на то:

Од Црнога Ђорђа к команданту пожаревачком Петру Теодоровићу Добрињцу, од 16. августа 1809. из Београда.

„Кад сте ви јуче, узевши амуницију, хтели поћи, ја сам држао да ви одлазите у вилајет да сабирате војску, и да ћете ићи против непријатеља; а данас дошавши у Београд, дознам да сте пребегли у Панчево. С почетка истина ја нисам управо знао где сте ви, и зато сам вам писао по куриру у Пореч, па тек после тога уверио сам се да сте у Панчеву. Ја не могу да разумем шта то све значи шта се је с вама учинило, и какво је ваше намерење. Ако је намера ваша да нас оставите, то нам кажите без сваког околишења и повратите нам амуницију. Наша намера није покорити се и предати се Турцима. Намерење наше борити се против непријатеља докле је год Богу угодно. Бог је добар: ми се у милост његову и у милост и помоћ руског Императора уздамо, но ако нас и он остави овако шат ће се наћи опет когод који ће нас покровитељствовати. Ми имамо намеру у име Божје борити се с непријатељем дотле, докле нам се и најмања могућност указивала буде, а ви ако се хтенете повратити, то се превезите у Смедерево, сабирајте војску

и идите обалом низ Мораву. Ми сви одлазићемо уз Мораву на више, и нико из нас неће остати“.

Од Петра Добрињца к Црноме Ђорђу, 17. Августа из Панчева.

„Ја сам примио ваше писмо и видио шта ми пишете. Видио сам како држите као да сам вам издајник, ја нити сам вам кад био издајник, нити сам вам и до овог часа неверан. Ово је што ја кажем и Богу и народу познато: саберите народ и упитајте га: је ли Петар при команди његовој у Делиграду био кадгод издајник. Издајници су код вас, и ти су вас заслепили а народ вргли у погибију. Докле Младен и Милоје живе у Србији ја се тамо не мислим враћати. Чрез те људе пропашћете и ви и сав народ, а ви им притом јоште имате веру а нећете да видите до чега су вас ти људи довели. Што се тиче амуниције, за коју ми ви пишете да вам је одовуд повратим, ви знате да сам ја био у намери опет војску сабирати, но кад сам дознао да сте ви наумили са Милојем сав Совет народни и г. генерала (Родофиникина(убити, онда сам ја, за избећи и недочекати такову несрећу, узео генерала и советника Јову Протића и прешао сам преко Дунава у Панчево, одкуда сам науман био спустити се у Пореч; но кад сам дознао да Турци на њиховим шајкама већ по Дунаву плове, и да нема никакве могућности сабрати војске, онда сам остао овде да издржим карантин.

„Пишете ми да нас цар руски неће оставити, и ја никако друкчије не држим, кад представим себи колика нам је благодејанија до сад учинио, народ наш није ни у чем крив, и за то следујем његовом (царевом) генералу. Овде сад не заповедам ја, него заповеда генерал, и за то куд он сад заповеди поћи онамо ја и поћи морам. Ја се нисам бојао турске толике силе, нити сам због других каквих причина побегао но да би се избавио од великог стида и несреће народне, у коју су га Младен

и Милоје низвргли, принудивши генерала оставити га и удалити се од њега.*

Да је Карађорђе тада писао Добрињцу и позивао га да се поврати, и да је добио од њега одговор одрицателан, то је истина, јер је то нама познато било, из општих тадањих разговора, јошт онда; али, да ли су ово првоначелни оригинали и писма Карађорђевог Добрињцу, и Добрињчевог одговора Карађорђу, о томе, ми, здраво велику и по све јасну сумњу имамо, и ту сумњу највише нам задаје почетак писма Карађорђевог Добрињцу. Тамо стоји: „кад сте ви јуче, узевши амуницију, хтели полазити, ја сам држао да ви одлазите да збирате војску, с којом ћете ићи на отпор непријатељу, а кад данас дођо у Београд ја узнадо да сте ви прешли у Панчево.“ По овоме наводу Карађорђевом мора се држати као да је он, 15. или најдаље 14. Августа, негде са Добрињцем био и видио кад је он и некакву амуницију узео, која му је и дала повода мислити: да ће он ићи да збира војску за отпор против непријатеља, а он међу тим, 15. Августа у 11. сати ноћи, са Родофиникином умакао у Панчево. Карађорђе, никако и нигде, није могао бити са Добрињцем ни 14. ни 15. Августа, јер је он, по донесенију Родофиникиновом од 23. Августа, као што у „Военном Сборнику“ за 1864. год. № 12. на страни 252., стоји, 11. августа у Београд дошао; а 15. по истом „Сборнику“ на страни 255. пред вече дошао и казао Родофиникину шта је Карађорђе умислио са мисијом руском у Београду учинити, што је, бајаги, и дало повода Родофиникину да свој пост остави и да, заједно са Добрињцем и другима, у Панчево побегне.

Добрињац пак одговарајући Карађорђу каже му 1.) да га он никад није издао, и да му и до овог часа никад није био неверан, а Карађорђе изриком о томе у свом писму нигде ништа и не спомиње; 2-го) Он вели да је то познато и Богу и људима, и да Карађорђе, за потвр-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 12. у „приложенијама“ на страни 273 и 274.

ђење ових његових навода може и сав народ упитати; 3-ће. Да се он у Србију повратити неће док су год у њој Младен и Милоје, и 4-то. Почео је одговарати за амуницију, коју је Карађорђе искао да му је поврати, па је онда, заплео се које о чему другом говорити, и наметати Карађорђу, да је он хтео и мисију руску и цео Совет народни потући, оставио Карађорђа без чистог одговора за речену амуницију, и без повраћаја њеног овамо у Србију. Немамо ли ми основаног узрока држати, да су и ово све обешењачке сплетње оног Родофиникина, који, одговарајући Карађорђу на писмо овога генералу Исајеву, каже му: „Немојте никако држати, да ће личне справедљиве причине, због којих ја негодујем против тамошњих неких лица, моћи мене одвратити ма и на једну минуту да ја пренебрегнем моју дужност. Сва моја старања и усиљавања, дано-ноћно, бићеду оним употребљена у свему што од мене зависило буде, на благо ваше, јер то је височајша воља Государја мога, а воља ова мора бити за свакога русијанина свети закон“. Да и у овом одговору Добрињчевом масло Родофиникиново гори, то је и сам Добрињац признао, где, повратак свој у Србију одбијајући, вели: „Овде сад заповеда генерал а не ја, и за то куд он сад заповеди и нареди да идем, тамо ћу ја и ићи.“

„Военный Сборникъ“ у продужењу свога казивања о догађајима у Србији, за извести на видик како није сам Родофиникин, него како су и друге благонамерене, патриотичне и искрено предане Русији, старешине, Карађорђа оцрњавали, каже: „Победе књаза Багратијона над Турцима, и његова безодморна движења противу њих, принудили су ове последње са свију других и слабијих страна прикупљати своје силе, и ићи за движењем руске војске. И тако поводом овим, у почетку Октобра Турци су отпочели и из Србије повлачити се, и остављати све градове и сва утврђена места, која су у Србији заузели били“.

„Видински паша — писао је Миленко Стојковић Родофиникину из Пореча под 3. Октобром по уверењу млогих, од којих сам се ја извештавао, врло је слаб са војском. Он у Брзој Паланки и у Кладову нема сад ни у полак од оног броја војске, колико је пре 15. дана имао. Буди благодареније Богу, Србија је у овај пар слободна од Турака, али је без сваке надежде за постижење постојаног благоденствија, и то он држи да се никако постићи не може док руска војска овамо не дође, јер она ће само кадра бити основати будуће благосостојаније Србије на темељу истине. Непостојанство господара Карађорђа извесно је вашему превосходитељству како у малим тако и у великим стварима, и како злобни људи управљају њиме, и све што раде на несрећу Србије раде. (Па зар и после топузања Младен све једнако управља Карађорђем?) И за то је неопходимо нужно да руска војска овамо у Србију уђе, те да се народ увери да га Русија покровитељствује, и да позна: да му, и садање и будуће његово благополучије тек само од Русије проистећи може. Народ је већ почео говорити да он неће више противу Турака на војску ићи, ако Русија не уђе у нашу земљу, и она не почне с њиме управљати, те да би се тако једанпут затрла предпријатија злобне људи, који само за сопственом коришћу жедне.“ (Миленко не жедни за сопственом коришћу, али зато је опет радио да постане први [и најстарији дахија у Србији!)

У „Военом Сборнику“ за 1865. год. № 2. на страни 226. као што смо ми већ на своме месту имали реч Г. Дубровин, само по Родофиникиновим донесенијама, недостојан ни прах са опанака Карађорђевих стрести, умствујући о карактеру овог великог генија, истина неизображеног ни у школи Родофиникиновој, ни у Дубровиновој, ни у Болгариновој ни у Гречовој* каже: „Народ, (смешна

* Види од „издатеља“ предисловије на „жизнь и подвиги князя Милоша Обреновича:“ наштампано у С. Петербургу 1825. године.

ствар кад неки људи или навлаш извркћу кожу наопако, или нећеју, или, што је јошт и горе, пишући о догађајима прошлога века не умеду да се ставе у онај век о коме пишу, и не умеду да представу догађаје онога века онако; како су се они природно у оном веку производити морали) ако се и соглашавао на чије покровитељство, то је само на руско; но застрашен будући жестокошћу Црнога Ђорђа, он је замукао и бојао се исказивати незадовољство своје на беспрестана бацања свога вожда од једнога двора к другому, и од једне стране на другу.« Овде Дубровин нам каже: „ако се народ и соглашавао на чије покровитељство, то је само на Руско.« А ми му одговарамо да то није народ изјављивао него су учиниле, и у том се и до самог паденија Србије удржале, старешине народне, па наравно кад су год старешине за добро нашле некуд повити се, и народ је за њима следовао, нити је чисто, народ, кад противио се гласу старешина својих.

Овде дакле Дубровин каже, да је народ застрашен будући жестокошћу и свирепошћу Црнога Ђорђа, умукао и није смео ништа говорити противу оних поступака свога вожда, који су му се чинили зловредни по њега. А Миленко, у мало пре наведеном писму његовом Родофиникину, каже: „Народ је већ почео говорити да . он неће више противу Турака на војску ићи ако Русија не уђе у нашу земљу“, и проч. Зар ово значи: умукао народ? Ако је дакле веровати ономе што је Дубровин за народ и Карађорђа казао, онда је Миленко, Родофиникина, у свом писму лагао; а ако је могуће веровати, овом Миленковом писму, онда се само питање намеће: како је Дубровин смео оваку неистину о народу српском и о вожду његовом написати и јавности предати? па јошт под названијем: „Материјал за историју царствованија Александра I!«

Сопствено о дејанијама Карађорђевим, овога времена, ми смо престали говорити с даном 18. августа

кад смо га из Београда испратили, са једно 200 коњаника београђана, које је он сад у Београду нашламио, на Мораву. Осим других опстојатељства од нас довде појављених, и ово Карађорђево набирање у Београду до 200 коњаника доказује, да није онакав страх београдским житељима обладао био, какав је Родофиникин главнокомандујућему описао; да није ни гарнизон града Београдског, состојао се само из 40 људи него из 120 драгачевчана разбегао се, који никако није ни састављао управо гарнизон, него су само страже у граду обдржавали над добром народним, које се у разним, особито у војеним потребама состојало; да није ни некрштених ни покрштених Турака у Београду 500 душа налазило, од којих су се житељи београдски плашили да скоче на оружје, и да необладају градом београдским. Таквих Турака у Београду једва да се је тада налазило до 300 душа обојега пола заједно са децом, између којих, можда је, највише до 20 мушких животних глава могло бити, а оно је друго све старо, и жене и деца, било. Јер да су се драгачевчани из града разбегли били, и да је до 500 душа Турака, способних за какво предузеће било, зар би Карађорђе, више напоменутих 200 коњаника из Београда извео, и са собом их на Мораву одвео?

Карађорђе је, као што се и из досад описаних његових дејанија на левој обали реке Мораве увидити може, свуд, где је год прилика могла бити, да турска војска и на леву обалу Мораве пређе, најтврђе заседе поставио, и тако рећи, непреодолиме препреке поставио јој тако: да се она на Петки и око Пожаревца губећи надежду да ће ове јесени свом Србијом завладати, шанчевима ограђивати почела. Јесу, истина, и више наведене препреке млого допринеле што Турци нису могли и на леву обалу моравску прећи, али, да није ту и данонoћно присуство Карађорђево, без одмора и падања на ум сна, беспрестано било, коме и самом није било до шале, а

јошт мање да се је ко с њиме шалити могао, може бити да би Турци утрефили прилику за постижењем и последње, премда главне своје намере.

На Дрини пак, после онога боја у почетку Јулија на Руњанима, који је, истина, здраво штетан био по Турке Бошњаке, српска војска, под главним началством оздравившег Јакова Ненадовића, нит је могла Лозницу из опсаде ослободити, нити Турке преко Дрине претерати, јер је то обоје изван снаге српске војске било, будући су Турци тројином снажнији од Срба били, и јошт би их јамачно за толико више било да се нису Турци Херцеговци, из Старе Србије а и нека част Бошњака упрли били очи и снагу своју на Никшић, који је, Петар I. владика црногорски, са својим Црногорцима сад здраво притеснио био. Но при свему томе, велика је фала и Јакову и свој српској војсци, која се је у ово време око Дрине и око Лознице налазила што су се јуначки одупирали свима покушајима турским за продрети к Шапцу, у Мачву и Поцерину.

Овако је стање на Дрини и код Лознице трајало, без мало до свршетка Октобра, као што ћемо се из даљег о томе причања уверити моћи.

Књаз Багратијон, после смрти фелдмаршала књаза Прозоровског, заузевши врховно повелитељство над руском војском, одмах је, са главном силом својом прешао преко Дунава у Бугарску, и на Турке, и у утврђеним местима и у пољу, жестоко нападати одпочео. Напредовање његово одмах се јако указало не само на десној страни Дунава, где је одмах, како је прешао, освојио Мачин и Хирсову него и на левој, јер су наскоро и градови: Исмајил, Ибрајил и Ђурђево, победитељу у руке пали. После освојења Мачина и Хирсове, као што и сама руска Историја овога рата каже, књаз Багратијон пошао је на освојење Силистре. Али будући да је главни повелитељ турске војске, велики везир Јусуф паша, дознавши за ово упућење Багратијона, као вальда за предохрану Силистри на путу између

Хирсове и Силистра, у Ресафату, поставио Хозрев Мехмед пашу, једног из здраво одважних паша, са 15.000 одабране војске с налогом: да не допустити Русима к Силистри проћи. Дознавши Багратијон од корпусног генерала Милорадовића за овако наређење великог везира, које је већ савршено и удејствовано, јер се је, поменути Хозреф Мехмед паша, већ и улогорио био у Ресафату, он је, са три колоне своје војске, под предвођењем Милорадовића, Платива и Маркова упутио се на Хозреф Мехмеда. Септембра 4. ударила је руска војска на Ресафатски логор Хозрефов. Обе су се војске с највећим ожесточењем бориле, но при свему томе Турци су беспримерно побеђени. Више је од 1.000 Турака заробљено, сав су логор Руси заузели, 40 различних барјака и све топове са свом амуницијом допали су Русима у руке. Погинувшим на месту ни броја се није знало, од лешева изгинувших Турака поље бојишта није се могло прелазити; а сам повелитељ ове одабране турске војске, Хозреф Мемед паша једва је уграбио, са нешто мало претекших му преко овог боја војника, пут к Силистри, у коју је принуђен био и побећи.

Премда књаза Багратијона није срећа војничка послужила да после овог Ресафатског боја и овако важне победе, и Силистру освоји, опет зато, учињена његова завојевања пређашња, и Ресафатска победа, принудили су здраво великог везира осетити: да он са снагом војеном коју има при руци, и која му се међу тим сваким даном све већма умаљава, није у стању оваког непријатеља не победити, него ни само узапрети га. Ова принудна осећања и увиђања били су поводом, што је велики везир одмах после Ресафатског боја, почео прикупљати са свију страна војску на нижњи Дунав, за усилити и гарнизоне по градовима на Дунаву и своју пољску армију. Поводом овим он је морао војску своју и из Србије повући, те се тако повлачење турске војске из Србије, око половине Септембра почело опажати; а са свршетком поменутог месеца Србија је већ чиста била од Турака

са стране источне, изузимајући Адакалу, Кладово и друга мања утврђена места низ Дунав до ушћа тимочког, само јошт са стране Босне грозила јој је опасност, јер су Бошњаци Турци здраво Лозницу опсадом својом утеснили, и обалом дринском, и с једне и друге стране утврдили се.

Како су Турци преко граница Србије измакли се, одмах је и Карађорђе са војском, за њима идући, те границе опет заузео, па и како пограничне карауле и страже што је успоставио, тако је и пограничне шанчеве, који су порушени били, као и Делиград, наредио да се поправе и јошт боље утврде, и са нужним бројем војске снабдеду.

Гласови, да су Турци бар са источне стране Србију са свим оставили и повукли се преко граница својих у своју унутрашњост, једва су се прочули, а народ, како онај, коме је наручно било, на обалама Саве и Дунава живећи у Аустрију пребећи, тако и онај који је у неприступне планине у збегове, избећи и склонити се морао, са самим голим животом, гомилама почео се враћати. Они Срби, који су са обале савске у Аустрију пребегли били, кад су се сад повратили, ако ништа друго а оно су бар куће своје у селима у целости затекли, напротив они, који су између Дунава и Мораве жилишта своја имали, кад су се сад из Збегова повраћати отпочели ништа друго на својим жилиштама нису затекли осим земље. Куће њине, вајати, млекари, кошеви, амбари, подруми и појате све су то Турци, и долазећи и полазећи из Србије, пламену предали, све је то под гаром и хладним пепелом затечено; све је то било зарасло у татулу и репув, и ово су, између млогих других зала, плоди сатанских донесенија Родофиникинових и честите душе и срца књаза Прозоровског, који се фаљаше: „да он љуби народ српски!“

Све ове до сад споменуте црне и жалосне несреће, које су народ српски у овој години постигле у Србији, све су, тако рећи, пред очима Карађорђевим збивале се.

Горка су осећања и душу и срце његово притискивала и тиштала; он се је, са беспримерним усиљавањем, старао да умали и олакша ове несреће народу; али је по готову, без надежде био да ће што сопственим силама и средствима учинити моћи, јер од стране главнокомандујућих, код којих је он најцрњим бојама Родофиникином измолован био, никакве помоћи не помаљаше се. О књазу Прозоровском не треба ништа ни говорити, јер је он начисто одговорио да помоћи не може дати, и казао: зашто не може; али и књаз Багратијон, за кога се, по речма његовим може рећи да је наклоњен био у овом бедственом стању Србима помоћи и из коначне их погибије избавити, од августа ове 1809. па до првих дана марта 1810. године ништа није учинио, већ је цело ово време од осам месеци пропустио у самом промишљању, како би се Србима могло помоћи, у претпостављању да им се помогне, у брањењу Родофиникина против тужби српских, у безграничном веровању само у донесенија Родофиникинова и у промишљању и наређивању како ће Родофиникина опет Србији за агента руског наметнути.

Све ово имајући Карађорђе пред очима, у памети и живом знању, он се је, у договору са Советом народним, принуђеним нашао, у последњој четвртини Септембра, послати, познатог архимандрита Спиридона Филиповића, у главну квартиру руску, књазу Багратијону са једном писменом молбеницом на име самога Цара Александра, коју је молбеницу требало Филиповићу да је он сам у Петербург однесе и Цару преда, као што му је од Карађорђа и Совета народног тако учинити и препоручено било, и као што се је и он сам, на тај само начин тога посланства примио. Али на жалост, као што смо видили, Филиповић није овако своје посланство извршио.* Осим овога посланства, Карађорђе је, са Со-

* Ми, истина, до данас нисмо могли дознати за прави садржај ове молбенице, али, из последовавших опстојатељства, морамо држати:

ветом народним, наредио да се и једна чрезвичајна скупштина, с почетком Октобра, састављена само из старешина народних, у Хасан-пашиној Паланци држи, на сабирање које скупштине он је, све старешине, сопственим својим писменим циркуларом, под 29. Септембром, за други дан Октобра у Хасин-пашину Паланку и позвао.

Предмет, о коме је и Карађорђе и Совет народни у тешким овим околностима са стране Турака, у збићама унутрашњим и у смотрењу одношења руског према Србији и њеном правитељству промишљати морао, и због кога се и ова скупштина сазивала, јест следујући: а.) Карађорђе и Совет народ увидили су, да опстанак и одржање Србије само са речју „покровитељства руског" никакве гаранције нема, ако Русија и једно поприлично одељење своје војске у Србију не пошље, која би стално у Србији имала пребивати, Србима свакад и на све стране у помоћи била, и са Србима заједно противу општег непријатеља, борила се. б.) Будући да поглавари српски, осим неколико домо—и недоморoдних интриганта и бесмесних противника Карађорђевих, као: Миленка Стојковића, Петра Добрињца, Јакова Ненадовића, митрополита Леонтија, Јеремије Гагића, Стефана Живковића Телемака, и двојице здраво прикривених: Милана Обреновића и архимандрита Филиповића, никако нису имали добре воље к Родофиникину, који је, у противност и молбе и жеље њихове као неприродни Рус, у Србију за руског агента послан; па како је сад, он сам, својим побегом из Србије и другим његовим за Србију штетним поступцима још више и праведног подозрења и мржње са стране Срба на себе навукао, Карађорђе и Совет смислили су, да се Русији представи да за унапредак, у Србију пошље

да је овом молбеницом Карађорђе молио Императора за помоћ у војсци, која би на свагда стално у Србији пребивала и Србима свуд у помоћ притицала, без нагађања и растезања главнокомандујућих; и за удаљење Родофиникиново од даљих утицаја његових у сношенијама Русије са Србијом.

природног Руса за агента свог, никако пак ни Родофиникина, нити и кога другог, који су његовој мисији, у Србији с њим били. в.) Да се, као што је Карађорђе и Совет промислио, и скупштином закључи: да се никад више у Србију повратити не могу ни они, који су као Срби, с Родофиникином сад из Србије побегли. Па будући да ће поводом оваког општенародног закључења, због неповратка, између осталих, и Леонтијевог црква и народ у Србији остати без архијереја, то је, г.) смишљено Карађорђем и Советом предложити скупштини да се, као из најсталнијих, за будућег архијереја избере и у тај чин посвети архимандрит манастира Раче Мелентије Стефановић, који у исте и командант зворничке нахије био. И на послетку д.) кад се досад поднешеним тужбама српским противу Родофиникина неверује, да се умоли Русија да она беспристрасну комисију нареди, која ће испитати и уверити се на месту о истинитости неблагонамерених поступака Родофиникинових према Србији, и о истинитости у речи стојећих тужби противу њега.

Следујући позиву Карађорђевом све су старешине народне, у опредељено им време, на ову скупштину, у Хасин-пашину Паланку, дошле, изузимајући оне, којима су позиције њихове, са спрам непријатељских стојеће, препјатствовале доћи, а такови су из главних старешина били: Миленко Стојковић и Јаков Ненадовић. Први није могао оставити без себе утврђено острово Пореч и друге заседе у Мирочким планинама постављене због Турака у Адакали, Кладову, Брзој — Паланци и у другим низ Дунав, мање—више, утврђеним местима; а други није могао оставити команду своју без себе због Турака, који су се јошт све једнако са обе стране Дрине умножавали, Лозницу здраво у опсади држали и грозили: са продирањем у Мачву и Поцерје, у нахију шабачку.

Речена скупштина сложи се у свему више наведеном са мњенијем Карађорђевим и Совета народног, она је, уз усвојење горепоменутих предложења и лица, из средине

своје, за депутате к главнокомандујућему, изабрала, и та лица состојала су се из, команданта рудничке, чачанске и ужичке нахије, Милана Обреновића и више споменутог архимандрита Милентија Стефановића, који је и скупштином одобрен и одмах проглашен за „изабраног архијереја“ у Србији, као што се он тако, по одобрењу Карађорђевом, Совета народног и сада држане скупштине, и потписивао. Милану Обреновићу, поред осталих препорука, које ћеду њих двојица, као депутати, имати испоручити главнокомандујућему, препоручено му је и то: да он својски и озбиљно код главнокомандујућег настане, да Мелентије у Влашкој, у Букурешу, или где главнокомандујући за добро нађе, буде посвећен у чин архијерејски.

По свршетку горњих закључења и наређења скупштинских, сва се скупштина из Хасан-пашине Паланке 8. Октобра разиђе, а Милан Обреновић и архимандрит Мелентије, као изабрани депутати дођу са Карађорђем, и са свима советницима у Београд да се јошт боље о свему, шта они, као депутати имају при главној руској квартири радити договоре, и да настављеније, по коме ћеду се управљати у њиховој радњи, и молбено писмо на главнокомандујућег угоде.

У овај пар, макар и задоцњено због више описаних несретних околности, у којима се опстанак Србије налазио, отпочињала се друга година теченија Велике Школе, и то у другој кући, коју је Совет, по потреби и нарочито, за Велику Школу одредио и правио, и ту је, речени архимандрит Мелентије као изабрани владика, у присуству Карађорђа, Старца Доситија и свега Совета осветио воду и одслужио призваније свјатаго духа. А после овога, и Милан и архимандрит, отишли су сваки својој кући да се за пут спреме. А Карађорђе отишао је опет на Мораву и даље, те је обишао и видио јели све по граници у ред доведено као што је он препоручио. Међу тим, и Милан и архимандрит, спремљени будући за пут,

дошли су оба у Београд, и примивши од Совета и наставлење за себе и писмо молбено за главнокомандујућег, отправили су се низ Дунав, преко Пореча, за у Влашку првих дана Новембра месеца.

Пошто је Карађорђе, после Хасанпашине паланачке скупштине, и после наређења учињеног са депутатима, обишао сву источну границу Србије и уверио се да је све по његовој препоруци и тадањој могућности, за безбедност, у ред доведено, онда је текар, олакшавши се и обезбрижившии се од ове стране, у последњој четвртини Октобра месеца, са 4000 одабраних војника, из више нахија, отишао к Лозници на Дрину, Јакову у помоћ. Није Карађорђе ни код Јакова више од 6000 војника затекао, али присуство његово свакад је и свуда његовој војсци уливало у срце храброст и обећавало непремену победу, а непријатељу задавало страх; па тако је и сад овде било. Срби дакле, и ови спођа под предвођењем Карађорђевим, и они из шанца, који су опседнути били, изненада ударивши на ове Турке који су лознички утврђени шанац опсели и здраво утеснили били, разбију их, шанац лознички и у њему опседнуте ослободе, и сву турску војску, која је на овој страни Дрине улогорила се била, у Босну претерају, и тако се Србија за овда и од ове стране од непријатеља ослободи, али зато опет у свима пограничним шанчевима дуж Дрине, који су, понајвише, по у смотрењу Јакова Ненадовића, подигнути били, свуд је наређено, да према потреби месној, по један од млађих војвода, са по 200—300 војника, за сваки случај остане.

Почем се дакле и овде овако, тако рећи, олако прође и више се наведена уређења свршила, будући да је већ и сва војска, без измене, посустала била, а међу тим и крајње зимње доба наступало, то се сва војска, изузимајући оне, који ће у шанчевима заостати, кућама својима распусти с тим: да се после шест недеља и онима у више поменутим шанчевима, измена пошље.

Ми нећемо о Милоју ништа говорити, који је јошт пре сакупа скупштине Хасанпашино-паланачке из Остружнице у Аустрију пребегао; но будући да је и Младен, после паденија Делиграда и Љубошког шанца, повукао се од сваке државне службе, и пре него што се је више споменута скупштина сакупила, дошао својој кући у Београд, ваљда зато: да избегне општу грају и на њега као и на Милоја у народу подигнуту због тога, што се у опште тада говорило, да је Карађорђе по наговору његовом Милоја, у почетку овогодишњег рата, Добрињцу предпоставио, учинивши га главним командантом над свима војскама, сакупљеним тада код Ниша, противу Уруменлије. И ми нећемо овај поступак посве одрицати Младену што се тиче Милоја, али никако не можемо пристати уз Вука да је Младен наговорио Карађорђа да он Милоја зато главним командантом противу Уруменлије постави, и тако га Добрињцу зато предпостави, што је он за цело држао да ће Срби Ниш освојити, па да не би Добрињцу запало да таку варош опљачка, као што се Вук у „Правителствующем Совѣту:“ на страни 28. изразио.—То је Карађорђе, растајући се са Јаковом и другим старешинама, који су са командама својима тада на Лозници а око Дрине били, казао Јакову, да треба да се састану о новом лету идуће 1810. године у Београду, да се које о чему договоре, и да промисле шта ће и са Советом, будући се је Младен са свим у себе повукао.

Ми нисмо у стању казати колико су ови српски депутати провели времена у путу, док су дошли до Краљева у Малој Влашкој; па зато у томе мораћемо се држати хронологичног реда по „Военном Сборнику“ за 1865. г. № 2, који на страни 230. каже: „Родофиникин је дошао 12. декембра и представио главнокомандујућем писмо, које је он од депутата добио. А депутати стигли су у Хирсову, где се књаз Багратијон тада налазио, 19

декемвра, а 20 они су изишли пред главнокомандујућег и предали му своју молбу«.

По овоме, кад су се речени депутати главнокомандујућему представили, морамо држати: да су се они и у путу до Краљева, због већ наступившег зимњег времена и због хрђавих путова и подвоза у Влашкој, дуго морали задржавати; а особито морали су дуго задржани бити у Краљеву док је Родофиникин, бојећи се следства за своје поступке, праву цељ њиховог посланства сазнао, и док је ствар њину, у смотрењу подлих његових поступака и трагова, за рачун свој уредио онако као што је желио, а то му није здраво тешко било уредити имајући јато Срба, издајица, при себи, међу које су, Милан и архимандрит, неочекивано и не спремљени будући, запали. Овој двојици могло би се пребацити да нису имали куражи, па да се нису ни на кога у Краљеву ни освртали већ одмах да су без задржавања, пут к главној квартири Руској, где се и главнокомандујући налазио, предузели. Али и тако да су учинили можда би, као што је то више него вероjатно, јошт веће тешкости на себе навукли; јер је Родофиникин, по вољи и у безграничном поверењу књаза Багратиона и сад у Краљеву, као агент руски у Србији, дејствовао, па би их, можда зато што су га мимоишли, нарочито њему у Краљево и повратио, да преко њега шта имају представљају.

И Милан и архимандрит Мелентије одмах су увидили међу какве су запали кад су у Краљево дошли. Али, они су зато увидили и уверили се, поред свега и у том: у каквим превосходно благопријатном одношењу, и у безграничном поверењу главнокомандујући према Родофиникину стоји. Овака опстојатељства принудила су и Милана и архимандрита примити међу се и Петра Добрињца за депутата, као да је он у Србији био, и да је Хасан-пашинопаланачком скупштином и он за депутата изабран и наређен; дати од себе Родофиникину пуно-

похвале, од имена народа, писмо с позивом, да опет у Србију дође, и допустити, да се у молби њиховој, коју су приуготовљену имали за главнокомандујућег, и млого којешта измени, и млого којешта дода, а нарочито: да народ главнокомандујућег моли да му Родофиникина опет у Србију поврати. Ово су све они допустили чинити, а и сами су нешто учинили, као оно писмо што су Родофиникину од себе дали, за моћи најглавнију цељ, која им је у првој точки њиховог настављенија означена, постићи, а та се као што смо видили, састајала у том: да Русија једно одељење своје војске у Србију пошље, која би тамо стално пребивала и Србима свуд у помоћи била, где би се за такову, потреба показала.

Ни једног старешине народног у Србији није било, ни већег ни мањег, који није желио оваку помоћ Србији од Русије с том само разликом: што су познати противници Карађорђеви, којима није могло испасти за руком да Србију између себе на дахилуке поделе, и који су желили независимо од Карађорђа и један од другога самовластвовати, и којих су поступци у том смотрењу већ здраво правитељству Србије познати били, због чега су они и у страху, од постижења достојне казни, налазити се морали, још и одбрану, као извикани „искрено предани Русији“ у такој једној, у средини Србије стањујућој руској војсци, држали имати у жељама својима потпору, па и одбрану ако би се, због узурпаторских њихових поступака, од стране правитељства према њима, какве строге мере кадгод предузеле.

Сад да видимо шта је главнокомандујући с депутатима радио, шта им је говорио и обећавао, која обећања састојала су се само у предпостављањима његовим да ће он „скору помоћ у свему Србима послати, и тако и онако учинити.“ И у какву је анатемску мрежу Родофиникин своје поступке и своја донесенија из Краљева главнокомандујућем, замотавао.

„Военный Сборникъ“ за годину 1865. № 2. почињући од 227 стране па продужујући до 243. каже овако:

„Младен узбуђује у Црном Ђорђу ненавист противу неких поглавара, а особито противу оних, према којима је народ добро расположен и воли их. По оваком наговору Младеновом, врховни вожд Србије писмено је препоручио новоназначеним командантима: Јови Стефановићу, Михаилу Станавићу, Илији Барјактаровићу и Петру Џоди да убију Миленка и да заузму команду над његовом војском. (као да је он имао некакву особиту војску, која је само непосредствено од њега зависила, и којом је он могао самовластно заповедати и управљати је). Миленка су успели (али не знамо који?) уведомити заблаговремено о томе, и он је, противу таке намере предузевши мере, предварио разрушити план Младенов, и тада је Младен прибегао другим средствима. Он је наговорио Црнога Ђорђа да сазове на договор све старешине народне и да с њима попромисли и попрорасуди о будућем стању Србије, и о одговору Аустрији“. (Ако је могућа истина да је Карађорђе по Младеновом наговору радио да Миленка убије, па кад му то није испало за руком, да је онда, опет Младен новим средствима прибегао, а та средства морала би таква бити да се с њима Миленко непремено утаманити може. Али ова: да се сазове скупштина старешина, па да Карађорђе с њима у договору попромисли и попрорасуди о будућем стању Србије, јер јој је овогодишње стање заиста црно и прецрно било, и о одговору Аустрији, о коме одговору Аустрији, као што смо видили, на скупштини баш нико никаква спомена није учинио, велимо да така средства нимало на оно не личе што Родофиникин Младену намеће, и ако је Карађорђе ову скупштину по Младеновом наговору држао, онда непремено следује да се томе Младену, на кога Родофиникин тако жестоко и умложено ропће, у место похуде, велика похвала одда; јер смо ми видили какви су предлози, од

стране Карађорђа и Совета народног тој скупштини на расуђење предложени, и како је и скупштина она предложења усвојила, без да ју је Младен на што нечовечно наговорио, а осим тога и сам ће нам Родофиникин казати како Младен, из наведених њиме узрока, никако на тој скупштини није ни био).

„Скупљање и држање предречене скупштине наређено је било у Хасанпашиној Паланци, и Црни Ђорђе разаслао је старешинама позиве. У том броју, позваних на ову скупштину старешина, био је и Миленко, но он није хтео тамо ићи, већ је писмено одговорио Црноме Ђорђу овако:

Ваше писмо од 29. септембра, с којим ми јављате да ћете да држите скупштину народну у Хасан-пашиној Паланки, па и мене позивљете да и ја тамо у суботу 2. октобра будем, ја сам данас примио. Кад би мени и опстојатељства дозвољавала тамо сад доћи, опет за то ја не би могао 2. октобра приспети, јер ми је ваше писмо доцне стигло.

„Ја сам држао сад, да смо ми, после толики несрећа, које су нам преко главе прешле, и које смо претрпили, познали између нас свакога: ко је какав, ко је наклоњен ползи, ко ли пагуби отечества нашег, и да ћемо свакога од сад, по мерилу добра и зла награђивати или осуђивати. Но ја на против са скорбним срцем увиђам, да нас не само прошавше беде и напасти нису памети научиле, него да су и веће биле не би могле научити, већ ако би на последку сама погибија то учинила, од чега нека нас Бог сачува. Ви сте, неколико дана но што сте ме на скупштину позвали, писали здешњим новим командантима да мене овде у Поречу убију. Ја благодарим милостивом провиденију што ме је спасло. А шта би се са мном догодило кад би ја на скупштину дошао међу оне, који посежу и на вашу главу, не бојећи се ни Бога, ни људи? Зар би они поштедили мене? (Ми незнамо за друге, који су желили да Карађорђа

нестане, или барем да га са врховног предводитељства збаце, осим Миленка, Добрињца и Јакова, с том само разликом: што овај последњи није тако продржљив био, али и они други нису баш тако одважни јунаци били, као што се то даје приметити и из овог писма Миленковог.) Господару! не награђују се тако верни синови отечества, но се зло са злим, а добро са добрим награђива. Докле год ви будете слушали оне, које сте и до сад слушали и с њима се световали, и докле их год не истребите, дотле ја ни на какав договор к вама приступити нећу нити ћу вам кад на позив ваш доћи. Справедљиво дело написано је на срцу сваког доброг патриота, правдати се њему није нужно«.

Ми смо казали зашто Миленко и Јаков нису могли на ову скупштину доћи, и оно су истините причине њиховог недоласка, будући је на њиховим крајевима све оно постојало што смо тамо навели. Писмо дакле ово Миленково свакојако је лажно и измишљено било самим Родофиникином, или Миленком, по препоруци првога, само да овај оваког садржаја писмо, бајаги Карађорђу, исконцептира, и њему га пошље да га он главнокомандујућем покаже ради већег оклеветања и оцрнења Карађорђевог. Кроме овога навода довде, писмо је ово лажно и по следујућем. 1) Острово Пореч једва да заузимље суве земље дванајесту част од једне географическе миље, и тај простор највише је заузимао Миленко и војници, који су се тамо свакад при Миленку налазити морали. У ово острово овако мало нико стран није могао ући а да одмах не буде спажен, и да се одмах не дозна које, одкуда је и зашто је дошао, а особито, као што се у писму каже, да је Карађорђе новопостављеним командантима препоручио да Миленка убију, дакле четири новопостављена команданта да дођу у Пореч, по наредби Карађорђевој да убију Миленка, па да Карађорђе, који је сам собом Турке вребао и дочекивао, и који је у извршењу таквих послова особиту вештину и сми-

шљеност имао, овако недотупавно наређује, то никакве ни веројатности, ни истиноподобија нема. 2) Од ове четворице, по писму Миленковом, новопостављених команданата, само је Илија Барјактаровић и у то време био војвода, Јован Стефановић био је житељ Поречки, и ту је с фамилијом и непокретним својим имањем живио, врло честит, мирољубив и уважаван и од својих суграђана и од самог Миленка, али никакав старешина и заповедник није био до 1811. године, овда је, речени Стефановић постављен за војводу и команданта у Поречу, али Миленка тада није било више у Србији. Михаила Становића или Карапанџића, истина је Карађорђе једним актом, 1808. г. под 10. декембром, у Београду издатим самоме томе Михаилу у руке поставио за војводу у Крајини, али и овај, иначе разуман и уважен од народа крајинског јошт и од времена турског, будући је он и под Турцима, са бератом Султанским, Баш—кнез био у крајини, али више господар човек него да би, чезнећи за неким господарством, полакомио се и посегнуо на чији му дарго живот. А Петар Џода био је јошт од Хајдук Вељка, у Црноречкој нахији, 1808. године, за буљукбашу у шанцу вражогрначком наименован, и Џоду је у том шанцу и 1809. година затекла, али он до тога доба, никаквим, од стране врховне српске власти, актом, ни за каквог народног старешину, или за команданта, постављен није био, него је и он текар, 1811., за војводу, под командом кнеза Милисава, у истој нахији постављен. И напослетку 3) Илија Барјактаровић, више важећи као добар и разуман кмет у народу него као војвода под оружјем, живећи у срезу параћинском, у селу Извору, био је у растојанију од Поречa 24 сахата, а Џода из Вражогрнаца, најмање 16 сахати, и то: кад би обојица, преко кршних планина, најпречим путањама знали проћи до у Пореч.

Да је Карађорђе овако смислио уредити с Миленком, као што овога, угођено са договором Родофиникиновим,

писмо гласи, не би он ни Илију Барјактаровићу, ни Цоди, ни миролубивом Јови Стефановићу, ни Михаилу Становићу (Карапанџи) то препоручивао да учине, имао је он ближи Поречу, и баш за такав посао савршено способних људи, који би то, од мила Бога, извршили, особито јошт кад би им се обећало да ћеду они постављени бити за старешине у нахији пожаревачкој, и у Поречу за команданта.

„Сборник“ даље каже: На ову скупштину у Хасанпашиној Паланци желило је врло много народа стећи се што за то: што је народ, са свима присуствујућима на тој скупштини, као што се је реч проносила, у намери био потребовати од Младена и Милоја рачун од новаца, који су њима из касе народне, на потребе општенародне издани, да покажу кад су их и на што истрошили. Овде су наумни били Срби изјавити својим старешинама, да они неће више ићи на војску противу Турака дотле, док не угледају међу собом руске началнике, који ће их руководити и с њима управљати, и док се руска војска не појави у Србији. Младен и Милоје као да су напред предвиђали оваку намеру према њима од стране народа, па нису хтели ни доћи на ову скупштину. Младен је седио у Београду а Милоје некуд отишао тако, да се ништа за њега није знало куд се је део. Скупштина је дејствително хтела њих судити, али како од њих ни један на скупштину није хтео доћи, то је сва скупштина за то отишла у Београд да њих осуди. И тако у Београду, општим гласом скупштине и осудом њеном, Младен и Милоје удаљени су на свагда од свију дела народних. (Из овог довде реченог види се, да је Родофиникин и у Краљеву, ваљда преко његових „услужљивих“ људи, дознавао: шта је народ у Србији мислио, шта је желио и шта је намеравао чинити, па је то све, као дејствителна факта главнокомандујућему достављао, а међу тим у Србији ништа од тога у самом делу произведено није. Ми не одричемо да је огромна општа повика била и на Младена

и на Милоја, али та је, и такова повика на њих двојицу почела се јошт од часа пропасти на Каменици, и због тога је Милоје, по паденију и Делиграда и Љубошког шанца, у коме се он јошт, после пропасти Каменичке, уз Младена налазио, у Београд добегао, одмах се у Остружницу преселио, а за $1^1/_2$ месец дана пре скупштине Хасан-пашино-паланачке, и у Аустрију пребегао; а тако је исто и Младен учинио око половине септембра, али само с том разликом, што Младен није добегао као Милоје у Београд, него је мирно дошао и на миру у Београду, у својој кући, седио, нити је њега и Милоја ради, да их осуди, скупштина из Паланке у Београд дошла; јер скупштина старешина, при којој је био и Карађорђе и Совет народни имали су савршену власт позвати Младена из Београда у Паланку, која је од Београда само осам сати удаљена, него да сва скупштина њему у Београд, за осудити га иде. Али истина је да је и у Паланки од старешина у опште, било велике повике на Младена и Милоја, и да је за обојицу њих општим гласом изречено, да се од дела државних на свагда удале.) Скупштина је изабрала нове пуномоћнике или депутате од имена свога народа. Избор је пао на Милана Обреновића команданта рудничке нахије, на архимандрита Мелентија, који је у исто време био и командант, и на Петра Добрињца! (а Петар у Краљеву код Родофиникина). Таким начином, може се рећи да су ова три депутата први депутати, кои су изабрани самим српским народом а не старешинама једне или друге партаје. (Ово су мисли, што се тиче избора депутата, сопствене г. Дубровина, који ова дата изналази и радакцији „Военног Сборника“ предаје, а ствар је онако текла као што смо ми описали.) Снабдевши их са нужним писмима, скупштина је речене депутате опремила књазу Багратијону. Цељ нове депутације состојала се у сљедујућем: 1. да се моли за војену помоћ, 2. да Русија Србију прими под непосредствено управљање своје, да се умоли главно-

командујући да он опет поврати Родофиникина у Србију и напослетку 4. да се определи једна комисија, која би разгледала положење српских дела. Сад опет Дубровин умствује па вели: „Народ и старешине (овде дођоше и старешине, а мало више сам народ изабра депутате?) постављајући ову последњу тачку имали су пред очима то, да се овим путем учини известном височајшему двору владање српског предводитеља и неспособност његова у управљању с народом.

Ова је скупштина изабрала и општим гласом, за главне чланове управитељствујуштег Совета народног наименовала извесног команданта ваљевске нахије Јакова Ненадовића, Милана Обреновића и Петра Добрињца, (!) их којих први остао је у Србији, а последња двојица послани су као пуномоћници.

Дубровин говори: „желању српског народа, које су његови пуномоћници изјавили, није се могло подпуно удовлетворити. Примити Србију под непосредствено управљање Русије са свим је несагласно с видовима нашега кабинета. Император Александер млого је раније, него што је ова прозба од народа српског представљена, обзнанио да ни у каквом случају и никад Русија неће хтети а није ни дужна мешати се у унутрашњу управу Србије. Он је већ био претположио да и при самом најсретнијем исходу војених дејствија наших против Турске, кад би порта Отоманска согласила се на сва наша услова, нераспростирањавајући своје власти над Србијом, представити јој да се она сама уреди у унутрашњем управљању свом „сагласно видовима и желању самог народа:“

На повратак пак Родофиникина у Србију књаз Багратијон изјавио је своје согласије, но само тако и онда, кад оде и наша војска у Србију.

Примљена већ система не мешати се у унутрашње управљање Србије није допуштала нама согласити се ни на четврту тачку молбе српске о наређењу комисије која

би расмотрила положење дела српских, и тим већма није допуштало, што Русија тада ништа друго није имала на уму и пред очима осим материјално помоћи Србима и учинити постојаним и непременим оно вниманије у народу, које је она имала, и које је за њу било неопходимо у политическим одношенијама, и у случајима непријатељских наших одношенија према Турској. Дубровин, у место да предаје и „Воееном Сборнику" и Вестнику Руском" изнахотке одношења Руског к Србији и Србије к Русији, као материјал за историју царствованија Императора Александра I, он је, у одломцима, пунећи своје табаке за вишепоменуте две редакције, историју нашу писао, позивајући се на Ранкеа, и мњеније своје и суд свој изрицао сврху карактера људи, који су Србијом управљали, и сврху дела српских, о којима је он известија имао или само из донесенија Родофиникинови, или из писмених одношења главнокомандујућих кабинету, основаних на донесенијама Родофиникиновим, а суштност ствари и дела сасвим су друкчије, као што се из описанија нашег види, у Србији стојала. Па је тако пишући, без да је ваљда и опажао, здраво у противуречије падао, као н. п. он у „Военном Сборнику" за 1864. г. № 12., на страни 226, и 227. каже: „У свима писмима и обећањима, која су Србима нашим правитељством, у записками, пројектима и предположенијама ради устројства њиховог давата им, види се чисти хуманитет и бескористије, с којим се умешавала Русија у дела српског народа. И далеко пре може се правитељству нашем пребацити излишно, тако рећи, расипање, и излишно брињење о Србима, него да се је оно старало отуда извући за Русију какве ползе. Једним словом реч „покровитељ" коју је српско правитељство у својим писмима к руском правитељству и његовим представитељима употребљавало, у потпуном смислу карактерише наша одношења к српскому народу." А сад нам мало више он сам опет каза: „Русија тада ништа друго није имала у виду осим ма-

теријално помагати Србима, и утврдити у народу српском оно вниманије, које је она већ стекла, и које је за њу било неопходимо у политическим одношенијама, а особито: у случају непријатељских одношења противу Турске.« Јоште несмисленијих и мњенија и противуречија Дубровинових има, као што ћемо на такове сад одмах наићи: „Збачење врховног вожда, Црнога Ђорђа, при таком положењу дела у каквима се Србија тада налазила, могло би далеко пре пагубно бити него полезно за Србију. Не обзирући се наше правитељство на силно желање народа да се Црни Ђорђе збаци, оно се никако није могло сагласити на то с једне стране за то, што су за Црног Ђорђа стојали његови седмогодишњи труди за ослобођење српскога народа испод турског ига и приобретена њим опитност, премда је он известан за човека чрезвичајно суровог, врло лаковерног и мало што знајућег; с друге стране, избор новог предводитеља могао би произвести нове раздоре и интриге међу старешинама, који су и без таквих догађајева грамзили за влашћу и првенством, а осим тога догађај збачења Црнога Ђорђа могао би дати прилику и туђим внушенијама у Србији«. Дубровин нам каже, као да је у опште жеља свега народа била да се Карађорђе са врховног предводитељства збаци, да правитељство руско таковом чему приступити није могао из тамо наведених њиме узрока, па између осталог прво и најглавније постаља због чега се к томе приступити није могло, седмогодишње заслуге Карађорђеве, које је он народу учинио избавивши га испод ига турског, и приобретену њиме опитност у управљенију са земљом, додавајући: „премда је он известан за човека чрезвичајно суровог, врло лаковерног и мало што знајућег.« Дубровин тако сад ради као да га је Родофиникин најмио да и он за њега, и после смрти његове' адвоцира, и да пофторава и он она оцрнења о Карађорђу, и похвале о противницима његовим, као што је и сам Родофиникин за живота свога, а особито, од по-

четка 1808. па, тако рећи, до априла 1810., докле га граф Каменски II. није од сношенија Руских са Србијом одвојио, и из Краљева у главну квартиру позвао, чинио.

Дубровин каже овде прво: да је силна жеља народа била, да се Карађорђе збаци; а у „Военном Сборнику" за 1864. годину № 8., на страни 243. поводом радње Родофиникинове да се, Младен, Милоје и Југовић на свагда из Србије истерају, а Карађорђе да се, бар на неко време, удаљи док он Србију уреди, казао нам је овако: „Није тешко било удалити Црнога Ђорђа из Србије. Њега је могуће било позвати да дође у Краљево ради виђења и договора са главнокомандујућим, јербо је он и сам, за то, своје желање изјављивао. Но Ђорђе је био једини човек, који је могао на челу Србије стојати. Не узимајући у призрење његову жесточину, горопадност и неситост (ово последње двоје лаж је) он се је ползовао поверењем народним зато, што је умео с народом угађати се, и што је сазнавао његове нужде (?!)" Код оваког истинитог стања односенија народног према Карађорђу, и његовог према народу, ми желимо да нам тај исти Дубровин одговори, је ли могла силна жеља народа бити да се Карађорђе збаци, разве ако он жељу Миленкову и његових тројице четворице другара у народу хоће да и нама очевидцима, наметне. 2. Дубравин каже, да је за Карађорђа стојала и приобретена њима опасност или другим речма: стечено њим знање у управљању земљом и народом, па онда одмах, врцнувши се на страну каже: „премда је он известан био за чрезвичајно суровог, лаковерног и са врло малим знањем човека." Да је Дубровин кадар био измерити величину предузећа Карађорђевог; да је имао способности ставити себе у оно време у Србији, кад је Карађорђе уздигао народ за ослобођење испод ига турског; да је хтео представити себи са каквима је убогим средствима устанак противу Турака отпочео, и какве су грдне незгоде и противности све једнако пред њега излазиле, до самог паде-

нија Србије, он би јамачно, с нама заједно од свега срца повикао: „Та Карађорђе је био благ, и преблаг“! а што се тиче лаковерности и малозналости, премда ово уз опитност не може стојати, опет зато и ми то не одричемо Карађорђу, али при свему томе, што Дубровин тако карактеризира Карађорђа, он ни мало неспособнији није био од оних старешина народних, које Дубровин, наравно по Родофиникину, над Карађорђем уздиже.

Будући да је Родофиникин, из Краљева, кад су тамо приспели Милан Обреновић и архимандрит Мелентије Стефановић, као депутати из Србије, и кад је он своју ствар уредио и Петра Добрињца међу њих, као да је и он у Србији за депутата у Хасанпашино-паланачкој скупштини изабран, утискао, главнокомандујућему јавио да су, и који су поименце, депутати из Србије дошли, то „Сборникъ“ даље настављајући каже: „књаз Багратијон проглашавајући српске депутате да могу њему у клавну квартиру доћи, он је уједно с тим — по „Сборнику“ — позвао и Родофиникина да му дође, (нама се чини, по радњи Родофиникиновој, да је он морао молити књаза Багратијона да му допусти да и он може сад у главну квартиру доћи да му се пофали са писмом које су му депутати дали) и Родофиникин 12. декембра представ главнокомандујућему и представио му писмо, које су му депутати дали; а сами депутати приспели су у Хирсову, где су и књаза Багратијона нашли, 19. декембра, и одмах су сутра дан представи главнокомандујућем, и предали му своју молбу.

У тој молби (наравно по казивању „Военог Сборника“) било је написано: нужде и беде, које је народ српски претрпљивао, и које и данас подноси, принудиле су га сабрати скупштину, и како с нашим врховним предводитељем, тако и с нама свима поглаварима посоветовати се и изнаћи причине због којих нас нужде и беде беспрестано угњетавају, па и постарати се те причине, које препјатствују нашој срећи и напретку, с пута

уклонити. При истраживању поменутих причина, народ је нашао да су му свој несрећи, која га угњетава узрок: Младен и Милоје, па зато је њих двојицу навеки од државних дела искључио, и нас је ниже потписане послао к г. Родофиникину, који је међу нама био, и коме су позната и пређашња и настојећа наша бедствија, да нас он упути и препоручи вашему Сијатељству, као нашем милостивом заштитнику, да молимо за милост и покровитељство, које нам небројено пута, чрез посредство главнокомандујућег и г. Родофиникина, Августејшим монархом, нашим покровитељем обећано, и на које смо ми све једнако до данас, тврдо надали се и држали да ни у каквом случају нужде не ћемо бити заборављени и да ће нам се дати помоћ. За то ми, као народом изабрани и из скупштине народне послани, за већу веројатност, као извесни поглавари народни свепокорњејше молимо: 1) За најскорију помоћ од вашег Сијатељства, којом би се народ ослободио и утешио на славу Свеавгустејшег Императора. 2) Будући да смо истрошили сву нашу амуницију, то препокорно молимо да издате наредбу како би се с тим снабдети могли. 3) Ако није могуће, као што нам је то објаснио и г. Родофиникин, да нас под савршено управљање свеивгустејши наш покровитељ прими, то у таком случају опет народ српски у потпуном уверењу бити да премилостиво расположење воље Његовог Императорског Величества Србију никад не само заборавити не ће, него ће је учинити, при закључивању мира, срећном. Између осталог, при случају договарања с Турцима о миру, препоручено нам је умолити ваше Сијатељство, да би о том са уведомљењем предправитељствујући Совет народни, и да би допустили народу да пошље своје депутате к вама, који ће моћи дати објаснења о делима народа српског, и који ће трактирати о Србији при закључивању мира, и за тај случај, ми молимо, да никакве друге депутате не примите осим оних, који буду имали кредитиве од предводитеља срп-

ског, од Совета народног, и са потписом и потврђењем г. Родофиникина. 4) Будући да се у течају ствари лако догодити могло, да су каква писма и у друга царства коме послана, а ни народ ни благомислећи поглавари о томе ништа не знају, то нам је препоручено од народа покорно умолити ваше Сијатељство, Бога ради, а у име народа, као нашег свенародног благодетеља, да би такова писма надлежним образом била уничтожена као ништа незначећа; јер се код нас свију неписмених лако могло случити, да је когод други, а без знања нашега написати могао коме је год што хтео од стране народа и правитељства. 5) Од имена народа препокорно вас молимо, да би благоизволели послати гарнизон у Београд, те да тамо пребуде барем дотле док се ма поредачно уредимо, ако за свагда остати не може. 6) Ми пак, у име народа, пред лицем Бога, најсветије обећавамо се сви поглавари народни, с народом и предводитељем нашим укупно свеавгустејшеј монаршкој вољи неодступно повиновати се и такође слепо повиновати се и слушати повељенија вашего Сијатељства, који сте победама својим над Турцима одржаним, довољно судбину олакшали. На послетку имамо чест представити при овом и писмо које смо добили од нашег предводитеља са нарочним послато нам, из кога лако увидити можете, колико је нужно похитати нам са помоћу, да би могли што пре учинити крај угроженијама непријатељским, и испод руке чинећим се интригама од стране наших суседа, који не могу равнодушно да гледају на наше успехе и на наше благополучије.“

Из свега садржаја оног писма, које је Родофиникин изнудио од Милана и архимандрита Мелентија, и овог, тобоже прошенија од имена народа, као и из самог штила по начину руског језика, јасно се види да ни прво ни друго није руским пером сачињено. Нама се чини да је обојега, по диктанду Родофиникиновом и све остале његове дружине, као и самог архимандрита Фи-

липовића, сочинитељ Стефан Живковић бивши секретар Совет, или, као што смо га ми назвали „Телемака“. А да је он заиста сачинитељ обојега, а нарочито прошенија, у томе нас највећма уверава трећа точка вишеизложеног прошенија. Он, и архимандрит Филиповић, као и сва друга њихова дружина у Краљеву, по одношенијама књаза Багратијона према Родофиникину, и наредбама његовим према истом, у тврдо су држали да ће се Родофиникин опет у Србију повратити и то са војском руском, с којом ће он у Србији инпорити и тако све моћи чинити што год хоће; па је он, као што се је здраво добро препоручио Родофиникину, држао, да ако дође време до пошиљања депутата из Србије у главну квартиру руску поради трактирања о закљученију мира, да ће Родофиникин у таком случају само за њега, да се он од стране Србије пошље дати глас и писмено потврђење. Зато је он у овој трећој точки, што је у рачун ишло и самом Родофиникину, казао: „да се никакви други депутати на конгрес, који ће трактирати о миру, не приме, него само они који буду имали кредитиве од врховног предводитеља и Совета народног са утврђењем г. Родофиникина:“ Да се Живковић оваком чему утврдо надао сведочи и то: што је он, по сопственом његовом признању, дао себи и дипломатичну униформу начинити.*

По свој прилици јошт је од времена првог главнокомандујућег Михељсона, па и при књазу Прозоровском и при књазу Багратијону све је једнако био управитељ њихових дипломатичних канцеларија некакав статски советник, Безјак. Овај човек, као такав, лако је могао знати, осим осталога, каква су и побочна испод отношења била између Родофиникина и главнокомандујућих, и између неких појединих старешина српских према Родофиникину и у опште према Русима и обратно. Он је наравно знао шта су српски депутати, у противност

* «Русскій Вѣстникъ» за 1863. г. № 8. страна 545 и 546.

воље њиховог правитељства, 1807. године, при главнокомандујућем Михељсону учинили; он је знао шта се је и како, те исте године, на писмо министра Будберга, из логора код Неготина, одговорило; он је знао и све Родофиникове трагове па и све оно што се у Краљеву плело, и какве су се црне замке напретку Србије сплетале, па је једанпут, све то знајући, у овој 1809. години у главној квартири руској у разговору са Стефаном Живковићем Телемаком о делима Србије, овоме рекао: „ви тако љубите ваше отечество да му том љубовију причињавате незалечиме ране!“ Ово је нама сам Стефан Живковић, 1822. године у Бесарабији, у Кишинњову, опет у разговору о разним пригођајима у Србији, казао. Ми нисмо хтели изоставити и то необелодањено, а сваки је властан с које стране хоће узети то на ум.

Даље „Сборникъ“ каже: „Црни Ђорђе уведомио је депутате, да је он добио известије од посланог њему од стране кабинета аустријског, да аустријско правитељство узело на себе ходатајствовати у делу Србије код цариградског двора, обећавајући непремено помирити Србе са Султаном, и уредити њихове границе. С друге стране, писао је Црни Ђорђе депутатима, како му је и Рушит-паша писао и како непремено иште чисти одговор, мисли ли се он с Портом мирити или не? Врховни вожд Србије није знао у таком случају шта му ваља чинити, да ли примити предложење Аустрије, или га одринути. Па зато је он писао депутатима, с једне стране давајући им на знање шта се према Србији ради, а с друге препоручујући им да га најскорије известе како иду њихови послови и чему се надати имају, налагајући им да, што год раде да следе да ураде како се најбоље може да буде укрепљено и постојано, а у противном случају да не би пропустили време обратити се и другим људма за раније.

Књаз Багратијон старао се уверити депутате да ће се Србији помоћ у војсци, за коју они моле, како се

најскорије може дати, будући су за тај случај и сва друга неопходима расположења већ учињена, као и за сами прелазак војске преко Дунава. Он је у исто време таквог и о том уверавања молио депутате да и они у Србији, све мере предузму к сабирању и оборужању све српске војске и кад руска војска тамо пређе, да јој буду у свему на руци и у помоћи, а та помоћ да ће се состојати само у подвозу за преношање провијанта, фуражи и других потребности за војску. Он је објавио депутатима да су већ и сва расположења учињена да се Србима сад наново пошље амуниција и друге војничке потребе; јер је государ Император обећао једанпут своје покровитељство Србији, и он неће је никад напустити, а особито кад старешине и поглавари народни удале између себе све унутрашње раздоре и јединодушно заузму се радити к достижењу оне цељи, која ће основати њихово опште благостање, и кад једанпут престану обраћати внимање своје на побочна внушења, које их јединствено приближују к њиховом поробођењу.

Књаз Багратијон објавио је депутатима и у смотрењу руског гарнизона, да ће га моћи послати у Србију тек онда, кад назначена за Србију помоћна војска преко Дунава у Србију пређе. А у одношењу писама Рушит-пашиних к Црноме Ђорђу, и од овог последњег Милану Обреновићу написаних, главнокомадујући казао је депутатима, да прво писмо по своме садржају јасно показује, да Турци гледе да постигну претњом и застрашавањем оно, што нису кадри били силом оружја свога постићи, и што по томе ако Срби послушају сад Турке, они ће се без сваке сумње подврћи млого већем и тежем јарму од оног, који су пре устанка на врату свом носили. Турци сад хоће, таким њиховим поступком, да прикрију од вас дејствија руске армије на десној страни Дунава, која су их принудила вући се из Србије, што и сами неки благоразумни Срби признају. И ти исти Турци све већма сваки се час уверавају да они сили оружја руског, са

њиховом снагом, никако се одапрети нису у стању, па по томе и Србе не могу поработити докле се ови силом оружја руског ограђују.

Депутати, по видимоме, као да су сагласни били у овом са мњенијем књаза Багратијона; а у смотрењу обећања Императора аустријског, казао је главнокомандујућим депутатима, да писмо Црнога Ђорђа никаква внимания не заслужује. (!?) Обећања таква могла су имати место своје у време рата руског са Аустријом, а сад, кад је пређашње добро споразумљење и пријатељство обновљено и мир између Француске и Аустрије закључен јединствено по силному желању и посредовању государја нашег, то никако Император аустријски чинити, и утицати се у дела Русије неће.

Депутати показали су се, да су и они савршено уверени у овој истини, и зато су, услед тога, изјаснили се главнокомандујућем да су они совршено привржени к Русији, и свечано су обећали не само удалити између себе све унутрашње враге, него да ћеду и слепо (!) повиновати се и испуњавати наређења врховног правитељства руског.

Желећи јошт већма расположити депутате српске у ползу Русије, (?!) књаз Багратијон обдарио архимандрита са брилијантовим прстеном у важности од 900 рубаља; а ону другу двојицу: Милана и Добрињца, златним сабљама с натписом: „За храброст:“ А осим тога препоручио је Родофиникину, да ово на десет дана пре но што руска војска пређе у Србију, пошље панагију и златан крст тамошњему митрополиту Леонтију, који се у Србији ползује особитим уважењем и внимањем на народ.

Слепа вера к Родопиникину није дала увидити књазу Багратијону да је и Леонтије са свима онима, који су с Родофиникином из Србије побегли, у Краљеву, него препоручује да му се панагија и златан крст у Србију пошље, и јошт каже: као човеку „који се ползује особитим уважењем у Србији и внимањем на народ:“ Али тако је њему

Родофиникин представио, и он је имао вољу неограничено веровати Родофиникину!!!

Други дан после предстанка главнокомандујућему, и после свију више наведених разглаголствија књаза Багратијона, депутати повратили су се у Малу Влашку, у Краљеву а отуда у Србију.

Сад се, истина, повратио један депутат у Србију, и то је био архимандрит Мелентије. Он, кад је видио шта се и како се тамо ради и да, за завладичење његово за живота Леонтијева, од Родофиникина, који се тако силно књазу Багратијону удворио, не сме нико ни бела зуба помолити, поврати се у Србију, а Милан Обреновић остане у Краљеву, по својој прилици зато, што му је могло до знања доћи да је књаз Багратијон дао на главнокомандујућство оставку, и да ће непремено морати који други на његово место, за главнокомандујућег, доћи, па да ће и он тада, при новом главнокомандујућем успети, колико-толико, адским интригама Родофиникиновим и његових другара, за убудуће, на пут стати, као што ћемо да је у том успео, мало ниже и видити. Петар Добрињац пак никако у Србију, до Јунија 1810. године, докле граф Цукато са војском у Србију није дошао, није се повраћао, нити је њега, Хасан-пашино-паланачка скупштина, ни за члена Совета народног, ни за депутата избрала, него је њега Родофиникин утиснуо Милану Обреновићу и архимандриту Мелентију кад су ови из Србије у Краљево дошли. Та Петар Добрињац и кад је уз војску графа Цуката, више наведене године, по дозвољењу Карађорђевом, да се домородци, који су побегли са Родофиникином, слободно повратити могу, у Србију, дошао, кад је по причини болести Миленкове, при освајању Кладова његову (Миленкову) команду предводио, и при том освајању одликовао се, и кад је и Карађорђе већ с њиме и у званична преписивања упустио се, још и тада у внутреност Србије, ближе Карађорђу, није смео доћи, него се све

једнако веругао по Крајини до 1811. године, док није Нишлотски руски полк за у Београд пошао, те су онда, уз тај полк, и он и Миленко, у почетку фебруара поменуте године у Београд дошли. Кад дакле и сад овако Петар није у внутреност Србије ући смео, да како је он могао у Србију доћи јошт, од прилике, у септембру месецу 1809. а у почетку октобра бити у скупштини Хасан-пашино-паланачкој, те да, и за члена Совета и за депутата изабран буде?! О митрополиту Леонтију тако исто ни спомена нема да је он, откад је из Србије побегао опет се у њу повраћао, да су га Срби баш у оно време, да за новчану помоћ моли послали, главнокомандујућему, кад је и Родофиникин из Београда побегавши у Букуреш приспео; и да је и сад он у Србији, кад главнокомандујући Родофиникину препоручује да му он пошље панагију и златан крст, па да ће он и у почетку 1810. године, као што ћемо скоро увидити, из Србије, с Миланом Обреновићем, послан бити као депутат новом главнокомандујућем, графу Каменском II; а не само што Леонтије није био у Србији, него ни Милан, откад је отишао у Влашку, није се у Србију повраћао до дана преласка у Србију графа Цуката са војском, а овај је, као што смо већ казали, истом у половини јунија 1810. г. то учинио.

„Сборникъ“ даље каже: „Међу тим саображавајући се са свима суштественим потребама народа српског, главнокомандујући дошао је на мисао 1) да ће Срби сад, при начећу нових дејствија противу непријатеља, имати потребу у средствима, и зато је он заповедио да се Родофиникину, на рачун Срба, а у његово сопствено расположење 3000 дук. преда. (куд је Родофиникин део ове новце? трага им у Србији нема!) и 2) да Срби имају и трпе јаку потребу у соли, коју су, како-кад, добивали из Аустрије, па је заповедио да се свима Србима, селским житељима, који долазе из Србије на обалу Дунава к Малој Влашкој са својим коњма ради

купње соли, без сваког задржавања даје, но не у већој мери, већ само по 50 до 100 ока. Трговцима пак, који би, долазили купити соли ради препродаје, он је такође разрешио давати и у повећим сумама, но да сваки такав дужан буде имати сведочанство од Совета народног са потписом Родофиникиновим, и да у том сведочанству мора бити, колику имено количину соли жели један такав трговац имати, и куда је намеран носити је на продају. Чија ли је то со била, којом је књаз Багратијон тако располагао? Да ли је та со била руског или влашког правитељства, или су окна сољана била у рукама каквих закупитеља? И ако је та со била или непосредствено влашког правитељства, или каквих закупитеља, јели био књаз Багратион у праву, и је ли могао, за рачун Срба овака расположења чинити; а речена со све је једнако са обала влашких доношена у Србију као и пре овакве наредбе, ако је она дејствително била.

„Сборникъ“ на стр. 36. даље вели: „И баш Младен и Милоје опет су владали Црним Ђорђем“, (да! Дубровин ће нам мало ниже и то казати: да је Родофиникин био Младену и Милоју „бело у оку“ за то што они, у присуству његовом, нису могли чинити што су хтели; а нама се види да није тако. Младен у Србији баш ни најмање није, у својим поступцима зазирао од тога Родофиникина; те да се може са достоверности држати да је тако као што Дубровин каже; али да је Младена Родофиникин држао да му је он кост у грлу био, то се из сваког и најмањег донесенија његовог главнокомандујућему, види; јер из сваког његовог донесенија свуд је Младен вирио као шило из вреће) „који се обећао на последњој скупштини у Хасан-пашиној Паланци, да ништа неће предузимати чинити док се депутати послани у главну квартиру не поврате у Србију, а у самом делу то није испунио. Него кад је распустио скупштину и кад се избавио од опасности, (ми незнамо од које

опасности?) он је издао заповест да му се од сваке мушке, војничке главе, сабере по један дукат, обвезујући себе, да никога од оних, који му тај данак плате, неће више на војску, противу Турака, терати. Мало су се нахија овој заповести врховног вожда покориле, премда нико ништа није смео говорити против безаконог оваког расположења. Главне пак старешине: као Милан, Петар Добрињац и архимандрит Мелентије били су у осуству, Миленко налазио се у Поречу, а Јаков Ненадовић који је управљао тада Советом српским, није се смео усудити он сам, опкољен будући све самим непријатељима, противити се Црноме Ђорђу.“

Није ли нам „Военный Сборникъ“ мало више, по подацима од Дубровина, казао: да је Хасанпашино-паланачка скупштина потражила Младена и Милоја да их суди, па ни једног није нашла; први је отишао у Београд својој кући, а други незнано куд? А први, као што је нама очевицима познато, и као што смо о томе већ знање наше изложили, повуко се је од свију државних дела и дошао кући у Београд, а други, од председовања Карађорђевог, побегао је у Аустрију далеко јошт пре више споменуте скупштине. Јесу ли дакле, у оваком стању будући, Младен и Милоје могли опет обладати Карађорђем? Па шта су учинили Младен и Милоје кад су сад опет Карађорђем обладали? По казивању Дубровина, па ма да је он то исписао и из донесенија Родофиникинових, ваљда су га они наговорили да не одржи задано обећање скупштини, да неће ништа предузимати чинити док се депутати из главне квартире у Србију не поврате? ваљда су га они наговорили да одмах, пошто је скупштину распустио и као од неке се опасности избавио, на сваку мушку војничку главу по један дукат нареже са обећањем: да, који му год тај дукат данка плати, тога неће терати више у војску противу Турака? Да је Карађорђе овако штогод учинио, ми нећемо рећи да би свака мушка војничка глава по

овај један дукат дала само да више не иде на војску противу Турака, особито сад у овој 1809. г., после оног страховитог догађаја на Каменици, и после оноликих силних страхота других и непреодолимих трудова и мука; али признати морамо да би велики број такових Срба било, који би једва то дочекали да се само са поједним дукатом од војнице откупе, но признавши то, морамо признати да су Карађорђу за општу потребу нужни били и новци, јер их никако није имао, но најнужнији су му били војници, јер је он и сад, на десетину дана после честоспоменуте скупштине, морао ићи с војском на Дрину Јакову у помоћ, да ослободи Лозницу из опсаде, да Турке Бошњаке претера преко Дрине, и да Србију и од стране Босне од Турака ослободи, као што је тако и учинио. И ово зар није требало да Карађорђе учини по оном обећању, које је Дубровин мало више навео, да је Карађорђу Хасан-пашино-паланачкој скупштини дао! Лаж је и оно, што Дубровин каже, да је тада, кад је Карађорђе по овај дукат нарезао, а он и Миленко никако нису ни били на Хасан-пашино-паланачкој скупштини, где Дубровин каже, да је Јаков изабран, и да је по томе избору таковим и постао био управитељ Совета српског. Јаков је тим постао о новом лету 1810. године, а до тога времена све је једнако на Дрини био, док је све наредбе око Дрине, по повратку Карађорђевом отуд, провидио и у ред ставио. Дакле где је ту оно што Дубровин каже: „Јаков сам један у Совету, окружен непријатељима, није се смео усудити Карађорђу противити се у таковом једном безаконом расположењу?“ Није ли то широм лаж, која је све једнако паклом спечетана за оцрнење Карађорђево?

Дубровин, калаисавајући донесенија Родофиникинова, даље у „Сборнику“ каже нам: „Спољашње положење Србије није већ сад тако ружно било као пре. У погранична места Србије, Турци нису четама упадали.

Са стране Ниша већ се узајамно и трговина произвадала. У Србију су се, без сваког препјатствија, довозили турски еспапи, а из Србије у Турску извозио се мед, масло, восак и други српски продукти. (Све је ово лаж. Трговина је на границама Србије и Турске слободна била и провозила се за време трајања примирја, почевши управо и начисто у Србији, од декемвра 1807 па до марта 1809. године, а од овог времена, за целу више поменуту девету, десету и једанаесту годину никаква, између Турске и Србије, трговина није се производила, јербо се све једнако рат продужавао). Па на основу ове лажи Дубровин даље говори: „Ово и оваково, видимо спољашње владање Турака учинило је, те су се млоги из поглавара поплашили, бојећи се да Правитељство Порте Отоманске, овако добрим и по спољашњему пријатељским расположењем својим, Црнога Ђорђа непревари и не доведе га до тога, да се он склони с њом конечно умирити, што је од њега, као од простака и лаковерног човека, могло се очекивати, особито у садањем положењу, у коме је он потпуно већ уверен био да се ни од које стране помоћи више надати нема, и ако су депутати и врховном вожду и Совету народном писали и јавили, како им је књаз Багратијон обећао скору помоћ послати.“ Да Турци, у ово време, ни по спољашности, ни иначе, никако пријатељски нису се понашали према Србији, ни, таким начином, и кога мањега Србина а толи „лаковерног“ Карађорђа оманути радили, о томе ће свакога другог човека осим Дубровина, уверити писмо Рушит-пашино из Ниша Карађорђу под 9. новембром ове 1809. године послато, које је Карађорђе и депутату, Милану Обреновићу послао да га главнокомандујућем покаже, и његово мњеније и настављеније, шта да се одговори, изиште. И што је најчудније што је и ово писмо Рушитпашино Карађорђу Дубровин имао у рукама.* Ево и садржај

* „Военый Сборникъ“ за 1865. год., № 2. стране 261 и 262.

тога писма: Вама Карађорђе, дајем на знање да сам примио ваше писмо данас, које си ми послао са овим човеком, а после овога примио и оно друго писмо, које си ми послао с твојим суруџијом (гонац) но ни у једном нисам нашао одговор на моје писмо. Ја сам ти јавио у мом писму шта се намерава с наше стране учинити, и како је мој цар учинио снисхожденье односитељно Београда; како је приуговљено три пута више војске, него што је летошња била; како сам се ја сажалио на народ да не би поробљен и ограбљен био. Зато сам ја теби писао да не би ми пали у грех због разорења толиког народа. Зато сам ја теби писао док јошт има времена да се договоримо, како ће се народу олакше проћи, па би ја могао, у место велике силе, послати само 4 — 5 хиљада војника у Београд, и тим начином могао би народ остати на миру, а ти ако то нећеш и на тај начин не пристајеш, ти се знаш. Но то је потребно да ми на то одговориш, хоћеш ли или не хоћеш. А ти си сео па ми пишеш да сада обилазиш земљу, да постављаш стражаре и страже по граници и да ћеш ми онда одговорити док се са кнезовима договориш. Ето шта ти мени пишеш а то ништа мени није од потребе. А што пишеш о некаквим границама и разграничавању, ја никаквих твојих граница и разграничења не знам, ја само знам Дунав и Саву, које раздељују нас од Немаца, а од Дунава овамо ја не знам ни за какву другу границу. А што пишеш да имаш 10.000 ратника, ти можеш и 60.000 имати тога се ја не плашим; а што пишеш да си дошао с великом војском, и велиш да се због тога ништа ми не обеспокојавамо, то нас баш ни најмање неће обеспокојити, па ма ти са свом том млогом војском и овамо дошао, али ћеш и познати ко овде седи и на Дунав јошт не полази. А што пишеш да си са Јефтом дошао у Делиград, ја то не верујем. Па нимало и о том не мислим што ми ти пишеш да имаш хиљадама таквих утврђења као што је Делиград, јер ти сам знаш, а видио си и твојим очима

летос, колико вреде твоји утврђени шанчеви за нашу војску. А што ми на послетку кажеш у писму да имаш да свршиш некакве послове, и да ћеш ми тада послати твога човека, за то како знаш тако и ради, ако хоћеш пошаљи, ако ли нећеш толико и чини:“ А дэ, Родофиникинов и Дубровинов, лаковерни и лакомислени Карађорђе ни у каквом случају од оних, које Дубравин наводи, по сопственом побуђењу није се са Турцима мирити мислио, то сведочи прво разговор Карађорђев са Родофиникином 1807. године, у ком је он, између осталога Родофиникину казао „заклињем се Богом, да Црни Ђорђе неће Турке у својој земљи видити, они не могу друкчије у Србијуући него само преко мене мртва:“* А друго, не каже ли и сам Родофиникин Карађорђу у одговору његовом на писмо Карађорђево к генералу Исајеву: „А што се тиче тога што ви кажете да смо вас ми удржали од помирења с Турцима, ја вас молим да метете руку на срце ваше па да искрено упитате совет вашу, јесте ли ви кадгод, и у самим мислима у намери били с Турцима се мирити:“** „Али томе се у Србији врло мало вере имало. Младен и Милоје јавно су говорили да Русија Србе обмањује, и таким својим говорењем они су улили у народу неповерење к Русији“. (Да Младен и Милоје, после паденија Делиграда и Љубошког Шанца, особито Милоје, због опште повике на њих, нити су шта могли публично народу говорити нити су говорили, нити су они сад у стању били што с народом говорити и у њега што уливати, него су само гледали како ћеду се, од предследовања више упомenуте повике, где склонити, то је чисто извесна ствар у Србији; али ако је ко у Србији, па ма био баш и тај Младен и Милоје, у време врло страховитих догађаја за Србију у овој 1809. години, јавно видећи да од стране Русије никакве помоћи нема, што је у самом делу истина, говорио „да нас Русија обмањује“ је ли то кривица та-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 7. страна 36 и 37.

** „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 12. страна 270.

кова, због које се неки људи, доведени будући расположенијама руских главнокомандујућих до крајње пропасти, могу осудити на вечно омржњење, као што се то чини према Карађорђу, Младену, Милоју и Југовићу?) „Сад су опет они совршено завладали Црним Ђорђем, а особито после случаја, кад он дао своју кћер за синовца Младеновог. (А ово се догодило истом у Фебруару месецу 1810. год.) „По њиховом наговору (а већ Милоја никако у Србији није било) Црни је Ђорђе писао књазу Багратијону, и у том опет се жалио на Родофиникина. Ми смо видили — вели Дубровин — како су послани из Србије депутати молили књаза Багратијона да им Родофиникина поврати у Србију, а тај повратак Родофиникинов у Србију није могао бити повољан Младену и Милоју, (кога у Србији нема, и који ће скоро и погинути) јер због њега ни пре нису се могли у својим предузимањима располагати како су желили. Родофиникин је њима био, бело у оку. И за то је сада једина њихова брига била како ћеду учинити да се он у Београд више не поврати. Они су свако средство за постижење своје цељи држали за законо и справедљиво. (Срећа је велика била и за Карађорђа, и за Младена, Милоја и Југовића што Родофиникин према њима, у постижењу своје цељи није сва средства њим употребљена држао, за закона и за справедљива.) С таким побуђенијама њиховим они су наговорили Црнога Ђорђа да напише следујућег садржаја писмо: *

„Ми смо препокорно молили ваше Сијатељство о скорој помоћи и правосудству, а међу тим, у место тога, ми смо видили да сте нас ви пре осудили него што смо

* Писмо, за које Родофиникин, а по њему и Дубровин каже, није Карађорђе по наговору Младеновим написао књазу Багратијону, већ је то учинио, и Совет и Карађорђе, из сопствених побуђења и према ономе, што им је дошло до знања о успевању Родофиникиновом и његових другара у пакленом њиховом делању, и о неограниченој наклоности главнокомандујућег к Родофиникину. —

испитани и саслушани, и то је све над нама учињено по једним једитим донесенијама наше браће, која су одовуд побегли. Ми о томе ништа нисмо хтели упомињати у нашем писму, које смо у Новембру месецу послали вам по нашим депутатима, јер смо се надали да ће се, може бити, све на боље обрнути. Но кад смо видили да се све, од дана до дана на горе обрће и од зла јошт горе постаје, то смо се принуђенима нашли искрењејше вас известити, да се тајни врази, који су толико зло народу причинили, међу нама не налазе, осим њихових остатака, који су од њих међу нама заостали за зло наше. Тајни врази наши прибралису се тамо ближе, откуд могу нама више вреда наносити, откуд могу и своје намерење, клонеће се на нашу несрећу, пре произвести, као што га, по јасној увиђавности већ и производе. Ми смо желили и молили за наређење једне комисије, која би беспристрасно ислеђење учинила над свима поступцима г. Родофиникина за све време његовог пребивања међу нама, и тада би се тек показало јасније од сунца, како се беспристрасно трудио тај поштени господин од самог почетка његовог доласка к нама.“

Сви мало више изложени наводи Дубровинови, зашто је Карађорђе овако књазу Багратијону ово горње жалбено и тужбено писмо написао, само су његова проста, пакосна нагађања, а прави узрок, због кога је ово писмо Карађорђе овако написао и послао књазу Багратијону јест силно безмерно и неумесно заступање његово Родофиникина, и свију оних, који су с њиме из Србије побегли; о чему се је Карађорђе и Совет уверио и од депутата Велисава Станојловића и Михаила Грујовића; из одговора књаза Багратијоновог на тужбу противу Родофиникина и оних, који су с њиме из Србије побегли и из следујућег писма самога књаза Багратијона:

Од генерала од инфантерије, главнокомандујућег над армијом противу Порте Отоманске и каваљера, књаза Ба-

гратијона врховному вожду и правитељствујућем Совету народа српског.

Ја сам примио исправно оба представљења ваша од 8. и 18. Септембра, и с крајњим сам сабољезновањем увидио стешњено положење, у којим се налази Србија и православни народ српски.

Не ја могу овде упуштати се у подробно расуђење о свему ономе, што је произлазило пре но што сам ступио у главно началство над премилостивејше мени повереном армијом, јер се то мене не тиче. (?) Али ја јасно видим из хартија покојног претшественика мога, да је од г. дејствитељног статског советника Родофиникина, за све време његовог тамо пребивања, свагда, са свом подробношћу достављано било г. фелдмаршалу о положењу Србије и свима нуждама и потребама њеним, и да су од овог последњег, сва та донесенија, у свему њиховом пространству довођена била до знања Његовог Императорског Величества. По овоме дакле судећи јасно се види да никад ни у каком случају и ни по каквим опстојатељствима ништа, што би се односило к народу српском од августејшег његовог покровитељства сакривено није било. А да је овако, неоспоримим доказатељством служити могу оне важне помоћи у оружју, амуницији, у новцу, и пошиљању разних искусних чиновников, лекара, мајстора и проче, које је Србија по вољи и по повељенију Государја Императора добијала. А сва ова учињена пожертвовања, као што је то свој Европи познато, учињена су вама не за какву ползу Русије, но јединствено за благо народа српског, у судбини којега, као с нама јединоверног народа, Његово Императорско Величество, по своме урођеном милосрдију, узимало је најискреније учешће. Соображавајући сва ова опстојатељства са описанијама, каква сам ја нашао у делима о состојанију народа српског, о војничкој његовој сили и о различитим прошествијама од времена новог начатија рата, ја морам непремено држати, да су тајни врази народа српског,

који су му такову несрећу нанели, међу самим тим народом и у средини његовој, а по томе вама, као управитељима и старешинама тога храброга народа, најпреча и највећа брига и обвезаност треба да се состоји у том, да што пре, те враге удалите између народа, и да им одузмете све способе, средством којих би вред наносити могли.

Г. дејствитељни статски советник Родофиникин, назначени од Государја Императора, по сопственому желању и по сопственој молби народа српског, (да није овако, ми смо о томе у VI књиги, на своме месту опстојатељно описали, али будући да су тадањи депутати, по злоупотробљењу, за дати већу важност својим предложењима ту реч „Народ“ и у делу искања да имено Родофиникин у Србију дође, употребили, то и књаз Багратијон бранећи и перући Родофиникина на супрот тужби Карађорђевој и Совета народног, на ту се реч „Народ“ опире.) Императорским руским агентом у Србији, стојао је у Београду до тога часа, до кога је његово пребивање тамо могло саглашавати се са безопасношћу његовом и са достојанством Империје Руске. Но не обраћајући вниманија на сва та прошествија, ја сам тај час, како сам добио известије о приспењу његовом у Букуреш, и по учињеном советовању са представшим мени српским командантом, Петром Добрињцем и с другим његовим другарима, издао заповест Костантину Костантиновићу да без сваког задржавања одлази у Малу Влашку, и да тамо, укупно са г. генерал-мајором Исајевим, који је и пре него што су ова садања опстојатељства наступила, као искусан и опитан генерал борио се у ползу народа српског, предузме најдејатељније мере за изручи Србију из гибељног садањег њеног положења. Ја сам и генерал-мајора Исајева снабдео од имена мога надлежним и подробним настављенијем, по коме ће он у делу мога поручења и поступати морати. (Чудна су створења ови главнокомандујући пуномоћни

представитељи Русије, били! књаз Прозоровски у почетку ове исте 1809. године, кад су му депутати српски, као што смо о томе већ говорили, од имена народа представили да се између Русије и Србије један тајни уговор закључи, у коме би извесно казано било, при срећном успеху рата, шта ће Србија непремено задобити моћи, он је то одбио доказујући: да таково захтевање из народа, који никаквог знања и поњатија нема ни о узајамним одношенијама држава Европских ни о политици светској, није могло проистећи; а књаз Багратијон у истој години, за доказати важност начина по коме је Родофиникин у Србију за руског агента дошао, каже, да је Император, по сопственому желању и молби самог народа, одобрио да се Родофиникин у Србију оправи! Али да богме, књаз Багратијон, или по лаковерију, или из аристократичних општих начела нарочито у Русији, узевши Родофиникина у своју протекцију, уз остале млоге његове силогизме употребљене њим за оправдање Родофиникиново, он је и овај више наведени, према Карађорђу и Совету народном у писму свом, употребио да их у тужбама њиховим противу Родофиникина ућутка. Уза све ово још нам се далеко чудније види, како је књаз Багратијон могао, противу здравога разума и овако не логично поступити, прво советовати се с људма, који су, по унутрашњем њиховом знању, због сопствених кривица за избећи могуће постижење казни, из Србије побегли? и друго: како је могао послати и ове беглеце и Родофиникина у Малу Влашку, у Краљево да се, укупно са генерал-мајором Исајевим, старају извући Србију из гибељног садањег положења њеног? Зар то није могао књаз Багратијон представити себи да ће онај човек, који је најцрњим црнилом све једнако оцрњавао Карађорђа и друге неке поглаваре, и који му је најпосле и писмено доставио и усмено казао: да је зато из Србије побећи, и свој пост и без предварительног дозвољења оставити морао, што се Карађорђе

спремио био да га убије, радити и урадити хтети што добро радити за ону земљу у којој је Карађорђе врховни предводитељ, и у којој су: Младен, Милоје и Југовић њему „кост у грлу?“ А што се тиче Петра Добрињца и оних других, који су Родофиникинове лажи код главнокомандујућег, потврдом својом претворили у истину, ми нећемо овде ништа ни да говоримо, јер ти и такви људи само су могли бити примљени за доброжелатеље своме народу и отечеству или глупошћу, или у интересу једне силовите подле политике.) За достижење ове мном желајаме цељи ја сам снабдео г. Родофиникина врло достаточном сумом у новцу за потребу Срба, а при г. генерал-мајору Исајеву налази се на први случај довољни број оружја и других војничких потреба, које ћу ја све, по околностима јавивших се потреба, све једнако и увеличавати. Ви пак с ваше стране, осим свега другог, треба да напрегнете ваше силе за беспрепјатствено установљење комуникације с Малом Влашком, како би вам потребе, које би вам одовуд шиљане биле, безопасно до вас доспевале.

Депутат ваш, Михаило Грујовић, настојатељно је и неједнократно, од имена народа српског, мене молио да вам пошљем помоћи новчане. Ја премда немам потпуног удостоверења да би та новчана помоћ непремено достављена бити могла, опет зато ја нисам изоставио прописати г. Родофиникину да он, поменутим Грујовићу, из оне суме новчане која се при њему налази изда 10.000 гроша (1.000 дук.) ради отправљања их к вама, да би их могли ви употребити у настојећем времену на суштествене неопходимости народа српског. А и г. Родофиникин известио ме такође, да је и он, из Мале Влашке г. команданту Миленку Стајковићу у Пореч послао неко количество барута и потребни број новаца на купњу ране. И таким начином ви из овога видити можете да ја ништа неизостављам, како би с моје стране народ српски снабдео

са свима нужним потребама, у којима се он, барем на први случај, нуждава.

Са особитим задовољством дознао сам, од последњег курира вашег, да су Турци начели повлачити се из унутрашњих предела Србије. Они су то морали почети чинити, јер су их, пространа завојевања, које сам у кратком времену учинио, силна и веома осетљива поражења моја над њиховом армијом свуда, и скоро моје двизање све у напредак, морало је принуђенима учинити да све своје овамо, противу мене, прикупе.

Ја имам достоверно известије да је врховни везир, налазећи се сада у Рушку, послао нарочите чиновнике у Видин, Плевну, Ловчу, Никопољ, Лом-Паланку и у друга места, да отуда све војске њихове покрену, како би најскорије могле у помоћ приспети. Овакав поступак врховног везира непремено ће морати повући овамо и оне турске војске, које се у Србији налазе, а тим самим и Србија ће врло осетно олакшати се, и поставити се у стање, да се курталише ове тешке невоље, која ју је у ово време удручавала.

Што се тиче требовања ващег о снабдењу курира вашег пасошом, под названијем руског, то ја учинити не могу због тога, што је и вама самим познато, да су сва наша сношенија са двором аустриским совршено прекраћена.

Сад ћу да закључим све ово с новим торжественим удостоверењем у светости и непоколебимости дарованог вама височомонаршег покровитељства његовим Императорским величеством. А ја, с моје стране испуњавајући ову, свету за мене, вољу Свеавгустејшег Монарха мога, ја, с највишом строгошћу и точношћу набљудаваћу дано од моје стране обећање и на сваки начин престати нећу старати се споспешествовати к основању блаженства народу српском на вечна времена. Вами пак као старешинама и управитељима народа српског надлежи слогом — љубави сјединити се и општом снагом постарати се изагнати, из родитељског наследства, вашега врага вере

християнске и имена Христова. И тада, кад са оштим согласијем и јединодушијем овако учините, онда само, без сваке сумње, неће вам фалити ни сама Божја помоћ.

№ 1050.

2. Октобра 1809. год.

У логору под Силистром
Генерал од Инфантерије
књаз **Багратијон.**

Сад да наставимо опет с оног места у „Военном Сборнику“ где смо стали: Црни Ђорђе оптуживао је Родофиникина у свом писму на књаза Багратијона 1.) Да је он обрлаћавао неке из старешина и војеначалника то ласкатељним речма, то обећањем богатства и господства, то најпосле и раздавањем новца на њихово сопствено употребљење, и тиме узбуђивао у њима неповиновење и непослушност према властима и према самом њему. (Црноме Ђорђу) 2.) Он је опадао, даном му приликом, и код народа и код самог Црнога Ђорђа дејсвителне, постојане и најискреније синова отечества, ожесточавао народ противу њих и наговарајући Црнога Ђорђа да их из земље протера, или, да их поубија. „Он је све ово радио у договору са бившим нашим митрополитом Леонтијем, па приметивши у овом силну злобу противу нас и неограничено његово желање властвовати у Србији, он га је у прошлој 1808. години упутио да изиђе у народ под предлогом: ради обучавања народа, а у правој намери: да и он опорочава старешине пред неразумним простим људма; да их одвраћа од послушања њихових власти и да улева у њих злобу, мрзост и несогласије, што је поменути митрополит Леонтије и чинио. 3.) Црни Ђорђе оптуживао је како Родофиникина, тако и Леонтија и у тим: да су њих двојица препјатствовали да се у Србији заведе какав ред, а особито стајали су здраво на путу и интригирали против обучавања народа у вежбању војничком са оружјем, и противу заведења регуларне војске. Они су, средством својих најамника страшили

људе егзерциром као каковим злом, и прогонили су свакога, који се год усуђивао обучавати народ чему добром. Он је забрањивао нам да не купујемо потребе ратне с других места обећавајући да ће нам се такове доставити из наше војске. Он и Леонтија, пре него што је сам из Београда побегао у Панчево, отправио у Влашку јединствено за то, да овога, што пре, од предследовања уклони. И, 4.) Он је, у Београду будући, куповао лађе како за себе, тако и за друге, од којих је он дознао да су сагласни с њиме бегати, и бити невернима своме отечеству. Он је велике смутње у Београду правио, наговарао све советнике војеноначалнике, старешине и све житеље београдске да бегају, доказујући им и страшећи их као да су им Турци већ и у саме њихове авлије ушли, и принуђавао их је да оставе град београдски, један од најтврђих градова у Европи, како би тако олако могли посести покрштени и непокрштени Турци, наши пљенници, живећи у Београду, којих је (малог и великог, мушког и женског, старог и младог) до 500 душа налазило се, и да није врховни предводитељ сутрадан рано, пошто је Родофиникин ноћу побегао, у Београд приспео, јошт Бог зна шта се којешта не би у Београду догодило.« *

Све ово што су Совет и Карађорђе у овој тужби противу Родофиникина и Леонтија навели, совршена је и неоспорима истина. Ми смо очевици свега тога. И ми смо наше покретне кућевне ствари, у време наступљења извесних тадањих метежа у Београду, у лађу потоварили били, али нисмо је никако јошт у Немачку страну били пресалдумили, и седили смо обданице све једнако у нашим кућама до доласка Карађорђевог, 16. Августа, у Београд, а после овог дана све смо повратили из лађе у куће, и живили у Београду стално као и пре. Само о граду београдском није требало ништа говорити. Град беогрдски не само у ово време, него и пре овог и после овог вре-

* Овде нам, Дубровин, у примедби под бројем 73), каже: „Окончаније писма види у приложенију XV“. „Военный Сборникъ“ № 2 стр. 265.

мена сваки га је могао освојити које гођ има у освојењу његовом потребу, јер Срби за нужну и доста тачну одбрану његову где је требало, у најмању руку, 6000 момака регуларног гарнизона, и 200 топова добро уређених и са потпуним комплектом амуниције имати, управо ништа нису имали по недостатку нужних зато сресства. —

Будући да нам је Дубровин сресством овог „Военног Сборника“ из кога смо и ово све досад исписали, говорећи о горњој тужби српског Совета и Карађорђа на оном месту, где се говори како су, Родофиникин и митрополит Леонтије између осталог, противни били и завођењу егзерцира, и у Београду нешто мало регуларне војске, и свакога су, који је у тој намери правитељство српско потпомогао, само ако су могли гонили и прогонили, у примедби под бројем (72.) на страни 239., показао „да се тиме упомиње, о извесним у Србији званом“ капетан Илији новокрштеном као што управо тако и јесте, то држимо ради разјашњења ствари за нужно на овом месту и о том неколико речи проговорити.

Ми смо, у књизи V., описујући догађаје у трећој години српског војевања за ослобођење своје, о овом капетану Илији руском поручику новокрштеном говорили. После тога у VI. књизи, говорећи о доласку Родофиникинову у Србију, ми смо описали и какво је Родофиникин у Србији одношење између старешина у опште, и понаособ: одношење неке тројице четворице поглавара из првих лица, према врховној глави затекао. Ми смо од части и карактере, као и поступке тих поглавара, све поводом доласка Родофиникиновог у Србију, описали, па нисмо изоставили ни више поменутог капетана Илију новокрштеног, ма да он није спадао у ред српских поглавара. Ми смо тамо довољно о реченом капетану Илији говорили, и држимо, као што смо га ми у Србији познавали, да нисмо ништа сувише и неистинито о њему казали.

Он је, у колико су поњатија његова досезала, најискреније предан био за ствар српску, и свакога је не-

навидио о коме је имао уверење да, ма на који начин, подмеће камен претиканија напредовању Србије под управом Црнога Ђорђа и његовог правитељства. Између оваковихЪ, које је капетан Илија ненавидио, био је први и најславнији, као што он говораше „салони грек“ митрополит Леонтије. Овог је он тако жестоко презирао да се никад с њим ни састајао није. Овакав будући капетан Илија, и при том независимо живљећи и доста добро издржавајући се, он је код свију старешина, као и код свију советника врло добро приман, а од Карађорђа и уважаван био. Овако налазећи се према влади српској, и према људма који су ову владу сачињавали, наравно је, да би Родофиникин, по жељи његовој, од капетана Илије сваки дан могао дознавати шта се у чијем лонцу кува, да је нарав овога допуштала му, на штету опште ствари српске, услужљивим човеком, шпијоном бити, као што Родофиникин и сам признаје да је такове услужљиве људе имао. Мрзост дакле и презирање капетана Илије над митрополитом Леонтијем, и неочекивано оваково његово понашање према Родофиникину, породили су у овом непремениму намеру да он њега из Србије уклони; али будући да је требало уједно и осветити му се за мрзост на Леонтија и за нехтење бити подло услужљивим Родофиникину, то је овај последњи, у договору са Леонтијем, без да је ико у Србији шта знао, једним донесенијем својим оклеветао новокрштеног тако жестоко пред главнокомандујућим књазем Прозоровским, да га је овај позвао у главну квартиру, а из ове, без испита, без саслушања, суда и пута, по сили пуномоћија свога, послао у Сибир! А можда је Родофиникину и Леонтију противно било и завођење једног баталијона у Београду и регулаша, и обучавање и самих грађана Београдских у вежбању војничком, јер је било тада у Београду и неколико нишевачких Грка, који су волели само да шићаре него и да војују, па су ови, и Родофиникину и Леонтију, утицали се са жалбама. Отуд

и Дубровин у „Военном Сборнику“ за 1864. г. № 9. на стр. 16. каже: „житељи београдски бацили су се Родофиникину у заштиту, и молили га за помоћ“. А да је у овом завођењу регуларне војске, и у начину како треба и грађанство приучавати војничком вежбању, новокрштени најусрдније припомаго, о томе смо ми у књизи VII већ говорили.

Све је, чиме је Родофиникин опао и оклеветао пред главнокомандујућим капетана Илију, њиме измишљена лаж, изузимајући једино то, да је новокрштени од свију старешина српских добро приман и уважаван био, и да су га, због предадности његове за ствар Србије, по каткад, и у своја совештанија призивали. А кад га је главнокомандујући у Сибир оправио, и кад је тај глас и у Србију допрео, онда је уједно с тим гласом донешено и ово, т. ј. да је главнокомандујући новокрштеног зато тако жестоко осудио, што се он у Србији усудио и у духовна дела уплетати, што у Београду, док овај глас из главне квартире није стигао, никоме ни за једну длаку ништа није познато било, и зато се сваки у Србији и чудио једном таковом поступку.

Овако је пролазила и ствар српска по јединим донесенијама Родофиникиновим, који је, кад није могао успети да из Србије протера Младена, Милоја и Југовића, сад искалио адско срце своје над новокрштеним.*

Као што смо до сад видили, и као што ћемо и од сад даље видити како је Родофиникин главнокомандујућима у својим донесенијама Младена, Милоја и Југовића, а нарочито првога описивао, и представљао да је он у Србији „камен преткновења“ свему ненапредовању, о коме се он (Родофиникин) старао, и да он и Карађорђе, обладавши њиме, на штетне по народ поступке навраћао. Овоме само верујући и по овом поводећи се Дубровин, настављајући реч своју по мњенију његовом у „Сборнику“ каже: „Сва обвињавања над Родофини-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 9. стр. 14, 15 и 16.

кином, у писму Црнога Ђорђа, сама су собом показивала се да су, дело руку Младенових и његових једномишљеника, а међу тим они су и узроком и најбољим сведоцима били: да су унутрашњи непореци као и свагда постојали у Србији, и да су несогласија старешине и поглаваре народне, мрзошћу једнога на другог цепали, па да је и сад у Србији, кад су депутати при главној квартири налазили се, таково стање било, и то се је тиме откривало што је радња депутата при главној квартири од једне руке била, а поступак у тужби и писмима Карађорђевим од друге, и ово је само отуд проистицало што се Црни Ђорђе учинио орудијем недоброжелатељне Србији партаје, на челу које је Младен био. Депутати су казивали главнокомандујућему да су у Србији унутрашњи непореци прекраћени; они су исказали главнокомандујућем нужде и жељања народа српског садрж њиове прозбе предане главнокомандујућем са свим се мимоилазио с тужбом (наравно, против Родофиникина) Црнога Ђорђа. Књаз Багратијон одговарајући Карађорђу на писмо његово, и обећавајући послати помоћ Србији, он се, за достоверност тога његовог обећања позивао и на депутате, који су били у главној квартири, и који су се повратили у Малу Влашку, у Краљево, доказујући да су и они својим очима видили она приуготовљења, која се чине поради преласка руске војске преко Дунава у Србију „за заштиту и одбрану јединоверног нам народа српског“. Главнокомандујући у одговору своме казао је Црноме Ђорђу, да ће војска руска доћи у Србију, и да ће народ наново добити тиме удостоверење о расположењу и жељању руског Императора избавити народ од погибије, која му угрожава. Књаз Багратијон советовао је да старешине и поглавари народни буду јединодушни, и да, са дошавшом руском војском у Србију дејствују општом и сајединеном силом за поразити врага њиховог отечества. Он вељаше: „Ја сам уверен, да врховни вожд народа српског, којега за-

слуга и поднешени труди за ползу отечества, које непремено треба да буду напечатани у срцу сваког истиног родољубивог Србина, највише ће споспешествовати к достижењу тако благодетељне цељи. И тада ће само тим начином и поступком старешине и поглавари учинити се достојнима покровитељства Његовог Величества, и тада тек моћи ћеду они, при такој силној помоћи, надати се да ћеду у стању бити, једанпут за свагда, основати непоколебимо благоденствије њиховог отечества".

„Советујући Србе да једанпут прекрате међусобне нереде и несогласија, (али он никако није признавао да су свему томе виновници они, који су из Србије уз Родофиникина побегли, и они, који су у Србији заостали, као: Миленко и Јаков, већ је све једнако, по Родофиникину, све Младену, Милоју и Југовићу, који су Карађорђем преобладали, приписивао.) књаз Багратијон налазио је за нужно опет послати Родофиникина у Србију! Он је њему већ и заповедио био да и он, заједно са војском руском, у Србију отправи се. Он је, (занесен будући вером у Родофиникинова лажна донесенија, а нарочито сад изнуђеним у Краљеву писмом од Милана Обреновића и архимандрита Мелентија, као и преиначеном њиховом молбом, у коју је, такође сад у Краљеву, уведена и једна тачка као: да народ, између осталог, главнокомандујућег моли, да му Родофиникина, као његовог доброжељатеља опет у Србију пошље.) поставио у дужност овоме, (Родофиникину),да он убеди Србе да се они сагласе, при закључавању мирних уговора руских са Портом Отоманском, остати под покровитељством поданицима Портиним, и ако се они на то сагласе то онда да он изиште од народа српског уједно и тачке, које би Срби желили, ради свога обезбрижења на будућа времена, да уђу у трактат ако се дође до мирних наших преговора са Портом".

„Међу тим, предположења експедиција за у Србију журно се приуготовљавала. Генерал Исајев, који је наз-

начен да са војском иде у Србију у помоћ Србима, мислио је, кад у Србију пређе, започети своја дејствовања прво са освојењем Великог Острова (Алемара) и преко њега отворити највернији и најбеспечнији превоз преко Дунава у Србију; а после тога освојити Брзу Паланку, поправити у њој стара и оградити нова утврђења на спрам више упоменутом острову Алемаре, где ће и провоз отворити. После овог двога Исајев полагао је сајединити се са поречким командантом Миленком Стојковићем, и заједничком силом без сваког задржавања освојити Неготин, с том намером да би не допустити ни најмање времена видинскоме паши сабрати и укрепити његову војничку снагу; па после освојења Неготина, оставивши у њему нешто војске за осигурање леђа, отићи к Кладову, и ову тврђаву принудити да се преда. (Ми, по истином и правом реду држимо, да је Исајеву, у предположењама његовим требало да буде прво и најглавније, ако не пре а оно онда кад већ буде прешао са војском у Србију, да дође у сношеније са Карађорђем, али тога нема?!) Учинивши све више означено у предположенијама и пославши два баталијона војске у Београд (који су Фебруара месеца 1811. у Београд дошли.) Исајев је предполагао расположити се са својом војском уз Тимок, између Видина и Ниша, и с те и такове позиције дејствовати противу непријатеља саображавајући се са опстојатељствима и двизањем непријатељским. Но прелазак ове војске у Србију при свему томе што је све чинило (а не учинило и остало само у предполагању да се учини) да у Србију пређе опет зато није могла раније од Фебруара то прелажење предузети зато, што се пре поменутог месеца није могао надати, у случају недостатка хране за коње коју је, због рђавих путова врло тешко било преко Дунава за војску добијати, да ће моћи имати подножне паше ако не за све а оно бар за козачке коње.

„Желећи колико је могуће скорије овај прелазак руске војске за у Србију унапредити и ускорити, главно-

командујући је сам-собом отишао у Краљево, да на месту и из уста даде настављења Исајеву како ће све неопходимо нужне мере предузети за обеспечење успеха у преласку преко Дунава у Србију. Књаз Багратијон кад је у Краљево допао. он је затекао војску приуготовљену за прелазак преко Дунава. Војска је већ била сабрана, на опредељеним точкама, превозне лађе већ су биле готове и спремљене, (а где је књаза Прозоровског флотилија без које не може се војска, а нарочито: артиљерија и каваљерија, преко Дунава превозити?) двомесечна храна и за људе, војнике, и за марву већ је била свезена на обалу дунавску; а остало количество хлеба, и хране за марву, по причини чрезвичајно укварених путова, јошт није била стигла на своје место.

„При таком постојању дела, главнокомандујући држао могућим овај прелазак војске преко Дунава да се отпочне са наступањем првог дана марта месеца, и зато је заповедио Исајеву да уреди превоз чрез остров Алемаре, или ниже њега на таком месту, које он за удобније избере; али ако се превоз ниже острова нареди, онда, да ће му нужно бити један лажан превоз преко упоменутог острова бајаги отпочети, за то, да би тиме, обративши сву пажњу непријатеља на остров прави превоз ниже острова сигурније произвести могао.“

„Књаз Багратијон променио је план дејствовања генерала Исајева на овој страни Дунава, који је он за своје операције противу Турака у Србији начвртао био, и који смо ми мало више изложили, па му је заповедио да уместо првог освојења Брзе Паланке, завлада најпре Неготином; јер само тим завлађењем моћи ће се пресећи сношеније турске војске, расположене уздуж на горњем Дунаву, са градом Видином. А да ће се лако Неготином завладати моћи, па и она друга цељ постићи, даје нам надежду на велико растојање Неготина од обала дунавских. и превосходство наше војничке снаге над непријатељем, који је по тима местима расположен био

Треба се само утврдити у Неготину, па онда тек моћи ће се слободно почети мислити о сједињењу са Србима, јер би они тада слободан пут имали за присоједињење с нама и за содејствовање оппттом силом к очишћењу све тамошње обале дунавске од турске војске. Освојивши пак остров Алемаре и Брзу Паланку војничка неопходимост натерује ома за тим обрнути се к Кладову, јер овладања тим пунктом не би никако могуће било осигурати себи леђа, а и сами транспорти, који би довозили војсци потребе, могли би подвргавати се беспрестаној опасности и грабежу. Но при свему томе, књаз Багратијон забранио је јуришом освајати Кладово, јер је он држао да ће га освојити моћи и само строгом опсадом и прекраћењем снопенија са Видином, од куда је Кладово добијало све што му је потребно било. Главнокомандујући забранио је Исајеву пошиљати гарнизон у Београд, бојећи се тако рано почети разметати на млоге стране војску.

„Отправљајући овако Исајева да са војском преко Дунава на српску страну пређе, књаз Багратијон имао је да постигне две главне цељи, прва му је: кад се преведена у Србију наша војска сајединн са српском онда ће с једне стране удовлстворено бити главном жељању народа српског угледавши нашу војску и у својој земљи; а друга му је цељ била да поврати поверење српскога народа к Русији. Књаз Багратијон нимало није жалио за свима оним пожертвовањима, која су учињена била од стране Русије у ползу Срба, и он је готов био јошт и већа пожертвовања учинити, само кад би ова, бар од части, удовлетворила собственим нашим интересима. С таковим цељима он је и Родофиникина опет за у Србију да иде наредио, снабдевши га и граматом (прокламацијом) к српскоме народу, и препоручивши му да употреби сва средства к распрострањењу те грамате „како би се она учинила извесном у свему народу."

„2. марта, генерал Исајев спустио је лађе на воду и почео је превозити се на остров Алемаре пред очима непријатеља, који се с почетка био упротив ставио, а после се повукао у свој утврђени шанац. Превожење првих трију баталијона пешака, са принадлежећом к њима артиљеријом, било је неколико затруднително, али зато се опет сво одељење војске без труда превезло. 4. марта био је обседнут утврђени на овом острову непријатељски шанац, устројивши батерије почели су непријатеља из топова тући. Исајев нашао је на турском не велике ограђене ретрашаменте, и увидио беспрестано пошиљање на све стране по неколико њихових војника ради разгледања за непријатељским двизањем.

Генерал-мајор Исајев показавши вид као бајаги да хоће да се превезе преко Дунава овамо далеко више острова Алемара, и тим обративши вниманије непријатеља на ону страну куда је већ топове одвукао, ноћу 10. марта, не гледајући ни на сву осторожност Турака, ни на честа њихова по брегу дунавском утврђења, превезао је, мало више горњег врха острова, баталијон 6. јегерског полка, који заузевши њему назначену позицију, спустио је и друге лађе на онај горњи више поменути врх острова, где су се превезла још и друга три баталијона пешачка“. *

„У време превожења, кад су и она три баталијона били већ превезени на остров, непријатељ је са једном хиљадом војника ударио на наше баталијоне, но је картечом из топова и ватром из пушака принуђен био оступити и повући се у свој утврђени логор, који се налазио на нижњем врху острова. А генерал Исајев је

* Овде, истина не стоји три баталијона већ три полка, али ово није никако било, јер кад би ова три полка била, онда би, ако би се један полк састојао и из 1500. момака само, ова три полка састављала 4500 момака без оног првог баталијона и без козачког полка, друге кавалерије и артиљерије, а толико хиљада руске војске никад у Србију у помоћ Србима није дошло.

тада прешао на десну страну Дунава и са једним козачким полком упустио се терати траг непријатеља. И таким начином испунило се жељање књаза Багратијона, које се состојало у том, да Србима даде помоћ.“

Испунило се је жељање књаза Багратијона — вели Дубровин у „Сборнику“ — али та је помоћ требало да дође, ако не пре а оно бар у августу месецу ове године, а она је једва, на $8^1/_2$ месеци после, т. ј. у половини марта 1810. године дошла, пошто су Срби грдне и неповратиме штете, због несретних поступања књаза Прозоровског, принуђени били претрпити.

Испунила се жеља књаза Багратијона — каже Дубровин — али та жеља његова требало је да се одмах отпочела дејствително испуњавати како су се њему преставили српски депутати, Велисав Станојловић и Михаило Грујовић у почетку септембра месеца, а не да се расплињује за целих $7^1/_2$ месеци у размишљању и у претпостављању како ће се Србима помоћи. Јер да су Срби благовременије потпомогнути били, при свему томе што је Карађорђе због пропасти на Каменици принуђен био оставити и сва нова своја завојевања у Босни и у Старој Србији, и што су се Турци због тога окуражили били, опет би они и у Србији побеђени били, и тиме, победама са обадве стране, принуђени били молити Русију за мир онакав какав је ова последња желила, а који би у исто време и сјајну будућност Србији основати могао.

Поред свију до сад овде изложених лепих и слатких на хартији размишљавања, разлагања и претпостављања како ће се, може ли се и кад ће се Србима помоћи, књаз Багратијон, по неограниченој његовој вери у донесенија Родофиникинова, у којима је овај, Карађорђа и Младена беспрестанце оцрњавао, није пропустио графу Румњанцову, под 19. фебруаром 1810. године, између којечега другог, и о српској овако изразити се: „Ја се бојим, да ће дела српска при мирном нашем договарању

са Портом, особито „по упорству и невежеству" овог народа (а то ће рећи: поглавара,) велика затруднења причинити."

Наравно је да је књаз Багратијон и ово своје мишљење, саопштено њима о Србима графу Румњанцову, као што смо и мало више напоменули, поцрпио из донесенија Родофиникинових, али, по нашем позитивном знању, Срби, или њихова тадања влада не би не само упорствовала пристати на једно оваково стање Србије каково је она, непрекословном помоћу Русије, 1830. и 1833. године, задобила, него јошт једва, као озебли сунце, дочекали, при свему томе што је Карађорђе, да му је могућност допуштала, желио границе његове Србије јошт више размаћи, а тиме и једноплеменике своје, који су њему руке пружали, испод ига турског ослободити и придружити их к већ ослобођенима. И оваково виспрено жељање Карађорђево у интересу свега Христијанства, а нарочито Срба, који су под турским претешким јармом горко стењали, у место да буду похваљене и живо потпомогнуте, оне су, по донесенијама Родофиникиновим и књазем Прозоровским и другима после њега, за несмислене и грешне осуђене.

Ми смо, раније већ на стр........ споменули до какве се нискости, тако рећи: у пркос и најобичнијем разуму и самој најупитомљенијој природи, протежирајући Родофиникина, књаз Багратијон спустио. А та његова нискост састојала се у оном, да се Родофиникин, уз војску руску, која ће Србима у помоћ отићи, у Србију поврати и прочаја, као што смо ми на вишеспоменутом месту, а сад ћемо овде и форму, предписану књазем Багратијоном Родофиникину, по којој ће се он у Србију повратити, и радњу, каква му има у Србији бити, овде да изведемо заједно са прокламацијом књаза Багратијона на све Србе, и како и са овом прокламацијом Родофиникин има поступити.

У „Военом Сборнику“ за 1865. год. № 2. на страни 265, 266, 267, 268 и 269. У „приложенијама“ под 10. Фебруаром 1810. год. № 171. под XV. стоји овако:

„Препроводећи са овим мојим писмом вашему превосходитељству и копије су две депеше, које сам ја получио од государственог кенцлера као одговор на одношенија моја о настојећем положењу српских дела, и о претпримању мном мерах у смотрењу Србије.

По садржању ових депеша ја држим за нужно к испуњењу препоручити вам следујуће:

1.) Кад војска наша пређе преко Дунава и буде у Србији и ви с њом заједно тамо будете, постарајте се при згодној прилици у разговору са оним старешинама, о којима ви никакве сумње немате о привржености њиховој к Русији, (није ли ово јавна препорука Родофиникину да одма, како се поврати у Србију, странпутичити отпочне и да одмах раздор између старешина српских отпочне наново сејати? Где је врховни вожд народа српског? где ли је правитељствујушти Совет истога народа?) „дати им приличним образом почуствовати сву важност милосрђа и благовољења Његовог Императорског Величества к народу српском простирући се до тога, да, негледајући на неједнокритно обелодањено од неких њихових другова непостојанство њихово, состојеће се у изискавању другог, осим Русије, туђег покровитељства, Његово Величество, у тврдом у непоколебимом намерењу основати благополучије Србије, жертвује даже и крвљу храбре војске своје. Надати се је могуће, да ћеду тек благомислећи људи сад одржати врх у Србији, и да внушења овака њима учињена, кадра ћеду бити произвести најполезније за нас упечатљење у народу, кад овај последњи чује расуђења такових из уста сопствених својих старешина, и кад к томе јошт народ, у својој земљи, угледа силну војничко-руску помоћ.

2.) По доласку вашем у Србију, неопходимо нужно ће вам бити странпутичним начином рачунати, чрез по-

средство кога су с ким и на каквом основу производили се преговори са Аустријом, какав су успех ти преговори имали и на чему су остали, и о свему томе да мени дознања доставите. С неком веројатношћу држати се може да су известни Младен, Милоје и Југовић највише у том участвовали, и ако се ово у самом делу обистини, то тим више и силније ваља ће вам старање ваше напрегнути потспудним (скривеним) начином како би навели правитељство српско, да оно, као само, из сопственог побуђења, удали више поменуту тројицу на свагда од сваког уплива њиховог на дела Србије.

3.) Како правитељство српско има већ торжествено обећање, учињено му по височајшему налогу Његовог Императорског Величества изјављено му прошественикомъ мојим под 26. Априлом минувше године, да ће, при открићу са Портом Отоманском нових о миру преговора, цељ брижљивости врховног нашег пуномоћника состојати се у ослобођењу Србије једанпут за свагда од сваке зависимости од Порте Отоманске и о присвојењу Србији права, под покровитељством и са утврђењем Русије, уредити себи конштитуцију по сопственој својој жељи и вољи. И у таком случају ако се ова опстојатељства збуду, истребоваћете такође од Срба објашњење, каква они, при преговарању о миру желе у ползу свију имати постановљења, која с тим главним основом сједињена и умесна бити могу.

4.) А у сваком случају нужно ће бити и то да ваше превосходитељство узна и мене о том уведоми, какав су поименце плаћали Срби данак Порти до уздигнућа њиховог противу Турака, присовакупивши к томе јошт и мњеније ваше, на месном дознању основано, до каквог степена могао би се тај данак, који би Србија од сад у напредак, без отегоћења народа, Порти плаћати у стању била.

„С тога времена — писао је књаз Багратијон Србима, врховному вожду, правитељствујуштему Совету, архиман-

дритам (зато овима што владика није било) свештеницима, комендантам, војводама и прочима, под 18. Фебруаром № 164. кад је јединоверни нам и храбри народ српски нашао се у немогућности више преносити сва она мучења и сва она истезања, која је од тиранског прављенија турског трпио, Његово Величество государ мој, по урођеном милосрдију, услишао је глас мољења депутата српских и Императорском својом речју обећао му је и даровао високомонарше своје покровитељство.

„Народ српски није могао бити а да није и видио и у самом делу искусио, колико је озбиљна била наша брижљивост, у достављању му оне помоћи и оних пособија, која су њему преко нужна била за сопствену његову обрану, за невредимо његово сахрањење отеческог његовог насљедија, к заштити њихових жена, деце и имања и к поражењу непријатеља њиховог.

„Не може бити непознато сваком Србину, колико су пута врло знаменити транспорти артиљерије, разног рода оружја, војничке амуниције, у баруту, олову и прочем за војну потребитих из армије Његовог Величества у Србију достављано и колико је пута правитељство српско снабдевано било и знатним сумама новчаним на потпуњење истинитих потреба народних за достижење оне цељи, коју је он себи предначертао за основати себи благостања на вечна времена.

„У 1807. години, из уважења к молби депутата народа српског, послано је било једно одељење војске руске у помоћ Србима за одбрану њихову од напада Порте Отоманске. (Ово је било онда, кад је Миленко на Малајници, Мула-пашом видинским и Гушанац-Алијом, опседнут био; и ово одељење војске руске, под предвођењем генерал-мајора Исајева никако није дошло по молби депутата, премда је могуће да су и они о томе, главнокомандујућем Михељсону, говорили и умољавали га, већ је дошло поводом личних сношенија Карађорђевих са споменутим главнокомандујућим, који је јошт о јесени

1806. обећао Карађорђу војске у помоћ послати, па је сад, при поновљеној молби Карађорђевој случајем опсаде Миленкове, обећање своје и испунио.) А на основању примирја, које је у тој години између Русије и Порте закључено, то се одељење војске наше повратило на леву обалу Дунава, јер су, ходатајством руског двора, условија тога примирја портом распротрта била и на Србију, и правитељство је српско чрез то приобрело могућност, у теченију једне и пол године дана, за колико је времена и то примирје трајало, ползујући се унутрашњим силама и спокојством, приуготовити све, што му је за у будуће к начећу изнова војених дејствовања потребно било.

„Мој Государ Император никад и ниукаквом случају није сметао с памети судбину народа српског. Поводом тим и у прошлој је години, 1809., кад се рат између Русије и Порте наново отпочео, послати су у Србију из армије Његовог Величества нови транспорти артиљерије, оружја и других војничких за рат потреба. а осим тога и важне суме новаца. (Ово ништа није истина. У више споменутој години никаквих: ни транспорта артиљерије, ни оружја, ни друге потребе војничке за рат, нити какве важне суме новаца нису од стране Русије у Србију послани, разве ако књаз Багратијон не држи да су оно били транспорти артиљерије, што је Родофиникин са Петром Добрињцем пошиљући из Влашке Миленку које-какве бећаре, овима и по једну торбу барута на кркачу, да у Пореч однесу, упрћивао; и ако, исти главнокомандујући, не држи да су оно важне суме новаца што је Родофиникин 4000. дук. мимо знање правитељства Србије, Миленку у Пореч на „покупку хлеба“ послао, и што је, по тешкој накани , 1000. дук. депутату Михаилу Грујовићу предато да правитељству његовом однесе ради потребе општенародне, а не само Миленкове.)

„По стечају опстојатељства, а може бити и по предапредељењу нами неизвесне судбине, народ српски пре-

трпио од непријатеља његовог поражење, које се није могло предвидити, нити се у почетку његовом одвратити могло по причини далеког растојанија и препјатствија у промени већ створеног новог плана војевања. (Ми смо описали шта је Турцима дало могућност с онаком силом, изненадно, на Србију напасти, и онакав русвај учинити, па зато и држимо да није нужно и овде доказивати да је и ово довде, што је књаз Багратијон о поражењу Срба изрекао, само „жив ми Тодор, да се чини говор.“) А у послеству времена силна движенија и дејстовања моја против непријатеља на десној страни Дунава принудила су њега одвући силе своје од Србије и употребити их противу мене. И таким начином народ српски опет се је ослободио од силних нападенија турских.

„Негледајући на све то, ја сам непрегао све силе моје да испуним свету и непоколебиму вољу Мога Монарха, и по томе ја сам обратио брижљиво моје вниманије на садање положење народа српског, и упустио сам се са посланим мени од њега депутатима у потанко расуђеље о самим најбољим и највернијим способима за основање безопасности и блаженства Србије, а тако исто упустио сам се с реченим депутатима и у соображењ епредстојећих способа. (Ми смо видили, како је и о чему, књаз Багратијон са депутатима говорио, и то је све што је у Хирсову књаз Багратијон са реченим депутатима говорио, оснивало се на оном писму, које је Родофиникин у Краљеву од депутата, на име своје, измолио, и на оној молби депутата, која је, под притиском Родофиникиновим, такође у Краљеву, сачињена. Да оног писма датог од депутатата Родофиникину није било, да је молба њиова она, коју су они из Србије, за главнокомандујућег, на основу истинити и правих закључења скупштинских сачињена, понели, да су депутати од сваког утицаја Родофиникиновог и његових другара слободни бити могли, и да, најпосле, није онако главнокомандујући слепо Родофиникиновим донесенијама веровао и за њега се заступао,

онда би са свим другчији разговори и договори главнокомандујућег са депутатима морали бити, и онда би се тек право закључење донети могло, да ли су речени депутати задовољни се у Краљево потвратили.* Јер главнокомандујући је све, само по знању поцрпљеном из донесенија Родофиникинових, о Србији, са честопоменутим депутатима, говорио.) „У следству таковых мојих усиљавања и расуђавања, ја пошиљем сад силни и млого значећи корпус руске војске на десну страну Дунава у Србију, да укупно са храбрим војинством српским дејствује на поражењу непријатеља Србије и таким начином да се оснује обеспечење и благоденствије тога јединоплеменог нам народа. Командовање над овим корпусом војске предао сам ја генерал-мајору Исајеву, као војнику, који је већ у млогим случајевима показао храброст и искуство своје, који је и пре био са војском у Србији те и српске војске водио к одељењу и к одржању победе над непријатељем и који по томе самоме заслужује и љубав и поверење народа.

„Удовлетворивши таким образом у потпуној мери најглавнијем ходатајству верховнаго вожда, правитељствујуштег Совета и депутата народа српског, ја остајем с правом очекивати, да ће Срби, начињући од најстаријега те до најмлађега, са свом ревношћу постарати се показати благодарност и непоколебиму и постојану преданост Његовом Императорском Величесву августејшему покровитељу Србије, за такав одлични довод отеческе његове брижљивости о благоденствију тога народа.

„Сад је наступило време, у ком треба сва војска српска, одушевљена будући вером и љубавију к отечеству своме, да се наоружа и духом и храбрости и да се једномислено сједини са непобедимом војском руском на поражење гордог тирана Србије и к утврђењу њеног благоденства, које до сада и потоци крви српске прио-

* Ми ћемо видити скоро како су се депутати задовољни у Краљево повратили.

брести нису били кадри. Ја ово иштем од вас именем онога великог Монарха, који жертвује крв храбре своје војске, не за личне какве своје интересе или за сопствена завојевања, но једино за благо јединоверногa нама народа српског. А за достижење ове велике цељи, непремено је потребно да војска српска у свима војничким противу Турака предузећима следује руковођењу и постављенијама генерал-мајора Исајева, који ће знати оно уредити на најбољи и на најудобнији начин к победи над непријатељем.

„Сад се обраћам к народу српском. Браћо наша, храбри војини руски долазе к вама за заштиту вашу и за успокојење ваше. Примите их као браћу и јединодушно с њима заједно поражавајте врага вашег. Војска руска снабдевена је са свима потребама; но и опет зато може се догодити да јој што од ових потреба, које са собом има, недостане, као н. пр. продовољство у сену, фуражи, а најпосле може се догодити да и хлеба јој недостане, које је све, поводом одаљености наших магацина, врло тешко тамо скоро доставити, помажите јој у том од свега срца, свима силама и способима вашим, јер то помагање нећете чинити њој него себи, да би тако свагда саједињеним силама основати могли блаженство ваше.

„Заслуге врховног вожда народа српског, отечеству своме њиме учињене, труди његови шестогодишњи за благо Срба њим поднешена, и пожертвовања њим до сад принешена удостоверавају мене заблаговремено, да ће он и у овом решитељном случају, прилагајући труде к трудима, устогубити и усрдност и ревност, за увенчати оне трудове његове успесима, који ћеду њему принети славу, а отечеству његовом врховно блаженство.

„Пастири духовни, такође држим да нећеду пренебрегнути благим својим советима и обучавањем узбудити и поострити народ к јединодушном с руском војском дејствовању на заштиту православне вере, и деце њи-

хове, коју иго тирана угњетава, и за прослављење имена християнског.

„А команданти војске и све старешине, одбацивши сва лична и побочна уважења, уздам се да ћеду напрегнути сва своја усиљавања, како ће послужити примером свему народу српском у согласном и јединомисленом напрезању сила општих, за постижење оне велике преднамерне цељи, јер сад је баш настала минута, која ће, ако буду дејствовања свију и свакога управљена к тој јединој цељи, кадра бити решити судбу Србије.

„Ја нисам изоставио учинити надлежна расположења, да се и војски српској потребна количина војничке амуниције достави. И тако удовлетворавају у свему, колико је више могуће, молби и искању представљеног мени од бивших при мени депутата народа српског, ја заједно са корпусом војске пошиљем такође у Србију и г. дејствителног статског советника Родофиникина, са свима и пре при њему бившим чиновницима, снабдевши га са свима нужним настављенијама, по којима ће он управљати, и по којима ће добрим советима и нужним пособијем потпомагати како правитељство, тако и народ српски. (Ако су му оно настављенија, што су му у горњем предписанију исказана, онда ће он са онаким добрим советима и правитељству и народу српском у помоћ притицати, а кад са онакима советима Родофиникин притицао буде, онда се, без околишења, јасно знати може шта се хоће, и то све, по Дубровиновој предузетој системи „не мешања у унутрашње управљеније Србије.“)

„Ја не сумњам, да ћеду и старешине и народ, к г. Родофиникину то поверење, које полза самог народа српског од њега изискује имати као к једном чиновнику упуномоћеном и повереном од самог Государја Императора.

„У прочем, ја нећу изоставити и од сад унапредак, у могућим срести се нуждама и потребама народним, имати онако исто старање, каково сам и до сад имао.“

Родофиникин, сад, у марту месецу, није у Србију са Исајевим и руском војском дошао. Узрок је томе или што се он нешто поболео био, или, што се знало да и Исајев неће за овај пар дуго моћи у Србији остати, по причини доласка новог главнокомандујућег, који ће јамачно и план операције кнеза Багратиона променити, па можда и Исајева из Србије у Малу Влашку, на његову свагдашњу позицију, повратити, као што је тако и учињено; и по овоме изостати је морало и удејствовање оног, мало више наведеног, претписанија, које је кнез Багратијон Родофиникину дао. А прокламација, или је послана или киме донешена, еле она је дошла у Србију.

ПРИЛОЗИ И ЦИТАТИ

Високопреосвјаштењејши и особито високодостојњејши Господине всемилостивејши Митрополите и сва проча Господо и браћо Церногорци, здравствујте о Христе на многаја љета.

Вами је добро познато да ми веће неколико година с Турком ратујемо, и Турке из наши неколико предела с помоћу божију (тако) истребили јесмо, и ево веће година дана испуни се, како ми премирје с Турком имадосмо и то по заповести цара росискаго. Што до сад у премирју бисмо и то с великом муком до саде претрписмо, и сада, слава Богу, војну с Турцима на ново почесмо са Москова заједно. И Москови веће ево три дана како на Острову преко Дунава амо к нами с великом силом прелазе. Такођер и ми смо нашу војску из дубине на границе расположили и врло лепо с топови и са џебаном задовољно осигурали јесмо, и прваго априла текуштаго года, хоћемо на непријатеља ударити на све стране за ослободити нашу браћу, која под Турком находи се у великој муци; са свим околним народом договор утврдили јесмо и са џебаном у садашњем бившем примирју доста и потпунили јесмо, и како ми на непријатеља ударимо и преко наше досадашње границе преступимо тако ће и они сви на Турке са великом силом сложно подићи се и с нами у слоги бити хоћеју.

Того ради и вами препоручујемо да бисте и ви љубов милосердно к роду хришћанскоме показали и на непријатеље ударили и у напредак амо к нами поступили, и сву браћу хришћанску возбудили и на непријатеља некрштеног сви сложно да ударимо са сви страна; еда би преблаги спаситељ нас помиловао за истребити из наше праотеческе державе агарјанску силу проклету; и ми у име Бога радимо да који час пре на воду Тару и ту какогод да бисмо се с вами састали. Того ради

похитите и ви колико год могућни јесте и ваше храбре витезове потисните, који се и до сад противо непријатеља храбро показивали јесу и своје отечество бранили јесу.

Које вас особито молим по примљењу овог нашег писанија по истим посланику да бисте нам одговор писмено послали, и за свашто нам обзнанили. Остајем добри желатељ

у Београду 30. марта 1809.*

(М.П.) **Карађорђе Патровић**
врх. срв. комендат

* По белешци на истом писму, примљено је на Цетињу 21. априла исте године.

Ваше превосходитељство,
Милостиви господине мој!

Много сам ишчекивао одговор вашега Господства на оно писмо што сам ви писао заједно с Господином архимандритом Спиридоном, и тако не получисмо ни ми ни он, не знамо што може бити, и ево сад разумесмо од ваши неки Брђана и Морачана да сте примили писма, а оне људе ми јоште нисмо видели; а ми смо одма почели, како сам ви писао, и слава Богу освојили смо до Васојевића, који граничу са Брђанима; а чули сте како смо пашу пећског разбили и сојединили се са Васојевићима и ево дођоше и ваши неки Морачани и Брђани који ишту помоћи; ама ја без вашега писма не знам што чиаити, него ја ћу са Божјом помоћу трудити се и јоште идемо све напред. А сада ви ето шаљемо мензула и пошта и пишемо ви, тако исто и Господин архимандрит Спиридон, који се находи заједно с нама при свакоме догађају. Толико чекамо ваше одговоре на прво писмо и на последње то јесте садање, а све сте разумели колико желимо добро народу нашему серпскому и колико би рад да се сојединимо. Ево ја ћу с помоћу Божијом доћи до Таре и ви ако желите ударите одозгор; толико молићу вас што прије, да не губимо време срећно, ако што мислите, сада је срећа, да не пропуштамо за Бога. А писаће ви и господин Архимандрит и остајем с великом радостију чекајући ваш одговор с високопочитанијем и преданостију слуга покорњејши

у Сеници маја 30. 1809 года*

Кара Георгије Петровић
верховни предводитељ Народа Серпског.

* По белешци на истом писму, примљено је на Цетињу 6. јунија исте године.

Јего Вашему Високопревосходитељству, Високопреосвсјашчењејши и Високодостојњејши всеја Черној Гори, Скендерији, Зентски и Приморски и милостивејши Господин Митрополит Петар Петровићу

Ја велику срећу и возрадованије јучер имао јесам 14. овога числа Ваше к мени одслатоје писмо од 21. августа примио јесам од мојега војводе Раке Левајца и од Антонија Симуновића и од храброга војводе Гаврила Шибалије, које сам у великој бриги и у смуштенију, а Ваше ме писмо возрадовало, када сам разумео да сте са неколико војске дошли противо крепости Никшића, и да сте га у такову слабост с помоћу

божјом привели, у каковој јоште никада није био; на које Вама благодарим на Вашој трудби, које сте Ви обустаљали Турке од скендериске државе Герцеговске и Албанске на себе, да не би дејствовали на нашу војску, куде су позвати били, и нисте могли даље у напредак ступити, што од нас никакова писма получили нисте; зато молим да нам опростите али то наша погрешка није, веће јавићемо вама до кога је све, који су душмани Србији и народу серпскому, које од почетка јављам вама. Како смо примили заповест од Господина генерала Родофиникина, да расположимо наше војске на све стране у прстиво Турака, тако ја јесам ома расписао свуда на границе војводам, да таки сваки своју војску употребе и да поступе на Турке дејствовати, које смо у исто време и вама писали, а нама је казао господин Родофиникин, да је русиска војска била прешла за Дунај и Бугарију и поступила дејствовати противо Турака. Кад је то он нама казао, они још ни помислили нису да шњинима војскама за Дунај у Бугарију ступати, а мене је заповедио, да ја пођем с војском у Ерцеговину, и да се с вама састанем и сојединим; тако ја јесам с радостију у Сеницу изашао и Турке испредавао и растерао и пашу пећског јесмо разбили у зовому месту Суводол и после јесмо се на Пазар обратили, и јесмо сву варош до града попалили, само у граду неколико кућица шта је остало, и за 7 дана и њега би предали, али од друге стране од Ниша које сва сила од Стамбола и Анадола и од Урумелије јесте дошла, и на један наш логор сва сила турска ударила, и са свим јесте они наш логор укорењен. За 2000 момака је било и све изгинуло онде а Турака је погинуло више од 10.000, у тому наша војска од Ниша морала је натраг уступити на стару границу у Делиград; и то како смо ми били с војском на Сеници и на Пазару, наши душмани који су били, јесу нас Турком продали, само да се с вама не сојединимо; а то је генерал Родофиникин и наш владика Леонтије и фелдмашер Прозоровски, које јавно јесте веће, узели су од Турака 7 милијона дуката за ову земљу, и они нису хоћели са њиним војскама на Турке ударити, докле годе сва сила турска на нас навали и Делиград опколише и 7 недеља непрестано бише топовима и кумбарама, које неописано, ватра од кумбара трајала непрестано и дању и ноћу, које нам доказују сами Турци, да су 30.000 сами кумбара бацили, кроме топова, и то ништа досадити не кнаше, него копајући кроза земљу дођоше до шанца, које из руке камењем јесу се били, и наша војска онда пренуждена морала је из града изићи, и сав окрут, муницију, топове оставити. У тому несрећа се случи, како онај шанац Турци освојише таки се народ побуни и устраши, и Турци ударише широм низ Мораву, и неколико нахија наших узеше: Ресаву и Пожаревачку и Параћинску и Ражањску, Крушевачку, Алексиначку, Бањску и Црноречку, то су Турци нам одузели, али робља нису ватили млого, него све је у Цесарију, које у планине побегло, али стоку су млогу отерали, сено, жито, домове попалили. И наши непријатељи, како се овамо овако случило, а они по вилајету и по Београду узели палити без ватре, које сам генерал лађе куповао из Цесарије и народу говорио: Бежите шта чекате? Ето турска сила иде. Шта чувате Београд? Ваш град није ни био, него царски. И било је за 100.000 душа прешло у Цесарију и ми овамо ватамо позицију Моравом, недамо Турком Мораву прећи, а не знамо шта се по вилајету ради. Када сам разумео, да они тако пале, по вилајету, а ја како сам

то разумео, да они тако раде, јесам таки у вилајет изишао и у Београд отишао и ту сву буну јесам утишао и народ сав јесам натраг повратио и ослободио; а они наши душмани како тако урадише, таки побегоше у Цесарију и нас издадоше. Али, фала господу Богу, од сви страна други, од Крушевца планином Голијом, пак испод Јавора и Поникве до Вишеграда до Дрине; низ Дрину до Саве воде, туде су наше војске на граници и све крепко стоје; а и од овога краја, фала Богу, добро смо позицију Моравом водом уватили, и задовољно војске на свакоме броду употребили јесмо, и сваки дан у ону страну момци прелазе и по 10 и по 20 глава момци вазда доносе, и 9. Сепгемврија јесам сам собом узео 2.000 коњаника, и прешао сам у Ресаву и код Манасије Турке удесимо и побијемо се, и, фала Богу, наш мејдан добисмо, за 200 глава оцекосмо и 30 живи уфатисмо, и 40 кола са биволи јесмо отели, и сваки дан се надамо, да ће ови Турци побећи натраг али још једанпут оћеју се с нама ударити; али ми смо се добро укрепили да и дочекамо. У том смуштенију нисам могао вама одговорити, зашто ми је писао Родофиникин, да причекам дан два, да вам не пишем, будући да је он курира послао фелтмашеру пак очекивао известије од њине стране; пак како добије да Вам отпишемо, а од тога ништа није било, само је нас варао да Вам не пишемо. Такав нам је пријатељ био и од нас утекао, и премамио ми *најбољег војеводу Петра Тодоровића* (Добрињца) и са собом одвео, да себе може опрати. У исти сат дође ми писмо од наши депутата, који јесу код господина фелтмашера у Галацу, и пишу да је фелтмашер Прозоровски умрео 9. Августа, а није умрео од своје смрти, него се отровао, будући да је веће и Русија разумела шта су од Србије радили, и како су нас продали за 7 милијона дуката и те новце јесу на четири ортака поделили. На место Прозоровског јесте наш покровитељ Цар Александар послао за главнокомандујуштаго свеја армије господина књаза Петра Јовановича Багратијона, и како је он дошао сва се војска русиска обрадовала, и сви проклињу књаза Прозоровског. И како је ови нови књаз дошао, таки је са свом војском преко Дунава у Бугарију прешао и 40 сати у напредак ступио и 7 крепости од Турака што су одузели, и 18. Августа јесте један град предао и у њему 500 Турака, зовоми Мачон, Исмајил и Ибрајил стоји у муасери, који јесу готови и не и предати. И пишу да је веома ови господин фелтмашер нови добар и љубитељ народа серпскаго и обећавао се у свачему нама помагати и војске помоћи дати и нама послати; и каже да ће сву зиму војну непрестано водити и неће седети. У тому може Бог дати, те ћемо опет наше војске тамо обратити, али и мене видећи да ову годину нећемо доспети, а каде буде срећа да тамо ступимо, таки оћу Вами послати војводу Раку Левајца и писмо наше, и за исто мотрићемо добро, када пођемо, да не би кад сад што је; али проклети да су наши душмани, који с нама овако уредише; али ми смо све нашуму покровитељу Императору Цару Александру у писму наложили и послали, које се надају скоро ответ и помоћ од Русије војске (добити) и сада полази господин Архимандрит Филиповић у Русију, које може бити да ће он и усмено Императору показати за ове случаје, што се догодило од Србије; а нама видећи да је и Цесарији упротиво када би се ми с вама сојединили, а Грци највише овако говоре: Сад Срби да се сојединe с Црногорцима они ће таки владику Црногорског краљем поставити, пак таки оћеду и

другим царству упротиво бити; него да учинимо да се не сојединие, и тако сад учинише; али ја мислим да наш покровитељ неће нас у овакому смуштенију оставити, а они који су нас изневериди, они су и Русији неверни били, како су нама зло чинили тако су и Русији. Али, фала господу Богу и његовоме дару, он ће нама помоћник и заштититељ бити и молим Вас покорно, немојте што (да) замерите: печатом мојим потврдио нисам. Овако се тревило: јесам оставио печат у логору код мојег писара, а ја сам дошао до куће да којекаква посла друга совршим, а џебане да отпратим, у том мислио сам одма таки натраг у логор полазити, зато нисам са собом печат понео, него сам само са једним писаром до куће дошао; а за стајање није, него отправљам Гаврила војводу, да га не застану зла времена, пак не може проћи од воде, а да Бог да, да се ми једанпут сојединимо, у нас џебане доста има и за свашто друго служићемо.

С којим остају с високим почитанијем и преданостију Вашега Високопреосвјаштенства и Превосходитељства Милостивејшаго Господарја слуга покорни

у Тополи 16. сентеврија 1809. года.
№ 339.

Черни Георгије Петровић
ВЕРХОВНИ ПРЕДВОДИТЕЉ НАРОДА СЕРПСКАГО

КЊИГА IX.

Павле Поповић члан Совета, који је прошле године одређен и спремљен био, да иде у Влашку к главнокомандујућем, а оданде ако нужно буде и у Петербург к Императору Александру, да за помоћ моли; казивао је, како је прошле године Карађорђе, дошавши на сусрет кнезу Сими Марковићу у овога село Борак, и сјашивши с коња, одмах на земљу стропоштао се и силни јед бљувати отпочео. Ово болно стање Карађорђево јасно нам показује, каква је туга срце и душу његову тада обузимала, и у каквим је силним напрезањима налазио се, које је тек само он једини преодолети и надвладати могао. Карађорђе је двогубу тугу имао. Он је тужио за оним дичним успесима својим, и за бившом ослобођеном браћом својом у пределима тако назване „Старе Србије и Босне", које је оставити морао. Он је не само за ово, него је и за оно тужио и страховао, што је својом и народњом петогодишњом муком и крвавим трудом подигао и већ ослободио. Ову горку тугу разблажио је Карађорђу старац Доситије својим одговором и советом. Иван Југовић (казивао ми је Младен у Бесарабији у Хотину), говорио је тада: „ето како Руси помажу једноверној и једноплеменој браћи. Ја вас нисам одвраћао од Руса, јер је у интересу нашем стајало, да се њих држимо и њима за помоћ да се обраћамо и да од њих помогнути будемо; али сам вам свакад од оног дана, кад сам ја с Русима у Влашкој био, с њима говорио и у Србију повратио се, советовао: да будете према њима

на опазу, да будете осторожни и при самом примању њихове помоћи, и да свакад и то с највећом учтивошћу према њима ни најмање непретварајући се, строго на свој интерес пазите.« При овој више поменутој туги, Карађерђе није био изгубио присуствије духа. Он је увидио, да је Турцима, његовим наредбама, препречен прелазак на леву страну Мораве, а тим самим препречен им је пут к освојењу Смедерева и Београда, којима су они тежили. Он је увидио, да се и хладна јесен приближава, кад Турци, јошт к томе неприпремни будући, под ведрим небом опстати и рат преко зиме продужити неће моћи. Увидио је он напослетку и то: да се Турци, поводом већ учињеног преласка руског преко Дунава у Бугарску, почињу повлачити и сами остављати сва она места и позиције с десне стране Мораве, које су до конца месеца септембра заузели били. Све је ово с једне стране храбрило и помало обезбрижавало Карађорђа, али он није могао у исто време непомишљати, да се овака несрећа, а можда јошт и гора, и до године догодити неће; па страшећи се онаких одговора, какве је од књаза Прозоровског примао, кад га је за помоћ молио, јамачно по совету неких из Далмације Срба, који су се у оно доба у Београду по делу трговине и иначе налазили, он се је у само оно време, кад је из Борка са Павлом Поповићем у Београд дошао био, писмено обратио и Наполеону Бонапарти за помоћ, предајући и себе и народ у његово млогомогуће покровитељство; и ово је узрок био изостанку Павла Поповића од одређеног му пута.

Прво отварање сношенија свога са Наполеоном и његовим тадањим министером иностраних дела, отпочео је Карађорђе 16. августа прошавше 1809. године чрез некога Рада Вучинића, који је снабдевен био као пуномоћник народа српског и пуномоћијем даним му од Карађорђа и Совета народњег. Друго прошеније на име Наполеона, послао је Карађорђе у декембру исте 1809.

године по Николи Скуљевићу. Обојица ова и Раде Вучинић, који је сталним пуномоћником био и Никола Скуљевић, родом су из Далмације из приморја јадранског, чисти православни Срби, којима је срећа сународника својих здраво на срцу лежала.

Наполеон је тада заузимао сву Далмацију, и сам Беч освајао и освојио га био, као што се то и иначе зна и као што ће се то видити и из хартија сношенија Карађорђевих и из дејанија и самог пуномоћника српског Рада Вучинића, који је и у Паризу, у качеству пуномоћника српског, до фебруара месеца 1813. године већ неумесно и сасвим бесполезно пребивао. Ја ћу од овог сношенија Карађорђевог с Наполеоном и његовим правитељством, као и од дејанија пуномоћникових Рада Вучинића, хартије, које су ми до руке дошле, на крају ове књиге приложити.

Карађорђе ступивши у више описано сношеније са Наполеоном и замоливши га за његово покровитељство и помоћ, није прекидао своја сношенија и са Русима, као што смо и из малопређашњег теченија дела видили, и као што ћемо се и из даљег тока ствари о томе јошт више уверити. Јесу ли Руси дознавали о овом Карађорђевом сношенију са Наполеоном? то не знам, али бар зна се то, да никад му о том' ништа пребацили нису, осим ако се то извести може из писма књаза Багратијона, које сам ја у предишавшој књиги овог преповедања навео, у коме он каже: „Сображая всѣ сіи обстоятелства съ описаніями, какія я нахожу въ дѣлахъ о состояніи народа сербскаго, о воинской силѣ онаго и о разнахъ произшествіяхъ со времени новаго начатія воина, я долженъ непремѣнно полагатъ „*что тайные враги народа сербскаго нанесшіе вму таковую пагубу, находятся между симъ и посреди онаго*“. О овом целом писму књаза Багратијона, ја сам истина пространо на своме месту реч имао, но опет зато држим да неће излишно бити и овде нарочито што се тиче више по-

менутог навода, коју пробеседити реч. Више поменути навод књаза Багратијона, као што сам и пре казао, никако нити је у ономе моменту, кад је он више поменуто писмо писао, постојати могао, нити су какви тајни врази, који су се тада у средини народа налазили, могли нарочито желити, да се онакова пагуба која је пропашћу Каменичком нанешена, учини. Ми смо видили шта је Карађорђа навело, да уласком својим прошле године у Босну и у Стару Србију давнашње своје жеље и намере оствари, а друкчије није ни могао по позиву књаза Прозоровског, у самоме почетку 1809. године, наново рат противу Турака отпочети, јер кад би са војскама својима изашао само на дотадање границе својих освојења, то се не би никако назвати могло, да је он отпочео рат, него да се само у стање одбранително стављa на случај, ако би Турцима угодно било нови рат противу Срба отпочети. Ја сам казао а и само се собом даје увидити, да је и главнокомандујући књаз Прозоровски, не бојећи се да ће му аустријска војска иза леђа доћи онда, кад Наполеон улази и осваја Беч, како је и Карађорђу преко Родофиникина дао на знање, да се примирје прекида и да се има изнова отпочети рат; одмах преко Дунава у Бугарску прешао; али он то није учинио, а да је и он у уречено време прешао с војском преко Дунава, као што је и Карађорђе прешавши преко границе Србије, ударио на Босну и Стару Србију и Турке тамо жестоко потукао и заплашио, и у овим пределима већу част земље и градова освојио; онда не би никакви тајни врази, не само у Србији пагубу нанели него би се јошт, и тек тако само постигла она велика и полезна, како за Русију, тако и за Србију цељ, коју је Император Александер у свима својима ручним писмима, рескриптима и војног министера налозима, књазу Прозоровском пред очи стављао. Да је било каквих тајних врагова „посреди Серба“, ови врагови јемачно би Карађорђа од онаковог његовог предузимања одвра-

ћали, тим пре, што је свима у Србији познато било, да се је примирје између Руса и Турака прекинуло, да су од тог примирја и Срби разрешени, да ће и књаз Прозоровски са војском с раним пролећем преко Дунава прећи и на Турке ударати почети; јер велим, ако су какви врази посреди народа и међу њима били, никако тим вразима: успеси ни руски, а јошт млого мање српски, у рачун не би могли ићи. Али је књаз Багратијон овај свој навод поцрпио из Родофиникиновог правдања и казивања, која су потврђена била и од свију оних који су с Родофиникином из Србије побегли; и ти врази, кад је он ово писмо Карађорђу и Совету писао, били су пред њим. А да су ти исти тајни врази били, сведочи јасно то, што су они у најкритичнијем часу и времену из отечества као издајице побегли, и што су лажна Родофиникинова правдања, главнокомандујућему потврђивали.

Зашто књаз Багратијон поименце, Карађорђу и Совету не показа те тајне враге? чега се је бојао и од чега се је устручавао одкрити их?

Ја сам већ објавио прави и јединствени узрок пропасти каменичке.

Император Александер, кад је књаз Прозоровски умро, заповедио је, те је сва Молдавско-влашка руска армија три дана за Прозоровским, „трауер“ носила, а Срби га и данас због њега носе, и неће га престати носити, докле им год кула више Ниша, од српских на Каменици павших глава сазидана, напомињала буде пропаст каменичку, која је за собом непремено довукла и ону конечну пропаст целе Србије у 1813 години.

Император Наполеон јамачно је знао, да је Карађорђе у исто време у сношенијама и са Русијом заостао, и због тога је, ако икаквих других политичких узрока није било, Француска оклевала, својски и отворено руку покровитељне помоћи Србима пружити, и у том је правитељство Императора Наполеона поред свију настојавања

пуномоћника српског Рада Вучинића, под разним изговорима, па најпосле и због једне религије с Русима о истином предању Срба у француско покровитељство, подозревало и сумњало, као што о овом последњем уверити нас може и меморандум више поменутог српског пуномоћника, предани Императору Наполеону у Паризу под 20. Фебруаром 1813. године.

Ово је био само празан изговор, други су узроци важнији, који с религијом никаква посла немају, већ дубоко у интересе политике државне засецају, били, што је Император Наполеон, три године ствар српску провлачио и пуномоћника српскога вортао. Како је Русија одустала од континенталне системе, у коју је Тилзитским миром увучена била, Наполеон је одмах, не само смислио, него се јошт и живо спремати почео, да на Русију нападне, па у оваком догађају, он је и на союз с Портом рачунао, а овај союз с Портом, и покровитељство и помоћ Србима, у једно време, никако нису могли у овој политики ни бити ни опстати.

И Карађорђе је од своје стране, с великом сумњом упустио се у ово сношеније са Француском. Он је више држао, да Француска неће хтети Србе у своје покровитељство узети као један народ, који ни племеном ни религијом није њојзи сродан, па зато он (Карађорђе), Младен и Југовић, Мијаило Југовић и јошт двојица-тројица советника, који су за ово одношење Карађорђево с Наполеоном знали, нису хтели ником другом ни саопштавати. Али да је Император Наполеон, увређеним и готово до саме конечне пропасти доведеним Србима, одмах и то својски своју руку живе помоћи пружио, ја бар имам узрока веровати, да би Срби, поред свега што их језик крв и вера с Русима веже, врло здраво и истинито Француској привржени показали се и благодарни били.

Каменичка пропаст, као што је и у предишавшој књиги описано, устима народа приписана је била Милоју. Сви очевици те пропасти, а по њима и сав други народ,

изнели су на глас, да је Милоје поткупљен од Турака, на Каменицу издају учинио. Повод ове издаје изведен је отуд што Милоје са својом командом није хтео Ресавцима у шанцу каменичком, кад су Турци почели на њих јуришивати, у помоћ притећи. И дејствително у овоме и јесте Милојева кривица. Он је дужан био умореним Ресавцима, са својом одморном војском у помоћ притећи, па макар заједно са онима и пострадао. Али Милоје што није то учинио, није зато, што је од Турака поткупљен, него што за оваково једно ратовање, није способан био, и што није имао оне куражи, којом је умео Петар Добрињац владати, и која је природно Хајдук-Вељку и другим неким војводама својствена била. Но како му драго, као што смо видили, Милоје је све главом својом платио.

При свима пак ваше описаним несрећним догађајима у прошлој години, који су биће и опстанак Србије из темеља здраво потресли, и из којих се јасно увидило, да је одржање и сушествовање Србије, представницима Русије само тек узгредна ствар била; опет зато Карађорђе са свим народом, ограничен простодушијем и симпатијом јединоплемства и религијом, није хтео одступити од своје преданости према Русима и од уверења: да ће се више кратно изјављена му обећања Императора Александра испунити. У том уверењу будући, како је увидио прошле 1809. год. да се Турци из граница Србије повлаче, принуђени на то преласком руске војске преко Дунава под главном командом књаза Багратијона, одмах на концу Септембра месеца, сазове Карађорђе сопственим расписом својим све старешине у Асанпашину-Паланку на скупштину, да се, као што сам и у предишавшој књиги казао, посаветују и договоре о томе, шта им треба чинити и какве мере предузети, како би себе обезбедили, да их не би и у овој, као у прошлој 1809. години, несрећа каменичка постигла.

На овој скупштини, осим осуђивања Милоја, било је јаке повике и на Младена, али је све ово сама граја

била; а и Младена тада ни на скупштини ни у Совету није било, јер он се је одмах после каменичке и бањске пропасти, кад је и Делиград пао, за дати народу морално удовлетворење и да би се о мање граје прошао, у споразумљењу са Карађорђем, из државних дела повукао и у Београд кући својој дошао. У самом пак делу, ради чега је скупштину ову Карађорђе сазвао, са општим договором скупштине учине се следујућа закључења: 1.) Молити Русе за дејствителну и на свагда у Србији станујућу војну помоћ, 2.) Да се умоли Русија, да природног Руса за агента свога у Србију пошље, никако пак Родофиникина, или кога од бивших у његовој свити; 3.) Да се никад више ни један од оних у Србију повратити не могу, који су прошле године са Родофиникином побегли.[1]) Па како је овим трећим наређењем скупштинским закључено, да се ни један од оних више у Србију повратити не могу, који су с Родофиникином из Србије побегли, међу којима је и митрополит Леонтије био, то и црква српска оставши без главе, а народ без духовног архипастира, буде на скупштини овој закључено и 4.) Да се Хаџи-Мелентије Стефановић Архимандрит манастира Раче, који је у исто време и старешина нахије соколске био, са Миланом као депутат пошље, и да се тамо главнокомандујући умоли, да овога, чрез митрополита влашког, или како он за боље и сходније нађе, у чин архипастирски посвети. По окончању оваког закључења наређено буде свом скупштином, да се речени Архимандрит отсад именује „изабрани владика". Сад се скупштина распусти и изабрани за депутате, оду сваки у свој завичај и дом спремати се на одређени им пут, а пошто се спреме, дођу око половине октобра у Београд, те приме поверитељна писма и упутствија, како ће оно што је на скупштини закључено, код главнокомандујућег у Влашкој настати да се испуни; и тако ови примивши наставлења, спусте се низ Дунав и преко Пореча пређу у Влашку и оду у Краљево,[2]) где се Родофиникин по на-

логу књаза Багратијона и тамо као агент руски за Србију налазио. Ови депутати ако су можда и имали намеру Родофиникина мимоићи, нису могли то према оваковом стању ствари и одношењу Багратијона према Родофиникину учинити, јер да су то учинили, јемачно их главнокомандујући не би ни примио, већ по апсолутизму руском, повратио би их к Родофиникину натраг.

Речени депутати дошавши у Краљево, опкољени су били и Родофиникином и свима онима, који су с њиме из Србије побегли, и тако ови настану око депутата, да им инштрукције своје као и због чега су и каквим послом дошли, покажу. Милан и Архимандрит Мелентије дошавши у Краљево, одмах су увидили, у какво су коло, које мимоићи нису могли, упали, и у каквом кредиту Родофиникин код главнокомандујућег стоји, принуђени буду показати инштрукцију своју, и Родофиникин увидивши, шта се у инштрукцији њиховој, и то у другој, трећој па и четвртој точки садржава, успео је преко другара својих, то све уништити и само назначити, да су они послани, да умоле главнокомандујућег, да им даде помоћ у војсци и новцу, и да изјаве, да народ поред тога моли главнокомандујућег, да им Родофиникина опет за агента руског у Србију поврати. А тако је исто и сам Родофиникин од речених депутата изнудио једно писмо, од њих, као народњих депутата на његово име, у коме су га они хвалили и у звезде окивали, и да га и они као депутати у име народа моле, да и он код главнокомандујућег подејствује, да га у Србију поврати као лице, представљајуће у Србији Русију и кадро будући онако благодетељствовати Србији и народу, као што је он и до одласка његовог из Србије чинио. Депутати принуђени су били и оваковог садржаја писмо од своје стране Родофиникину дати, на које се писмо и Петар Добрињац потписао; а како се и зашто и он потписао, то ћемо сад мало ниже видити. — По свршетку свога више наведеног, Родофиникин је одмах „донесенијем“ својим дао на знање гла-

внокомандујућем да су тројица депутата дошли из Србије, и да желе њему с молбом коју су са собом донели, предстати, а и он је сам отрчао пре депутата к главнокомандујућему у главну војну квартиру, која се у Хирсови на Дунаву тада налазила, да се са оним писмом, које је од депутата изнудио, похвали, и да увери главнокомандујућег, како је он код народа у Србији стајао, и тиме јошт боље правдања своја код главнокомандујућег потврди. Депутати пак тек су 19. декембра у Хирсову дошли и представљени су били главнокомандујућем, па и по неопходимости ону молбу, која је у Краљеву сачињена, предали му. По свршетку њиховог представлења к главнокомандујућему, он им је заповедио, да се опет у Краљево поврате, и да ту очекујући на помоћ у војсци, само очевици буду његовог старања за испунење њине молбе. Речени депутати по налогу главнокомандујућег, врате се у Краљево, одакле потом Архимандрит Мелентије, увидивши, да су сасвим противно оној инштрукцији, коју су са собом из Србије донели, принуђени били радити, врати се у Србију натраг, и кад дође, он све оно што је тамо чуо и видио, шта се и како се ради, саопшти Карађорђу и Совету, и од туда је и Карађорђе и Совет све дознао, а не од Лазара Војновића секретара Милановог, као што је Вуку угодно било у „Правителствујушчем Совету“ на стр. 48 и 49. написати, нити је Лазар Војновић као што Вук каже, господара свог издао, јер тај исти Војновић, превазилазио је чистотом срца и душе своје, млоге а понајвише Вука, и сасвим је удаљен био од таковог подлог дела, каково Вук њему подмеће. Лазар Војновић никако није ни знао за тога Вука да је жив, то ли да се разговарао с њиме и да му је казао: „*ми ћемо све то зауздати*“, а премда је може бити и Лазар Војновић кад га је Милан с писмама к Карађорђу послао, оно исто пофторио, што је пре њега Мелентије и Карађорђу и Совету саопштио.

Добрињац Петар од како је с Родофиникином из Србије побегао, није се никако више у Србију ни враћао, дакле нити је на скупштини Асанпашиној-паланачкој био, нити је за депутата изабран бити могао. Но Родофиникин бојећи се, ако Милан и Архимандрит Мелентије оду сами к главнокомандујућем, да ће они онда моћи сасвим друго што предлагати истоме, а не оно што би њему и друштву његовом у ползу ишло, и зато је он (Родофиникин) сад утиснуо и Петра Добрињца у ову депутацију, као човека који је и на скупштини био и тамо за депутата изабран, као што сам мало више казао; и он ни мало се није устручавао овако њиме лажно подметнутог депутата, у своме „донесенију" представити и главнокомандујућем, те тако сад излазимо на чистину, како се је и којим начином и Петар на оном од Милана и Мелентија изнуђеном писму на Родофиникина, потписао и како је депутатом постао.

Милан пак бивши у главној квартири, између осталог дознао је и то, да је књаз Багратион дао оставку на главнокомандујушество, и да ће му та оставка уважена бити, па не вративши се у Србију, остане у Краљеву до 1810. године да дочека новог главнокомандујућег, да се и њему пријави и дело депутатства свога представи му.

У марту месецу ове 1810. год. дошао је на место Багратијона за глвнокомандујућег граф Каменски II и Милан одмах се спреми да у главну квартиру оде и графу Каменскоме представи се, па и дело депутатства свога пријави му. Родофиникин дознавши за ову Миланову намеру, коју Милан није могао од њега ни сакрити; сад јошт једну другу подлост учини и то зато, да не би Милан код новог главнокомандујућег његова (Родофиникинова) подла дела одкрио. Он сад Милану утисне и митрополита Леонтија, који је исто тако с њиме као и Петар Добрињац из Србије утекао и никако се више није у Србију повраћао, нити се смео сам повратити. Милан није му могао то Леонтијево посланство одрећи: и он

(Родофиникин) пре него што су ова двојица из Краљева пошли, „донесенијем“ својим лажно доставио је главнокомандујућем, као да су оба њих сад из Србије дошли у качеству депутата од народа посланих. Граф Каменски, наравна ствар, није могао друкчије ни држати него онако као што му је Родофиникин јавио. Случај поболевања Родофиникиновог у Краљеву, послужио је у ползу Милану; јер да није тога било, и он би сам часком отрчао главнокомандујућем, те би тако препречио пут Милану оно код главнокомандујућег учинити, што ћемо сад одмах увидити моћи.

Милан дошавши у главну квартиру са Леонтијем и представши главнокомандујућем, препоручио је и себе и ствар свога посланства; но будући да му је митрополит Леонтије на сметњи био исказати све оно, што му је нужно било да искаже, замолио је графа Каменског, да му допусти једну аудијенцију, да он сам може му предстати и у четири ока исказати све, шта је Родофиникин за време његовог у Србији бића, тамо чинио и шта се је и овде, од како је он у Влашку као народни депутат дошао, догађало. Граф Каменски овој Милановој молби није могао одрећи, и кад му је Милан сам на овој другој аудијенцији предстао, онда му је он изјавио поред свега другог и молбу свога правитељства, која се састајала у томе, да он (граф) Родофиникина од српски дела сасвим удали, као човека, који је свој несрећи у Србији догодившој се узрок сејући све једако између старешина српских омразу и раздор; а тако исто да забрани и митрополиту Леонтију, никад више у Србију не повраћати се.[3]) Што се тиче предлога Милановог за Родофиникина, то је граф Каменски одмах испунио, одлучивши га од српских дела и позвавши га у главну квартиру, одкуда је по том Родофиникин и у Петербург отишао. Граф Каменски желио је и другу молбу Миланову испунити која се тицала митрополита Леонтија, али му је у том, његов кабинет на пут стао, и то је верно кабинет по дејство-

вању Родофиникиновом кад је он у Петербург отишао, учинио; јер је њему за тим здраво стало било, да митрополит Леонтије, опет се у Србију поврати, те да доврши радњу њину о упропашћењу Карађорђа и Младена и других неких, макар то упропашћење скопчано било и са самом пропашћу Србије, као што се тако и у самом делу 1813. године и догодило.

Сад да се мало повратимо опет на Асанпашинопаланачку скупштину, те да јошт боље изведемо на видик лажна описанија Вукова, и да јошт коју пробеседимо о пакленим интригама Родофиникиновим у Краљеву.

На ову Асанпашино-паланачку скупштину, није могао доћи ни Јаков Ненадовић ни Миленко Стојковић зато, што ни први ни други, нису имали поуздања у другога кога од старешина под њиховом командом налазећих се, да ћеду моћи ако не сасвим претерати Турке преко граница Србије у Турску, а оно бар уздржати их, да неби опет наново почели продирати у дубљину Србије, ако би се полакомили наново опет наступати; а нарочито Миленко, у кога је глави, по навади његовог секретара Јеремије Гагића, црв залегао се, опазити зависимост своју и Карађорђу и правитељствујуштем Совету народњем. Он је јошт одсад под видом да не допусти Турцима продрети у Србију с доњег Дунава, почео и острово Пореч укрепљавати и пут преко Мирочких Планина засецати и бусије наређивати. Па тако исто и под више наведеним видом, кријући своју праву намеру ваљда и од самог Родофиникина, од овог је изискао 5000 дук. и од Правитељства свога, барута и сваког другог рода амуниције, те тако је он и тим начином себе у својој позицији осигурао за случај напада и Карађорђевог на њега.

Да није Миленко на више споменутој скупштини био, сведочи и одговор његов Карађорђу на писмо, којим га је Карађорђе на скупштину позвао. Концепт

од овог Миленковог одговора на позив Карађорђев, такође нађен је у хартијама „донесенија“ Родофиникинова, и напечатан је у војеном руском сборнику за 1865. годину, и тај концепт у главноме гласи овако: „Ја сам доцкан примио ваш позив за скупштину, и по томе не би никако могао за други дан октобра доћи тамо; а осим тога, мени је дошло до знања, да сте ви препоручили војводама: Илији Барјактаровићу, Цоди Петровићу и Михаилу Становићу и Јови Стефановићу да мене убију, и да ми команду моју предузму. Ови људи немисле друкчије ни о вашој глави, а шта би учинили и са мном, кад би и мене видили на тој скупштини. Мој Господару! не награђују се тако људи са заслугама и пр“.

Овај концепт или одговор Миленков, који је нађен у хартијама „донесенија“ Роддфиникинових, као што сам и мало више напоменуо, мени се чини по свима околностима тадањим, да неће бити прави одговор Миленков на позив Карађорђев, него да је тај концепт Јеремија Гагић сачинио и Родофиникину га послао, знајући шта Родофиникин у Краљеву ради, и да му је оваково што год о Карађорђу чути неопходимо нужно, за оцрнити Карађорђа још већма пред својом владом и доказати, да је он принуђен био због оваковиx Карађорђевих поступака, који су и његовом животу грозили, из Србије побећи; јер Карађорђе, да је ово истина, да је он Миленка хтео убити онаковим начином, какав је у концепту прописан, не би он ту препоруку четворици људма препоручивао, јер лако се даје мислити, да кад четворица о једној тајнствености знају, не може тајна остати, и то је прва околност; друга је, што су сва та четворица у довољно великом растојанију један од другог били. Илија Барјактаровић, стајао је сад, од како је Петар Добрињац утекао из Србије, у Делиграду као командант истога шанца, и човек је мирне нарави, више је наличио на једнога доброга кмета, а не на војсковођу војничког. Њега је народ здраво због доброте ње-

гове волио, а и војници радо су га имали и скупљали се око њега, као деца око доброг оца. Дакле није он био способан за извршење једне оваково Карађорђеве препоруке. Да је оваков Илија Барјактаровић био, то је свима старешинама, а највише Карађорђу познато било, и зато ја велим, да Карађорђе, ако је и имао потребу Миленка убити, никако није могао Илији Барјактаровићу ту препоруку дати; трећа: Михаило Становић, био је војвода неготински, човек такође мирног понашања и владања и неспособан за оваково једно убијствено извршење; четврта: Јован Стефановић, седио је с фамилијом својом у самоме Поречу, занимао се трговином и по заповести свога команданта Миленка кметовањем;[4]) пета: једини Цода Петровић војвода, који је стајао под командом кнеза Милисава Ђорђевића, и који је у црноречкој нахији у Вражогрнцима шанац на Тимоку имао, и тај шанац заиста јуначки према непријатељима држао и бранио; могао је за оваково једно извршење способан бити, али је он, кад би пошао у Пореч на таково извршење, најпречим путем преко планина козјим путањама, 19. сати удаљен био, дакле није се на такво штогод могло часком отрчати и учинити све оно, што се у поменутом концепту налази; и на послетку шесто: Миленко никад у Поречу није седио, баш и у само мирно и неколебљиво време, без 300 одабраних војника, који би по заповести његовој и на свога оца пуцали. А сада у овако смутном времену, и јошт кад непријатељ није се у границе своје сасвим повукао, он је (Миленко) и више од 1000 војника при себи имао. Из свега овог више наведеног, види се јасно, да је тај концепт од Гагића сачињен, па можда и без знања Миленковог, Родофиникину послан.

Почем смо се већ уверили, да је сам Карађорђе на концу септембра месеца скупштину од старешина у Асанпашиној Паланки сазвао, у којој су Милан Обреновић и архимандрит Мелентије за депутате изабрани и

послани главнокомандујућем у Влашку, да по закључе-нијама донешеним на истој скупштини дејствују; онда само по себи следује, да није главна ствар била те скупштине, да се Милоје и Младен из службе истерају, као што нам је Вук у „Правителствујушчем Совету" на стр. 34. написао, јер су и Милоје и Младен, пре скупштине Асанпашино-паланачке сами, повиком свега народа на њих, из службе удалили се, и Милоје је из Београда у Остружницу преселио се, а мало доцније, кад је опазио, да га и сам Карађорђе предследује, из Остружнице и у Аустрију пребегао.

Сад кад и ово још знамо, онда је непрекословно све и оно лаж, што је Вук написао и напечатио у „Правителствујушчем Совету" о скупштини у 1810. лету о Новој Години у Београду држаној, на којој су бајаги по његовом казивању депутати за у Влашку к главнокомандујућем, да за помоћ моле, изабрани. Лаж је дакле и оно, што је на поменутом образу „Правителствујушчем Совету" рекао, као да је Карађорђе Јакову изговорио: „Е којекуде, ако Младен није добро чинио, ти, господару Јакове, сједи на његово мјесто па ради боље, а кад сви хоћете цара, хоћу га и ја, и ти, господар Миленко, и ти, кума Милане, и ти, господине Мелентије, идите у Каравлашку те тражите цара и доведите Русе у Србију, па, којекуде, нека најприје . . . . моју жену, па онда и друге."

Осим тога, да је овака скупштина о Новом Лету 1810. године у Београду држана, на којој су и речени депутати изабрани, што је лаж, лаж је и то, да је Јаков Младена из Совета истерао, јер по распусту ове скупштине о Новој 1810. години, која је по узакоњеном обичају дејствително и држана, на којој су старешине рачуне своје Совету као и до сад свакад подносиле, и на којој су и тужбе, ако је који противу кога старешине имао што жалити се, Совету предаване, па и друге наредбе за будућу годину старешинама издаване су;

Јаков је одмах Младенову кћер Јоку за сина свога Јефрема испросио, и кад је наумио да је проси, умолио је и Карађорђа, те му је и он проводаџија био. Је ли могао Јаков истерати из Совета Младена, па одмах за тим кћер његову за сина свога просити, то је једно; друго је ли могао Карађорђе склонити се, да му буде сину проводаџија онда, кад је Јаков по казивању Вуковом а) на концу октобра месеца прошле 1809. године, онако код Лознице поступио, као што је Вук у „Правителствујушчем Совету“ на страни 33. написао; и б) кад је Јаков изненада по казивању Вуковом са 600 наоружаних људи на ову скупштину у Београд дошао, и кад су ти његови људи, у присутствију Карађорђевом, коме није требало млого да се разјари, оне скандале по Београду чинили, које је такође Вук у „Правителствујушчем Совету“ на страни 34. написао. Оваке лажи могао је само Вук по своме мишљењу, нагађању и мрзости према Карађорђу и Младену написати зато, што га нису хтели ни у што употребити, једно као човека саката, који је онда на две штаке ослањајући се ишао и то тешко, и кога су због његовог безобразлука и неразумног поведења, за безбожника држали; или је овако што написати могао, само по казивању онога Теодосија, кога је Вук за кнеза од целе нахије крагујевачке учинио, и кога је Карађорђе одмах у почетку устанка свога, у Пећанима на скупштини убио; (но овога Теодосија Вук никако и никад очима својима видио није); или је на послетку, кад је се 1817. године из Петрбурга враћао и у селу Бумбати у Бесарабији код Петра Добрињца, са Стефаном Живковићем трговцем састао и с њиме се о догађајима у Србији разговарао, јер је и овај пакосни интригант, само могао оваке пресне и пакостне лажи, на Карађорђа и Младена сплести и по свету их телалити. Та Јаков није имао места ни код Лознице онако забадати шиљак у нос Карађорђу, ни у Београд са 600 наоружаних људи долазити, кад је већ знао за Асан-

пашино-паланачку скупштину и за радњу ону, која је на тој скупштини свршена. Је ли дакле и по самоме овоме, могао Карађорђе онаке скандалозне речи изговорити Миленку, Милану и архимандриту Мелентију, кад их је на оној Вуковој скупштини за депутате изабрао. По овоме дакле што сам до сад навео, лаж је и све оно остало, што је Вук у „Правителствујушчем Совету“ на страни 35. казао.

Као што је књаз Багратијон Милану и Мелентију обећао, да ће из војске своје једно оделење послати у Србију народу у помоћ, тако је и учинио. Он је јошт пре почетка марта ове 1810 године, док јошт није графом Каменским замењен био, заповедио, те је се по тој заповести генерал Исајев спремио са 2.500 војника, за прелазак преко Дунава у Србију; и тако дакле јошт првих дана марта месеца, пређе он из Мале Влашке, преко горњег носа Великог Острва у Брзу Паланку, не тражећи флотилију за превозење војске, већ тај прелазак учини на обичним чамуљама лађама; и како је прешао, одмах је шанац турски у Брзој Паланки, остављајући Кладово себи за леђа, освојио и разорио и упутио се низ Дунав обалом дунавском даље те је у мало дана јошт и неке друге шанчеве, шанчиће и кулице турске дотле пограђене, освојио и Турке из њих у Праово сатерао; где су они велики шанац свој имали. Али међутим и граф Каменски, нови главнокомандујући приспео је у Молдаво-влашку руску армију. Овај како је приспео, он је и план Багратијонов за оперирање ове 1810. године противу Турака, сасвим преиначио, па зато је и генерала Исајева са његовом војском из Србије натраг повратио, због чега су се, или чим су се и Турци наново окуражили, држећи да Руси ретерирају, граф Каменски за одржати задану реч Милану Обреновићу при првом његовом састанку са реченим Миланом, тек је у јунију месецу тек. год. послао једно повеће одељење војске у помоћ Србима, под командом генерала графа Цукато. Ово одељење руске војске,

као што се онда говорило, састајало се из 4.500 момака које пешака, које артиљерије и које каваљерије, али с налогом, да се он (граф Цукато) с овом војском ни по што не упушта у дубљину Србије, већ да се налази свагда на обали дунавској, како ће с једне стране повлачити на себе турску војску, која је на доњем Дунаву противу главне армије руске стојала, и како ће у исто време и Малој Валахији у помоћ притицати, ако би Турци из својих градова на спрам Мале Влашке стојећи, на ову насрнули. (Овакав су налог и пре Цуката; сви генерали који су с војскама у помоћ Србима долазили, свакад имали.)

Граф Цукато са овом војском расположио се је, не само по неготинској нахији, него и по Црној Реки. С графом Цукато, дошли су у Србију и сви они, који су с Родофиникином из Србије побегли, као: Петар Добрињац, Јова Протић члан Совета, Стефан Живковић Телемак и митрополит Леонтије, а с овима дошао је и Недоба за агента руског у Србији који је и пре у свити Родофиникиновој у Србији налазио се. Што се тиче домородаца Срба, у томе је и сам Карађорђе од пређашњег закључења скупштине Асанпашино-паланачке оступио, а што се тиче митрополита Леонтија и агента Недобе, на то је морао пристати по усменом договору преко Архимандрита Филиповића, између њега и графа Каменског учињеном. (Овога Архимандрита Филиповића, Карађорђе је јошт прошле 1809. године у почетку септембра месеца, послао с писменом тужбом на име Императора Александра, да преко Влашке у Петрбург иде, па и он је сад овом приликом са осталима у Србију дошао). Са графом Цукато повратио се сад у Србију и Милан Обреновић.[5]) Сад је наређено, да Леонтије у Крагујевцу пребива, где је он дејствително и пребивао до почетка 1813. године, кад је већ увиђено било, шта ће и са Србијом бити. Недоба је у Београду пребивао и седио је у тако онда званом конаку војводе Васе Чарапића. У Београд се је повратио са Архимандритом Филиповићем и Стефан

Живковић Телемак; али Петар Добрињац и Миленко Стојковић пошто је оздравио и у логор руски отишао, никако нису ни у унутрашњост Србије ни у Београд долазили пре, док није и онај Нишлотски полк у Београд дошао.

Прво дејство графа Цуката, било је освојење Кладова, при коме освојењу и српска је војска присуствовала и дејствовала. Та српска војска принадлежала је команди Миленка Стојковића, али је он јемачно због неуспеха у у делу отказања зависимости своје према Карађорђу и Правитељствујуштем Совету Народњем, здраво разболео се, и по томе није могао он сам с том војском при освојени Кладова командовати. Ту је команду над том војском, по наредби графа Цуката, преузео Петар Добрињац и дејствитељно одличио се; па почем је Кладово освојено, он је и командантом истога града постао.[6]) Сад се по освојењу града крене с војском својом сувим низ Дунав, и све оно што су Турци по повратку генерала Исајева и до доласка његовог поградили на обалама дунавским, наново освојио и разорио и дошао под велики турски шанац на Праову. И Карађорђе је сад из унутрашњости Србије, послао у помоћ графу Цукату 3.000 најодабранијих војника, те су тако у скупу Срби и Руси, праовски шанац освојили и Турке преко Тимока у Брегово отерали. (При овом освојењу шанца праовског, као и при освојењу Кладова, и Хајдук Вељко је са својима бећарима, опростивши се с Миленком и Поречом, присуствовао и одликовао се,) А тако је исто и она војска, коју је Карађорђе из унутрашњости Србије Цукату у помоћ послао, здраво одликовала се, и млоги су из њих, особито њихове старешине, графом Цукатом, медаљама сребрним и златним, које се о врату носе, одликовани, као што је и сам Вељко са позлаћеним балчаком на сабљи с натписом: „*за храброст*“ као и са златном медаљом обдарен. Млоги су ту наши војници изгинули, међу којима је пао и војвода гроčанске кнежине Танасије Чарапић;

али су и Турци велики губитак у сваком смотрењу претрпили, јер су они морали осим погибије у војсци, у реченоме шанцу оставити и топове, амуницију и сав остали војени прибор, које је све граф Цукато влади српској у ползу предао.

Турци увидивши, да су прошле 1809. године, ушавши у Србију и освојивши све нахије до десне обале моравске, млоге погрешке у начину војевања учинили, јер су при сваком месту, где су се имали макар два дана задржати да га освоје; одмах у шанчеве укопавали, које им је млого и труда и дангубе за напредовање причињавало. Те је погрешке увидио и сам Уруменли-Велис Рушидпаша, па је и у овој 1810. години, сакупивши, у договору са везиром босанским до тридесет хиљада војске турске, са Исмаил-бегом Сереским, а и по направленију Портином на Србију ударио. Он је у исто време већ освојио био и целу крушевачку нахију, и шанац на Јасики разорио и млоге српске војнике ту поубијао, међу којима је и истом шанцу погинуо и Коста, син војводе или као што су га онда звали капетана јасичког Ђорђа Симића, и већ се био управио с војском к Левчу, прешавши с леве стране српску Мораву, на освојење и јагодинске нахије. С друге стране народ српски застрашен догађајима прошле 1809. године каменичком пропаст̂у и беспомоћијем руским, па и сада скорим нападањем Рушид-пашиним; клонуо је духом сасвим био, и већ се почео из свију шанчева, па и из самог Делиграда, где је и сам Карађорђе налазио се, разбегавати, те је тако Карађорђе и сад велику муку имао, трчећи на све стране и заустављајући војнике у шанчевима, и у томе је само он као Карађорђе гвозденом руком успевати могао. Али и он сам видећи шта се и како се ради, почео је здраво страховити за одржање и опстанак, па зато је и сад као и прошле године, за скору помоћ у војсци и графу Цукато и самом главнокомандујућем најчуствителније обратио се. Граф Цукато није му могао од своје војске ништа

одвојити и у помоћ послати, до само једну стотину готово неправилних Козака са полковником Никићем Климентом. Карађорђе је ове Казаке заједно с њиховим полковником, колико-толико за охрабрити и српске војске на Дрини, послао Јакову Ненадовићу, где су ови заједно с војском српском до ослобођења Лознице од опсаде и претерања турске војске преко Дрине у Босну, храбро борећи се, до дубоке јесени заостали. Но граф Цукато, није с овим задовољан био. Он је услед молбе њему од Карађорђа из Делиграда послане, и сам од своје стране главнокомандујућем писао јавивши му да је стање у Србији веома критично, и да ако им се скора помоћ не пошље, може јошт и критичније постати; и да би у таквом случају свака помоћ доцније им послана, излишна била.[7]) На оваково донесеније графа Цуката и на молбу Карађорђеву, граф је Каменски одмах јошт једно одеље војске состојеће се из 1.800 момака и шест топова, из главне армије одредио и под преводитељством полковника графа Орурка у Србију Карађорђу у помоћ послао. (И ова се је руска војска без флотилије преко Дунава из Влашке у Србију превезла.)

Како је полковник граф Орурк с реченим одељењем војске графу Цукату предстао, одмах је овај о томе известио Карађорђа и препоручио му, да пошље своје људе, који ће куд треба и куд знали буду, графа Орука најпречим путем, да би што скорије где треба приспео, провели, и да би у том путу наредбе чинили за препитање речене војске, у којој је било и нешто мало (до 300.) Козака и регуларне каваљерије улана. Карађорђе је, не губећи ни мало времена, одмах одредио члена Совета Павла Поповића на овај пут и посло, те је речени Павле Поповић отишавши у Праово и нашавши се са графом Орурком, у договору с њим а и по молби Хајдук-Вељковој, узевши и њега за спроводника у овоме путу к Делиграду, кренули су се пут Делиграда и то по неправилним путовима, куд је само Вељко знао провести их; и тако они ускоро приспеду и у Делиград. Но у путу

кад су покрај Бање Сврљишке (Алексиначке) десном страном Моравице пролазили, Турци, који су прошле године завладали и реченом Бањом, почну из топова пуцати на Орурkову војску, и ово даде повода Орурку зауставити се мало ту, да речено гњиздо освоји и Турке у њему казни; те тако он прешавши на леву страну Моравице, подиће с војском и топовима ближе к Бањи и удари на шанац и кулу јуришем, освоји и шанац и кулу, и Турке осим оних који су ту изгинули, обезоружа и испрати у Ниш, а Бању као пређашње станиште Хајдук-Вељково, преда њему под команду. Све је ова трајало четири сата времена, но у течају овако кратког времена, од Турака погинуло је 230, а од војске Орурkове која је јуришавала 120. војника. Обе су се војске, као што су очевици преповедали, жестоко тукле и очајно бориле. По свршетку ове операције, кренули су се даље на пут, и други дан приспели су под Делиград, где их је Карађорђе и сва српска војска, угледавши Русе и охрабривши се, најодличније дочекала. Тај дан одмарала се Орурkова војска при Делиграду, а сутра дан и Карађорђе одвојивши једно 4.000 војника из логора делиградског, са Орурком и његовом војском упуте се на сусрет Рушид-паши, који је већ освојивши крушевачку нахију, као што сам мало више упоменуо, и разоривши шанац на Јасики, спремио се био, да уђе у Левач и да освоји и јагодинску нахију. Но кад тако у скупи Карађорђе и Орурк дођу на Јасику, не могавши граф Орурк ни инфантерију, ни артиљерију своју развити онако као што би требало, пропуцавши се мало са Рушид-пашином војском, коју је Исмаил-бег предводио, присоветује Карађорђу да се поврате у поље Варваринско, преко кога су прешли кад су на Јасику ишли, „јер“, вељаше граф Орурк Карађорђу, „кад се ми повучемо на то поље, онда ће у Рушид-паша морати с његовом војском на нас ударити, јер ред стратегични никако му не допустити неће, да нас мимоиђе и да за леђима непријатеља остави; а друго, што је на том пољу с

мојом војском, а заједно и с вашом, коју ми под моју команду предајете, (Карађорђе је одмах, како су се састали', и своју војску њему под коминду предао), најопширније и најсигурније дејствовати могу«. Карађорђе није могао не послушати совете Орурковe, и тако они оставе Јасику и пређу у Варваринско поље; и ту Орук отпочинувши мало са свом војском, одмах је распоређивати почео, где ће он са својом регуларном војском и с топовима дочекати Рушид-пашу кад и овај на Варварин изиђе, а тако исто наредио је шта ће и његова каваљерија и српска војска коњаници и пешаци, при случају напада Рушидовог, који је четири пута већу снагу од његовог непријатеља имао, како ће дочекати Турке и шта ће радити. Два дана доцније, пошто се Орук са војскама својим у пољу варваринском наместио, дошао је и Рушид-паша са Исмаил-бегом у исто поље, где Карађорђа није било, него је од стране српских старешина, остао у место њега, Младен Миловановић, храбри Хајдук-Вељко с његовим бећарима и јошт неке мањега реда војводе. А Карађорђе је опет по совету Орурковом отишао да прикупља јошт колико више може војске; јер и у томе му је граф Орурк следујући совет дао: „сила је Рушидова четворином јача него наша, па лако се догодити може, да се нећемо моћи одржати; зато ти иди у народ па скупљај што више можеш војске, да нам у једном овако несрећном догађају, у помоћ можеш притећи, јер без тога, у напоменутом догађају, остао би пут отворен Рушиду у сву Србију.« Како је Рушид у поље Варваринско изишао, одмах је по кратком одмору своје војске, ударио на сајужену војску руску са српском. Али храбри војсковођа руски граф Орурк у средини каре стојећи и само један прутић у рукама држећи, хладнокрвно је командовао и своје војнике као и српске на бодро стојање противу непријатеља одушевљавао. Признати се мора, да је турска војска, по казивању очевидаца, са највећим острвљењем на непри-

јатеља свога нападала и с њиме се, јуришивајући неколико пута на кару, из које су шест топова Орурквих, градом картеч просипали, борила; па кад је увидила, да у овом првом нападу, ни с места непријатеља свога померити није могла, са великим губитком својим, повратила се у главни логор свој да се одмори, и да сутра са обновљеним силама наново на непријатеља нападне. Граф Орурк, после свршеног оваковог боја, допустио је свој војсци, да се стави у стање покоја и да се подкрепи јелом и пићем, а он је сам дао закуску свима својима официрима вишим и мањим, и свима старешинама српским, па је онда и он са својом војском, пионерима и саперима имајући на руци сву спрему, отпочео правити шанац, не да се из њега од Турака брани, већ као што он вељаше старешинама српским: „ми морамо за сваки случај приуготовљени бити, јер ако не узможемо противу снажније турске силе од наше, у пољу одржати се, у таковом случају само по себи разуме се, да ћемо се морати ретерирати, па тако и за тај случај, да имамо згоду, где ћемо и како ћемо непријатеља уздржати на нама, док нам и Карађорђе са сабраном у народу војском не дође, а тим самим ако би непријатељ у мисли био да продре преко нас или мимо нас даље у Србију, ми ћемо му тек овако пут препречити моћи.“

Као што сам мало више напоменуо, да се је Рушид паша после овог првог боја, у главни логор свој повукао, да се одмори и да војску своју подснажи, како би сутра дан опет на непријатеља свога са успехом напасти могао; но он то није сутра дан учинио, већ је други дан напао, али срећа војничка и сад није се на њега осмејала. Он је са својом војском далеко горе прошао, него што је први пут, јер граф Орурк са његовом инфантеријом и артиљеријом, а тако исто и с пешацима српским, није му дао бела зуба помолити, просипајући на њега и његову војску грозни град картеча из топова и куршума из пушака. У овом дејствовању

као и у првом, и сама позиција коју је граф Орурк заузео био, а и саме строге његове стратегичне наредбе, млого су допринеле к томе, да се је Рушид-паша, пред сами мрак тога дана са својом војском принуђен био у свој главни логор безуспешно повући. Силни су Турци ту изгинули, али и са стране Орурккове није мали губитак у војницима био. Ту су се млоги и његови и српски војници борећи се храбро, здраво одликовали; ту је и Хајдук-Вељку непријатељско тане пушчано на левој руци, којом је узду држао, последњи чланак на палцу и на другом прсту до палца, здраво размрскало, но и то није њега уздржати могло, да и опет поред такве ране пред коњаницима српским с голом сабљом у руци на Турке не јуришава, обвивши само рану на левој руци једном марамом; ту је у овом боју између осталих и графа Орурка сестрић, улански официр погинуо. Граф Орурк утврдо је држао, да ће Рушид-паша и трећи пут на непријатеља свога напасти и срећу своју прокушати, али он то није учинио, већ је сутрадан после тога боја оставивши свог главног логора место, са свом војском која му је у животу остала, поспешно пре зоре повукао се и чак иза граница Србије отишао. Он је ово учинити морао и по томе, што је од великог везира добио налог, да се час пре из Србије и из оних места, која је завојевао био, повуче и на доњи Дунав дође, где је на оној страни граф Каменски, жестоко турску војску на свима њеним позицијама нападао и разбијао, и граду Силистрији почео био већ здраво угрожавати, који је мало доцније и освојио био. Кад се овде овако срећно помоћу руском Србија од страховитог нападања Рушид-пашиног курталише, онда је и Карађорђе тек по свршетку последњега боја на Варварину, са 4.500. наврбованих војника у Србији, у Варварин приспео, али су ови тек на погреб изгинувше браће своје подоспели.

Граф Орурк морао се је одмах натраг повратити, и Карађорђе оставивши неколико своје војске у шанцу,

кога је граф Орурк на Варварину довршио, да се тамо за сваки случај нађе, а са осталом војском испраћајући графа Орурка, отишао је у Делиград, јер је Рушид-паша и ту јошт у самом првом почетку његовог напада на Србију, шест хиљада војника својих улогорио с топовима и кумбарама, да Делиград у опсади држе, да га освоје ако могуће буде, или да бар из њега војска српска не може никуд излазити и другима својима у помоћ притицати; те да и ову војску турску сатре и растера. Но и ова се је услед повлачења Рушид-пашиног, пре него што је Карађорђе са графом Орурком повратио се, Делиград оставила и за својим пашом отишла. Овде су сад обе војске и српска и руска, одмарајући се два дана, Срби Русе частећи, у грлењу и љубљењу провели; а Карађорђе је међу тим опростивши по молби графа Орурка иступљење Вељково, које је прошле 1809. године он учинио, утекавши из Београда са својим бећарима к Миленку у Пореч, да му помогне независимост од Карађорђа и Совета извојевати; нову диплому дао му на војводлук бањски, где је он и пре војводом био;[8]) наредивши, да више упоменути Павле Поповић члан Совета, са Вељком заједно спроведу Орурка и његову војску натраг у Неготин. Повраћајући се овако Орурк натраг, он је, дошавши у Гургусовац и освојивши шанац и кулу у њему, исте Турке обезоружао и у Ниш оправио под уговором, да они не ћеду више никад ни противу Срба ни противу Руса војевати; а топове и амуницију, као и све друго оружје, од ових Турака узето, влади српској предао; и овим догађајем, Србија је не мало границе своје размакла била. Одавде је граф Орурк преко Црне Реке отпраћен био у Неготин, и ваљда је због овако одличног напретка њиме у Србији учињеног, произведен за генерала и обдарен првим степеном ордена св. Ане; јер је он опет у следујућој 1811. години октобра месеца у Србију долазио и смотру над Нишлотским

полком под командом шефа Бале, у Београду и Шапцу држао и то као генерал.

Ја сам мало више казао, да је и Милан Обреновић, који никако у Србију, од како је први пут из Србије као депутат у Влашку отишао, није се повраћао; сад са графом Цукато из Влашке у Србију дошао. Он је све једнако пребивао у логору руском, докле и граф Орурк није из главне армије у Србију дошао, па је сад при поласку графа Орурка из Неготина и он с њиме, Павлом Поповићем и Хајдук-Вељком до Делиграда и виђења с Карађорђем дошао, а из Делиграда управо отишао је својој кући и фамилији у Брусницу. О њему Вук нам у „Правителствујушчем Совету“ на стр. 26. каже: „кад су прави посланици дошли у Букреш, Петар се Добрињац придружи к њима и без њихове воље, и навали око Милана те га одврати од Карађорђа доказујући му да они не желе Карађорђија збацити, него хоће само да га ограниче да не може по својој вољи све чинити шта хоће;“ и ово Вук лаже. Ми смо видили да је Милан Обреновић прешавши у Влашку, не у Букурешт, већ у Краљево дошао, јер ту је као што сам мало више казао, и Родофиникин по налогу књаза Багратиона, као агент руски за Србију налазио се, којега депутати наши нису могли мимоићи, из узрока оних, које сам ја мало више казао. Лаже Вук и оно, што каже, да је Добрињац узео Милана на своју руку и одвратио га од Карађорђа, и да се је он (Добрињац) сам утиснуо њима у депутатство. То је Родофиникин учинио, то јест наметнуо Петра, Милану и Мелентију из оног узрока, које је интригантство Родофиникиново код главнокомандујућег у ползу истога Родофиникина, по његовој тадањој комбинацији изискивало. Милан је у неколико био противник Карађорђев, но врло скроман, и он дејствително није био једнога мишљења с Јаковом Ненадовићем, Миленком Стојковићем и Петром Добрињцем, да Карађорђа збаце, него само да се он ограничи.

О овоме ја имам доказе, које ћу мало ниже навести, да је он с Јаковом Ненадовићем, јошт и пре него што је отишао у Влашку, нешто о Карађорђу шуровао и преписивао се; али при свему тому, Милан није имао потпуне вере, ни у једноме од више поменуте тројице, то ћеду посведочити и сами Миланови поступци кад је он из Влашке с графом Цукато у Србију дошао и у логору руском и пре него што је кући дошао, и после кад се је од куће повратио, за неко време налазио. Са Миленком и Петром Добрињцем, да је Милан што противу Карађорђа шуровао, о томе не налазе се никакви трагови.

Цело теченије напада Рушид-пашиног на Србију, молбе Карађорђеве Русима за помоћ, долазак графа Орурка Карађорђу у помоћ, одбиће Рушид-пашино од Србије, ослобођење Делиграда и целе границе српске од Турака и повратак Орурков у Неготин, трајало је готово без мало, до конца септембра, и тако Карађорђе док је на источној страни Србије све по граници уредио и осигурао, једва је око половине октобра, да са војском својом, коју је он тада из различитих нахија с војводама њиховим издвоио, доспео да Јакову у помоћ оде, и да тамо оно учини противу Турака, што ћемо мало ниже видити.[9]) Милан међу тим споразумевши се и сад писмено с Јаковом противу постојања Карађорђевог, повратио се из Бруснице натраг у Праово у логор графа Цуката, а од туда наново отишао је у руску главну квартиру. Да Милан није био жестоки и пакосни противник Карађорђев, осим свега другог сведочи и оно, што је он графа Каменског на другој аудијенцији у име правитељства свога молио, да он Родофиникина од српских дела удали, као човека који је свима несрећама у Србији узрок, и што је истога Каменског молио, да и митрополиту Леонтију забрани, никад више у Србију не повраћати се. Ето тајни врази, који су се „посред народа“ у Србији налазили, који су стабло слободе српске

поткопавали и који су, да би у томе успели, и Миленка и Добрињца и Јакова Ненадовића, себи у помоћ преластили. Нема никаква следа, да је и Милан што код Руса противу Карађорђа, саплетао и радио, јер да је тако што год било, и то би у војеном руском сборнику изашло на свет.

Да је пак Милан Обреновић нешто са Јаковом Ненадовићем противу Карађорђа шуровао, а ништа у дејство не приводио, и да је Јаков и са осталима о овоме у препису био, и да се Русима он наметао, без да су га они изазивали и да је некакве царске законе тражио, то ће нам посведочити и писма Јаковљева која сад следују.

1.) Г.Г. Графу Цукату Российске Армије Генералу и пр.

У Ваљеву 21. августа 1810. год.

Ваше Сијателство

Милостиви Государ!

Са господаром Миланом Обреновићем народа српскаго депутатом састао сам се ја лично. О царској милости о народу српском опширно из уста возвестио ми је, и о царском покровитељству уверио ме је. Мниму препону с које покорни народ серпски Царске милости удостојити се не може, от части познајемо. По растанку нашему са свима овако граничнима старешинама српскима састао сам и по налогу Господара Милана њима о царској милости возвестио. Сви смо у једној стопи и согласију с народом покровитељству Всеавгуст. Монарха Русиск. предати се и по уредбом и законом царства Вашего владати се, Народ невини ни мало се већ не сумња о царској милости, будући о препони малој ништа незна, зато у храбрости и неколебимости противу општега непријатеља находи се. надежду тверду на покровитељство Его Импер. Велич. имајући. Зато и свидетељства свију овамошњих старешина примио је наш депутат Господар Милан Обреновић, за уверити Ваше Сијатељство да смо сви с народом у једној мисли и согласију у Вашем милостивом покровитељству пребивати. Зато у име свију

чест имам Вашему Сијатељству молебно јавити, да нимало о нашем согласију у том не сумњајући, Ваше Сијателство учини отеческу милост право и законе Сербији исходатајствовати, по којима держати се и владати надлежатељно има. Ваше Сијатељство као наш милостиви ходатај за шчастије народа серпскаго, а за вашу у Сербији славу умилостивити се ово дело на се примити, право, уредбу и законе сочинити, по том нама по Г-дару Милану милостиво послати соборно видити чега се примамо и под што подлажемо; и наредбу учините приликом том полномошћијем Вашим нашега междувременога Прављенија и Совет како надлежи у Београду саставити; а потом Ваше Сијатељство Г-ну Графу Каменскому као народње прошеније всемилостивејше послати изволте: от куду ми царске воље и одобренија, потом општега обнародованија, и за нбљуденије законом царским корпусу војске ожидавати усуђујем се. Друге нужде и потребе народње на Вашега Сијатељства благорасужденије понизњејше остављамо.

За везира травничког јављам покорно како је 20. августа у Тузлу дошао, које место дан от Дрине одстоји, намерава у Зворник, по тому на нас ударити. Число неко њим Французов приходјашчеје множество гвозија са собом ради града носе.

2.) Г.Г. Цвелину Полковнику Россијскаго Полка.

У Рожњу 10. септембра 1810.

Високоблагородни

Милостиви Государ!

Имао сам чест разумети из писма Г-дара Петра Феодоровича (Добрињца) за Ваше Високоблагородије да сте по смрти Его Сијатељства пок. Г-дина графа Цукатова нам велику печал и жалост проузрокујуштеј ви команду до пришествија Его Високородија г-дина генерала Заса примили над војскамн Сербију заштишћајушћими. Скробноје серце наше о внезапној и нешчасној смерти покојних Государеј Народа Српскаго величајших благопријатељеј,

којих имена за труд о шчастију Народа Српскаго величајши вечнославна у роду Серпском остати будут. Постављеније ваше, и високоје намештеније Его Високород. г-дина генерала Заса утешајут. Велику срећу имао би кад би сам Вас такога о нашем роду Серпском ревнитеља лично познати чест имао, трудио би се показати, како благоријатеље и ревнитеље отечества нашега као што Ваше Високоблагородије јесте, високопочитају. Препоручујем се милости Вашего Високоблагородија и с должним високопочитанијем и преданостију пребивају

Сл. покорн.

3.) У Рожњу 11. септемвра 1810.

Его Високопревосходитељству Високородному Господину Ген. Зас, Генерал-Лајтнанту и војскамн Сербију заштиштајуштими командујућему и пр. Государју Милостивому.

Смертију Сијатељњејшега покојнога генерала графа Цукатова славнога народњега Благопријатеља величајшом скробију и печалију серца наша јесу погружена. О љубови Его к Народу Серпскому, о великом Его подвизе за шчастије Народа Српскаго остати буде. Срећу и чест имао сам двеми писми Сијатељњејшаго покојнаго Государја Графа с величајшим серца удовољствијем посешћен бити; на која два одговора долженствено послах, с третим писменим од стране свега овамошњег народа молепствијем и препоруком; неудомевају јесу ли се удостојила примљена бити. О пришествију Вашем за примати високу команду над војскамн Сербију заштићајућими радујусја с величајшим серца удовољствијем, с високопочитатељним серца желанијем Вашем Висикородију привествуја што би всемилостиви Творац Ваше високодостојноје намештеније на шчастије Народу Серпскому и вам на славу вечну у нас благословил. Зашчастљива вмењавао би мене кад би лично Вас видити и познати чести удостојитсја могао; подвизал би сја како благопријатељ и ревнитељ Отечества нашега, као што ви јесте, ја високопочитају.

Поклон и поздрав от мене милост имати изволте примити за знак вечне наше поданости к Всеавгуст. Височајшему Двору и к Вашему Високород. наше преданости. О срећном поступку славнаго и победоноснаго оружја Покровитеља нашего разумети желимо. В прочем Вашеј милости и благонаклоности себе вручаја с истином преданостију и високопочитанијем пребивају

Ваш високопр.

Милостив. Государја

покорњејши слуга.

4,) У Рожњу 11. септембра 1810.

Господару Потру Теодоровићу.

Високоблагородни

Милостиви Государ!

Ваш под 30. августа одговор имао сам чест примити 4. септемвра и с величајшим серца удовољствијем разумео сам о шчастљивом напретку славнаго оружја Покровитеља нашего; за којy славу Покровитеља нашего над враги победу топлоје благодареније Богу на славу Всеавгустејшаго Монарха Россијскаго и на сокрушеније врагов воздали смо. Јошт с већом серца жалбом и негодованијем о смрти славних Государеј, Отечества нашего величајших ревнитељеј уведомљени великом жалостију и скорбију серца наша су погружена. Имена њихова за труде своје о шчастији Народа Серпскаго достојна су вечнославна у роду нашем остати.

Из вашега под 4. овога числа из Кладова на ме послата, и 10. сего примљена разумео сам с величајшом радостију о високонамештенији Господина Генерала Заса над командом војск Россијских Сербију заштићавајућих и радују сја велми о Его к нам пришествији скором уверен си да држава Росијска наша Покровитељница никаким пременами не оставља нас. С не малом радостију известио сам се о добитој крепости Кладове с муницијом градском и провијантом; благодарим вам на вашему труду и подвигу за отечество наше, ваша услуга и трудба о

роду серпском неће бити ненграђена. — О славној добитој победи генерала графа Каменскога фтора̂го извештени бивше, великоје Богу благодареније за славне те победе учинили смо, и свим овамошњим на радост јавили. Два сам одговора послао покојному господину графу, *и треће прошеније оштедоговорно што смо закључили амо послао сам*, чини ми се да ни једно руку покојнога Государја Графа сподобило се није. То треће, Господине мој, изволте потражити; ако не буде ту приостановљено, *као народње прошеније* да се пристави, од којега копију ћу вам послати, које не ћете мислим (два су листа копијарног протокола откинута, зато даље нема шта је следовало.) У надежди као и до сад од вас о свему тамошњем извештен бивати........

5.) У логору под Лозницом 11. октобра 1810.

Его Високопревосходатељству Господину Г. Андреји Павловићу Засу Генерал-лајтнанту и Кавалеру.

По штедрољубију Его Сијатељства господина Графа Каменскаго, и вашеј к Народу Серпскому благонаклоности милостиво послати нам у помоћ Господин Полковник Петар Николајевић Никић здраво ишчастљиво на ову страну приспео с полком јесте на време.

Числом 7. овога сојузили смо војске и сразили се с Турками, и њих из свију шанчева славно изагнали, и наше в једном шанце затворене ослободили; 8. сего на лагер везиров ударили смо и славну победу над непријатељем оништим приобрели. Господин Полковник у обојим баталијама наш руководитељ бив, с полком својим храбро и славно отрјаженија сотваро је на славу славнаго оружја Росијск. и благополучије рода и Отечества нашего. У послдњеј баталији сам Господин Полковник рану добио на велику нашу жалбу; но да ће милостиви Бог да му ништа бити неће. Чест имам од свију Вашему Виокопревосходитељству за то благодејаније Сербији, и сему подобнаја сердечну благодарност воздати, предајуште нас

в недра покровитељства Всеавгуст. Монарха нашего, који со Всегдашњим Високопочитанијем и преданостију пребивају.

6.) Господару Милану Обреновићу.

У Ваљеву 20. октобра 1810.

Ваше под октобра на мене отпуштеноје писмо исправно примио сам и разумео што нам перво препоручујете за магацине ради сабгенија ране; и пре вашега писма о том смо совештали се. Разумео сам потом с негодованијем што ми одговарате да сте моје на Господина Генерала послатоје писмо отворили. Ја сам покојному Генералу Графу припослао писма ни на једно срећe имао нисам добити одговора; тому новому Господину Генералу Засу два сам послао с ономадашњим преко вашега г. Брата г. Милоша; и још до данас ни на једно ответа чести не имадо примити. Да је пут и ред да сва писма од Сербије послата преко вас Господом Покровитеља нашего предају се, сам знам, зато свакад сам на вас шиљао, и јеште прилагао вам копију од свију или накратко јављао сва писанија, у којим свима ништа се друго не находи разве начин мојега упознанија са истом Господом, у сваким јеште молбено сам вас препоручивао, и вам већу власт осведочавао. Ја нисам од скораго времена постао да би се стидио писати и високим лицам ради познанства препоручити себе а то више с народа. — Кад сам могао у перво јеште време бившим Турцима по свим градовима и владајућу Турчину нашом земљом, кад сам могао у друга Царства писма слати, како у Корфу, у Котаро Руским Генералом и Кавањером, 1803. онда бившим командујућим и от њи ответе примао, и на друге стране кад сам то радио онда није се знало шта ће и како ће бити, зашто не би данас то чинио, имајући покровитеља у Отечеству нашему; зар да ми не буде слободно трудити се с Господам покровитеља познати и благодарност јављати за њихова благодејанија? Ја находим да је путно да преко вас иду, али није путно отвратати знајући да

није велико прошеније с потписима свију старешина, је ли јединствени, само с мојим потписом и споља мојим печатом.

Зато, Господару мој, ни на једно писмо ответа добити нисам до данас могао, ибо сва моја писма нису се удостојила примљена бити. Два сам писма от почившега Господина Графа примио који је желио са мном познати се и писмено ми изјашњава да се рад самном познати и очима видити. Та оба ни једно није ответ, но од њега началнa писма. Жао ми верло остаје да исказати немогу, што се така неверност и међу нам чини, нигда томе надао се не би. Смело могу вас известити да сви наши и народни непријатељи такој нашеј слоги радовати се могу; и како видим ништа од нас и од нашега рада бити не може. —

Што сам послао сада 11. овог на Господина Генерала Заса преко вашего Господара Брата писмо благодарствено за послату малу помоћ казаков чекам ответ од Его в. Прев. и будући да је пут преко вас да иду така писма, ответ чекам; будете ли и у будуће примати и ответ на њих ми шиљати от истих Господеј Покровитеља да знам, којим ја да не пишем ради познанства, нико ме принудити не може. Очекујући на то одговора, с високопоч.

После саопштених ових писама нек ми се дозволи, да учиним неке примедбе како на сама ова писма, тако и у опште на зле умишљаје и противност напред именованих поглавара према Карађорђу, која ова писма јасно сведоче и потврђују. С тужним срцем морам приметити, да се и овом приликом испунила жеља српских душмана: „не сједини Боже каурина“, да је гадна неслога и приликом ове борбе за отечествену слободу, добила места у грудима неких поглавара српских да су гадне страсти и овом приликом пропасти претиле слабоме, истом отпочетом и једва нешто утврђеном народном животу. Проклетство над Бранковићем у устима народним

и данас трајуће, није могло опаметити оне себичнике, који не сматрајући на опште добро, због приватних својих и личних интереса, да задовоље гадним страстима својима, на коцку стављају све народњу слободу, независимост отечества, будућност и своју и целог народа.

У добро устројеној држави, где особито уставни постоји живот, где државлани нису слепи потчињеници, који готови морају бити сваком мигу свога Господара следовати, него где су они грађани, који имају своја права; где су државлани синови Отечества, чије добро, као своје сопствено на срцу носе, у оваком велим, устројеним државама, опозиција не само да није пагубна, него је напротив, само ако се у надлежним границама окреће, најкориснија. Али и у устројеним државама, опозиција мора се окретати у границама закона, мора имати за цељ опште добро и државни напредак; не се проистицати из личних одношења нити приватне намере појединих људи потпомагати. И у устројеним државама опозиција која је управљена на државно растројство, која проистиче из приватних намера, која се оснива на страстима појединих личности, и која поред тога уништава надлежни за државно управлање ред, без да би опште добро и најмање потпомогла; оваква велим опозиција и у устројеним државама сматра се за највећи грађански грех, за највеће противу државе и државног реда учињено злочинство. Оваква опозиција обично се свршава — ако успе — с пагубом целог друштва, у ком је заузела мах; добрих и спасоносних последица оваква опозиција нема.

Противност, коју су према Карађорђу неки српски поглавари, а имено: Јаков Ненадовић, Миленко, Петар Добрињац и Милан Обреновић потхрањивали, у сваком погледу заслужује, да се најозбиљније осуди. Проистичући из гадне себичности, имала је ова опозиција за основ личне страсти, којима вођени именовани опоненти испуштали су из вида општенародно добро, само да

своје приватне намере постигну, само да страстима својима задовоље. Они се нису старали о томе, шта ће бити са народњом ствари, они су готови били државну слободу на коцку ставити, само да Карићорђа оборе, па да се сами попну на оно место, на које је Карађорђа, воља народа подигла, и које је место он врстним својим својствима: својом разборитошћу, великодушијем, непоколебимим характером и неустрашимом храброшћу, с којима је све своје супариике здраво надвишавао, праведно заслужио. Не зна заиста човек чему пре да се диви: или порочном грамзењу Карађорђевих противника за влашћу, или гордој и благородној постојаности, а поред тога прашћајућој великодушности његовој, с којом је све ове покушаје, опште добро имајући пред очима, ненаказане оставио, желећи међу народом сваким могућим начином одржати мир и слогу, јер је пуно уверен био, да ће Срби само и једино тако, ако сложни буду, моћи одолети млогим и силним нападајима, којима су изложени били; да ће само узајамним потпомагањем моћи постићи оне велике цељи, за које српски народ толике жертве већ чини и толику крв пролива. Несогласије, које су више поменути злоумишљајући поглавари у српском народу сејати почели, могло је имати најпагубнија за опште добро следства, да није Карађорђе у личности својој спајавао сва она велика и висока својства, која су га једино у стање поставила, да тешким ропством угњетени српски народ на оружје подигне, непријатеље народне скруши, и да руководи онај покрет којим су Срби први пут после столетног ропства слободу и независимост извојевати подигли се. Миленково у Поречу противљење потпомагано и Хајдук-Вељком, могло је међусобни у Србији подићи рат, да није Карађорђе овом приликом тако велику умереност показао и развио. Он је овом приликом великодушност своју најјасније посведочио, кајућем се Миленку не само да је опростио, него му је оставио и пређашњу власт и до-

стојанство, у ком је пре тога био Оваки поступци подижу Карађорђа у круг понајзнатнијих великих карактера, и у толико гаднију сенку бацају на оне, који су, вођени завишћу, при руковођењу народних дела с Карађорђем се натицати хтели.

Пакосне и порочне намере Карађорђевих именованих противника, и у строго устројној држави, заслужиле би најстрожје наказаније; намере ове јошт строжје ја осудити морам имајући у виду ондашње положење српског народа. Српска држава у овом времену, ни у чему се не може успоредити са строго устројеном државом; народ се једва истом ослободио великих својих угњетатеља; али мир у земљи јошт се није утврдио. Срби су се у своје оружје јошт непрестанце највише морали уздати, и у свом оружју тражити гаранцију, да ће извојевану слободу и даље уживати. Сва је Србија била један војнички стан, у ком су српски житељи, све сами војници становали. Општа опасност, грозећа и малом и великом, била је свеза, која је Србе у једно цело спојавала. Карађорђе био је у ово време више *врховни вожд*, него народњи управитељ; главна му је брига била и морала бити: одржати се противу непријатеља, јер је на томе све остало основано били. Па у овако кобним, овако опасним околностима, кад се највећа слога захтевала, да се цељ постигне, лични противници Карађорђеви, губећи из вида опште добро, подижу се противу врховног вожда; власт, њему од народа дану, себи присвојавају, народ цепају на партаје и сва употребљују средства, да своје намере изврше. Противници ови нису били само непријатељи Карађорђу, они су и сами себи непријатељи били, али то самосеби непријатељство, страсти њихове нису им дале увиђати; они су себе, своја дела, и дела целог народа српског понижавали, да понизе и Карађорђа, не би ли се тиме како после узвисили; они се подчињавају туђој власти и туђим законима, одбацују своју слободу и уживану

самосталност, само да задобију по њиховом мишљењу и жељи, моћ противу Карађорђа; они копају раку, да у њу стропоштају врховног вожда, а не виде да ће и сами у њу пасти. Велика, врло велика умереност владала је Карађорђем, кад је он све ово кроз прсте гледао, опраштао и заборавности предавати у стању био!!

Но да се оставе на страну ова општа расматрања, па да пређем на писма, да и ова мало промотрим. Из ових писама ми се млогоме научити можемо. Писма ова пре свега најјасније сведоче: да је Јаков био ниског, подлог, сујетног и порочно славољубивог характера. Он предводитеље малог одела руске војске, не устручава се назвати „*Государја ми сербскаго народа*“ (писмо 2.); Он мањи одел војске руске назива, „*војском Србију заштићавајућом*,“ као да је ово тако велика војска била, да је могла Србију од непријатељских нападаја совршено заштитити; он се издаје за родољупца, који би желио лично познати „*ове велике ревнитеље народа сериског*,“ да им своје високопочитаније покаже, као да није било надлежне власти, која је о томе радила, да руска војска у Србију дође, и која је знала благодарност своју према савезницима показати; он се Русима намеће, жали смрт умрлих генерала, само да задобије више руску симпатију, да се покаже њима као човек који у народу своме има највећи уплив; он моли, да му руски генерали отпишу, да може рећи, како је он с великом господом познат; све, све се ово из писама увиђа, све ово показује Јаковљеву подлост и његов ниски характер. Какав је био Јаков, такви су били и његови једномишљеници, раван се са себи равним дружи; подлост је и код осталих била не мала черта њиховог характера. Та само та једна околност, што они сами међу собом нису били у слоги, као што се на то Јаков (види 6. писмо) тужи, показује, да они и један другоме нису добра желили. Пријатељство може постојати међу поштеним људма, подлаци су за пријатељство неспособни. Миленко се хтео фактички од

Карађорђа оцепити, радио је самостално и независимо од Јакова, Милана и Добрињца; ова тројица била су у међусобном договору, али један другом не верујући, нису се узајамно потпомагали, него је Милан отварао и при себи задржавао писма, за која Јаков на једном месту (вид. 1. и 4. писмо) вели, да су од целог тамошњег народа написана, а на другом месту (види 6 писмо) вели, да су то само приватна писма, која он од своје стране пише надлежној господи. Лаж је другарица подлости, обе су узајамно тесно скопчане, треба ли се чудити, да и Јакова у овоме пороку налазимо?

Подлост и остале пороке именованих Карађорђевих противника, ја не бих спомињао, да су они ове пороке у кругу свог приватног живота упражњавали; ја нисам намеран њихову биографију писати, у којој би се оваковн пороци споменути морали, али су ови противници Карађорђеви при јавним народним делима показали своју подлост зато су ови њихови пороци и удостојени јавнога спомена.

Промотримо сад писана писма посебице, овако ћемо лакше њихов садржај моћи подврћи строжијој оцени. Из до сад речених увиђа се, да у овим писмима не треба тражити морала, честитости и характера; писма су ова производ подлости, која се у свима јасно огледа; писма су ова по томе достојна оног лица, које као сачинитељ истих у њима фигурира.

У првом писму представља себе Јаков као неког народњег предводитеља. Он се подвргава руском покровитељству, он шиље прошеније, да се српском народу даду руски законн, он вели, да се уверио о царској милости према српском народу; он моли графа Цукатова, да буде ходатај за српки народ код главнокомандујућег графа Каменског. Као што се из овог види, Јаков прелазећи границу својих права, хтео је присвојити себи неку већу важност. Сујета његова далеко га је одвела, он је овим и оваковим делима највећу несрећу навлачио на српски народ; оваковим поступцима губио је онда

постојеће правитељство своју важност, и у следству тога није могло тако дејствовати, као што би дејствовало, да није оваковим поступцима препречавано било. И Милан је прелазио границу свога пуномоћија. Он је упућен био, да као народњи посланик, представља народње интересе, а он је своје ово положење употребио на то, да приватне намере своје и своје партаје удејствује. Њега Јаков назива: *нашим депутатом*, који је примио *свидетељства свију овамошњи старешина*, па се зато и појавио Милан у двојном характеру: народног посланика, и депутата неких старешина. И Милан и Јаков били су поготову издајници народње власти, а скоро и народње ствари: они су хтели законе, Совет и правитељство не по вољи народа устројено, него по њиховим приватним жељама, па су и захтевали зато од Руса војску, која ће настојавати, да се ти закони извршавају, и да то ново Правитељство тим путем и начином надлежно уважење код народа задобије. Обојица се у овом писму појављују као прави, али потајни бунтовници противу постојеће власти, који су готови сва средства употребити, да своје цељи постигну, средства, од којих се порочан и страстима вођен човек никада не страши. Покушаје овакове платили би они у другим околностима главом, Карађорђе им својственим му великодушјем овако знатна злочинства опростио.

Друго и треће писмо изузимајући једино то, што доказују пужљиву подлост Јаковљеву према руским војводама, и чежњу, да се овима као знатно лице представи, с њима упозна и у преписку упусти, немају за јавна дела никакве важности.

Важно је писмо четврто управљено на Петра Добрињца. Из истог писма увиђа се, да је Јаков и с Миланом и с Добрињцем у непрестаној свези био. Не спомињући приватну част овог писма, где Јаков изражава радост на гласове о руским победама, нужно је опоменути, како он уверава Добрињца, да његова „услуга и трудба

о раду српском неће бити ненапређена“; у овом писму вели даље, да је по Милану послао био „општенародно прошеније“ почившему графу Цукату, које Милан није истоме графу предао, па упућује Добрињца, да исто прошеније, од ког ће му копију послати, изнађе и с њиме по надлежности поступи. Штета што је на овом месту подеран протокол, и што нам тако није сво писмо у целости познато. Ово писмо највећма доказује подлост Јаковљеву, он је и као бајаги општенародно шиљао Русима прошеније, но ипак садржај тих прошенија својим једномисленицима није саопштавао. Поред општег договора морао је дакле имати Јаков својих посебних цељи, које није саопштавао Милану и Добрињцу, и које су цељи такве биле, да се праведно Милан могао бојати, ако Јаков са својом намером код Руса продре, па је зато и отварао Јаковљева писма и није их надлежнима предавао. Противници Карађорђеви имали су себичне, подле намере, и то је узрок да се они нису могли тврдо спојити.

Пето писмо јесте такође знак велике подлости Јаковљеве, који, да се Русима улаже и омили, није ни себе ни српски народ штедио. Он је сваким начином хтео да задобије руско пријатељство, које му се видило као најзгодније средство, да своје намере изведе, па се зато и не стиди у наведеном на генерала Заса управљеном писму рећи: „да су се српске војске с рускима сојузиле и победу над непријатељима одржале, и да је господин полковник Никић у тим баталијама руководитељ био;“ а у ствари самој знамо, да је речени полковник, не штедрољубијем графа Цуката, или главнокомандујућег графа Каменског, већ Карађорђем на Дрину, Јакову послан; да је он истина са својим Козацима у два боја участвовао, и да се храбро борио, али да полковник и све тамо налазеће се војводе заједно с Јаковом вишта нису учинили, док није к њима Карађорђе дошао, који је сво нападање на Турке управљао. Никић је послан у потчињеност Карађорђу, па као такав

и испуњавао је овога налоге, Козака је био мали број, војска је била српска, али Јаков вели, да су се војске сојузиле, да слава одржане победе обојим војскама припада, и да ову победу можда не би ни одржали, да им полковник Никић није био руководитељ. О Карађорђу Јаков ни речице не спомиње, као да није ни био тамо. Све ово чини Јаков по својој подлости, само да се улаже Русима. Он о догађајућим се стварима извештава генерала Заса, упушта се дакле у дела, која не спадају у круг његовог званичног делања, али он све ово назива: приватним писмима. Губитак отправљајућег званија, морало би бити најмање неповољно следство за Јакова, овог само једног јединог његовог поступка.

Шесто и последње саопштено писмо, најјаснији је знак, да ни сами зломисленици нису били у слоги, и да су се један другог бојали, да се један другом није поверавао. Порочну цељ нису могли постићи непорочним средствима, то је узрок, што се лаж, невера и други пороци и међ самим њима укоренила.—Таки у почетку овог писма, које је на Милана у руском стану као депутата српског народа бавећег се, управљено, пребацује Јаков Милану, што он његова писма на генерала управљена отвара, јер је пут да од Србије послата писма преко њега (Милана) господам покровитеља предају се. — Пребацивање ово Јаковљево имало би места, да је Милан са званичним писмама тако радио, да он званична писма није надлежнима предавао; то би онда значило изневерити поклоњено му поверење, и злоупотребити дату му власт; али Милан као депутат народа српског заиста није имао дужност предавати надлежнима она писма, која је Јаков по својој сујети и славољубију Русима писао, да се само што већма препоручи. Милан би заслужио похвалу за оваково своје делање, да је проистицало из чисте ревности и преданости к оптшему добру; али знајући, да он само зато није ова писма Јаковљева по надлежности предавао, што се бојао, да ће

Јаков тим писмима задобити код Руса велики уплив; и њега као Јаковљевог једномисленика осудити морамо. Јаков у истом писму вели даље, да су то приватна писма, а из наведених писама знамо, да је он и општедоговорно прошеније шиљао, па то га и боле, што баш ово прошеније није доспело онамо, куда је послато било. Он вели, да у тим писмама Милана препоручава, и њему већу власт осведочава; је ли и то приватно писмо? Милан је био народњи депутат, шта је требало Јаков да њега препоручује, сујета га је довела до тога, да је уселио себи у главу, да је знаменито лице, па се зато и позива на негдашње своје приватно дописивање с неким руским генералима јошт у оно време, кад су Турци у Србији владали, јер он вели за себе, да није „од скораго времена постао“, наравно, да Јакову приватно дописивање није могао нико забранити, али писма његова имају други вид, имају другу намеру. Он је радио о оборењу Карађорђа, тражио је зато познанство с Русима, с којима је мислио најлакше своје намере удејствовати. Он је руским генералима изјављивао своју благодарност, као приватно лице, он је то могао чинити, али војводи, који је Карађорђу потчињен, то чинити није било допуштено мимо знања свога претпостављенога. Јаков вели: „жао ми верло остаје, да исказати не могу, што се така неверност и међу нама чини, нигда томе надао се не би. Смело могу вас известити, да сви наши и народни непријатељи такој нашој слози радовати се могу; и како видим ништа од нас и од нашега рада бити не може.“ Ово је најјаснији доказ, да је Јаков са својим једномисленицима имао тајне намере; чудити се само човек мора, каквом смелости он своје непријатеље назива и народњим непријатељима. Делање Карађорђево оценила је историја, приватност Јакова и његових једномисленика према Карађорђу, историја ће осудити. Нису они тежили за општим, за народњим добром, они су ишли и радили о уништењу Карађор-

ђевом, па да се сами попну на његово место; они су тежили за највишом власти, и ова тежња била је Јакову народња ствар, опште добро.

Ја сам се мало опширно упустио у претрес опозиције, која се противу Карађорђа подигла. Ја сам уверен, да је Карађорђу искрено лежао народњи напредак на срцу, па зато и опорочавам његове противнике, и њихове злонамерне умишљаје. Ова опозиција у незгодно време, врло је важан моменат у Историји Карађорђевог времена. Зато смо ју и удостојили већег вниманија. Распра између старешина једном је већ конечно упропастила српски народ, таква је следства и ова према Карађорђу произвела. И онда је себичност и сујета била повод распре, и овде су ти исти пороци највећма дејствовали. Дао би Бог, да ово буде у српској историји последњи пример српске неслоге, овог зла, које је кадро и највеће народе утаманити.

До свршетка ове 1810. године, Карађорђе је млоге, и од првоначалних својих завереника, и од доцније њему приставших врстних поборника, изгубио. Млоги су од њих, на пречац, од мача или пушчаног зрна непријатељског изгинули; а млоги су и од непреболимих рана поизумирали. Ми смо гдекоје, који су у знању задржани, у течају овога дела, на своим местима споменули. рагоценеД сени оних млогих других, о којима знање до нас допрло није, нек нам великодушно опросте. Спомен о њима не изоставља историја по вољи, већ по невољи, јер имена тих драгоцених жертви, до њеног знања допрети нису могла. Свакојако, достојне награде они уживају у лову небесног оца. На самом пак концу ове године, 24. Декембра, прешао је из времености у вечност и Атанасије, прота буковички, у 72. години живота свога. Овај свештени старац, од ноћи и зорице Орашачке, све је једнако био неоступни друг и сопутник Карађорђев. Карађорђе је здраво за овим старцем опе-

чаљен био. У њему је он изгубио у духовног утешитеља и најсрдачнијег пријатеља.[10])

Као што сам и мало више казао, Милан повративши се из Бруснице опет у Праово у логор руски, није се дуго ту бавио, већ је све у качеству депутата српског, повратио се у Влашку у главну квартиру руску. Но докле се у Србији све оно, о чему сам напред говорио, збивало као: долазак графа Орурка у Србију у помоћ Карађорђу, освојења Орурком Бање Сврљишке, приспење његово к Делиграду, одлазак његов с Карађорђем и војском српском на Јасику противу Рушид-паше, повратак Орурков и Карађорђев у поље варваринско, излазак Рушид-пашин у исто поље, бој на Варварину с Рушид-пашом и победа над њим одржана, као и повратак Орурков у Праово и у путу њиме учињено освојење Гургусовца; дотле су и предводитељи руске Маловлашке и у Србији налазеће се војске: генерал-мајор Исајев и граф Цукато помрли. А у течају тога истога времена и граф је Каменски, као што сам и мало више напоменуо, на свима позицијама турску војску под командом великог везира Јусуф-паше на обалама доњег Дунава жестоко тукао, разбијао их и освајао сва укрепљена места и градове тако, да је после таквих победа добио прилику усилити оно одељење своје војске, које се на десним обалама горњег Дунава, према Малој Валахији налазило, као у помоћ Србима намењено. И тако он је сад генерала Заса на место упокојеног графа Цуката, наредио и послао у Србију са шест батаљона пешака, пет ескадрона улана и једним полком козака.[11]) Генерал Зас, последњих дана месеца септемвра, из Мале Валахије са 3000 војника прешао је преко Дунава у Србију, и ово је шести пут преласка руске војске преко Дунава у Србију без флотилије.

Сва ова руска војска сједињена и са српском покрајинском војском, под командом Миленка и Петра Добрињца, сад се, да би повукла на себе с доњега Ду-

нава турску војску, те тако олакшала и главнокомандујућему даље напредовање, све једнако врзла око Видина и грозила Видину, и видински паша Мула-паша, увидивши то шта Руси чине, није се дуго могао држати ни у Неготину ни у Праову, која су места по смрти графа Цуката, опет освојили Турци; него се ретерирао у Видин, и по томе цела Крајина од Кладова до ушћа тимочког, од Турака очишћена и ослобођена буде, и сва више поменута места са целим пространством земље, на чисто припадне влади српској. Почем се све ово и у Крајини овако сврши, онда је Карађорђе отишао незадржано на Дрину, да види шта се учинити може и са Бошњацима, који су се здраво узапрли, не знајући ништа о ономе шта главнокомандујући на доњем Дунаву ради, како Турке туче и градове њине осваја, и шта су и у Крајини Руси са Србима сједињени, од Турака учинили; и којима српска војска под предводитељством Јакова Ненадовића, сем што их је око Лознице и на Дрини уздржавала, те им тако није допустила да продру у Поцерину и Мачву, куда су они наваљивали се продрети, ништа друго учинити, нити их у Босну претерати могла.

Карађорђе полазећи на Дрину, отишао је само с неколико својих свагдашњих момака, али је при поласку од Делиграда издао налог, да за њим с војскама дођу: Станоје Главаш, Стефан Катић, кнез Сима Марковић, Павле Поповић, Младен Миловановић и Илија Чарапић, који је сад пошто му је стриц Танасије на Праову погинуо, из уважења према погиншима, за војводу над грочанском кнежевином постављен. По кратком времену доласка Карађорђевог на Дрину, приспели су и њим позвани поглавари и војводе с војскама, њиховом командом, и тако он сад саставивши које с овима што су дошли, које с онима које је затекао, до 10.000 одабране војске, и промотривши турске силе снагу и њен положај, закључи изазвати Турке на бој, па шта коме Бог да. Он је сам наређивао копати редуте; он је наређивао где

ће који војвода са својом командом стати, и с кога ће краја и кад на Турке ударити; он је сам собом извлачио и намешћао топове једним словом: он је целу ствар овог славног на Тичару боја, управљао и предводио. Кад је све за овај бој приуготовљено било, Карађорђе је у прозорје оног истог дана, јошт једанпут у бојно поље изишао, сву војску извео, свакога на опредељено место поставио, позиције и своје и непријатељске јошт једанпут расмотрио, па онда у само огрануће сунца, призвавши свемогућега у помоћ, коњаницима својим заповедио у поље изићи и бој отпочети. Турци Бошњаци, као што они кажу: „сама Босна на седам краљева отпор може дати“; по холости својој држали су; да се Србима ни за толико времена, посла имати неће, за колико би се једна лула дувана попушила; али кад они сад изазвани будући, на Србе ударе, кад им неколико мегданџија погину, и кад се силна ватра из пушака и топова српских на њих просу, а они се у великом чуду нађу. Бој се овај продужио од самога јутра, па готово до захотка сунца, а јошт се није могло увидити, на коју се страну победа преваљује. Карађорђе свуд присуствујући, и како на своје, тако и на непријатеље мотрећи, спази он да су Турци далеко више скомљали него Срби, и да се, премда врло неопазно к логору своме, на обали Дрине стојећем, с бојнога поља већ измичу; па желећи и конац овога боја увидити не остављајући ништа за сутра, сам с пушком у руци пред сву своју војску изтрчи и повиче: „хајте браћо, да данас што имамо свршимо“. На овај Карађорђев позив све војводе са својим командама викну: „јуриш!“ и на Турке слепимице ударе. Турци сад већ нису се могли уздржати. Они широм к Дрини, к шанчевима својим нагну бегати. Везир је испреко Дрине принуђен био, своје Турке из топова тући, да их од бегања уздржи, али је све бадава било. Турци сад већ нису надежде имали ни у шанчевима својима од ове стране Дрине уздржати се, и зато прегну и преко Дрине на ла-

ђама, или како је који пре уграбио, бегати. Мложина их се и подавила. И тако овај бој на Тичару, као и онај Мишарски 1806. године, и као онај прошлогодишњи опет на Дрини и код Лознице, између првих бојева у историји Карађорђевог времена заслужује место, и он је један из оних венаца, који су се на Карађорђевој глави вили, макар да руска историја овог рата, описујући како се је граф Орурк на Јасики с Турцима тукао, у части I. гл. VIII. на стр. 105. вели да је победа при Јасики произвела, „самое радостное волненіе въ Сербахъ, *никогда неодержавшихъ подобнаго торжества надъ своими злыми врагами*". На Јасики истина био је ватрени бој, али никакве победе здружени Руси са Србима, над Турцима одржали нису, јер је рђава позиција била за развијање регуларне војске и артиљерије, због чега је граф Орурк и заповедио, да се у Варваринско поље повуку. Историја Карађорђевог времена више славних бојева броји, и то такових бојева, у којима ни једног Руса у помоћи Срби имали нису. У боју овом на Тичару, здраво су се одликовале све војводе, а нарочито: Лука Лазаревић, Стојан Чупић, Цинцар Јанко, Лазар Мутап, Станоје Главаш и полковник козачки Петар Никић. Сви су се ови изранили. Млого је изгинуло на овом боју и српске војске, али је далеко више Турака пало, и то све по избор и на гласу њихових јунака. Цео је логор турски запао Србима у руке, и Срби су овде свакојаке пљачке задобили. По окончању овог боја, и пошто је српска обала Дрине од Турака очишћена била, онда и Карађорђе дође у Лозницу, једно за учинити нужна наређења погранична, а друго и да види и надгледа своје рањенике. Он је за сво време свога у Лозници бављења, свако јутро рањенике походио, и могуће им понуде набављао и сам собом доносио. Он је и најуреднијии настојатељ био, да се рањеницима ране прилежно превијају.

Турци, почем су се на ону страну Дрине пребрали, и почем су од страха и умора мало оданули, послали

су једну депутацију на ову страну Карађорђу. Ове депутације предлози су били: да им се дозволи изгинувше своје по обреду вере њихове, покопати, и да примирје од сад до идућег Ђурђева дана закључе, како би на граници једни с другима за то време, мирно живити и трговати могли. Карађорђе није се дао овима Турцима познати. Он је упуномоћио Младена, кнеза Симу, Павла Поповића и Проту Матију Ненадовића, да се овим Турцима сврше како за добро нађу, али и он је као непознат Турцима, у овоме договарању присутствовао. Турци су питали за Карађорђа, и хтели су да му се поклоне, али то им није показано. Њихови предлози примљени су и уважени, јер је нарочито, примирје и за Србе нужно било. Повраћајући се ова турска депутација у Босну, молила је поглаваре српске, да њено поздравље и поклонење бегу Ђорђу изјаве. После овако срећно испавшег овог боја на Тичару, и после свију других наређења, која су се сад овде извршити имала, Карађорђе је, почем је већ и дубока јесен наступила била, сву своју војску кућама својима распустио, па и сам у Тополу отишао.

Ја сам већ једанпут о томе говорио, како је уз графа Орурка и Милан Обреновић дошао до Делиграда, и ту се с Карађорђем састао и после одмах отишао кући у Брусницу. Он као што је више напоменуто, није се дуго бавио у Србији, али је он за све оно време, док је Карађорђе с графом Орурком имао посла, с Јаковом Ненадовићем не само преписивао се о шуровању њиховом, него су се и лично састајали и усмено о намерама њиним договарали, па је онда повратио се у логор руски на Праову, и оданде у главну квартиру главнокомандујућем у Влашку, да тамо дејствује о томе, да граф Каменски да једно одељење руске војске, која ће непремено и стално у Србији пребивати за тврдо уверење, да су и Срби Русијом у савез примљени. Али то он није зато чинио, већ по смишљају његовом и његовог друштва, као н. пр. Јакова, Миленка и Добрињца, да им та војска

у Србији стално пребивајући, у помоћи буде збацити или шта и друго с Карађорђем учинити. Али будући да с тим намерама нису смели јавно на видик изићи, то је Милан онако, као што сам мало пре навео и у оном смислу код графа Каменског дејствовао. А Јаков је међутим и нека прошенија, бајаги од имена свега народа, са подметутим подписима неких старешина на главнокомандујућег и графа Цуката, као и пуномоћије на исти начин за Милана справио и угодио, и Милану, да по овима код више споменутих лица дејствује, послао. О овоме делању Јаковљевом и мутњи његовој с Миланом и осталима, уверили су нас мало пре наведена сопствена писма Јаковљева.

Јошт сад је опазила Русија, да Наполеон Бонапарта умишља рат противу ње отпочети, зато је граф Каменски онако неодморно противу Турака нападао и жестоко их тукао, не би ли их принудио, да они руку пруже за мир, док јошт Бонапарта није на Русију напао, па је граф Каменски у таком случају закључујући мир с Портом, мислио и сојузницом је учинити руском, те тако преко њених предела проћи и провући једно повеће одељење војске која би у Далмацији против Наполеона дејствовати отпочела; и за тај случај, он је смислио да преко Србије и Босне ту своју војску проведе; па је онда Милану препоручио, да он Карађорђу ту жељу и намеру његову изјави, и да му препоручи именом његовим (графа Каменског), да Карађорђе по томе путу преко Србије огради магацине, и да у њима преправи хране за више упоменуту руску војску, па да ће се правитељству српском од стране Русије послати и новца за грађење магацина и куповање хране у исте. Ову препоруку графа Каменског, Милан је испунио и Карађорђу је све онако, као што му је препоручено написао, и писмо то ради верног достављења послао му је по своме секретару мало више опоменутом Лазару Војновићу, (и ово су она писма за који нам Вук у „Правителствујушчем Совету“ на стр.

48 и 49. говори). Лазар Војновић с овим писмом Милановим дошао је у Србију и то најпре у Београд, где сазнавши да је Карађорђе на Дрини, отишао је управо к њему из Београда и приспео је тамо после довршене победе Карађорђем над Турцима, и предао му из своје руке Миланово писмо. Је ли Лазар Војновић сад што Карађорђу и о понашању и делању Милановом против Карађорђа у Влашку чињеном, казивао, то се извесно онако као што нам Вук представља, не зна; али да је Карађорђе јошт у почетку ове 1810. године, први пут о свима умишљајима противу њега, Родофиникиновим и његове дружине, од Архимандрита Мелентија извештен, то је тако позитивно, као два пута два четири. А јошт позитивније је да је Карађорђе о свему сад, после одржане победе над Турцима на Дрини, на два дана пре него што је Војновић тамо приспео, и од рањеног Луке Лазаревића дознао, којега је (Луку) Јаков Ненадовић у своје замке већ заплео био; и Карађорђе је сад одмах, после дознања од Луке, напао био на Јакова и на војводу Милоша Обреновића, те умало се није ту свашта догодило, особито с Јаковом, но ту су старешине, које су се тада на Дрини десиле, настали око Карађорђа, те се он од умесне и праведне срдње своје на Јакова и Милоша, уталожио и опростио им онако исто, као што је Миленку и Петру Добрињцу, из призрења на њихове заслуге дотадање, издајничко њихово поступање према њему, који поступци, нигде и ни у најпросвештенијој држави Јевропе, нису могли мању казну од смрти за собом повући, јер оваково њихово поступање, не само што је ишло на оборење Карађорђево, већ би оно повукло за собом и најгоре последице за цео народ.[12])

По више наведеном писму које је Лазар Војновић од Милана Карађорђу донео, и по препоруци графа Каменског изјављеној Милану, Карађорђе је отпочео био и магацине сграђивати и храну у њих одмах с почетком 1811. године збирати. Па будући да новци за то нужни

јошт нису били из Русије послани, то је Карађорђе принуђен био за тај случај, порез на народ разрезати, да стима новцима храну за више споменуте магацине исплаћује, а да је овако Карађорђе поступио, то нам сведочи и писмо његово, проти Матији Ненадовићу 16. јануарија 1811. године послано.[12])

Ова мисао о руском провлачењу њихове војске кроз Србију и Босну, зачела се по свој прилици јошт при командујућему књазу Багратијону, и трајала је до закључења трактата Букурештског у надежди, да ћеду последујући главнокомандујући, као граф Каменски, а после њега и Кутузов, при закључењу мира, моћи уговорити Порту, да и сојузницом руском постане; али будући да у том успети нису могли, јер је Бонапарта сва сређства употребио, да Порта с Русијом мир не закључује, а јошт млого мање, да и сојузницом руском постане, јер је он рад био, да Русију у наступању његовом на њу, турски рат противу ње затече. Да је овако мисао ова протезала се, доказатељство је том, што су тако рећи при концу закључења трактата Букурешског, већ и комисијаратски чиновници у Србију послани били на устројење магацина и на куповање хране. Но како ни Кутузов при свима његовим усиљавањима, никако није могао склонити посланике Портине, дошавше из Цариграда у Букурешт да мир закључе, да Порту и сојузницом руском учини; то је онда тек од те мисли оступило се, и од предневеденог устројавања магацина и куповања хране одустало се. Кутузов морао је од тога одустати, да што пре онакав мир с Портом закључи, каков се у извесном трактату налази. Он је задовољан био, што је успео и онако полезан мир за Русију закључити, тим већма, што је Бонапарта већ у велико опремљен био да на Русију нападне.

Ја сам мало више казао, како су се и сви они, који су с Родофиникином из Србије побегли, с графом Цукато у Србију повратили, али нисам показао, зашто је

и сам граф Каменски за повратак ових у Србију, на Карађорђа наваљивао; зато сад, по наравном течају ствари, хоћу овде моје мишљење о томе да изјавим. Родофиникин је морао овако уверавати главнокомандујеће, и сад настојавати и око графа Каменског; да се и сви они, који су с њиме из Србије побегли, не само опет у Србију него и на своја места поврате, па тако исто и Недоба, из бивше његове свите колешки советник у Србију за руског агента пошље. Ја велим, да је Родофиникин о удејствовању оваковог чега морао настојавати, јер људи ови, који су с њиме из Србије побегли, и који су „донесенија“ његова главнокомандујућима, и правдање његово пред овима, за пуноважно и истинито потврдили; одвојени будући од својих кућа и помоћи народње, коју су у Србији уживали, висили су о врату његовом. Он се је морао старати о њиховом начину живљења, а неимајући основних узрока, по којима би им могао од царства издејствовати стално и достаточно уживање, морао се је бојати, да се, оставши у Влашкој без достаточног издржавања, за своје поступке не покају, и тада праве умишљаје његовог изласка из Србије и сво интригирање његово не обелодане. Он је, о повратку ових у Србију и зато настојавао, да не би партаја противна Карађорђу ослабила; а да би исту и у тесној свези мишљења и намера одржао, он је израдио да се и Недоба, као човек из свите његове и у његовим умишљајима и намерама посвећен, у Србију за агента руског пошље; он је тако исто учинио и за митрополита Леонтија.

Будући да сам до сад изоставио казати, зашто је и како Хајдук-Вељко с његовим бећарима Миленку ове године са скупштине о Новоме Лету држане, из Београда у Пореч отишао, то ћу рећи сад.

Кад се је скупштина ове године о Новоме Лету у Београд сабрала, дошао је на исту и Хајдук-Вељко и пристао је у конак Стефану Живковићу трговцу, који

је и сам најжесточије и најострвињеније противу Карађорђа и Младена и свега постојећег у Србији реда интригирао и све оне потпомагао, за које је иоле дознавао, да о преврату смишљају. Дакле, лако се даје поњати, да је он и Вељку о томе пунио главу и у своје га замке уловљавао. Па као што сам и мало више казао, да су на овим редовним скупштинама између осталога и тужбе на старешине Совету предаване, тако су сад на овој скупштини, међу прочима и на Вељка млоге тужбе због његових скандалозних иступљења у народу, Совету поднешене. Ове тужбе истините су биле, јер је Вељко преко сваке мере, раскалашан у понашању његовом према женскињама био, не марећи за то, што су се Срби због чести и нарушавања благообразности и противу самих Турака на оружје подигли. Дознавши Вељко за више речене тужбе, па знајући да су истините, побојавши се осуђења и окова у железа у граду београдском, а и подстакнут реченим Живковићем, једно јутро пре зоре са својим бећарима из Београда побегне и управо у Пореч Миленку оде, за кога му је и Стефан Живковић морао казати, на што се Миленко спрема и шта ће урадити. Миленко је једва дочекао Вељка; он је и њега и његове бећаре под добром платом држао докле је новаца имао, а кад се његова каса исцрпила и кад речени бећари Вељкови не добише за један месец своју плату, а они се онда побунише и дадоше на знање Миленку и Вељку, да они хоће да одлазе у Влашку; онда видећи Миленко своју неуспешност, разболе се, а Вељко да не би остао без истих бећара сам, и он се опрости с Миленком па преко Мирочких Планина са својим бећарима ајдучки провуче се и графу Цукато у логор његов оде.[14])

Милан Обреновић налазећи се све једнако у главној квартири руској у Влашкој, никако није престао молити главнокомандујућег да би он и на то саизволио и наредио, да се једно појаче одељење војске руске за стално њено пребивање у Србији, у њу пошље; али је и Кара-

ђорђе о томе мимо Милана, преко архимандрита Филиповића дејствовао, кога је Карађорђе по потреби народњих дела јошт у почетку септембра месеца прошле 1809. године послао, као што сам о томе у осмој књиги ових мојих рукописа пространно већ говорио; и граф Каменски, једно по непременом настојавању Карађорђа, а друго и по непрестаним молбама Милановим, обећа послати у Србију једно такво одељење своје војске, но с усменим договором преко истога архимандрита Филиповића с Карађорђем, да се и он склони, да се и сви они, који су са Родофиникином из Србије отишли, у њу опет повратити могу. Карађорђе премда је и сам јошт раније попустио од првог свог закључења и дао на знање, да се домороци сви слободно могу повратити; и сада је морао склонити се на уговарања графа Каменског; јер он вељаше, као што сам и мало више навео: „кога ваља молити, не ваља га срдити."

Граф Каменски истина, да је дао реч и Карађорђу и Милану, да ће послати једно одељење руске војске, за стално пребивање у Србији, и он би може бити ту своју реч и одржао, да се није јако поболео и да није наскоро и умрео. Но то наређење његово остало је и по смрти његовој непромењљиво, па зато је тек у почетку 1811. године при самоме доласку Кутузовљевом на место графа Каменског, Нишлотаки полк, состојећи се из два баталиона пешака и једне батерије артиљерије, око половине фебруарија месеца, у Београд је под командом шефа Бале приспео. Један баталијон од ове војске, послан је на квартире у Шабац, а други је са својим штабом и са артиљеријом остао у Београду. Сви су ови и прости војници и официри разређени били по квартирима београдских грађана, а шефу Бали за обитавање, дат је онај исти конак, у коме је Родофиникин седио, (конак Кучук Алије дахије); тако је исто и онај баталијон у Шапцу разређен био. Артиљерија пак њихова, смештена је била, доле на дунавској јалији у велике ханове, који су иза

Турака пусти заостали. Правитељство је српско свему овому полку давало из сопствене касе тајин у хлебу и месу, сену и јечму за израну коња и у дрвима за огрев па тако је исто, кад су по сили трактата Букурешког морали из Србије отићи, Правитељство Карађорђево, не само братски и најљубезније их испратило до Дунава у Крајину, него их је и са излишеством снабдело са свима потребама за јело и пиће.

Ја сам на млогим до сад местима, у овом повествовању о догађајима у Карађорђево време, говорио о противницима Карађорђевим, и о умишљајима и поступцима њиховим противу њега; а нигда ни сам у скупи и опширно испитао речене противнике, да ли су и какови поводи од стране Карађорђеве према њима, или према народу и општој ствари били, због којих су они принуђени бити могли о том радити: да Карађорђа збаце и да бољи и спаситељнији по земљу и народ неки ред управљања заведу: а да би и о том истинито сведеније имати се могло, показује се нужним и то испитати, и то: испитати саме противнике, нека нам они, метнувши сваки руку на срце, истину исповеде. Је ли Карађорђе, грамзећи за богаством, а осиливши се и осамовластивши, превозне скеле и ђумруке на Сави, Дунаву и Морави у сопсвену корист заузео био? Није. Него напротив, он је одмах у самом почетку, са скупштином у Смедереву држаном наредио: да се све више напоменуто из наших руку одузме, и да приходи од вишеречених предмета имају се стицати у касу Советску, откуда да се имају подмиривати, колико могуће буде трошкови нужни за општу ствар. Да није лукаво и своје корисно поступајући, а имајући и власт у рукама, с Турцима угодио, те купљене арача царског у Србији, од Порте под аренду узео, па после при купљењу таковог горе поступао с народом, него што су и сами Турци, кад су га они купили? Није. Да није царске мукаде (царска добра) он под аренду заузео, па од овних нешто сам за свој рачун држао, а нешто

својим рођацима и својим људма под аренду издавао, па ови као и он сам, кад су десетке од људи скупљали, и друге дажбине, као спахије наплаћивали чрез своје улизице најемнике, Србе моткама, вилама и лопатама; на гувнима и код кућа, душмански били и пребијали до осакаћења и умртвљења, у сумњи да десетак и друге дажбине крију, што и сами Турци спахије и субаше по мукадама царским, чинили нису? Није. Да није он од народа наплаћивао царски „чибук-параси"? (Ово се наплаћивало под именом „чибука" за царски рачун од попаше стоке). Није. Од свега тога, како ти: арача, царских мукада и царског чибука, у Србији тада ни спомена није било, нит је Карађорђу о таком чему радити што на памет падало. Но јест народ сав давао по мало десетка од хране, сена и вина; јест погдекад нешто и од марве од народа узимано, те се ова погдекад продавала, и новцем узетим за њу, прибављале су се нужне војене потребе, а по највише клала се је у логорима и пограничним шанчевима, ради војске и тајина поради бећара и старешина војничких. А десетак од хране, сена, јечма и вина, осим војске, на коју се употребљавати морао, делио се између нас старешина, не изузимајући и самога Карађорђа. Но и ово је чињено како-кад, кад мање, кад више, јер од народа није се могло то строго и потпунце истјазавати. Је ли Карађорђе, осиливши се и осамовластивши, отимао од народа њиве и ливаде, где су ове њему по вољи биле; њиве ради сопствених усева, а ливаде ради исхранивања сопствених буљука оваца и одржавања станова, и ради израњивања сопствене ергеле коња и говеди? Није. Он је био врло раден човек, имао је сопствених њива и ливада које је је сам окрчио, имао је и забрана које је сам подигао, и воћњака, које је сам насадио. Осим тога, кад је постао глава земље и народа, заузео је једну раван под шумом према селу Белосавцу, те ју је почео крчити ради распространења свога пољског имања. Но и ми смо старешине, не изузимајући ни

поједине људе у народу, који су кадри били урадити, такове завате у земљи заузимали, јер земља је слободна била, спахија није било, а ми никаквог другог ни добра, ни издржавања извесног од народа нисмо имали. Да није Карађорђе млоге конаке, па поред ових и хамаме по Србији, за своје сопствено живљење, и за свој излишни рахатлук и задовољство, на рачун касе народње, и с кулуком народњим градио, па ове новцем народњим и китио и застирао? Није. Он нигде више никаква конака није имао осим Тополе и Београда. У Београду дат му је дахије Мула-Јусуфа конак, на кога ни каса народња ни он ни паре потрошили нису; а у Тополи оградио је он сам један мали коначић, са неколоко других стаја око њега, које су преко нужне биле за његов врло умерен начин живљења. При грађењу овога коначића и воденице у Тополи, народ му је кулуком одсекао и привукао на место, грађу, а мајсторима за руке и проче, он је сопственим новцем исплатио, и у том истом његовом коначићу, држао је и канцеларију своју, у којој је дела народња израђивао. — Да није Карађорђе из касе народње новац народњи узимао и трошио на издржавање својих конака, на сопствено одело, на одело своје фамилије, на свакостручне посластице и излишности за храну; на куповање драгоцених ствари за сопствено задовољство; на плаћу многобројних сопствених послужитеља, ћирица, кафеџија, чибугџија, бербера, силихстара, надзиратеља коначких, дадиља његове деце, чобана, говедара, ергелеџија, имраора, сејиза и кочијаша, станарица, и, за сопствено његово телесно задовољство, понудница? Није. Он, баш и да је хтео тако што чинити, да му је раскошлук, развратност и бештедно трошење на оваке ствари народног новца на памет падало, није имао откуд. Народ је сиромашан био и све једнако у рату. Од њега се никава дажбина уредно и стално узимати није могла; дакле нису се имале откуд подмиривати из касе народње, ни неопходиме потребе за ствар општу, а камо ли да је ко,

и то јошт Карађорђе, који је од свију нас, у сваком смотрењу најштедљивији био; и помислити могао, да из касе народње себе и своје конаке издржава и раскошлук проводи.

Из касе народње само је на једно дваестину свагдашњих његових војених момака, по нешто плаће давано, јер су се свакад при њему и уз њега свуд налазити морали. — Да није Карађорђе са беспосличењем, од дугог времена, шетајући се по Србији с великом својом пратњом најемних бескућника бећара, досадио народу што га је морао по заповести његовој дочекивати и испраћати, прављећи по конацима хладнике и колибе, приуготовљавајући му све што је потребно за јело и пиће, и за плотско телесно задовољство његово? Није. Он никад није узалуд, без позива за општу ствар, а нарочито лети кад је ратовати требало, или, кад је требало на скупштину у Београд ићи, по Србији шетао се, него је свакад код куће своје у Тополи налазио се радио у домаћој својој економији и дела народња, у канцеларији својој отправљао. А кад је по неопходимој потреби опште ствари куд од куће полазио, или с једнога краја Србије на други трчао, или на скупштине ишао; нити га је ко знао кад је из Тополе полазио, нити је ко знао кад је на место где му је требало бити, дошао. Дакле по оваком начину његовог путовања по Србији, нити је он какве млогобројне пратње и свите уза се водио, осим свагдашњих његових момака, који су сви кућевни и из народа људи били, нити је народ потребу имао ни по његовој заповести, ни иначе, њега у путовању дочекивати и испраћати, нит за дочек његов журити се, и било шта му драго припремати. Он није водио са собом цигане свираче са бубњевима и пишталицама; он није носио уза се мутвака ни водио ашчија. Он није носио себи за простирку ни душека, ни шилтета ни јоргана, његов и његових момака мутвак је био у механи, ако ју је на друму којим су пролазили били, или у њиховим бисагама, а

постеља у теркијама. О кавецији, чибугџији, силихстару, или о другом чему што је народ вређати и соблазнити могло, ни спомена код њега није смело бити. — Да нису његових конака надзиратељи натеривали бакале, да ужежену пастрму, укварен сир и проклијан лукац и усмрђену и ужежену слану рибу морају по цени, коју им они назначе, из његових конака разузети и платити, па макар на ђубре побацали? Није. Код њега се никад ништа уквარити није могло, јер ништа излишнога није имао. Њему, Бог зна, јели од свега таковог чега достајало за дочек свакидашњих гостију старешина, који су му са свију крајева Србије, сваки дан, сваки својим послом долазили. Зар је Карађорђе и на дочек старешина, који су му у Тополу долазили по послу народњем, из сопствености своје трошио? Није све из своје сопствености теглио. Нешто му је мало и народ кулуком припрађивао; нешто му је мало и од десетка, а нарочито у јечму, сену и вину давано, и ваљда му је по нека пара у помоћ пристајала и од новаца, које су Руси кад и кад у помоћ шиљали. Друге никакве помоћи ни плаће, ни издржавања из касе народње није имао до 1811, године, а ове године опредељено му је било, као тобожња цивилиста на издржавање 4.000 дук. Но он се је највише помагао до споменуте године, сопственим радом у пољској економији, у паћењу свиња, оваца и добрих говеда. Он је сваке године по 1.500 дук. од трговаца за марву своју добијао.—Да није он (Карађорђе) натеривао народ да му за ову његову марву, кад ју је, по своме самовластију премештао из једног места у друго, и из једног краја Србије на други за бољом пашом, или свиње за жиром, да му свуд праве штале за говеда, појате за овце и свињце у планинама за свиње? Није. Он је сву своју марву држао само у Крћевцу и у атару Тополском; а свиње, кад жир роди, онако исто жирио у планинама као и сваки други Србин, под надзирањем њим плаћених сопствених чобана.—Да

није Карађорђе заузео био трговину са сољу из Влашке, па ову, кад лађе с њом натоварене у Србију дођу, силом своје власти по свима местима наметао трговцима магазацијама на силу, по цени, коју је он наредио, не помишљајући ни најмање о том, да ли ће је сиромашни народ моћи, за потребу своју, од магазација куповати? Није.—Да није Карађорђе, осиливши се и осамовластивши, а грамзећи са благом, преузео био за себе трговину свињску, па са својим ортацима, којима је и по неколико момака својих, да их се људи плаше и боје, давао с њима по местима, где је најбољи сој свиња, да иду, и да цену пресецају, по којој да сваки Србин мора његовим ортацима, ил хоће ил неће, свиње дати? Да нису његови ортаци, осамовлашћени њим, а имајући поред себе и оружане момке његове, и из обора трговачких, који су већ свиње од народа купили, исплатили и у оборе своје одлучили, само ако су иоле свиње капиталне биле, отимали и исплаћивали им како су они хтели? Да није он своје и својих ортака, на више споменути начин купљене и одлучене свиње, у планинама, кад је која и у ком месту жиром уродила, самовласно те планине заузимао, и не само од општина их сеоских, којима су оне принадлежале, преотимао, него јошт и њихове свињце, појате за говеда и овце, и друге стаје за обитавање чобана, које су од вајкадашњих времена пограђене биле, силом своје власти растуривао и спаљивао, да нико други онде мешавине нема; па јошт и по хиљаду—две људи, Срба, кулуком, о њиховом хлебу и трошку, нагонио, да му те жиром уродивше планине, заграде, бунаре ископају и свињце и алове пограде? Да није он кад су, овако скупљене и урањене свиње, његови ортака исте, као зреле, на буди коју скелу смислили потерати, силом своје власти наредбе издавао да их од места до места морају чобани, људи из народа о свом хлебу и трошку спроводити до скеле, и на скели надгледати их и чувати док се не продаду? Да није он

оваке, своје и својих ортака свиње, терајући их на скелу, у путу, из кошева сеоских десетком од народа напуњенима, без сваке плаће и враће, хранио? Кад су његове и његових ортака свиње на коју скелу дошле, јесу ли онда други трговци, који су попре на скелу са својим свињама приспели, морали се заједно са својим чопоровима свиња, од скеле удалити, да трговац, који испрека на скелу дође тражити свиња да купи, никакве друге свиње осим његових не нађе, како би на тај начин он и његови ортаци, своје свиње скупље продати могли? Оваково поступање на скелама, на које су се свиње Карађорђеве и његових ортака дотеривале, морало је здраво противно бити нашим трговцима, па можда се је који кадгод противу оваковог поступања и неправде ружно изјаснио, или се није хтео са својим чопором свиња удалити; да није Карађорђе по оваковог, кад су га његови ортаци оптужили, напрасито шиљао татаре, или момке своје, да га везана к њему доведу, да га бије и апси, што се противи господару, па богме да га његови момци и убију, ако би у путу усудио се, које су његови момци по усменом његовом налогу и чинили, баш и ако није речени несрећник и помислио бегати? Он није ни сам ничим трговао, нити је какве трговине са ортацима каквим имао, дакле није имао потребу, од свега тога што нас питаш, ништа чинити. Мало је и други ко из приватних људи, о трговини могао мислити и такову водити, а о Карађорђу, да је о трговини мислио и њу, било сам или преко ортака водио, није ни сањати се могло, јербо је и он сам, и сво време његово предузето било делима народњим.— Да није Карађорђе развађивао ограде, палио куће и стаје људма, који нису хтели господарски домазлук говеда у ограде и воћњаке своје наноћиште упустити, кад су ова његова говеда, ради боље паше и сувађења, у Златибор или у Мораву код Пожаревца претеривана? Није. Ми смо већ казали где је он свој домазлук у

марви држао и како је с њим поступао. Да није од прирезa, претекавше суме новаца по исплаћењу ванредних трошкова, за које се прирез чинио, себи и у своју сопствену ползу присвајао? Није. Да није преко својих улизица старешина натеривао народ, да му од времена на време поклоне у свињама, овновима и говедима и коњма, дају? Није. Да нису његове улизице старешине, и његова браћа по народу какова безаконија чинили, па он нити им је забрањивао зло у народу чинити, нити их хтео за такова казнити кад му је по тужбама, до знања долазило? Нико није смео у народу никаква зла, на правди Бога коме учинити, јербо је он био врло строг и свакога је без разлике казнио. А што се тиче његове браће, то је најизвесније, да је он брата свога обесио за то, што су његова иступлења од којих га је он сваким начином одвраћао, преумложила се била; па кад је он овако са својим братом учинио, је ли се ко други надати могао, да ће се према њему блажије поступити у подобним иступљенијама? — Да није Карађорђе, из подозрења и из бојања, да му неки људи, који су у народу чувени и од народа уважени били, могу његовом својекорисном, неограниченом самовластију на пут стати, и народ за собом противу њега повући; те људе, измисливши којекакве беде на њих, или јавно убијао, или наредио да се ноћу код њихових кућа из мрака поубијају, па мосле проглашавао да су то ајдуци учинили? Није. Он је могао то чинити, имао је и средства, али није хтео. Он је у самом почетку, у Пећанима на скупштини, јавно на мегдану убио само Теодосија Маричића трговца из села Орашца, Крагујевачке нахије, и то не из подозрења и бојања, да му овај власт и врховно поглаварство не преотме, већ за то, што га је права здрава код народа, без икаква даног му повода, мучки опадао и мразио; и што је тај исти Теодосије, кад се је са Карађорђем поречкао, први своју пушку на Карађорђа скресао. Да нису подплаћени

народњим новцем, Карађорђеви шпијони и подлизице, опадали људе из народа код њега, доказујући му, да тај или онај зло за њега говори, па он те људе везане пред себе дотеривао, и сикиром или церићем дотле их био и пребијао, док крв на уста, нос и уши није потекла, и док ничим већ мицати нису могли? Он народњим новцем, особито од уређења Совета, није располагао, те да је и шпијоне под платом држати могао, о којима он није имао потребу ни мислити, нити истраживати, шта ко и како о њему говори, дакле због тога нити је кога везана себи дотеривао, нити га био и пребијао. Да није Карађорђе, награбивши се у Србији новаца, и то посве лукавим и неправедним начинсм, куповао где у страним земљама спахилуке, па онда натеривао народ, да му кулуком грађу одсеку у Србији и креч испеку ради грађења у тим спахилуцима конака, дућана, магаза, кафана, механа, ћуприја и других зграда, које су му око таквих конака нужне и потребне биле? Није. — Да није Карађорђе, ради своје какве угодности или каприце, а будући неограничено самовласан, села растеривао и расељавао, и људма сиромасима, који се таком чему надали нису, не чекајући, да сиротињу своју склоне, куће палио, необраћајући никаква вниманија на вриску и плач жена и деце кукавне? Није. — Да није Карађорђе, бринући се и радећи како би у фамилији својој наследственост његовог достојанства и власти задобити и утврдити могао, немилице силни народњи новац, на све стране трошио? Нити се он из сопственог свог побуђења, за то наследство бринуо, нити је чији новац куд за то растурао. — Да није Карађорђе, острвљен будући безграничним самовластијем и наглом силом своје власти, и обезобразио се био, па чинио којекаква скандалозна и соблазнитељна иступљења, не бојећи се Бога и не стидећи се од народа свога, као на прим: да није преотимао од живих мужева жене, које су му се допадале, и такове држећи по неколико година за налож-

нице, после о трошку касе народње разудавао, и ове друге мужеве њине, људе без сваких заслуга и не из Србије, постављао за старешине, а на прве ових жена мужеве, да би беспрепјатствено, не одговорно и без укора, страсти своје наслаждавати могао, измишљао беде, због којих су бајаги, или као похајдучени, или као бунтовници поубијани морали бити? Да није, дознавајући преко својих подлизица где се каква девојка налази, такову силом своје власти себи доводио, обележавао је називајући је „ћером“ и после је трошком касе народње опремао и удавао за какве од својих гардиста, кога је одмах и за старешину у народу постављао, па био он за то или не? Да није за какову од ових девојака, која се или сама противила њему, или је њени родитељи нису хтели дати да је води, пошиљао кола, своје наоружане момке и цигане свираче, да је са свирањем и на силу њему доведу, како би је тим начином, бајаги обрукао, и ако је испрошена била, за инат удају њену раскварио? Није ништа такóво Карађорђе чинио. Он је брата свога, највише због таквих иступљења, живота лишио.—Да није Карађорђе кад су се у разна времена буне из народа противу њега дизале због нечувених зала, којима је он сваку меру превршио био, са својим најемницима и потплаћеним издајицама браће своје, излазећи на угушење оваковиx буна, млоге људе поубијао, које из пушака, а које похватане будући, сикиром и церићем до на смрт испребијао, а некима руке и језике изосецао? Никакве буне противу Карађорђа из народа нити су се појављивале ни показивале, и по томе он нити је имао потребу кога из пушака убијати и на точкове мећати, ни сикиром или церићем кога до на смрт пребијати, да му очи из главе искачу, нити коме руке и језике сећи, или она села и вароши, из којих су се буне појављивале, палити и пленити. — Да није он вас сматрао и држао као приватне своје слуге, па не уважавајући вас као старешине на-

родње, кад се је на кога од вас зашто му драго, упутно или не упутно разсрдио, пред народом или пред својим момцима, псовајући вам оца у г . . . цу и викајући „сиктер“ говорио вам: „плаћам вам и храним вас као псе“? Није он нас тако ни сматрао ни држао, него нас је почитовао и уважавао, то сведоче и његова писма нама писана, у којима свакад је свакога из нас називао „господаром“. А по оваком његовом према нама поступању, и народ нас је почитовао и његови момци.

Такав је он био и према млађим војводама. Он никад није ни војводу, било кога му драго, по имену звао, већ свакога и писмено и у усменом разговору „војводом“ називао. — Да није од простих пандура, или својих момака правио војводе и советнике, а од војвода и советника, буљукбаше на караулама пограничним, само да пред народом покаже, колика је његова власт, и да тиме и вас пред народом обезуважи, доказујући таким поступком пред народом, да сте и ви пред њим што и прости један пандур, или какав његов момак? Он је само Антонија Пљакића, свога момка, учинио војводом Карановачким, давши му и своју најстарију кћер Саву за жену, и у томе се здраво преварио јер је овај човек врло тешка иступљења над људма чинио, у чему је свагда притајиван био од Карађорђа, својом пуницом и Јанићијем; и Јовицу Миловановића братанца Младеновог, давши и овоме трећу кћер своју Полексију за жену. Овај истина није никаквих иступлења чинио, али никаквих ни заслуга ни способности није имао, и никако у народу није ни познат био. Но и ово двоје није учинио да нас обезуважи. — Да није Карађорђе, кад је сазнао ваше умишљаје противу њега, са каквом страном силом шуровао за одржати се у свом својекорисном самовластију, и за сломити вас, који сте му у том његовом самовластију сметали? Није. Њему је само ствар општа пред очима и на памети била. Он се уздао „у се и у своје кљусе.“ Код народа је имао уважење и страхо-

почитање, и ми се по томе чудимо, како нас једног по једног није истребио, а за таково што сва је средства имао. — Да није Карађорђевица, у јесен, лан и вуну женама по варошима, за то што је Карађорђевица, наметала да јој кулуком уреде, огребенају и преко зиме опреду; а у пролеће, да јој откаду платна и пешкира, оплету чарапа, навезу пешкира и белих марама и сашију кошуља, па можда је између осталих и то један узрок, што сте се ви у противност према Карађорђу ставили? Карађорђевица г-ђа Јелена, ни учем на свету ни жива се није дала чути, а камо ли да је тако што чинила, и да јој је таково што чинити на памет падало. — Да није Карађорђевица, женама сиротним, које су је у кући послуживале и у женском раду помагале, труд њихов исплаћивала из амбарова народњих и из касе народње? Није. Она никакве мешавине и власти са амбаровима и касом народњом имала није, па тако и сам Карађорђе, изузимајући време и потребе опште, а то време и потребе биле су непрекидне, јер смо се све једнако у рату налазили.

Кад дакле ви сами исповедисте и признадосте, да Карађорђе ни једно од оних зала и грехова, ни противу народа и опште ствари, ни противу вас самих учинио није кажите, нам, шта вас је друго могло на то навести, да се према њему у противност ставите, да га код Руса опадате, и да му тако рећи, радите о глави? Овде, несрећна себичност, завист и клевета, немају шта да одговоре, већ само улежу раменима; а невиност, правда и заслуге Карађорђеве за Српство, никаквом страшћу хотично не окаљане, сијају и сијати ће у свету докле год Српства у њему траје.

При свему томе што се је Карађорђе и после оних врло важних њиме предузетих дела у почетку 1809. године, и што се је и књаз Багратијон а после њега и граф Каменски из свију сила упео био, да Турке принуди за мир молити, није могуће било Турке на то пре-

волети. Такав мир, можда би се постићи могао, да је јошт књаз Прозоровски онаке кораке прешавши у Бугарску, с почетком 1809. године учинио, какве је и Карађорђе прешавши у Босну и Стару Србију произвео. После тога, ма да су и књазем Багратијоном, а јошт више графом Каменским, на свима позицијама, жестоко Турке потукли и многе им градове и друга укрепљена места освојили, опет зато, као што сам и мало више казао, нису могли постићи жеље за закључење мира. Истина да је Император Александер у свима инштрукцијама, које је главнокомандујућима, кад их је пошиљао, да са Молдавовлашком руском војском управљају и противу Турака војују; свагда у трећој точки речених инштрукција налагао, да ако принуде Турке да они замоле за мир, у том закључењу мира, да за Србију назначено и закључено буде: да се Србија независима под покровитељством Русије и Порте учини, плаћајући Порти одсеком једанпут за свагда уговорени данак: опет зато и граф Каменски с једне стране видећи, да Турци при свима жестоким и за њих веома пагубним његовим нападајима и освајањима, о молби за мир ни спомена не чине; представио је Цару своме, да ће се врло тешко до мира доћи, особито зато, што између осталог Русија иште прво: да Дунав граница између Русије и Порте буде; друго, што се захтева од Порте, да она двадесет милијона пијастра за војене трошкове плати, и треће, што се од ње иште, да независимост Србије призна; па је у истом донесенију своме граф Каменски, бајаги за олакшање закључења више поменутог мира, ако би се Турци склонили да поишту мир, преостави Цару своме: а) да се не захтева од Порте Дунавом граница, и да ће доста бити да она призна границу до Серета; б) да се никако од ње незахтевају оних 20 милијона пијастра, и в) ако би се Турци упрли, као што он утврдо држи, да ћеду се здраво и упрети за признање српске независимости, онда да се њему дозволи тек штогод у трак-

тату закључавајућем мир, за Србију рећи. Император је Александер на све ово графу Каменском одговорио, а што се тиче Србије, за њу је прећутао! — С друге стране, он је (Каменски) Србима и Карађорђу ево како писмом својим по архимандриту Филиповићу посланим прокламирао.

Верховному Вожду, Правитељствујушчему Совету, и целому народу Серпском.

Храбри Серблљи! вами су позната старања нашег честитога Цара Александра за ваше добро и слободу. У прошастих неколико месеци ви сте били у великом неспокојству. Ја, који сам наређен од мога цара, долазим вас утешити, и сва обећанија, која су учињена од стране Росијске народу серпскому, како ће вам и из уста казати черногорски архимандрит г. Спиридон Филиповић; он ће вам донети од мене и ово писмо, који је био очевидац свију мојих приуготовљенија, и казат' ће вам из уста колико се ја старам, по заповести цара мога, за вашу срећу, и за ваше избављеније од Турака; само ви будите међу собом од сад у напредак сложни и сојedињени, јединодушни и неустрашими, да би могли ослободити ваше љубезно отечество. Закуните се пред Божјим олтаром да ћете се у напредак као браћа љубити, и да ћете заборавити све што је пре незгодно и вашој срећи противно било. Исти вишеупоменути архимандрит Филиповић, који ће до сад бити код вас казат' ће вам, да је сад време дошло, да се испуне сва обећанија царска вам учињена. Генералмајор граф Цукато примио је од мене потребну заповест да пређе скоро преко Дунава, и да вам донесе потребу у новцу, и џебани, и тако заједно и сложно, ви отуда, а ја с мојом војском, с помоћу Божјом и пречестите Богородице, под покровитељством Орла Росијскаго одовуда да сатремо и сокрушимо општега врага вере и закона христијанскаго. Сада с помоћију Божјом, ја сам већ победио силнога Пеливан-пашу, и њега с другим пашама и господом

турском, живе похватао, осим хиљаду Турака што је мртвих пало, а остали су које израњени, које пак морали разбећи се. Крепки градови турски, као: Туртукај. Базарџик, Кузулџик, Каварна, и страшна до сад никад неузета Силистрија, и млога места у Болгарији, све је то всесилни Бог предао у наше руке, и покорио нашему славноме и честитоме цару Александру первому. Похитите дакле и ви, храбри Серби, наша верна браћо и сојузници, с ваше стране силу вашега оружја, с нама сједињени под покровитељством благочестиваго Императора нашего, Турком показати. Скоро ће, с помоћију Божјом, бити у нашим рукама Рушчук, Варна и Шумња, на коју сада иду моји коњаници. Братијо моја! опет вам препоручујем да сте сложни и у љубови јединодушни, а Бог силни, у сраженијама, покориће враге наше и победити их, којему јединому буди слава, а ми смо исполнитељи његових судес.

У граду Силистрији 30. маја 1810. год. Генерал Главнокомандујући, Граф Каменски.[15]

А да је граф Каменски овако, као што је мало више наведено што се Срба и Србије тиче, Цару своме заиста представио, то се видити може из војене историје руског ратовања с Турцима; а прокламацију оваког садржаја, граф Каменски послао је Карађорђу и народу српском у право у следству саопштене му од Карађорђа и у овој години понуде Портине, да Срби оступе од сојуза с Русима, и да ће она зато, Њима (Србима) врло добре и благодетељне концесије дати под гаранцијом Француске или Аустрије, коју од ова два двора сами Срби за то изберу. Па граф Каменски, обилазећи у прокламацији о томе што Карађорђу казати, он је архимандриту Филиповићу усмено препоручио, шта ће му на поменуту понуду Портину, именом његовим (Каменског) казати. А тај одговор састојао се у следујућем: „да се Карађорђе нипошто не превари пристати на оваку понуду Портину,

јер она нити ће гарантије какове дати, нити ће сама своју реч одржати; она ово чини само зато, да би могла и ону војску своју на Русију обратити, коју за сад и у оваком стању ствари Србије на себи одржава, а како би ова потреба Порти престала, она би онда све одрекла и са Србима поступила, као с бунтовницима«. Ово је све архимандрит Филиповић Карађорђу саопштио, али је и сам Карађорђе и без овог совета графа Каменског, овако држао и у Порту ни мало време није имао, већ је све једнако полагао се на Русију и од ње само очекивао, да ће се и за Србију све оно учинити што сам мало више навео, да се у инштркцијама, даним главнокомандујућим за Србију налазило.

ПРИМЕДВЕ

1.) Ова је точка по свој прилици и навела Миленка по инпуслу са стране и његовог секретара Јеремије Гагића, да откаже зависимост своју према Карађорђу и Совету, као што ће се из даљег тачаја ствари видити. Ја реко по инпулсу са стране, јер се зна, као што и сама руска историја овога рата преповеда, а тако исто и писмо књаза Багратијона Карађорђу и Совету писано, сведочи, да је Родофиникин, (наравно по изисканом одобрењу од главнокомандујућег књаза Багратијона), оне јесени, кад је из Србије побегао, 5.000. дук. Миленку «*на покупку хлеба*«, из Краљева послао, и Миленко је тек само с овим новцима узурпаторство своје према Карађорђу отпочео.

2.) Није истина што Вук у «Правителствујушчем Совету» на стр. 35. каже: да је депутацији овој придодат био за секретара Михајло Грујовић, и овај да је заједно с истом депутацијом тада у Влашку отишао. Грујовић је послан од правитељства свога са членом Совета, Велисавом Станојловићем у Влашку главнокомандујућему, да моли за помоћ у новцу и војсци, пре јошт него што је и Родофиникин из Србије побегао, и пре него што је и ова депутација послана. Осим свега познатог да је овако, служи за доказ између осталих и једно «донесеније» Родофиникиново, писано из Србије главнокомандујућему у Влашку, у коме он доставља њему до знања, како се депутати из Србије пошиљу и како он (Родофиникин) квалифицира характере оба ова депутата; а ово донесеније Родофиникиново, наштампано је 1864. год. у Петрбургу, у књиги XII. „Военног Сборника». Од ове двојице депутата, Велисав се вратио мало раније и донео вест о смрти књаза Прозоровског и о примању армије књазом Багратијоном, а Грујовић остао је тамо до октобра месеца, и

можда се у путу враћајући се у Србију, гдегод мимоишао, са овим последњим депутатима т.ј. Миланом и Мелентијем. Овај исти Грујовић донео је тада оно писмо од књаза Багратијона на Карађорђа и Совет, споменуто у примечанију под цифром 1.)

3.) Све ово да је овако, налази се у књигама «Военог Сборника» руског напечатаног у 1865. години у 5 и 8. књиги.

4.) Он је тек привилегираним војводом постао у Поречу у почетку 1811. године, кад је Миленко принуђен био сасвим отићи из Србије.

5.) Карађорђе је за долазак Недобин и Леонтијев, као што је мени Младен казивао, у разговру са другим старешинама, рекао: «шта сам знао радити, морао сам пристати да дођу, јер као што наша пословица каже: кога ваља молити, тога не треба срдити.«

6.) Овај Петар хваљени, кога Вук и Родофиникин преузносе, како је постао командантом Кладова, одмах је заузео и све гарде (риболове) на Дунаву у сопствену своју корист, без ичијег дозвољења и без да је о њима коме рачуне о приходу и расходу давао; и тако их је све једвако држао, док није у 1811. години нарочити војвода тамо постављен и магистрат за нахију Крајинску установљен. Ето доказа, зашто су они тежили да Карађорђа бајаги ограниче, како би они лакше могли своју власт овако упражњавати! —

7.) Карађорђе као што сам већ казао, да је и Петар Добрињац с графом Цукато у Србију дошао, да је на Кладову командујући са српском војском, здраво се одличио, и да је по освојењу Кладова, по наредби графа Цуката и командантом истога града постао, што и Карађорђу не само није противно било, него га је и он за таковог признао и потврдио; писао је и Петру Добрињцу, да му и он к Делиграду у помоћ дође изразивши се у том писму овако: «Остави све тамо па час-пре дођи овамо у помоћ, јер каква ће нам фајда бити од Кладова, кад овамо све пропадне». — Тако је исто Карађорђе, кад је Миленко одустао од свога узурпаторства у Поречу и притворно се њему покорио; и њега у пређашњем његовом званију и власти оставио држећи: да ће само тек таким начином обвезани, ови људи покајати се и задовољити, да престану једанпут раздирати општу ствар, у коме би раздирању непремено морали и сами собе упропастити, као што је тако на послетку и следовало.

8.) Дакле није истина као што је Вук у «Правителствујушчем Совету» на стр. 52. говорећи о Вељку, Миленку и Добрињцу написао, као да је Карађорђе топрв у почетку 1811. године, Вељка наново завојводио, диплому му нову и јошт неколике стотине дуката дао, да га приволи к себи, да га обласка и да га од Миленка и од Добрињца, као њихову највећу узданицу, по Вуковом казивању, отргне.

9.) Овај полазак Карађорђев на Дрину с војском морао је он учинити и зато, што Јаков са свим својим настојавањем није могао Турке ни од опсаде Лозничке потиснути, а толи их преко Дрине претерати, јер је сила Турска тројином већа од његове била, па је он принуђен био, не знајући да су и на источној страни Турци под предводитељством Уруменли-Валиса Рушид паше навалили, Карађорђа позиво у помоћ, као што писмени одговор Карађорђев на позив Јаковљев следујућег садржаја сведочи:

Благородни господару Јакове Ненадовићу,
Здравствујте!

Јављам вам да сам ваше писмо примио и разумео што ми пишете, да су Турци прешли овамо преко Дрине, и улогорили се у нахији Зворничкој кад није имао ко да их дочека. Ја сам се надао да ће прећи; али кад су прешли зашто нисте ви на њих ударили. Зато ја вама препоручујем да ви сложно са свију страна на те Турке ударите. Они неће смети на наше шанчеве ударити, него ће мимо њих пролазити, зато сам ја вама више пута писао и препоручивао, да у шанчевима помање људи остављате, како би свагда више имали војске у пољу, с којом би на бусијама, и иначе, непријатеља дочекивати, и с већом снагом на супрот му изићи могли, да и он од вас зазна. Сад вам ја у овај час не могу послати индата, докле ми се овамо дело не сврши, јер Турци су дошли у Темнић, за које не двојим да и ви до сад дознали нисте. Зато сам ја сад из ових крајева потерао и потоњега човека да на њих ударимо, и да их растерамо; а како ми ове растерамо ти тамошњи Турци неће смети ни стати, зашто, и осим тога, наши су (подразумевајући Русе са Србима у Крајини) предузели све до Видина. За Фетислам јавио сам вам. Исто тако, трећи дан по освојенију Фетислама јесу освојили и Праово, Неготин, Врачарево, Текије и Брезово. То је све узето, и војска руска која је била под Праовом поступила је к Видину, а наша, која је с њима била, сва ће овамо. к нама доћи, и како дође, ома ћу гледати да вам индата пошљем. Ја сам за сад и кнеза Симу, са војском, отуда позвао овамо, да би ове Турке што пре разбили, па како њих разбијемо, таки ћу вам индата што више послати; само се ви тамо храбро, за неколико дана држите, док она војска што сад одоздо иде овамо, приспе. Сад овај час дође ми писмо од Варварина, да су Турци два пута на наше ударали, али и да су дознали да нама индат иде, и да је Праово, Неготин, Брегово, Врачарево, Текије и Фетислам наше и таки су се натраг повукли. Из Темнића јошт немам известија јесу ли се и тамо до сад устукнули. Што буде јавићу вам. Ако се буду даље од Делиграда одмакли, таки ћу вам што више индата послати; сумњенија нимало немојте имати, него храбри будите, и сви сложно са договором удрите на те Турке збуњујте их док одовуд војска приспе тамо. Пишите ми за свашто, и ово писмо и радосне гласе, јавите свима нашима тамошњим. Друго, сад дође ађутант г. генерала Заса са писмом од главнокомандујућега, који мене позива у логор, у Варварин на разговор, и ја сада овога часа полазим држећи: да ће разговор бити о миру, зашто су Турци већ приморани мир искати, зато мислим да су се и ови Турци због тога повукли, па држим да ће и ти тамо, док чују шта су урадили ови овамо, и они повратити се од куда су и дошли, само ви немојте никако сумњеније имати. Овамо што буде писаћу вам, с отим остајем вас поздрављајући.

У Тополи, на походу
15. септембра 1810. године

Георгије Петровић
верх. пред. нар. српског.

У овом писму погрешно је казано онде, где вели: „Друго, сад баш дође ми од г. генерала Заса ађутант с писмом од главнокомандујућега, позивље ме у логор, у Варварин“... Није могуће да је позван Карађорђе сад у Варварин ради договарања било каквог му драго, јер

у Варварину нити је генералу Засу, а јошт мање главнокомандујућему, било наручено долазити ради договарања са Карађорђем. Он ако је позван, морао је бити позван на Дунав у које место, и то: у Праово, никако пак у Варварин, јер ту су се сад очекивали Турци. — Но могуће је да је био ађутант графа Орурка, а да га је он позивао у Варварин, никако пак нису га могли позивати у Варварин, као што сам мало више рекао, ни генерал Зас, а јошт много мање главнокомандујући. Ово је свакојако погрешка писара, који није добро Карађорђа саслушао, а писмо Јакову без концепта написао, па, вальда и не прочитавши га Карађорђу, Јакову га отправио.

Што се пак тиче генерала Заса, овај га је мого позивати, али никако у Варварин, куда је Карађорђе у мају месецу следујуће 1811. год. и ишао; јер су мени, врло добро памтим, онда очевици преповедали, како је генерал Зас са свима почестима владалачким Карађорђа у Праову дочекао.

Не утерује ли Вука у лаж и позив Јаковљев Карађорђа у помоћ и више наведени одговор Карађорђев Јакову, да је он могао онако Карађорђу шиљак у нос пред свом српском војском на Дрини забадати, па било та на концу јесени 1809. или 1810. године, као што је Вук у «Правител. Совету» на стр. 33. написао. А осим тога јошт један доказ ја имам противу оваке лажи Вукове.

1841. год. по препоруци руског овде у Београду агента Вашченка, попечитељство је просвете једним циркуларом свима окружним полицајним властима нашим наложило, да оне (пол. власти) све совршенике и ратнике од Карађорђевог времена, или од 1806. па до свршетка 1812. год. испитају о свима бојевима српским противу Турака, који су се где догађали и да дознаду у којима су бојевима и Руси са Србима бивали; колико је где, и какве војске било, и колко је која топова имала и ко је над којом командантом био.

Полиц. власти наше по овом налогу попечитељства просвете колико су могле пронаћи современих Карађорђу ратника све су их испитали о више наведеном и сви ови као очевици не показаше о више наведеном Вуковом казивању код Лознице ништа, а између тих испитаних современика Карађорђевих било их је из Ваљевског окружија, који су тако рећи непосредствени подчињеници Јакову били; било их је из Соколског сад Подрињског окружија; било их је из Шабачког окружија, па и с Карађорђем дошавши у помоћ Јакову, било је из Београдског, Смедеревског и Крагујевачког окружија, и ни један од свију ових овако штогод као што нам је Вук у поменутом «Правителств. Совету» на 33. стр. казао, не показаже; а догађај овај да је био, будући да није незнатан не би никако могао бити заборављен.

10.) Племе овога проте дошло је верно онда из Херцеговине из Пиве, кад је Арсеније патријарх из оних и из ових предела са 36. хиљада фамилија у Цесарију прешао, и кад је ова земља по већој части пуста остала, па се населило око планине зовоме Букуља. Племе ово протино није било мало, оно је готово цео простор око Букуље, као тадању пустоловину заузело и населило било. Племе ово кад је дошло у Србију прозивало се «Масларовићима», али најближа лоза Протина прозивала се «Протићима», и то зато, што је из те лозе и тамо у Пиви, па и овде у Србији више свештеника било. Ова лоза и овде у Србији при цркви Буковичкој у свештеничком чину наследствена је била, и

броји се само од како је она овамо дошла до 27 свештених лица, па и данас је још свештеник из те лозе при цркви Буковичкој Милутин Поповић. Мени је сама Карађорђевица г. Јелена казивала у Хотину (1816. године, кад је Карађорђе у Петрбургу био) да је Карађорђе на један дан доцније сазнао за смрт реченог проте, и кад је чуо, да је од превелике туге за њим, тако духом клонуо био, да је више дана све једнако изговарао: «хеј! хеј! што ми у време не јавише за мога чича проту, те би и ја могао отићи на сарањивање, видити га последњи пут и бацити земљице на његово тело.»

11.) Сви ови баталијони, ескадрони и козачки полкови, једва су сад и половину правог броја војника на лицу имали, али су се баталијони и ескадрони бројали.

12.) Почем је с једне стране Јаков морао бити извештен, шта се је на скупштини Асанпашино-паланачкој радило и урадило, и почем је знати могао, да су на тој скупштини и депутати у лицу Милана Обреновића и архимандрита Мелентија изабрани, и да су ови и у Влашку још на свршетку октобра месеца 1809. године у главну квартиру руску отишли, да између осталога најглавније за помоћ у војсци моле; и почем је с друге стране Карађорђе, као што сам мало више напоменуо, дознао а) од архимандрита Мелентија још у почетку ове 1810. године; б) од рањеног Луке Лазаревића, и в) можда и од Лазара Војновића дознао, шта противници његови противу њега раде, и на послетку почем је сва војска увидила, да је само присуством и настојавањем Карађорђевим победа код Лознице и на Дрини одржана и Турци преко Дрине у Босну претерани; онда се само собом порађа питање: 1.) Је ли могао Јаков онако што код Лознице према Карађорђу чинити, као што Вук у «Правитељствујушчем Совету» на стр. 33. каже; 2.) Је ли има места Јаков о Новом Лету ове 1810. године на скупштину у Београд доћи изненада са 600 наоружаних његових војника; 3.) Кад је Младена истерао из Совета по Вуковом казивању, је ли и с каквим образом могао Младенову кћер за сина свога просити; и 4.) Је ли могао Јаков после оваког његовог поступања према Карађорђу код Лознице, овога молити, да му и он буде у предопоменутој просидби проводаџија, као што је Карађорђе дејствитељно и био. Из свега овог што нам је Вук у „Правитељствујушчем Совету“ написао, види се јасно једна глупа, дебела и неслана лаж, коју је тек само Вук по глупости и пакости својој могао написати. Вук настављајући своју реч у «Правитељствујушчем Совету», лаже и даље што каже: «Онога љета Јаков отиде опет у своју нахију да чува Дрину од Турака, а мјесто њега дође опет Младен у Совјет». По оваковом Вуковом казивању, ствар изгледа тако, као да је тадањи Народњи Совет стојао на расположењу Јакова и Младена, и да су њих двојица могли, кад год је који хтео или Совет заузети или из њега удалити се, а то ни по најкраћој памети владаоц не би допустио, да се тако може чинити.

13.) Види V. част Голубице на стр. 166. и 167. напечатане 1844. год. у Београду.

14.) И ово је био прави узрок што је Миленко од своје намере одустао, притворно се покајао и Карађорђу се покорио, а не онај, који нам је Вук у «Правитељствујушчем Совету» стр. 38. казао: «Карађорђије нањ у Поречу није ударао, једно за то, што се народа стидио, и

бојао се да му ко не би рекао, као неки његов момак, Милосав Лаповац године 1804. кад је позвао момке да ударе на кнеза Теодосија из Орашца: «ми нијесмо устали да се бијемо с браћом својом, него смо устали да се бијемо с Турцима, а вама ако је што криво ето вам поља, па се ударите сами»». Ја придостављам свакоме љубитељу правде и истине, нека метне руку на срце па нека расуди, да ли се могао Карађорђе од народа застидити, да удари на Миленка, и је ли могао бојати се ма од кога му драго, да му се не рекне онако, као што Вук каже, да је Лаповац негда Карађорђу рекао. Зар би Карађорђе, да је ударио на Миленка с народом, то учинио да одбрани самога себе од Миленка?

15.) Ово је писмо морало бити написано као и сва друга пре и после, по руски, него будући да је тада наређено било, за охрабрење народа, и за уверење да су Срби не само под покровитељством Русије примљени, него да их она као своје савезнике сматра, и тако их назива и проч. да се оно по свима црквама и соборима народу објави, те је за то преведено било на српски. Ја сам га слушао у београдској цркви, кад га је тада бивши професор Велике Школе, Миљко Радонић са Амвона читао.

О оглашењу овога писма по Србији извештен је био и Наполеон Бонапарте, и ово је у Французима највишу сумњу и подозрење за искрено одношење Карађорђево к њима, породило, те су ваљда за то и они онако, са одзивањем својим оклевали, и најпосле ништа не учинили. О овом да се у Француској знало за ово торжествено у Србији објављење више упоменутог писма графа Каменског, ја сам дознао од г. Јована Мариновића, 1855. године, и то поводом следујућим: у више наведеној години, по молби мојој истраживала су се у Паризу, у архиви Министерства Иностраних Дела, акта о више упоменутом сношенију Карађорђевом са Француском, и о молби његовој Императору Наполеону за Покровитељство, и при том истраживању, у више наведеној канцеларији Министарства Иностраних Дела, говорили су Французи, да у оно време сношеније Срба са Француском за покровитељство, није било искрено, јер су они с једне стране ово чинили, а с друге, у једно исто време, славили су победе руске над Турцима, и молепствија чинили у својим црквама за победе руске. Г. Мариновић десио се тада у Паризу, и кад је у Београд дошао, он ми је саопштио, шта је од Француза чуо. Да се је о овом могло дознати у Француској, могуће је, јер су и француске новине «Конституционел» у оно време имале свога нарочитог дописника у Земуну. Срби су више пута бденија и молепствија у својим црквама држали и за победе Руса над Французима у 1813. години, кад су онако стрмоглавце и сами пропали.

КЊИГА X.

Последњи месеци 1810. године, као и први, наступајуће 1811., о којој сад започињемо реч, протекли су без мира, у миру, између све три ратујуће стране. Прошле године војска је руска, које јуришавањем на Рушчук, и на другим бојевима, а које и различним болестима доста прилично умаљена и ослабљена била, те зато ју је, Император Александер, принуђен био попунити. Од овако сад попуњене и оснажене војске, и граф Каменски испунио је обећање своје, које је прошле године и Милану, и Карађорђу дао. У почетку дакле фебруара месеца ове године дошао је један полк руске војске и у Београд, али је и долазак овога полка у Београд стојао у сојузу, не само са обећањем графа Каменског, да ће Србима послати једну част војске да стално у Србији пребива, него он то учинио и у следству плана, кога су Руси имали, преко Србије и Босне отворити себи пут за у Далмацију, противу Француза, на који конац већ су се почели по извесном путу, преко Србије, и магацини устројавати, и храна у ове прикупљати, за који случај, будући да новци од главнокомандујућег, за куповање хране нису били послани, и порез је на народ разрезан сад, као што се то увиђа из писма Карађорђевог проти Ненадовићу, под 16. јануаром 1811., из Београда посланом у ком он препоручује проти, као што је тако и свима другим војводама наложио, да се вишеспоменути порез час пре покупи и у Совет пошље, вели: И то ћете јавити (ваљда народу) да се овај порез нарезује и купи, да се храна

за Москове купује:“ [1]) Граф Каменски, по плану који је тада опште кабинетски био, држао да ће моћи Порту принудити да она, за мир Русију моли, да ће у таком случају, осим других концесија за Русију полезних, и сојузницом Порту учинити, у ком случају она би дозволити имала, да Руси један корпус своје војске, преко Босне за у Далмацију претуре. Али како Каменски у намери својој није могао успети, тако се и сав овај план доцније није удејствовати могао, премда је мишљење о удејствовању његовом све једнако постојало до конечног закључења мира. По овом руском плану и намери прикупљала се храна у магацине јошт и 1812. године, као што се то види и из писма Карађорђевог Совету, под 2. даном јулија више упомenуте године, № 800. [2]) Овај полк. звао се: „Нишлотски полк:“ и командир његов, полоковник Бала. Полк овај није цео становао у Београду. Једна је част његова размештена била по Црноречком округу и Шапцу; а друга, и то већа, са четири топа и са целим окрутом полковим, смештена је била у вароши Београдској. Народ је српски са својим правитељством, о свом трошку, овај полк издржавао, изузимајући плату и хлебац које су обоје примали од царства, а да је овако било то сведочи писма попечитеља војених дела, Младена Миловановића, и попечитеља внутрењи дела Јакова Ненадовића. [3])

Поступци, до сад већ више пута споменутих старешина, много су више кињили и задавали бриге Карађорђу него и сами непријатељи Турци, и друга отношенија. — Он је осећао, и то је његово осећање дејствително било да је правде и слоге међусобне да би се сваком спољашњем, нападајућем злу, лако на пут стати могло. Доста је пута до сустања долазио; али му велики дух његов није допустио клонути; јер је он рођен, и намењен за избавитеља рода християнског испод тешког јарма турског, а нарочито: за избавитеља српства. Ова је мисао и овака жеља у њему живила, и све друге мисли и жеље

његове, ради сопствене користи, тако далеко надмашавала, да се о оним другим једва и помислити може, да су и оне кад-год њега заузимале. Он је ово и сопственим, беспрестаним намерама, и делом доказао. Он је, јошт од 1809. године, поводом догађајева збивших се у овој години, и поводом поступака главних старешина, испољених у прошлој 1810. години, начео, с помоћу људи, којима је истинита срећа и напредак Србије на срцу лежао, мислити и промишљати о једним преуређењу земаљског управљања, како би тиме задоста учинио и сопственој својој жељи, са бујним страстима главних старешина, који су свагда на танку сламчицу његових, тада више пута неизбежних погрешака, на телескоп гледали, а на дебела брвна зала својих ни на микроскоп погледати нису хтели. Он је, напослетку, смислио наредити једно прављеније земље, па то исто предати, и то по већој части, самим оним без икаквог правог узрока незадовољницима, и противницима његовим, са задржањем за себе врховног поглаварства у земљи, и врховног повелитељства у предвођењу рата.

Не може се рећи, да је Карађорђе, или који други од домородних сотрудника његових, о устројењу, или, и о преустројењу једног правитељства, као што ћемо даље видити како је сад устројено било Правитељство у Србији, снажно поњатије имао, Карађорђе је само увиђао да треба нешто у земљи учинити једно за усмирење и ограничење разбуктаних страсти; а друго, и за доказатељство: да баш њему права и истинита законитост на на срцу лежи, а не онака; какову су његови противници желили, и какову су, тужећи се противу њега Русима, и опадајући га, њему подметали.

Семе, о оваком једном устројењу правитељства, какново ће сад у Србији наступити, посејао је, јошт у самом почетку установљења: „Правитељствујушчег Совета“ пре времена, на жалост Србије, смртћу уграбљена, Божа Грујовић. Сами назив: „Правитељствујушти Совет народни“,

или „Серпски:“ који је, речени Божа, овом Совету дао, већ је означивао поњатије какав треба да буде тај Совет, и какве дужности и права ваља да има. Поњатија ова, покојни је Божа, већ и на хартију, за себе ставио био, и мислио их је оживотворити али у том, за живота свога, успети није могао не за то, што није таковим чему жеље и воље налазио у земљи, већ што су тешка ратна опстојатељства, и неизвесност за совршени успех и опстанак, а и горка оскудица у средствама, на путу стојале. Семе ово, о устројењу земаљског прављенија на начин, који ће следовати, ни у самом почетку кад је први засев учињен, није на безплодну земљу пало. Њега је неговао и сам Карађорђе, и поред њега и већа част његових сотрудника а нарочито, у памети и души својој согревао га је, из предишавшег преповедања довољно већ познати нам, Иван Југовић; као и душом и срцем општему добру предани, Михаило Грујовић. Првоме нису оскудевали свестрана знања и ретки дар ума, а другоме: пламена и срдачна жеља к свакостраном напретку Србије. И тако што речено семе до сад није могло, како се желило, нићи, и благодетељним својим плодом Србију обрадовати, не може се никому у кривицу приписати, једним славом: баш и да су сви Срби вишим поњатијама о правим основима за памет државни убеђени бити могли, опет зато, као што је Карађорђе и радио, требало им је најпре створити државу, и озидати и обезбедити огњиште, на коме ће се, постојано, моћи разгоревати неугасими, и на вечита времена, согревајући их, огањ. [4])

Карађорђе је сад, кад је видио да је не само пашалук београдски од Турака ослобођен и очишћен, него да су и две нахије од пашалука видинског освојене, да је тако исто једна нахија од нишког, а друга од лесковачког, као и да су, три нахије, с ову страну Дрине од босанског пашалука заузете; кад је видио да се је један простор земље од близу 1000. кв. миља уједно цело створио, и да у овом простору до 700.000 душа једном

вољом и жељом дище; кад је видио у овом простору земље границе утврђене, и за одбрану спремљене; кад је видио градове у рукама; кад је видио да су се и средства за напредовање боља указала и прикупила, а нарочито: кад је силна уверења од Императора руског, о непременом покровитељству Русије, имао, и кад су та уверења, беспрестанце, од стране свију главнокомандујућих све једнако пофторавана и понављана, називајући народ и правитељство српско својим сојузницима; и напослетку: кад је извесно било да и један полк руске војске, ради сталног пребивања и уверења о непременљивом покровитељству Русије, у Србију долази, онда и он закључи да је време благополучно и безбедно настало да се и Србија, у управљању земаљском, колико је више могуће, побољша; да то управљање сталну силу и снагу задобије, и да се и Србија осталим државама приближи, и нужно уважење задобије.

Овако мислећи и промишљајући, а стеченијем више описаних опстојатељства одушевљен, договарајући се и са људма од знања и поњатија о устројењу једног државоправљенија, и са својим ратним сотрудницима, Карађорђе нареди, да се овог конца ради, скупштина 1. јануара ове 1811. године, у Београду држи, да се на ову скупштину сви поглавари, све војводе и капетани позову, како би се јединодушно, о новом устројењу прављенија земаљског договор учинио, и јединогласно закључење донело. Досадањи Совет по налогу Карађорђевом, јошт првих дана друге половине декембра месеца 1810. године, учини распис за речену скупштину, позвавши на на ову, по реду, и Миленка Стојковића и Петра Добрињца, који никако у внутреност Србије од оног времена, од кад је граф Цукато с војском руском овамо преко Дунава у Србију прешао, и откад је Петар из Влашке повратио се, улазили нису.

Како је наређено било за ову скупштину, тако је и учињено, и она се, о новој години ове 1811. у Бео-

граду сабере, изузимајући: Миленка Стојкова, Петра Добрињца и Јакова Ненадовића. Ови нису на ову скупштину дошли, макар да су позвани били. Они су јошт пре скупштине дознали зашто се она позивље, какво ће преустројење правитељства бити, и из каквих ће се лица состојати. Миленко, Добрињац и Јаков, знали су да ће се главна старешинства укинути, и да ће се у истима повише кнежина установити и у овима поставити војводе, који ће један другоме равни бити, а сви скупа да ће од Ђарађорђа и Совета зависити. Они су знали да су и за попечитеље они назначени и наименовани. Они су држали, а највише Миленко и Добрињац да Карађорђе са својим једномисленицима, нарочито једно оваково прављеније ствара, како би овим начином њих, из непосредственог додира, с народом, извукао, њихову важност и вниманије у народу утаманио, и тако пре и лакше њима, у њиховим намерама доскочио. Они су, сва тројица и сад, при овим имајућим се догодити применама, у договору били.

Миленко и Добрињац дошли су у Београд са више упоменутим руским полком, у мисли: да ће по извиканој њиховој привржености к Русима, они, у својима намерама, истим полком и њиховим командиром потпомагани бити, па да ће тако и све, ако се пре њиховог доласка у Београд што противно њиховим жељама и намерима наредило буде, срушити моћи. И Миленко и Добрињац дошли су у Београд тек првих дана фебруара месеца, и затекли одавно скупштину разишавшу се, и за њих већ створено опредељење. Јаков Ненадовић пошао је био на ову скупштину, па дознавши да нити су Руси, ни Миленко и Добрињац дошли, учини се болестан и у Палежу се задржи, а кад дозна да је на скупштини овој новим устројењем правитељства он за попечитеља внутрених дела, наређен, и да му је син, Јефрем, за војводу, у кнежини тавнавској, у ваљевској нахији, постављен, а он се онда повуче, и противу оваковог на-

рећења противити одустане, па кад Миленко и Петар, уз руски полк, у Београд дођу, и кад је увидио да ни они, ни он да је с њима, ништа не могу против закључења и наређења већ и скупштином примљеног и одобреног учинити, онда и он у Београд дође на ново своје опредељење и ућута се тако, као да с њима никад и ни у каквом договору није био.

Могуће је, као што и г. Вук Караџић у његовој „Грађи за историју“ на страни 20. каже: да је Милан Обреновић врло из почетка био на страни Карађорђевој, премда Карађорђе у томе, за себе, за сопствену своју какову корист, није потребу имао, и ако је Милан, док у Влашку није отишао, и док се за Петром Добрињцем тамо није повео, Карађорђа уважавао и са почитанијем према њему односио се, он је тако и дужан био, као млађи и потчињени, према старијему чинити, нити се, за таково одношење Миланово према Карађорђу, може рећи: да је оно од воље његове зависило, као што г. Вук, доказујући да је, између остали, и Милан, јошт од самог почетка устанка, онако постао старешина као и Карађорђе, само се тако штогод за истину наметнути нам. Но како му драго било, и Карађорђе је, тим већма и Милана и Милоша пазио што су се јошт 1805. и кумством сродили, које је сродство, бар са стране Карађорђеве, по стародревном начину држања Срба, здраво уважавано. Из ових узрока је Карађорђе одобрио да Милош заступи брата свога Милана у команди рудничке, пожешке и ужичке нахије, док се он (Милан) у Влашкој, у делу посланства бавио буде. Из ових је узрока као што ће се мало доцније видити, Карађорђе заступио се за Милоша код Совета, где би он, иначе, за своје издајничко преступљење најжесточију казн искусити морао. Но кад Милана, у Букурешу, Добрињац на овај начин мишљења и радње обрлати, и кад Милан, у августу месецу прошле 1810. у највећој забуни Карађорђевој за одржање опште ствари, из Крајине дође овамо у Србију,

дође кући својој и промути које куда са несрећним семеном намере своје, и поврати се опет натраг и оде у Влашку без да се игде, у Србији, са Карађорђем хтео састати и видити, онда је и Карађорђе не само уверио се о несрећним сплеткама противу њега и опште ствари, у које се он дао уплести, и о којима је он већ извештен био, него је, природно, већ и ненавидити га и мрзити почео. А кад, по општему плану преображења целога прављенија сад и бивша команда Миланова раздели се на више срезова, и у ове се поставише војводе чисто под зависимошћу само Карађорђа и Совета, онда и Милош Обреновић, за то што се са његовога брата командом тако учини, и не даде се и њему оно значење, које му је и брат притјажавао, и што му се у место три нахије сад само једна тек трећина нахије рудничке по команду даде, постаде жестоки подмукли противник Карађорђу, па како је и на овој скупштини, на којој и вишеспоменуто преображење у управи земаљској учинило, и сам био, и то, било на који му драго начин примио и са свима другима одобрио, па и заклео се Карађорђу бити веран, он, у место да овоме веран буде по заклетви, не пропусти придружити се Миленку и Добрињцу, и кад су ови с руским полком дошли у Београд, он је њима и једно писмо послао, препоручујући им у том, да од намере своје ни по што не оступају, и да ће им он, ако од потребе буде, и с 2000 вооружаних људи у помоћ, у Београд доћи. Но ово писмо Милошево у место да буде предано Миленку и Добрињцу, допадне у руке Младенове, о следствама кога доцније ће бити реч.

Ово преустројење правитељства, о коме је реч, кога је конца ради и. више пута споменута скупштина држана, Карађорђе га је, са својим сотрудницима, пре собрања скупштине смислио и начертао, како би се готово и цело, скупштини на размишљање и одобрење представило. Оно је, на реченој скупштина примљено и

заклетвом општом, на верност Карађорђу, освећено, а у главном садржанија је следујућег:

Карађорђу је признато оно, што је и до сад у самом делу постојало, врховно поглаварство, под титулом: „врховног вожда.“ Као што се је он и до сад потписивао, и врховно управљање над војском у време рата. Но како је све једнако овај трајао, те је и у оно време, кад се на прави бој противу непријатеља није излазило, нужно било, по питањима разних војвода неке наредбе издавати у смотрењу ратном, то је и то, и у време не рата, њему придостављено било, и он је и ово више пута сам, а каткад и у договору са садањим Советом, чинио, без да га је речени Совет у том ограничавати хтео. Њему је и председатељство, у, сад установљеном Совету, преимућствено, придостављено било, но он, тако рећи, ово никад упражњавао није. Досадањи Совет, као што је о томе већ говорено, состојао се из по једног депутата од сваке нахије, али ово правило није точно и свакад набљудавано. Бивало је каткад и мање ових депутата. Дужности и права овог Совета нису биле точно и строго определена. Он је, осим свега не точно определеног, но по самим поњатијама старешинским од самог почетка установлења Совета, не само врховни, но у више прилика и првостепени судија био. Сад је власт судејска, у грађанским и кривичним парницама, са установљењем: Великог Суда Народног, состојећег се из председатеља, шест членова и нужног броја канцеларијског персонала, од сада установљеног Совета, одузета; а са сталним установљењем свију опште земаљских, нахијских судова, строго је забрањено било и војводама, као и њиховим капетанима и буљукбашама, судејску власт на себе узимати и извршивати, као што се је то до сад, и код постојавших судова, по већој части, упражњавало. По овом садањем устројењу судејских власти, незадовољне парничне стране могле су на Велики Суд Народни, лично, и усмено апелирати

онако, као што су, свака своју ствар и код нахијски судова заступале и браниле. Но при свем томе што су овако судејске власти сад устројене биле ради достављања народу правде, судови су, у опште врло мало посла, строго званичног, имали; јер народ, осим зла турског, које је све у опште гњавило, ничим и ником другим нити је кварен, нит на што навођен и наговаран, врло се слабо између себе, за, твоје, и моје, парничио. Овоме непарничењу млого је доприносило и беспрестано трајање рата, којим су сви уопште зањати били, а највише то: што у Србији онда никаквих заграда и ограда није било. Земље за усеве, према тадањој населбини, као и шума, било је и сувише. Онда се и помислити није знало да једнога села сељаку није слободно у другом суседном селу, стоку своју напасти, или свиње своје, у другоме села шуми, ужирити. Није нико ни помисла имао да земље захваћа, и да тим захваћањем, подобним себи, неправду причињава. У кривичним парницама, превазилазећим 50 ударaцa телесне казни, и тримесечни затвор, које је такође врло ретко било, наиски судови никако нису судили, већ су такове парнипе, по званичној дужности, с кратким описанијама, шиљали на Велики Суд Народни. Убице, и одавше се у хајдуковање, за које се држало да им казн смрти следовати мора, нису никако нахијским судовима ни шиљани. Овакове су, војводе, кад су ухваћени били, шиљали, са могућим, према околностима, описанијем, управо Великом Суду Народном, где су, како се могло и знало, испитивани и осуђивани. Сви кривци, који су Судом Великим осуђивани на дужевремени затвор, издржавали су овај у кули: „Небојши“ у доњем граду београдском, где су и на рад, при разним цајхаузима, у којима су се војне потребе спремале, употребљавани. Од оваког рада нису ни саме војводе, које су, за своје кривице и иступљенија осуђиване, изузимане, као што се је тако догодило у овој, 1811. години, са војводама: Петром Николаје-

вићем Молером, и Павлом Цукићем; а у 1812. са војводама: Иваном Момироваћем, Димитријом Стефановићем и Максимом Рашковићем. (Прва двојица опет су помиловани Карађорђем, добивши војводства, а последња тројица били су касирани). Осуђеници пак на лишеније живота, свагдар су готово шиљани на издржање ове казни, првостепеним судовима, или војводама. Било је наредби, по којима су војводе у круговима својим, а нарочито пограничне војводе, и саме, кривца осуђивале и смрћу казниле. Ове наредбе односиле су се на оне, који би крадом у Турску прелазили и Турцима, у уводењу, услугу чинили, или Турцима што забрањено издавали; и на оне, који би у време примирја, преко границе, у Турску, хајдучки прелазили, и тамо харали. Овим садањим преустројењем прављенија земаљског, као што је и мало више казано, сва су главна старешинства уништена, раздељена на кнежине или срезове, и у овима поиспостављане су војводе. Све су ове војводе у равна одношенија, између себе, постављене, без призренија на то, што је неки од њих одавно већ војводом био, и што су неки истом сад таковима постали. Од овог уравњења изузети су: војвода прота Матија Ненадовић, војвода и командант града Шабца, Лука Лазаревић, војвода и командант града Смедерева, Вуле Илић, војвода и старешина нахије смедеревске, Вуица Вуличевић, војвода Вељко Петровић (Хајдук-Вељко), који је сад за Крајину, у Неготин опредељен; и војвода карановачки, Антоније Пљакић. Да је оваково изјатије на више поменутима учињено то сведоче дипломе њихове, од којих, за доказ, прилаже се овде диплома Луке Лазаревића. У оваковој су форми и онима другим дипломе сад издате.[5])

Сад да видимо како је устројено и распоређено централно прављеније Србије, или, правије рећи: како је устројен и распоређен Правителствујушчи Совет: „Овај Совет состојао се из шест попечитеља, као: попечитеља војени дела, попечитеља просвештенија, попечитеља внутрених

дела, попечитеља правосудија и попечитеља финансије, између којих, попечитељ војених дела, био је и вице-президент истог Совета, али се он потписивао и за председатеља права и дужности овог Совета состојале су се у следујућем:

Совету овом придостављено је врховно, у споразумљењу са Карађорђем, управљање земље. Сво, овог Совета управљање са земљом раздељено је било на струке, између шест попечитеља, и по томе никаква наредба, или уредба, тицајући се буди које струке прављенија земаљског, ником није могла донешена бити, нити је какве силе и важности имати могла, ако од Совета, у споразумљењу са Карађорђем, и са одобрењем његовим, издата није. Сви су земаљски приходи и извори прихода, строго, овом Совету, на расположење и употребљење на државне потребе, предани били. Совет овај опредељавао је плате, и награде. Ни једна пара од прихода земаљских у новцу, као ни од десетка у натури, а ни од потреба војених није се ни могло, ни смело, без одобрења советског коме издати, или потрошити. Попечитељи, сочињавајући овај Совет, нису имали сваки по својој струци особене канцеларије и засједанија. Они су сви, свакад, једно опште заседаније имали, и у овоме је сваки, по својој струци, кад је што који имао, општему заседанију на расуђење, и коначно решеније предлагао. Што се је год у овим општим заседанијама решило то су секретари израђивали, и овако израђена своја решенија Совет је свакад Карађорђу априопштавао, и одобрење његово искао. Врло се ретко догађало да Карађорђе није одобрио које предложење Совета, јер је он свакад држао да су у Совету људи, чисти патриоти, и такови, од којих сваки зна о стварма, и од њега самог, зрелије мислити, а највише за то, што он никад сопствене интересе, и сопствене страсти у дела народна и земаљска није уплетао. Донешена овим редом решенија советска, снабдевена будући печатом Совета, а потписом онога попечитеља, по струци којега је и решеније доне-

шено, имала су своју извршитељну силу и важност. Поред свега вишенаведеног придостављена је била овом Совету и власт судејска, не само у испитивању иступљенија војводских, но и у осуђивању њиховом.

Ми смо већ о томе говорили, како је Совет досадањи состојао се из поједног депутата нахијског, и како је сваки овај, по поњатијама својим о дужности, коју је на себи носио, своју нахију, бар по намери устројења једне оваковe инштитуције, представљао, и заступао; и заиста је и у самом делу овако било, у колико су ови људи престрано патријархална поњатија постизавали. Људи из внутрености Србије, из нахија, као по већој части и саме војводе, долазећи у Београд, било по својој потреби или по званичној дужности, свагдар су се стицали око оваковог једног своје нахије депутата, као пчеле око своје матице. Но казали смо мало више и то: да ово правило, да од сваке нахије по један депутат буде у Совету, није строго набљудавано. Доста су пута ови депутати употребљавани и на послове изван Совета, особито они депутати из пограничних нахија, више су пута, у време дејствујућег рата изишиљани у своје нахије за советнике и помагаче надлежним војводама; а по који пут и за саме привремене команданте над војском. Сада пак, при овом преустојењу целог прављенија земаљског, укинуто је самим делом са свим ово депутатство и престаничество нахијско, и неки су од ових депутата, који су се и сад затекли, опредељени били сад за членове Великог Суда Народног, под председатељством попечитеља правосудија, за членове овог Великог Суда Народног опредељени су били, из депутата нахијских: Илија Марковић, Павле Поповић, Јанко Ђурђевић, Велисав Станојловић, Аврам Лукић и Милутин Васић. А за секретара, сад у самом почетку, постављен био у овај суд, Гаја Николајевић, кога су иначе називали „жутим Гајом“, или „Кардашом“. Доцније, кад су се дела овог суда мало по мало приумложавати почела, придодан му је још

један секретар, по имену и презимену Јован Ранчић, који је дотле био учитељ, у једној од нормалних школа, у Београду; и јошт један писар, од ђака из Велике Школе у лицу, Радована Дањанчевића, родом из Остружнице, који је, о јесени, 1812.. курс предаваних му наука био свршио.

За чланове новоустроившег се Совета, а у једно и за попечитеље, постављени су: за попечитеља војених дела, и за вицепрезидента овог попечитељског Совета, Младен Миловановић; за попечитеља иностраних дела, Миленко Стојковић; за попечитеља просвештенија, Доситије Обрадовић; за попечитеља внутрених дела, Јаков Ненадовић; за попечитеља правосудија, Петар Добрињац; а за попечитеља финансије, кнез Сима Марковић. А за секретаре постављени су били: за првог и главног, Иван Југовић; за доглавног, Михаило Грујовић; за млађег, Стефан Филиповић. Писари су се често мењали, но и пре овог садањег пресустројења, и после, до јесени 1812. године, непремени је био писар при Совету, извесни певац „Сербијанке“, Сима Милутиновић, и овоме у помоћ у августу месецу 1812., додан је јошт један писар, и то: Стефан Новаковић, ђак из Велике Школе, који је, такође, курс предаваних наука сад свршио био.

Судови нахијски, или као што су тада названи: „Магистрати:“ што се тиче њиховог внутрењег устројства, остали су по досадањему, состојећи се из једног председатеља, два члена и једног писара. Избор ових нахијских судија чињен је, под надзирањем војвода, но слободном вољом нахијских кметова, капетана и буљукбаша, који су сваког човека у главу, у целој нахији знали и, познавали, но по већој части, указани за судију човек надлежним војводом, свагдар је за таковог био изабран и одобрен. После оваковог избора судије су ове представљане биле Совету на одобрење и потврђење, па и лично су морале предстајати, ради полученија настављенија, и поученија.

Да се је ово садање преустројење српског правитељства овако наредило, као што је више описано; да су одношенија власти земаљских у овакав ред постављена; и да су и права и дужности прописане биле свим овим одношенијама, по свесности тадањих на врху стојећих поњатија, то се све посведочава више приложеним актом, изданим у исто време, Луки Лазаревићу. Осим што је, и у штатиски о Србији онога времена, овако од професора, у другој класи Велике Школе, читано. Откуда и ја, да је овако као што сам написао знам.

Мало је пре о томе реч била за што су Миленко, Добрињац Петар и Јаков од предупоменуте скупштине изостали, зашто се Јаков од досадање намере своје, и својих јединомисленика, повукао, [*] и како су Миленко и Добрињац, с руским полком, првих дана фебруара, у Београд дошли, пошто се је скупштина разишла, пошто су сва закључења и наредбе њене примљене, обнародоване и озакоњене; пошто је и за њих само опредељење створено; и пошто су већ и нахије њихове, у којима су они главна старешинства имали, на више кнежина расположене и војводе у њима, зависеће сад од Карађорђа и Совета, поиспостављане. Ми смо и то казали, како су ови јединомисленици и противници Карађорђеви, јошт пре него су у Београд дошли, знали какве ће наредбе ове скупштине бити, и како су они држали, да ће помоћу својих созаверника, а нарочито потпомагањем ове руске војске и њиховог командира, све оно, што је противу њихових жеља и намера наређено и смишљено, срушити моћи. Држећи овако они су одмах, како су у Београд дошли, противу свега, што је наређено, роптати и све раздирати почели. У овом и у оваковом поступању њиховом они су јошт већма поoштравани и подстрекавани били, Јеремијом Гагићем, Миленковим секретаром, и Стефаном Живковићем трговцем, тим већма, што и при овом садањем преустројењу земаљског правитељства о њима двојици, и каковом за њих опредељењу, баш ни-

каква спомена није било. И Миленко, и Добрињац, са више споменутим поуздањем, и пакленим подстрекавањем Гагићевим већ су и у самом присуствију командира руског полка, са Карађорђем, инатити се и свађати усудили, па и дужно уважење и повиновење отказивати му отпочели. При једном оваковом догађају, Карађорђе је повикао на своје момке да Миленку и Добрињцу сабље отпашу, и да их под стражу узму, но да се с њима овако не поступи, умолио је Карађорђа командир реченог полка. Карађорђе је и од оваковог поступка, према њима, одустао, у надежди: да ће се они покајати и доћи к себи, па им други дан после овог догађаја, чрез млађег секретара советског, Стефана Филиповића, обзнани њихова опредељења, и на иста пошље им дипломе. Но они остану при своме. Дипломе нехтену примити, и откажу повиновати се власти земаљској. Но при свему томе они нису са свим несогласни били примити се овог новог за њих опредељења, али у исто време, у интересу је њихових жеља и намера било да и главна старешинства њихова у нахијама, у непосредственом свом управљању и власти задрже. Шта су они с овим хтели, то је, из предописаних до сад њихових поступака, лако погодити. Једно дакле за то, а друго: што су нахије, у којима су они до сад главне старешине били, као што смо видили, на више кнежина већ подељене, и што су у овима и војводе поиспостављане биле, никако им жељи удовлетворити није могуће било.

Јошт прошле 1810. године, Миленко би, за поступак његов, по сваком суду, морао главом одговорити, а и за ове садање поступке и његове, и Добрињчеве, морали би обојица најжешће казни искусити, али Карађорђе им и сад, судбину, коју су они сами себи створили, олакша у толико, што им допусти, по сопственој њиховој жељи, јер су и они сами увидили да им у Србији опстати није више могуће, из Србије у Влашку, са свим својим имањем, што понети могу, отићи. И тако они, увидивши да на-

дежде за потпомагање њихових жеља и намера, ни код руског полка и његовог командира нема, а и да су им и сами њихови досадањи јединомисленици клонули и не противећи се, пропраћени будући од неколико момака, бећара правитељствених, и од неколико козака руских, који су се при Карађорђу налазили са фамилијама својима, и са имањем, пређу у Влашку, а из ове, у 1812. години, кад су и Руси из Влашке, у следству закљученог мира с Портом, изишли, оду у Одесу. [7])

Овим догађајем два су места попечитељска остала непопуњена, која није требало оставити празна, и за то Карађорђе, пре свега другог што је сад јошт чинити имао, у договору са постојећим већ попечитељима, на место Миленково постави, Миљка Радоњића, професора Велике Школе, а на место Петра Добрињца, члена Великог Суда Народног, Илију Марковића. Али како је овај у прописаној дужности, имао бити у исто време и председатељ Великог Суда Народног, то он, по готову, никад није ни присуствовао у заседанију Совета осталих попечитеља.

Правитељство Карађорђево здраво је погрешило што није Ивана Југовића за попечитеља Иностраних Дела, бар сад, ако то пре, па околностима, није се дало, поставило, јер је овај једини био, који би, с потпуним достојанством у сваком смотренију. ово место кадар био заступити. Но и овоме се не треба млого чудити што се је онда тако грешило, кад се и при данашњем правитељству српском, наком 50. година после преминувшег времена Карађорђевог, исто тако греши, и неспособнији заслуженијему претпоставља! —

По удејствовању свега више поменутог, Карађорђе, у договору са Советом, нареди: да и Милош Обреновић у Београд дође, да се и он за његов издајнички поступак према правитељству, испита, и по његовом сопственом писму, које је он Маленку и Добрињцу писао, и које је Младену у руке допало, достојно осуди. Овако је бар

требало. Али Карађорђе, као што ће се даље видити, није имао вољу да се Милош строго, по заслуги, осуди, него само да се здраво накињи, као што је тако и следовало.

У исто време, кад је и војвода Милош, по овом позиву, у Београд дошао, појави се и неки жубор у нахији пожаревачкој, због изласка Миленковог и Добрињчевог из земље. Овај жубор посејали су били ове двојице момци њихови, због личних својих интереса, и родбина њихових. Карађорђе је и иначе морао у пожаревачку нахију сад отићи поради ново испостављаних војвода, да их народу тамошњем јошт и боље осим њиховог сопственог познанства с народом упозна, и препоручи, па и њих саме поучи. Узгред дакле, покрај више наведеног посла, наравно, и овај жубор да види у чему се состоји, и који су и какви претенденти. Карађорђе пошао је на овај пут из Београда са својим момцима, па бојећи се, да Совет, у осуству његовом, незграби војводу Милоша под суд, и њега са собом поведе, а дошавши у Смедерево, и војводу нахије смедеревске, Вуицу Вуличевића, са собом узме, те тако у Пожаревац оде. Онај жубор о изласку Миленковом и Добрињчевом из земље, који је и иначе у врло тесним и незнатним границама био, само од чувења да Карађорђе сам собом у Пожаревац долази, изумро је тако, да Карађорђе никаква посла око тога није ни имао, него, наредивши се са ново испостављаним војводама и подручним овим народом, науми у Београд повратити се, па при спремљеном свом повраћању, будући да су о Милошевом писму Миленку и Добрињцу, и војводе пожаревачке нахије знале, па да би и оне увидиле како се зли поступци ником на лако не пролазе пред њима, Милошу, рекне: „Е којекуде, куме Милошу, шта ћу с тобом? и ти имаш кривицу, мораш ићи у Совет да се правдаш.“ И после овога поврати се у Београд, и сам Милоша спроведе Совету, заједно са његовим више споменутим писмом. Милош би, неминујемо на сваки на-

чин осуђен био. Можда би га овај његов издајнички поступак и главе стао, али је Карађорђе, узама кумства за њега привезан био, па је, спроведавши Милоша Совету, ома и Јанаћија, секретара овога, и војводу Антонија Пљакића, зета свога, наредио да га бране. Ову вољу и жељу Карађорђеву дознавши и Младен, и други попечитељ, чланови Совета, проартовали су и прокињили мало Милоша, и Карађорђе не само што га је од издајничке казни курталисао, него га је и у војводству, и команди његовој невредима оставио! [8])

Ово преустројење земаљског прављенија српског, по распоређењу своме, требало је у неколико, бар да је олакшало Карађорђу оно претешко бреме, о свему самом мислити, промишљати, старати се бринути, и управљати, али то није могло бити. Неразвијена свест у опште свега народа, па и самих старешина, који су из истог народа, мало пре, старешинама постале, и, с једне стране опште непонимање форми, које се код јевропејских просвећених прављенија, у одношенијама међусобним власти, набљудавају и упражњавају, а с друге: привикнувши сви, природно, к једној точки тежити, и тек око једног стожера обртати се, старешине народне, а на име војводе ни сад нису престајале, у млогим своје земаљским потребама, управо Карађорђу односити се, и од њега управљенија свога ради, настављенија и наредбе искати, и Карађорђе то није могао ни сад од себе одбијати. Осим овога, што се Карађорђе, уједно безбрижније и лакше стање сад поставити није могао он је дубоко тронут био и са одласком Миленковим и Добрињчевим из Србије; Али што је знао чинити, кад су сви могући извори, за њихово умирење с њим, исцрпљени били. За оваким осећањем Карађорђевим наскоро премину, и у свет вечите истине и правде, којима је он за свега свога живота целомудрено и пренепорочно служио, пресели се и попечитељ просвештенија, у Српству нигда незаборављена, Доситије Обрадовић.

Овај највиши одгајитељ српске сиротне, и јошт, тако рећи, у колевки налазеће се Музе; овај једини, нелицемерни свештеник олтара њеног, а сада и представник њен у Србији, у марту месецу, или трећега месеца свога попечитељствовања, престави се; и премда је његово место достојним лицем заступљено, Иваном Југовићем, опет зато Карађорђе је и за њим неутешан остао. А с треће, што и семе интрига Миленкових, Добрињчевих, Јеремије Гагића, и осталих њихових заверника, не само што је само по себи клијало, него је и код агента руских подхрану налазило, па можда и код свију главнокомандујући, и код највишега места; а да је ово последње лако могло бити, о томе нас и најновији времена догађаји уверити могу; јер смо очевици млогих несрећа, које су по рапортима агенским, за Србију, од највишег места, произилазиле.

Миленко, Добрињац, Јеремија Гагић, и Стефан Живковић трговац, оду у Влашку, и као што је и мало више казано, прва тројица из Влашке оду у Одесу. Руси су врло благодетелно ову тројицу примили. Првој двојици даду војене чинове. Миленка произведу за полковника, а Добрињца за потполковника, сходну, њиховим чиновима даду им пензију, децу им њихову приме у царске војене, највише школе, а мало доцније, обдаре их и са понеколико хиљада јутара земље. Јеремију Гагића Родофиникин узме под своје покровитељство, у следству кога је он (Јеремија) и консулом у Дубровнику постао.

Из свега, довде описаног, ми смо видили шта се је у овој години, у Србији, у политическим внутреним њеним одношајима учинило,........

Сад да видимо шта су Срби, и на пољу ратном у овој години чинили.

Границе су Србије добрим стражама утврђене биле. На местима, где се је држало да ће Турци с већим силама наступити, свуд су шанчеви изграђени и како с војском и вођама, тако и са свима потребама, и ратним,

и за живот нужнима, снабдевени. Карађорђе је, са Советом, о томе свему промислио, и, како је време од ратовања наступило, нужне је наредбе издао, као што, у том смислу, између осталих наредба, и једно његово писмо, војводи, Матији Ненадовићу, издато, сведочи:

Благородни Господару
Војвода Матија Ненадовићу,
Здравствујте!

Чест имамо вама јавити, да је се веће војено време приближило, ми чинимо нужније расположеније за све како ће који поступати и који ће кому заповедати.

Тога ради на све смо стране расположеније учинили; а вас одређујемо да будете ви са Господаром Луком главнокомандујући на те крајеве; равни и у согласију у свему имаћете под своју влас и под заповес нахију ваљевску, шабачку, зворничку, соколску; и да с њима управљате до онога времена да располажете с војском и војводама, докле дође оно време да се с непријатељом ударите, и да се постарате све шанце уз Дрину обићи и с приликом војске у шанце оставите; и заире да се остави где колико треба које ће се све из Совета шиљати ди је потребно; а друге војске што остану да соберете и да буде с вама на пољу у резерви гди је потребно на једном или на два места уз Дрину; а међу тим да добро сматрате ако би се непријатељ весма умложио и усилио то нам да имате јавити; будући да ја остајем за вама с резервом поћи у помоћ са свом нахијом крагујевачком и београдском и грочанском и са господином шефом с војском росијском на ту страну противу Босне бити, да имате знати и да се силе турске не сумњате, и небојите.

Тако вама препоручујемо да то дело на себе примите; ја сам то сприопштио високославному Совету и то ће вам потвржденије доћи согласно са советом, а ми ћемо се старати и писати свим тамошњим војводама

да се имају вама у свачему покоравати. Остајемо вам свако добро желећи.

у Тополи 15. јунија 1811. года

Верховни вожд Народа Сербског
Георгије Петровић

Оваке је наредбе Карађорђе и на страни арнаутлука, и према Нишу учинио, задржавши главно и непосредствено управљање рата, на овим крајевима, за самога себе. Он је главну резерву, са српском војском, и једним руским батаљоном, у Делиграду, сочињавао. Турци су, са стране Босне, у договору са Сокољанима, често српске војске више узнемиравали, него убојно нападали, и тако је то готово до пред саму јесен трајало. У октобру месецу навале Турци и са стране Босне, и са стране Ниша, са снажнијим силама војеним, и за то Карађорђе принуђен буде сву београдску нахију, у помоћ, војскама противу Босне и Сокола стојећим, под командом кнеза Симе Марковића, попеч. финансије, послати, предавши овоме сад и главно повелитељство над свима војскама, и војводама тамо налазећима се; а противу Ниша одреди за главнокомандујућег, Младена Миловановића; попеч. војених дела, потчинивши му сву јагодинску, ћупријску, алексиначку и гургусовачку нахију, са батаљоном руске војске, под командом потполковника, Полтурацког.

Ни Турци, ни Срби, ни на једном ни на другом крају једни другима великог вреда учинили нису. Срби, истина, нису допустили Турцима у внутреност Србије продрети, но и Турци Србима, ни једног корака напред учинити нису дали. Бошњаци су претерани у Босну, Сокољани су, у испадању њиховом за пљачком, строго узапћени; а и Турци од Ниша, који су на Грамаду дошли, и хтели у Србију пробити се, узбијени су, и принуђени повратити се у Ниш.

Турци, навлаш, нису хтели ове године на Србију, с јаким силама, нападати, и у залуд губити своју војску.

Они су држали: да је већ наступио онај час, кад ће моћи Србију покорити и освојити је с врло малим губитком, и штетом својом. Овака мисао и надежда породила се у њима отуд, што је Император Наполеон уверио Порту о наступању и рату Француске противу Русије. Што је Русија, побојавши се да Француска, са целим западом, још ове 1811. године, на њу не наступи, са 5 дивизија, војску своју у Влашкој и Молдавији, умаљила; и што су, по свему овоме држали, да сад овако ослабљене и забуњене Русе лако победити, из Влашке и Молдавије истерати, мир какав они хоће закључити, па и Србију, као што је и мало више речено, покорити, и освојити могу.

Будући да из више упоменутог стања Русије према Турској, као и повлачења неке части војске њене из Влашке к Дњестру, а тако исто и из надежде Турака, као и из целог дејствовања једне и друге стране, једне противу друге, могу се увидити и следства за Србију произишавша, то се неопходимим увиђа сва ова горња опстојатељства, и стечаје, у нужном пространству, из руске историје овога рата, овде извести.

Император Александер желећи једанпут крај учинити овоме рату, он је, јошт прошле године, које преко јесени, а које и преко саме зиме, на свима позицијама, како на јевропејској тако и на азијској страни, и сувоземну, и водену силу своју оснажио, и у колико је прошлом годином оштећена била, попунио. Издавши уједно и нужне налоге за будуће наступање на Порту. Но и Турци су се са своје стране здраво оружали, и војену силу умложавали, у мисли не водити више рат противу Руса одбранитељни, него чисто наступатељни; тим више, што је Порта већ уверена била, о блажајшем раскинућу савеза Наполеоновог са Имп. Александром, и о скором наступању целе западне Јевропе на Русију. У овакој намери будући Порта је, у почетку ове године, и великог везира променила, и на место старца Јусуф-

паше, поставила је Ахмет-бега, бившег, у 1809. години, команданта Ибрајилског, који се је прославио, одбивши књаза Прозоровског од освојења Ибрајила, снабдевши га са свима знацима великовезирским, и са свима пуномоћијама главнокомандујућег.

И граф Каменски, снабдевен новим силама, одмах је, у самом почетку ове 1811. године, почео правити план, и наредбе издавати, за имајући продужити се, и у овој години, рат. Он је, о овим новим распоређенијама за имајући продужити се рат, и Императора Александра известио, а у исто време, и трећи му је пут представио, да ће се тешко до желајемог мира доћи по оним кондицијама, које су Турцима до сад предлагане. Но не желећи губити време, он није чекао на одговор Императора на ова своја представљења, већ је, око половине јануара, једну част војске своје, под командом генерала, графа Сен-при, послао на освојење Ловче, а свој другој војсци издао је налог, да се има сабрати код Рушчука и Никопоља.

По овим, и оваким наредбама графа Каменског, генерал граф Сен-при отишао је на Ловчу, и мало доцније освојио ју је, а и остала главна војска већ је била са зимњих квартира својих, у Влашкој покренула се, и к преласку, на десну страну Дунава, спремала се, али на једанпут од овог удржана је, по тим самим и сви други планови графа Каменског, за даље ратовање, пореметили су се. Са наступањем ове 1811. године, Император Александер јасно је, и несумњено увидио, да се сојуз тилзитски, између њега и цара француског, совршено раскида. Узроци су овоме били: што је Император Александер, са своје стране, нарушио уговоре тилзитског мира, са одустајањем од сувоземне системе, која је по Русију, као што се то здраво опажати почело, врло вредоносна била; а с друге, што је и Наполеон, војводство Олденбуржско, освојио, и Француској га присојединио; противу чега је Русија такође подизала била

глас. Поводом овим, држао је Император да ће Наполеон јошт ове године на Русију наступити, па за то је, макар да је јаку потребу осећао и Порту к миру принудити, далеко већу неопходимост увиђајући једну силну војску противу Наполеона извести, пет дивизија од армије влашкомолдавске одузео, и к Дњетру их повукао, како би се на сваки начин ближе границама пољским нашле. Решивши се, са остатком војске у књажествама, состојећем се из четири само дивизије, одбранитељни, рат противу Порте водити, и држећи, да ће, макар и при оваком једноме опстојатељству, имајући и на десној обали Дунава неке градове у својим рукама, довољно оволико војске бити, и за вођење одбранитељног рата, и за одржање и сами речени књажества у власти његовој.

Ово отправљање више упоменутих пет дивизија војске из Влашке к Дњестру, заповедио је Император Александер учинити тајно, и под предлогом јефтинијег и лакшег продовољства ради, доказујући Турцима, да ће се све једнако наступатељни рат противу њих водити. Он је и друге неке налоге графу Каменском издао, као: да с једном чашћу војске, из ове четири заоставше дивизије, пређе преко Дунава, и преко Ловче на Трнаву удари, не били тим начином, изненадно Порти удар нанео, и принудио је к поискању мира. Да градове, с обе стране Дунава утврди, и у одбранитељно их стање постави, снабдевши сваки и са нужним числом војске, за одбрану, и да се постара ући у сношенија с великим везиром, наводећи га и овим к пружању руке за мир, но не уступајући од претписних кондиција, а нарочито, да Дунавом граница између Русије и Порте остане.

С концем јануара, граф је Каменски, више упоменуте височајше налоге, добио, и одмах је приступио к испуњењу њиховом. Он је, оне четири дивизије, које су наређене да остану на Дунаву, и које су се, по пре изданом његовом налогу, са зимњих квартира већ кренуле

биле, да се при Рушчуку и Никопољу саберу, тамо и упутио, да не би Турци осетили, да се противу њих наступатељни рат водити не може, а они других пет дивизија отправио к Дњестру; и, премда су ове дивизије из Влашке измаширале под неком тајном, и под оним предлогом, лакшег и јефтиниег продовољства, као што је више речено, опет зато Турци су прави узрок повлачења ових пет дивизија к Дњестру, дознали, о чему је и један чиновник, послани од великог везира у почетку фебруара у Букурешт, главнокомандујућем, казивао, т.ј. да велики везир, прави узрок повлачења оних пет дивизија к Дњестру, зна. Турци су се о овом уверили од шпијона Наполеонових. Граф Каменски, са свима силама старао се је противно доказати Турцима, и у следству тога доказивања, заповедио је: да се војске, што скорије код Рушчука и Никопоља соберу, намеравајући и сам собом с овом војском, преко Дунава прећи, држећи: да ће до 50 батаљона пехоте, кад се сојединe са графом Сен-при, који је на Ловчу већ отишао био, имати. Граф Каменски, при оваквој намери, никаквог положитељног плана није имао. Он је очекивао известија о предузетом походу графа Сен-при, и ако би му ова известија пожелане резултате донела, онда, да се заједно са графом Сен-при, онамо окрене, куд му опстојатељства срећнији пут покажу. Међу тим, он је једним рапортом својим, уверавао Императора Александра, да су ове четири дивизије довољне, за одржање књажества у руској власти, ако им и Аустрија, поред Турака, рат не објави, па и овај рапорт закључио је с четвртим предложењем и прозбом о умаљењу условија имајућих предложити се Турцима, ако се и сад узмогу на то навести, да руку к миру пруже. Речи ове његове прозбе биле су следујуће: „кад ми нисмо могли принудити Турке до сад на ова условија, а како ћемо их сад принудити, кад увиде да ми нисмо у стању више противу њих наступатељни рат водити:“ и заиста, ово у оваковим опстојатељствама

предложење графа Каменског, Императору Александру, са свим је умесно било; јер поводом појавившег се једног договарања графа Каменског с великим везиром, доказало се више него икад до сад, да Порта не само не соглашава се на уступање књажества, него и ни у каква договарања неће се пре упуштати, док предварително то условије од стране Русије не буде признато, да граница између Порте и Русије река Дњестр остане, као што је тако и до 1806. године било. Турци су сад, осим Наполеонових увештавања, и обећавања да ће их у рату противу Русије, потпомагати, и Аустрију за посредницу, у овом рату, позвали, која им је и сама, поред Наполеона, руку помоћи пружати почела.

Император Александер ни једно предложење Портино, ни да граница по Дњестру остане, ни да Аустрија посредница буде, није хтео примити, о чему је и графа Каменског уведомио, наложивши му да он Турцима обратно каже; да Руси оно, што су заузели, и што већ у својој власти имају, испустити неће; и да ће се цар руски онда само склонити на уговорење о миру, ако се Порта согласи признати Дунав за границу. Док још овај налог од Императора није добио, граф Каменски спремио се био и сам преко Дунава прећи, и, к опредељеном зборишту војске, отићи, но од тога удржи га болест, после чега су и сва друга, наређена движенија војске, приостановљена, а међу тим стигне и од графа Сен-При известије о срећном, и успешном освојењу Ловче.

По кратком времену, после ових последњих догађајева, граф се је Каменски од предупоменуте болести предигао, о чему и Император Александер, уведомивши се, високо ценећи способности и дарованија графа Каменског, и држећи: да болест његова није таковог рода, која му и самом животу угрожава, наименује га за главнокомандујућег оне велике армије, која се је у Валинији, противу Наполеона, збирала; а на место његово, за главнокомандујућег рата не тако велике важности, опре-

дели, Литовског војеног Губернатора, Кутузова, који је, и у 1809. години, помоћником фелдмаршала књаза Прозоровског, био. Тек што је оваково наређење Императора Александра воспоследовало, а граф Камески на ново у болест падне, од које је наскоро затим и умро, а Кутузов, примивши своје назначење, у марту месецу 1811., дође у Влашку, и предузме главно командовање над војском, која се је сад састојала само из 46.000 војника, и 218. топова.

Како је Кутузов дошао у Влашку, и примио главно командовање над више успоменутом војском, одмах је сву војску, која се је налазила, на десној обали Дунава, у Влашку превео, задржавши само Рушчук у својој власти. После овога определио је он да центрум ове војске сочињавају корпуси: графа Ланжерана и Есена, и да занимају: Букурешт, Ђурђево и Рушчук. На левом крилу овога центра, у Слобозији поставио је генерала Воинова, а на десном, генерала Заса, у Краљеву. На крајевима пак ових крила, на левој страни, низ Дунав, поставио је генерала Тучкова, а на десној, у Србији, с једним малим одељењем војске, само је назначио био, графа Орурка. Кроме овог и оваковог распоређења војске, Кутузов је и једну малу част флотилије под Рушчук довео, а већу, оставио је на ушћама дунавским, откуда су му гласови долазили, да Турци тамо спремају једну значитељну силу морску. Највише се је Кутузов бојао да му Турци са десног његовог крила не доскоче, ако на њега наступати почну, као што је то садањи велики везир и умишљао. У ово време био је у Видину, и видинском пашалуку паша, Мула паша, онај, о коме је реч била јошт и у ранијим књигама. Овај паша, као што нам је познато, победивши, и предавши Пазвант — Огла, учинио се и сам, у предреченом пашалуку, од Порте независимим, у коме га је стању и овај руско-турски рат затекао. У оваковом стању будући, Мула-паша је ово своје старање обратио на то, како ће што више богатства

нагрнути. Старајући се о овом, он је сву трговину овог пашалука у своје руке узео. У ово време, и из целе Уруменлије, сви продукти, који су за Аустрију спремани, преко Видина су, за Оршаву ишли. Он је на овс продукте и ђумрук наплаћивао, и сам их је, на лађама и својим и приватним, које су њему служити морале, у Оршаву спушћао. Он је преко 300 овакових превозних, које својих, које приватних лађа имао, и с њима је, како више речене продукте у Оршаву спушћао, тако и со из Влашке превозио. У овој, и оваковој радњи Мула-пашиној ни Срби због опште, ни Руси због приватне њихових генерала користи, нису сметали. Зато је он (Мула-паша) све једнако у примирју са Србима налазио се, а Русе је уверавао о привржености својој, и о том, да он никад неће допустити турској царској војсци у Видин ући, и из овог на Русе у Влашку прелазити.

Јошт како је Кутузов у армију приспео, он је видио, да би сујетно било, баш и кад би садања његова могућност дозвољавала, на Шумљу ићи, и на великог везира тамо напасти, за измамити га из шумљанских стена у поље, и у пољско једно сраженије, у коме би он, као што је држао, уздајући се у своје војено искуство, макар и с оволиком силом, из колике се је сад његова армија состојала, великог везира не само победити, него и совршено га разбити, па он сам оне, мало више упомените наредбе са својом војском учинио, држећи: да ће ово баш најбољи начин бити, по коме ће се сам велики везир из Шумље измамити, и у поље изићи, као што је тако и било. Међу тим, једна прилика отворила је пут и једној и другој страни упустити се у договарање о миру. Тек што је Кутузов у армију за главнокомандујућег дошао, а велики везир, и не знајући о Кутузовљевом доласку, једним писмом својим молио је графа Ланжерона, за кога је знао да је он као најстарији генерал сад у војсци, после смрти графа Каменског остао, да га извести о судбини заробљеног пазарџијског Се-

раскера, Пеливан-паше. На ово писмо, у место Ланжорена, одговорио је великом везиру Кутузов. И будући да је овај велики везир Кутузову још од пре 20. година, познат, то је он у овом одговору као пријатељ пријатељу, и старому познанику, у најлепшем пријатељском чувству, и тону изјаснио се, честитајући му високо достојанство, превозносећи таленте ума и искуства његовог, и изјављујући му на послетку, да он има, јединствену жељу, с њим, и у најближа и честћа сношенија доћи. Велики везир, по видимому, примио је овај одговор Кутузовљев с великим задовољством, и одговорио му је, изјавивши од своје стране како је једина његова жеља да се једанпут овај рат прекрати, и да се до једног благополучног, за обе државе, мира дође. Велики је везир, одмах за овим својим одговором, и војеног министра, Амид-ефендију, на договарање о миру, Кутузову послао, без да му је овај, или у писму свом, или и иначе зато поводе дао. Но како му драго било, Кутузов је Амид-ефендију, у Рушчуку примио, и у Букурешт га је одвео, и за преговарање с њим о миру, упуномоћивши тајног Советника Италијског, који је до почетка овог рата послаником руским у Цариграду био, сва је могућа средства употребио, за преволети и склонити Амид-ефендију на предложења руска: да Бесарабија, Молдавија и Валахија Русима припадне, и да по томе Дунав за границу, између ова два царства, остане. Но све је бадава било. Амид-ефендија остао је непокољебим при вољи свога Султана, који никако друкчије поступити није хтео, него да граница, између Русије и Порте, Дњестром буде. Кутузов је све, што је у овом договарању о миру чињено, Императору до знања доставио, и добио је одговор, да кад се руска условија одбацују, и кад је Султан у томе тако упоран, да договоре о миру прекине, и Амид-ефендију отпусти, давши на знање великом везиру: да Русија од оног, што је толиким жертвама задобила, и што већ притјежава, ни једног корака оступити неће, а Порта

ако друкчије мисли и држи, нек покуша силом оружја свога учинити. Како је Кутузову Император наложио, тако је он и учинио.

Док је војени Министар Амид-ефендија, у Букурешт дошао и наместио се, док су се отпочела договарања о миру, и док је дошао одговор од Императора из Петербурга на известије Кутузовљево, којим је он цара Александра уведомио, да Порта не само на предложена јој условија од стране Русије непристаје, него и никако у договоре о миру упуштати се неће, ако Русија иначе мисли, а не да између ова два царства граница, Дњестром остане; и док се је речени Амид-ефендија натраг повратио, дотле се је и велики везир, колико је више могуће било за један наступатељни рат, спремио. Он је већ код себе, у Шумљи, имао 50.000 најодабраније војске, са свима потребама снабдевене, и један корпус од 25.000 војника у Софији, под командом Серезлије, Исмаил-бега, који је и прошле 1810. године, на Јасики и Варварину, са Србима и Русима тукао се. Сада се дакле види зашто је војени Министер, Амид-ефендија, на договарање, бајаги за мир, послан. С једне стране спремљен, и овако приуготовљен велики везир за рат, с друге, извесно већ знајући за наступање Наполеоново на Русију, с треће, уверен будући и о благонамерености и услужљивости Аустрије, која им је предлагала и своје официре на услугу, а с четврте, видећи у пола умаљену руску војску у књажествама и на Дунаву, смисли он сад ударити на Русе, истерати их најпре из Рушчука, па онда и цео рат у Влашку пренети. Велики везир овако смисливши, у почетку јунија, са свим својим војеним окрутом крене се из Шумље, и преко Разграда, и Кадиħоја упути се Рушчуку, наложивши у исто време и Исмаил-бегу Серезлији, да се из Софије са својим корпусом, к Видину, спусти да из овог у Калафат, у Малу Валахију пређе и на десно крило руске војске нападне, како би тако уједно време обојица на Русе ударити, забунити их па и совршено победили. Овде између

умишљања и намера великог везира, и Кутузовљевих, може се умесно навести она пословица српска, која каже: „Механџија прави један рачун, а пијаница други“.

Ове намере, и оваки умишљаји великог везира, за Кутузова не само нису били изненадни, него и шта више, он је, са свима својима досадањим распоређенијама, и маневрирањем са својом војском, на један овакав излазак и предузеће, великог везира и измамљивао, као што ћемо се доцније о том и боље уверити, и јасно увидити високо искуство, и дубоку прозорљивост великог полководца. Како је Кутузов дознао о намерама великог везира, он је, знајући расположење видинског команданта, Мула-паше, к Русима, издао налог Засу, да он што више настојава, реченог пашу задржати у таковом одношенију према Русима, у каковом је он до сад био; да га све једнако застрашава девлетом, који њега за отпадника свога држи; да му доказује: како се и о самом животу његовом умишља, и како ће, може бити, те умишљаје, Исмаил-бег Серезлија, у дејство привести, и да сваким могућим начином настане откупити сви они 300 лађи, о којима смо, на своме месту, имали реч, како би тим начином Турци свију средства, за превоз своје војске преко Дунава у Влашку, лишени били. У овом последњем опстојатељству, и при изјашњеној жељи Мула-пашиној, није се могло успети, једно за то, што је већа част ових лађа принадлежала приватним лицима, а друго и за то, што је наскоро и сам Исмаил-бег, са целим својим корпусом, пред Видин дошао, кога је, Мула-паша, морао у Видин упустити, имајући налог од великог везира да и сам, у договору са Исмајил-бегом, противу Руса, а по плану, који се и њему сприопштава, дејствовати отпочне. План је овај, Мула-паша, саопштио Засу. Издавајући Кутузов наредбе Засу, он је, корпус Есенов, који је до сад гарнизон рушчушски сочињавао, усилио са оним одељенијама војске своје, која је у Турни и Слабозији, под командом генерала Војинова стојала,

па је онда и сам, са корпусом графа Ланжерона, из Ђурђева у Рушчук прешао, с намером: да великог везира, који је, у трипут већу од руске силу имао, у пољу дочека, па потом и даље своје намере у дејство приведе. Велики везир, пошавши из Шумље к Рушчуку, задржавао се је млого око прављења опкопа у Разграду, и Кадићоју, одстојавшем 3 сата од Рушчука. Кутузов је, 19. јунија, са корпусом графа Ланжерона, у Рушчук прешао, сојединио се са Есеном, и таким начином, сакупио је веће силе своје под Рушчуком. Сад је већ и велики везир знао, да је и сам Кутузов на овој страни Дунава.

Они су се оба сад спремали за бој. Велики везир, уздајући се у величину своје војске, да напада и да освојава, а Кутузов, да дочекује и да се брани.

22. јунија, турска војска, у пољима више Рушчука за 1½ сат од Рушчука, где су Руси расположени били за дочек великог везира, на њих удари и бој отпочне. Бој овај био је очајатељан, и нападања Турска врло су жестоки била, но регуларна и субординирана војска руска, макар и далеко мања од турске, предводима мужественим генералима: Ланжероном, Есеном, Војиновим и Резвим, под смелим и прорачунаним управљањем Кутузовљевим, не само, што је одржала победу, него је и великог везира, са великом штетом његовом, принудила, са целим својим логором, бојно поље оставити, и повући се натраг у опкопе Кадићајске. Генерали Кутузовљеви хтели су ићи за великим везиром да га гоне, но Кутузов није им допустио, доказујући им: „да би, истина то сад могли чинити, али после, бог зна, били се јошт који пут велики везир измамио у поља изаћи, а то треба да нам је свима једина жеља“. И заиста, и велики везир очекивао је да ћеду Руси за њим у траг поћи; но Кутузов, после овог боја, престојавши три дана на пољу битке и око Рушчука, не само поврати се и сам са Ланжероном и Војиновим натраг у Влашку, него и Есену за-

поведи оставити Рушчук, запалити га, разорити му укрепљења, и са својим корпусом прећи у Влашку, раскинувши на Дунаву, између Рушчука и Ђурђева, ћуприју. Сви су се чудили зашто ово Кутузов, после онако славно одржане победе чини. И самим је Турцима то зачудо било. Али, Кутузов, поступајући овако, ишао је на то, не би ли великог везира измамио да у Влашку пређе, где би га он са целом, и сједињеном својом силом дочекати могао. Ми ћемо видити да се је овако и збило.

Дознавши велики везир да су се Руси сви повукли у Влашку, и да су и Рушчук изпразнили и оставили, незадржано крене се он са свом силом својом, наново, к Рушчуку, и с концем јунија већ се је он налазио у развалинама његовим, распоредивши војску своју у логоре с једне, и друге стране вароши. Како је велики везир дошао у Рушчук, одмах је почео смишљати да са овако силном војском и у Влашку пређе, о чему је и Кутузов одавно предрачун правио. У делу овог замишљаја великог везира, он је најпре строги налог издао Исмајил-бегу Серезлији, да час пре, из Видина, у Малу Валахију пређе, и к Краљеву похита, и овај је то учинио, т.ј. прешао је са својим корпусом у Малу Валахију, али али му десно крило руске војске није допустило далеко, од Калафата, у внутреност Мале Влашке ући. Међу тим и сам се је дејствително, за прелазак у Влашку, опремати отпочео. Кутузов је, с главним корпусом своје војске под Ђурђевом стојао, и немичући се никуд с места, пазио је на спремања великог везира за прелазак, у Влашку, али, будући да је и нека поткрепљења Есену, Турчининову у Турни, и Засу, стајавшему противу Видина, послати морао, то се је и налазио у сумњи, да ли ће онако моћи дочекати великог везира, кад овамо у Влашку пређе, као што садања крајња опстојатељства изискују, и као што му његов рачун доноси; зато се он, при оваком стеченију опстојатељства, решио јошт нешто чрезвичајно учинити, што му никако у власти није било.

Видећи Кутузов, да Наполеон јошт на Русију не наступа, и држећи, да никако у овој 1811. години ни наступати неће, без сваког дозвољења Императорског, но као главнокомандујући, позове он из оних 5 дивизија, које су, у почетку ове године од влашке армије одељене, и на Дњестар отправљене, две дивизије, и пет полкова донских козака, с налогом: да најдаље за 10 дана имају у Влашкој бити. Командири, речених дивизија, повинујући се налогу Кутузовљевом, предузели су пут натраг у Влашку, и Куртузов је топрв сад, о том његовом позиву ових двеју дивизија, као и о обстојатељству, због кога их је позвао, Императора Александра известио, који је, понимајући представљену му неопходимост, поступак Кутузовљев одобрио.

Велики везир, међу тим, не знајући о умишљајима и наредбама Кутузовљевим, био је готово са свим спремљен да у Влашку пређе, само је јошт очекивао известије од Исмајил-бега, о његовом уласку у Малу Валахију. Но кад наједанпут извештен буде о повраћењу оних двеју руских дивизија у Влашку, а он се онда, од приуготовљеног преласка на леву страну Дунава, заустави, држећи да ће Руси опет, можда, наступатељни рат отпочети, али кад је мало доцније увидио да на таково штогод Руси никакве прилике не показују, не очекивајући више ни на што, умишљено већ прелажење у Влашку, предузме.

Оне две дивизије, и пет полкова козачких, макар и уморни, већ су на месту били, кад је велики везир, у очи 28. августа, на један сат остојанија више Рушчука, при острову Гољи, а наспрам Слобозије влашке, ноћу, прелажење своје отпочео. Кутузов, напротив овог прелажења турске војске у Влашку, изаслао је, неколико своје војске, као да Турцима не допусти овамо прећи; но Турци надјачавајући препоне, све су већма, и више прелазили, које, кад је Кутузов увидио, а он онда заповеди генералу Булатову да се повуче натраг, и да Тур-

цима не чини сметње у прелажењу, казавши својим приближеним: „само не би ли их што више прешло.“ И тако, до 2. дана септембра, велики везир, са 36.000 најодабраније своје војске, већ је био на влашкој страни, оставивши и на оној, око Рушчука, до 30.000, са свима потребама, које је за излишне држао у Влашку са собом преносити.

Кад је велики везир у Влашку, са више упоменутом силом војске своје прешао, он је одмах заузео се са прављењем опкопа око свога логора, и са устројавањем редута и неких батерија на спрам руске војске. А међу тим, у очекивању да Исмајил-бег из Видина у Малу Валахију пређе, и с десног фланга на Русе удари, и сам се готовио, овамо на Кутузова напасти. У оваком стању, налазио се велики везир готово две недеље дана а то је баш оно, што је Кутузову и ишло на руку, да своје велике умишљаје у дејство приведе, к чему је требало и времена, и начина, да се у тајности изврше. Док су Турци више упоменуте опкопе око свога логора, и остале редуте установљавали, они су за моћи своје послове беспрепјатствено, јер су им Руси сметали, производити, често излазили, и с Русима тукли се, но ови су их храбро дочекивали, и свагда готово принуђавали их са њиховом штетом, у своје опкопе повраћати се, а Кутузов, међу тим, слабо обраћајући вниманије своје на ове, тако рећи, чарке, спремао је, и издавао наредбе за опседнуће великог везира, и за совршено узаптење целог његовог логора, и сваког саобраштења са десном обалом Дунава, следовательно и са оном војском, коју је велики везир, око Рушчука оставио. Он је, у једно исто време, и јака одељења војске одредио, да влашком страном, или левом обалом дунавском, к Обиленту иду, и да се на спрам Туртукија и Силистре налазе, како би у срећном часу, коме се Кутузов утврдо надао, и Дунав прешли, и ова два града освојили, као што је то, мало доцније, и збило се; и редуте око целог логора везир-

ског, од једног краја Дунава до другог, подизати живо почео, и Маркову налог издао: да са својом дивизијом, састојавшом се из 7500. војника, преко Дунава, више логора и турског и руског, и више Рушчука на три сата остојанија, пређе, и на оној страни, не далеко више Рушчука, на спрам овог у Влашкој, заоставши логор великог везира, освоји, како би, по освојењу овог, и из оне стране, топовима на везирски логор у Влашкој дејствовати могао. Марков је прелазак свој преко Дунава, удесно извршио, и по жељи Кутузова, срећно више упоменути, заоставши код Рушчука, логор великог везира, 1. октобра, освојио, и до 20.000 Турака, не надајућих се оваковом чему, жестоко растерао тако, да су у највећем нереду, које к Разграду, а које управо и к Шумљи, не обзирући се више натраг, бежали; а другог октобра, већ је, на месту реченог турског логора, и своје барјаке развио, и из оне стране, великог везира, из топова тући отпочео, и сад је тек велики везир увидио у каквој се несрећи налази; јер су: које с Кутузовљевих редута, које са стране Маркова, а које и са флотилије коју је Кутузов такође при стечају оваковог дела призвао, и сниже и више Дунава опсевши великог везира, 120 топова, беспрестанка, на њега грували дотле, докле се истог дана, 2 октобра, није принуђеним нашао послати Кутузову парламентера с молбом: да се, колико је могуће, са стране Русије умере условија мира, на основу којих би се сад и примирје закључити могло. При свему томе, што је велики везир послао парламентера Кутузову, он (Кутузов): није престајао од ватре, и великом је везиру одговорио: да он, од извесних већ требованија његовог Императора, оступити ни за једну длаку не сме, а велики везир, ако жели мира, нека се он сам предварително изјасни нашто се Порта соглашава, па да ће он, по томе даље кораке код свога двора чинити. На овоме се свршио 2. дан октобра, а ноћу, између другог и трећег дана, истог месеца, велики везир на

малом чамцу, прокраде се, и из Влашке, из свог логора, у Рушчук побегне, оставивши у место себе Чапан-Оглапашу. 3. октобра јошт је жешћа ватра на логор великог везира просипана. Од силне пуцњаве топова руских морали су турски са свим престати, и ућутати. Турци су морали све своје шаторе у логору поскидати, и у земљу почети укопавати се, да се од силних ђулади топовских, и кумбара сакрију. Већ је све у најочајатељнијем стању, у логору великог везира, налазило се, и он је сам, макар да је утекао, из Рушчука свему овоме жалосном стању главне своје армије, очевидац био.

Доводећи Кутузов до знања Императору Александру о срећним успесима његовим, и управо о том: како је он великог везира са свом његовом војском опсео, и у какво је очајано стање главну турску армију поставио, и представљајући му, да се сад сваки час очекивати може понуђење, од стране Турака, за мир, искао је од њега наставленије, како би се при таковом једном опстојатељству владао; или управо рећи, питао га је: да ли ће, при тако појавившем се случају, остати при пређашњим условијама о миру Порти предложенима, или ће их моћи, и у колико, умекшати. Император Александер, имајући известија о непрестаном, огромном спремању Наполеоновом на Русију, док јошт, више наведено известије Кутузовљево примио није, већ се решио био, у неколико пређашња захтевања своја, према Порти умалити, и у смислу томе већ је и Кутузову сам својеручно писао: „воздавая полную цѣну превосходныйь талантомь и усердію вашему, не толька дозволяю вамъ, но вызываю васъ сказать мнѣ откровенно ваше мнѣеніе: почитаете ли вы въ самомъ дѣлѣ упорѣтво Султана непреодолимимь, и вь такомь случаѣ не признаете ли полезнѣе для совершенной развязки дѣлъ требовать только уступки Молдавіи по рѣку Серетъ, состовляющую для Россіи найлучмую границу, а за осталньную часть Молдавіи и Валахіи чтобы Порта намъ заплатила хоть 20-ть милвановъ

піастровъ?“ На ово питање, и изазивање Императорово, Кутузов је, као и о упорству Турака, за све време трајања петогодишњег овог рата, пристати на предложена им условија о миру, одговорио: „Усилвное желаниіе Порты удержать за собою Молдавію и Валахію происходитъ не отъ Султана и турецкихъ министровь его, но отъ фанарскихъ Грековь и Перотовь вь Царѣградь. Они то, управляя и располагая самим доходними мѣстами въ княжествихъ, не хотятъ уступкою областей сихъ Россіи лишитъся своихъ выгодъ:“ што се пак тиче самог прибретења Валахије и Молдавије, кад би се оно удејствовати могло као и за 20. милијона гроша, Кутузов је за то цару написао, и казао му је: „Области сіи безмѣрно разпространатъ границы нами и при разных оборотахъ политики трудно будет защитить ихъ. Мнѣ кажется лучше довольствиваться Молдавіею и откочиться одь полученія съ Порти денегъ. Турки, по скупости своей, денегъ въ чамѣнъ Валахіи конечно не дадутъ:“ Примивши Император Александер и овај одговор од Кутузова, он му је следујућа условија, сад за договарање о миру предписао. 1. да Бесарабија и Молдавија припадну Русији. Но ако би се од Стране турских пуномоћника, у уступању целе Молдавије, показала неуспешност, то онда, да се ово прво условије спусти на част Молдавије до Серета, па да тако граница продужавајући ову по Дунаву, до улива његовог у Море, између Русије и Порте, остане. 2. За то, што Русија сад Порти уступа већ заузету њом Валахију, да Порта дужна буде једну сумму новаца, у име накнаде трошкова, дати, и да једно лепше, и благодетељније, него што је до сад било, политическо управљање, за ово књажество, под узајамном гаранцијом обеју империја, определи. 3.) Да Порта обеспечи жребије Србије. (Дакле само оволико.) 4.) Да у Азији, како на сувој земљи, тако и на обалама Црнога Мора, све оно Русији припадне, што је она до сад заузела, и што се, при потписивању овог мирног договора, у њеним рукама за-

тече, Император Александер, овом приликом, дао је потпуну власт Кутузову, да он може, не губећи ни најмање времена са искањем даљих наставленија из Петербурга, конечни мир с Турцима закључити, ако се они согласе на више изложене четири точке.

Договарања, између великог везира и Кутузова, и погађања о закљученију мира, већ су постојали. Велики везир убежавши, 3. октобра у Рушчук, и нашавши се најочајатељнијем стању, заједно са својом главном армијом, молио је Кутузова о умалењу руских поискавања од Порте, и о закљученију примирја. Кутузов отказао је великом везиру, и у једном и у другом. Њему није за одлагање било, ако се је и затезао на све пристати што Руси захтевају. Он је Кутузова и по други пут молио, о прекраћењу војених дејствовања, предлагајући му: да ће се Порта сад склонити да уступи Русији Хотин, или исплатити јој све штете, и трошкове у овом рату претрпљене. Кутузов ни ово предложење везирово није хтео примити. Через четири дана везир је, предложио Кутузову уступити све земље до Прута, и Кутузов получивши међу тим разрешеније на закључење мира, са задржањем Молдавије до реке Серета, са условијем: да се и права Валахије распростране, да се определи у част Срба, и да се назначе границе у Азији тако, како су ове заузете биле руском војском, т.ј., да Анапа, Поти, Сухум, Суџук и други приморски градови, као што се сад у руској власти налазе, са овим Русији и присоједине. Велики везир, немајући куд-камо, решио се уступити Русума Молдавију до Серета, и одредивши пуномоћнике, да се на основу овом договори о миру отпочну, молио је Кутузова да ове прими, и да од војеног дејствовања престане. Кутузов је ову четврту молбу великог везира примио, примио је и пуномоћнике везирске, и допустио је отпочети преговоре о миру на следујућим условијама: 1.) Да опседнута турска војска, на левој обали дунавској, никаквог саопштења са великим везиром

нема. 2.) Из сажаљења, да не би ова турска опседнута војска мучила се глађу, Кутузов обећао се давати јој хлеб и со, и 3.,) да свака из договарајућих се страна има право начети војена дејствовања, објавивши о возобновљенију њиховом једна другој за 24. сата напред.

Пуномоћници великог везира, 13. октобра, дошли су у Ђурђево, и како су дошли, при првом њиовом виђењу са Кутузовом, он је приметио, да су они само с пуномоћијем великог везира снабдевени, а да султанског никако немају. По овој примедби, он је упитао великог везира, и кад му је овај одговорио да је он нарочитог курира у Цариград послао, и да се нада, до који дан од Султана таково пуномоћије добити, Кутузов, не желећи упустити благопријатан случај к закљученију мира, и од своје стране, за преговарање о миру, одредио је пуномоћнике. Такови били су: Тајни Советник Италијански, генерал-мајор Сабањејев и дејствитељни статски Советник Антон Фантан.

У почетку овог обостраног договарања о закључењу мира, Турци су Русима уступали Молдавију до Серета соглашавајући се распространити и права Валахије, но тешко им је било распространити границу руску од Серета по Дунаву, до улитија његовог у Море, али никако се нису соглашавали уступити штогод Русима у Азији, (При овом договарању, види се, да о Србији баш ни спомена није било.) Кутузов видећи оваково затезање Турака о границама у Азији, он није пропустио Императору Александру представљење учинити, у коме се је овако изјаснио: „Стоитъ ли пріобрѣтенія въ Азіи предпочесть выгодамь скораго мира? Главнѣйшия цѣль переговоровъ должна быть не разпространіе предѣловъ въ Азіи, но скорый конець войни, котораго можно ожидать отъ затруднительнаго положенія въ какомъ поставленъ визиръ и войска его. Кажется лучше дозволвствоваться на черномъ морѣ аеладиніемъ Поти или Суджукомъ-кале, для нашихъ сообщеній, а прочіи занимаемія нашими войсками

[illegible] владѣтъ. Если Турки будутъ упорствовать на счетъ границы, то имѣя въ виду поспѣшнѣе заключить миръ, предоставляю склонить ихъ уступить въ Азіи [illegible] теперь [illegible]. [illegible] при [illegible] условій даетъ возможность сохранить то, что теперь занимаемъ. О Сербіи и контрибуціи я вовсе упоминать пока не приказываю Туркамъ Султанскаго [illegible].* У преговору о границама у Азији протекла је цела друга половина октобра месеца, и тако истекао је рок, за који су могли турски пуномоћници, пуновлашће од Султана добити. Кутузов, премда се је уздржавао и најмањи вид хитања показивати, опет зато он је са великим везиром о том преговоре имао, и као наговештавао му: да он у таковом једном поступку увиђа неискреност од стране Турака, и да у таквом случају, њему не остаје ништа друго, него опет отпочети војена дејствија. Устрашен оваким угрожавањем, и бојећи се конечно лишити се опседнуте целе армије своје, велики везир дао је тајно на знање Кутузову, да он жели, с њим ноћу састати се, и неки договор у том случају имати, ако се Султан не согласи уступити Русији Молдавију до Серета. У само ово време, кад се је велики везир овако са Кутузовом почео договарати, и пуномоћије од Султана, турским пуномоћницима, приспе, које они показавши, даду на знање и то Кутузову, да се Султан никако не соглашава на уступање Молдавије до Серета, и да при том остаје: да река Прут, границу, између Русије и Порте сочињава, и с тим још, да градови: Килија и Исмаил, у влади Портиној остану.

Кутузов достављајући о овом, отказу турском, Императору Аленксандру, није прекидао договоре, јер је имао и препоруку на сваки начин, не прекидати их. Но у очекивању височајших налога, желећи и од оваковог затруднитељног положенија свог могућу ползу извући, и ново средство, за принудити Турке на мир, придобити, он је писао великом везиру, да се несме усудити, своме

цару, отказ Султана, да граница руска до Серета не буде, јавити, и да ће то онда само тек учинити моћи, ако се он согласи, сву армију своју, њему, до окончанија мира, на сохранење предати, а ако се на то не согласи, да ће принуђен бити, по причини таковог отказа, одмах војена дејствовања отпочети, и исту армију, без поштеде, са свим потући. Велики везир поверовао је и претњи, и речма Кутузовљевим, па на основу томе, 25. новембра закључи он с Кутузовом уговор о изласку његове војске из логора, и преданију њеном под сахраненије Кутузову. Уговор овај состојао се из два следујућа обвезатељства: 1.) Да везир дужан буде сво продовољство, својој војсци, док се она налазила буде под сохраненијом руским, издавати; и 2.) Сва турска војска да се одмах обезоружа, и то све оружје, као и топови, да се имају донети у Ђурђево, и ту, под обема стражама, т.ј. и руском и турском, да се чувају, до конечног закљученија мира. По овом уговору, 26. новембра, предата је турска армија Кутузову, но уместо 36.000. колико је везир са собом превео, једва је сад 12.000. изишло, дакле, у три месеца дана стајања њеног под ведрим небом, у логору, које од руских топова и кумбара, које од глади и зиме, а која од рана, и различних болести, 24.000. упропашћено је.

Император Александер примивши оваково известије од Кутузова, прво је незадовољан био и са отказом Турака, да граница по Серету не буде, као што се је велики везир на то согласио био, по чему су се и договори о миру започели, и са поступком Кутузова према оваковом отказивању Турака. Он је Кутузову одговорио, и казао му: „да је њему требало, при тако јавном нарушенију добре вере од стране Турака, решитељно објавити турским пуномоћницима, да он примирје прекида, и да ће одмах тако отпочети дејствовати, како ће целу армију великог везира свакојако већ опседнуту, и здраво стешњену совршено заробити, па после, као са заро-

бљеном, и поступити, и овако учињена угрожења Турцима, јемачно би отклонила свако даље затезање турских пуномоћника. Но будући да то учинили нисте, то се налазим принуђеним наложити вам: 1.) Ако до получења овог мог одговора нисте успели склонити турске пуномоћнике да пристану на наше кондиције а ви објавите им: кад се Султан не соглашава, на предварително учињена условија, на која се је и велики везир согласио, да и ја одричем ону капитулацију, по којој сте ви великог везира армију под ваше сохраненије примили, а и вама у исто време налажем ако турски пуномоћници и после оваковог извештења не хтели буду пристати на предложене им од нас кондиције, да одмах сву армију великог везира за заробљену прогласите, и с њом, као са заробљеном, поступите, наредивши: да се она, под присмотром довољног числа наше војске, у внутренност Русије спроведе, па и турску стражу, која с нашом заједно, у Ђурђеву, над њиховим оружјем и топовима стражари, да уничтожите. 2.) Да не потписујете мир на други начин, него само ако се он состојао буде из оних кондиција, које сам вам ја претписао. И 3.) У противном случају објавиће турским пуномоћницима, да ћете ви одмах војена дејствовања отпочети.

Испуњавајући височајшу вољу, Кутузов је турским пуномоћницима дао на знање, да се преговори о миру раскидају, и да се њина, великовезирска армија, за заробљену сматра; а тако је исто и све своје војеначалнике известио, да се примирје прекраћује. Пуномоћници турски, за известити Султана о оваковом течају ствари, послали су нарочитог курира у Цариград, а међу тим молили су Кутузова да не започиње војена дејствовања, да не објављује армију великог везира за заробљену, и да не прекраћује примирје и преговоре о миру, док се њихов курир из Цариграда не поврати. Кутузов није ове молбе турских пуномоћника уважио, но само им је допустио да могу у Букурешту, до повратка више упоме-

нутог њиховог курира, заостати. Ово последње Кутузов је из сваке предосторожности учинио, како би, по могућим догодити се опстојатељствама, на свакu начин, опет преговоре возобновити могао. Ово се је све на концу декемвра месеца збило.

Јошт у самом почетку овог описанија, о дејствовању турске и руске војске, једне противу друге, видили смо, како је Исмајил-бег Серезлија, јошт у Јулију месецу, из Видина, на леву обалу Дунава у Малу Валахију, прешао, и како му руска војска, која се тамо, под командом генерала Заса, налазила, није допустила далеко, од обала дунавских, у внутренност Мале Валахије ући. Но ово није доста било, Кутузов је наложио Засу: да он Исмајил-бега принуди са свим натраг повратити се, а да би у томе успети могао, заповедио му је: да једно одељење своје војске, преко Дунава, пошље к Лом-паланки, а друго, више Видина уз Дунав, код устија Тимока да превезе, и да тако, зашавши иза леђа Исмајил-бегових и његове војске, које је главни логор у Калафату био, Видин угрожавати зачне. За први прелазак руске војске преко Дунава, одредио је Зас генерала Репнинског, а за други, графа Воронцова. Ова обојица, са пожеланим успехом испунили су дане им налоге. И Репнински, и граф Воронцов прешли су преко Дунава. Предња војска Репнинског већ је почела сретати и преотимати кола, која су храну и друге потребе војсци Исмајил-беговој, носила; а граф Воронцов, узевши себи у помоћ и Хајдук-Вељка, са 1500 његових Срба коњаника, начео се приближавати Видину. Турци, из Видина, излазили су противу Воронцова, али су свакад, побеђени будући, са великом штетом у Видин повраћати се морали. Срби, и Козаци, као и регуларних пешака ватра, није дала нигде осмочити се Турцима. Граф Воронцов и Репнински, овако успевајући у својим порученијама, већ су почели били с најближе точке угрожавати Видину. Исмајил-бег видећи с једне стране себе овако, заједно

с Видином, утешњена, а с друге, будући су се већ гласови, о опседнућу великог везира војске, на левој обали Дунава, у Влашкој, разносити почели, и страх и ужас по свој Болгарији и Уруменлији, због тога, распрострањавати се започео, принуђеним се нашао, средством Мула-пашиним, са Засом преговоре отворити. Зас се је на ова преговарања, од стране Мула-пашине предложена, согласио, но са условијем: да Исмајил-бегова војска одмах изиђе из предела Мале Валахије и поврати се на десну страну Дунава. Мула-паша, примивши ово условије од Заса, он га није пропустио Исмајил-бегу саопштити, и кад је и овај на то пристао, но с тим: да га Руси у повраћању његовом, преко Дунава у Видин, не нападају, и да му сметње никакве у том не причињавају, онда Мула-паша и то Засу саопшти, и тако по обостраному пристајању на упомenуте уговоре, Исмајил-бег, са целим својим логором, 15. октобра, пређе на десну страну Дунава.

Као што је мало више казано, једно што се разнео глас по свој Турској о опседнућу великовезирске војске, због чега се и велики страх по свима пределима турскога царства распрострео, а друго што је већ и дубоко јесење време наступило, кад турска војска није у стању у пољу, и у логорима опстојавати, Исмајил буде принуђен цео свој корпус распустити, па и сам, у Серез, на своју постојбину отићи. Зас, при оваковом успешном и срећном стеченију опстојатељства, увидивши да он нема више потребе у бављењу грофа Воронцова на десној обали Дунава, заповедио му је да се поврати у Влашку, и тако с овим се заврши, и на овом крају година 1811.

Ми смо видили, у предишавшој књизи овог дела, како је граф Каменски, по нуждној увиђавности својој, још у прошлој години 1810. Императору Александру, предложења чинио о умаљењу требованија руских од Порте, доказујући, и уверавајући Императора, да ће се мучно, или и никако до закљученија мира с Портом, са

онако великим требованијама Русије, доћи; и као што смо увидили, све тешкости, које су к закључениjу мира препјатствовати могле, по мњенију графа Каменског, состојале су се у захтевању Русије: да Дунавом граница између Русије и Порте буде, о чему је Император Александер највише и настојавао, препоручујући свима главнокомандујућима да на ову само кондицију Порту приволу, или принуде, а за остале, да ћеду се лако угодити; да граница у Азији остане онако, као што се сад налази; да Порта 20 милијона гроша накнаде, за трошкове ратне, Русији даде, и да Србије платежну независимост под покровитељством Русије, призна. Ми не можемо, у опште, она представљења графа Каменског осуђивати, јер он, са точке сматрања на сва опстојатељства, која су се тада страховито приближавала к сукобу са Русијом, и с точке интереса сопствено за Русију, можда је имао и право; али што се тиче Србије, за коју он представља Императору, па вели: „и доставить Сербамъ не бытіе самостоятельнаго народа, но только нѣкоторня права,“ ми се чудити морамо, како је граф Каменски овако апсолутно представљење за Србију, чинити могао Императору онда, кад је већ знао, да Порта, непосредствено, Карађорђа нуди миром, признавајући њега за бега, и придостављајући земљи и народу српском онака права, каковими се ползује Молдавија и Валахија о чему смо ми већ, у предидућој књиги, на своме месту, пространије беседу имали, наведавши и што је граф Каменски Карађорђу одговорио, кад му је овај понуду ову Портину саопштио, и од њега, у том смотренију, наставленије поискао. Из оваковог за Србију поступања, пуномоћних војсковођа, руских ништа се разумно извести не може, него да су они, добро познавајући политичне интересе свога кабинета, на то ишли, да Србе у ратном положенију према Турцима, све једнако дотле одрже, док се ови не би принуђенима нашли од Русије мир поискати, па онда како се узможе, и како за кога испадне.

Ове војсковође руске знале су и то, да примање слабијих или жешћих кондиција једном ратујућом страном од друге, зависи свагда од мање или више за њу, угрожавајући опстојатељства, као што је случај био и примајућем наступити мирењу Турака с Русима, које угрожавање не само што би се за Порту одмах олакшало, како би се она са Србијом умирила, него би, постављена будући овим умирењем са Србијом у стање, да противу Руса до 60 хиљада војске више, које Бошњака и Херцеговаца, а које и Арнаута, изведе, можда, особито сада, кад је већ извесно било навојштење Наполеоново противу Русије, до те снаге дошла, да бар никакве кондиције руске не прими, и да их принуди из Влашке и Молдавије изићи, као што би они и сами принуђени били то учинити, како би Турци од стране Србије успокојени били, и како је већ и Наполеон, са огромном војском, к границама руским примицао се.

А да су Руси, у обдржању Срба у разном положенију према Турцима, потребу имали, то сведочи наставленије Императора Александра, дано графу Каменском при отправљању његовом из Петербурга за главнокомандујућег у Влашку, у ком између осталог, у 5. точки налаже му: „Воспламенять Сербовъ къ сильнымъ дѣйствіямъ, отправивъ къ нимъ отрядъ съ опитнымъ генераломъ.“ Ч. II; Г. I. стр. 2. Историје Рата; као и у истој части речене историје, Г. XI, на страни 133. и 134. што се показује у чему се закључавао и операциони план графа Каменског за 1811. годину, у ком такође, између осталог, стоји и ово: „Главныя дѣйствія производить правымъ крыломъ, на Тырново и Габраво, въ краю неразоренномъ, и гдѣ жители, подобно Сербомъ, расположены были возстатъ противъ Турковъ.“

Из предишавшег извода из Руске Историје овога рата, ми смо увидили да је и прејемник графа Каменског, Кутузов, представљенијама својима, чињенима Императору Александру, настојавао, да се требованија руска

од Порте, умале. И он је то исто, што и граф Каменски доказивао: да ће се, без умаљења оних, мучно до мира доћи, особито сад, кад је војска руска у Влашкој више него у пола, умаљена, кад је већ са свим извесно наступање Наполеоново на Русију, и његово настојавање око Порте, да се с Русијом не мири, и једном речју, кад је, не обзирући се ни на што више, сад најнеопходимије за Русију учинити крај овоме рату, и мир с Портом закључити.

Било је људи у Србији, и у државним делима налазећих се, које је, осим њиховог сопственног љубопитства, и интерес Србије посве застављао, могући позор обраћати на заплете, и непрестано нова, и нова појављујућа се опстојатељства јевропејска пазити, о њима мислити, судити и следства, за стање и опстанак Србије, из њих извадити. Људи ови заиста су то и чинили, и зато су они руском политиком, под предлогом: као да су једни аустријски шпијони, а други, француска партија, беспрестано и дотле гоњени били, док најпосле, при концу године 1812. из служба и дела народни и искључени нису били. Ови људи нити су били аустријски шпијони, ни француске партајисте, него озарени будући вишим знањима, и духовним светом, знали су судити и расуђивати о догађајима светским, и из ових знали су извадити, оно, што се непремено догодити мора, па наравно, из истих опстојатељства, знали су шта се и за Србију догодити може. Иван Југовић, попечитељ просвештенија, по непромашивој даљновидности својој, претсказивао је, да Србија, пасти мора. Он је поглаварима српским једном казао: „то је проблемо математическо, да Србија пасти мора, ако се не буде чинило оно што треба да се чини:“ а чинити је требало, по његовом мњенију то, т. ј.: при оваком стечају опстојатељства врло незгодних по Русију, ваљало је не из мрзости или одвраћења од Русије, већ управљајући се чисто по неизбежности опстојатељства, и по сопственим својим интересима, примити више упо-

меҕуту понуду Турака, која је, из даваних совета француским послаником Порти, произишла; а кад се је и та срећна прилика измакла, не оклевати ни сад, док јошт Русија није успела с Турцима мир закључити, потражити помоћи и на другој којој страни, и онде, где је, по његовом расуђивању о течају светских ствари, прилика била да се помоћи може. Он је доказивао, да какогод што је Русији за тим здраво стало да Србе у борби противу Турака, до последњег, да речемо, за опште интересе куцајућег часа, одржи; тако је исто и Француској стало напротив за тим, да Србе с Портом што пре умири, како би они, од ове стране обеспечени, све силе своје противу једине Русије обратити могла. Али српски поглавари уопште, будући изван сваког вишег знања, и налазећи се само у чувству простодушија, нису могли поњати, нису могли разумети Југовића. Они су знали да Русија, владом својом, по света заузима, па поводом, ограниченог свог расуђивања, држали су: да њојзи, и то „не православни“, ништа, не само наудити не могу, него да ћеду од ње и побеђени бити, и да она, (Русија) као такова никако неће припуђеном бити ни за себе, а толи за Србе, које је она силним обећањима обасула, несрећни мир закључити. Српски поглавари овако су и мислили, и држали, а јевропејска опстојатељства, у колу којих се је и слабачка Србија тада вртила, сасвим су се друкчије око своје осовине обртала.

Правитељство српско, с једне стране, несмерајући ни мало у овим моментима на општи обртај опстојатељства јевропејских; с друге, незнајући ништа ни о оним представљенијама руских војсковођа чињених своме Императору, у призренију умаљења руских требованија од Порте, с треће, имајући пред очима она силна обећања од Русије, која су и од самих главнокомандујућих, сваким даном им приликом, именом Цара свога, пофторавана, а сад и с четврте, увидивши како је Кутузова срећа и памет послужила, те је великог везира, са свом његовом

главном армијом, измамивши га у Влашку, опсео, и како га је, угрожавајући му, сву његову војску у ропство узети, и уничтожити је, принудио на поискавање мира, како је примирје већ учињено, које је важност своју и за Србију имало, и како су се договори и о конечном миру отпочели, ослањајући се просто на обећања, и по овима држећи да ће се непремено која срећна статија и за судбину Србије у овај мир умостити, сад је, простосрдечно, победну песму запевало, и у тој и таковој радости и восторгу своме, одредило је депутацију послати у Петербург, да ова, у име свега народа, Императору Александру, за досадања доброчинства, и указану помоћ благодарност изјави, и да га умоли, да своја царска, досадања обећања, приликом овог закључавања с Портом мира, у дејство приведе. Одређена лица за ову депутацију била су: попечитељ внутрених дела, Јаков Ненадовић, попечитељ финансије, кнез Сима Марковић, и главни секретар Совета, Михаило Грујовић. Депутација је ова, 7. декемвра ове 1811. године, преко Влашке, и главне квартире руске, отправила се у Петербург. Главнокомандујући, Кутузов, снабдео је ове српске депутирце са свима путним потребама, давши им за спроводнике, једног курира, и једног официра из своје свите, по имену, Јакова Радића, родом Далматинца, врло честитог, и родољубивог Србина.

Одаслање ове депутације Императору Александру, у место да принесе Србији истину и вештаствену ползу, као што је правитељства српског са одаслањем њеним такова цељ и била, јошт је већма усилило и раздражило она зла, која су је доцније постигла. — Порта које је понуду за помирење, Карађорђе, по советима графа Каменског одбацио, дознавши сад и за ову депутацију, упућену за у Петербург, јошт је већма на Србе вознегодовала, па можда, у расположенијама својима, ако је какова лакша за Србију, принуђеном уступити умишљала, сад је и совршено закључила, ништа, не само не усту-

пати, него и достојно наказати их, ако јој до руке дође, као што се је то заиста и у самом делу показало. Јер Порта, после закљученија трактата букурешког, кога осму тачку, за Србију, није имао ко ни у колико екзекутирати, не само није се хтела ни у каква договарања са народом српским, по сили више упоменуте точке трактата, упуштати, него је и како се најтиранскије може, поступила.

По одласку ових депутираца у Петрбург, наступила је и 1812. година. Они су врло добро примљени у Петрбургу. Њима је одређено било господско издржање на све време, док су се у Петрбургу налазили, као и путни трошак, кад су се отуд за у Србију повратили. Они су имали код Императора аудијенцију. Император Александер примио их је не само званично, него и фамилијарно. Он им је дао силна уверења о непременој жељи и старању његовом о благополучију народа српског, и о том: да он и при садањем случају закљученија с Портом мира, никако, благостање Срба, с памети, и испред очију својих сметути неће. При поласку ове депутације из Петрбурга, она је Императором одличена била и са златним великим медаљама на Александра Невског ленти (пантљика).

Међу тим Кутузов је у Букурешту радио с турским пуномоћницима о закљученију конечног мира, врло се је тешко он споразумевао са више реченим пуномоћницима, јер је, с једне стране натезао да се колико је могуће више, жељама Императора Александра, а уједно и бољој пользи Русије удовлетвори; а с друге, турски пуномоћници, уверени о скором, и непременом наступању Франције на Русију, тек по принуђености, стекавши се са армијом великог везира опстојатељствама, само су неопходимо уступали. Најпосле али овако тешким опстојатељствама, која су се по Русију стицати отпочињала, и која су, непремено захтевала што скорије закљученије мира с Турцима као што руска Историја овога рата, у Гл. XX.,

на страни 259. вели: „Кутузова разрѣшали сдѣлать необходимую уступку въ статьѣ о границѣ въ Азіи, а въ самой крайности заключить миръ, положи границею Прутъ по впаденіе его въ Дунай, но уже тогда не иначе, какъ постановя союзный, трактатъ съ Партаю.“ Личним својим настојавањем, имајући у виду како већ и аустријски посланик у Цариграду, заједно са Наполеоновим, настао је, са свима могућим средствама, Порту обрлатили да одустане од сваког закључивања мира с Русијом, и да рат продужи, успео је Кутузов турске пуномоћнике согласити да приме, и да потпишу мир на следујуће четири кондиције: 1.) Да Русија поврати Порти Молдавију и обе Валахије, (велику и малу.) задржавајући за себе Бесарабију с градовима: Исмајилом, Бендером, Хотином, Килијом и Акерманом; 2.) Да између Русије и Порте граница буде река Прут, до улитија његовог у Дунав, а оданде левим брегом Дунава до сојединења његовог с Црним морем, 3.) У Азији да границе онако остану, као што су ове биле до почетка рата, 4.) Да Порта Србима све, што су они у трајућем овом ратовању противу ње учинили, опрости; и да им дарује: „нѣкотария права“, потврдивши, у исто време, и пређашње привилегије Молдавије и Валахије.

Потписујући Кутузов ове четири предварителне точке мира он је преступио дани му налог од Императора, који се состојао у том: да све оне точке, које су освојене у Азији, Русији припадну, и да с Портом сојузни договор закључи. Кутузов није ово двоје изоставио што је тако хтео, него што друкчије није могао доћи до закљученија мира, који је по Русију, као што је он увиђао, или сад, или никад неопходимо нуждан био. За друкчију границу у Азији турски пуномоћници никако нису се согласити хтели; а за закљученије сојуза с Русијом нису имали пуномићија. Кутузов је, по тадањим опстојатељствама, која су њему у прсте позната била више него уверен био, да ако он због ових двеју точки затегне, да се, закључе-

није, мира, које се је и овако седам месеци продужавало, не само и на даље и на неизвесно време протегнути може, него што је јошт и горе, да би се и са свим разрушити могло; јер је Наполеон са 600.000 војника преко Немања већ био прешао. Маја 5. е обе стране пуномоћници потписали су више упоменуте предварителне точке мира; а 6. исти пуномоћници приступили су к сочинењу, у пространом смислу и форми, мирног договора. Император Александер не задовољан је био поступцима Кутузовљевим. 1.) За то: Што се је ово договарање о миру дуго протегло; а друго, што су и оне две точке, о граници у Азији, и о сојузу с Портом изостављене, па зато је издао наредбу да Кутузов у Совет државни дође, а на његово место, за главнокомандујућег над влашком армијом, да иде Адмирал Чичагов, у мисли и надежди: да ће Чичагов, пре него Кутузов, до коначног закључења мира доћи, у Влашку, к армији приспети, те и оне две точке, каситељно границе у Азији, и сојуза Портиног с Русијом, у остале концесије трактата знати увести. Чичагов је тај исти дан, т.ј. 6. маја, кад су се сви пуномоћници зајмили са начертањем оконченог и већ конечно угођеног трактата, у Букурешт приспео, и Кутузов, по више наведеној височајшој наредби царској имао је од свега досадањег свог рада одустати, али он то није учинио, већ је, на против: предавајући армију Чичагову, продужавао са пуномоћницима конференције о редакцији трактата, и напослетку, десетог дана по доласку Чичагољевом, или, управо рећи, 16. маја свршио је, и, са пуномоћницима обеју страна, потписао је трактат букурешки, па тим самим и шестогодишњи рат с Портом окончао.

Баш у саме оне дане, кад је и трактат Букурешки, између Русије и Порте, закључен, и српски су се депутирци, из Петербурга, у Србију повратили преиспуњени уверенијама Императорским о непременом оснивању благоденствија по народ српски. Они су ова лепа, и пуна

надежде уверења Императорска и Карађорђу, и Совету народном, свима старешинама и свему народу предали, али осим овог, премда су се из Русије преко Букурешта у Србију повратили, нити су они, (депутирци) ни Карађорђе, ни Совет народни што знали шта се на конгресу Букурешком, између Русије и Порте, и за судбину Србије наредило!!!

Срби никако нису могли не ослонити се, и не поверовати оним обећањама, и уверавањама Императорским која су им и сад, од сопствених и нарочитих њихових депутата донешена и предана, па држећи да ће се при овом договарању Русије с Портом, о закључењу конечног мира, непремено и једно срећно стање за Србију основати, безбрижно су, за све време трајућег примирја, у коме се Русија са Портом и о закључењу конечног мира договарала, остајали, а ово време примирја, док се и конечни мир угодио и окончао, и док је и Карађорђу јављено шта се је и за Србију уредило, трајало је осам месеци; но Срби су тада читави деветнаест месеци на миру били, јер су Турци, после закљученог с Русијом мира, топрв једанаестог месеца на Србију нагрнули.

Руси, за сво време њиховог договарања с Портом о закључењу конечног мира, нити су Србе заштогод питали, нити су их о чему извештавали дотле док цео трактат није окончан, и док конечни мир није био с обе стране потписан. Тек у почетку јулија месеца чрез посредство Недобино, дато је на знање Карађорђу и Совету народном шта је и за Србију, у трактату Букурешком, закључено, а то је, у себи VIII члан реченог трактата, садржавао.[9]) Но Срби, и после дознања садржаја овог VIII. чланка трактата Букурешког, никако нису могли веровати да је Русија навластито онако, као што је у реченом чланку наређено, за Србију свршила. Они, који су управу земаљску у рукама имали, по простоти својој држали су то да никако није могуће, да Русија, после онаких царских обећања, и у само најпоследње време

учињених, никако није то навластито учинила, него да је с тим само измамила Порту на закључење, у овом часу, целог мира, и да ће она и после једног оваковог наређења, ако би Турци, по природи својој, што насилно противу Србије отпочели, свестрано Србе потпомагати како би се они, према Турцима, у оном стању одржали, у ком их је, речени трактат затекао. Карађорђе, при оваком стању ствари, држећи и сам да Русија, у самом делу, неће никако допустити да Србија онако Турцима сад подлегне, као што је у трактату изложено, сазвао је у Тополу скупштину која се је састојала из Совета народног, членова Великог Суда, и из неких одличнијих и знаменитијих старешина, и овој је представио све што му је до знања дошло, а на име: шта је за Србију, у трактату Букурешком, између Русије и Порте, закључено.

И ове старешине, које су сад на овој скупштини сабране биле, никако друкчије нису ни помислити ни држати могле него онако као и Карађорђе, т.ј. да ће Русија, и после оваковог на хартији учињеног уговора с Портом, опет свестрано Србе помагати, и да ће они тако кадри бити, и код оваковог закључења одржати се. Али да би у овом свом и оваковом мишљењу и држању извеснији били, с општим договором, на овој скупштини закључено и удејствовано буде, да се од имена правитељства и свега народа једно прошеније на име садањег главнокомандујућег, Адмирала Чичагова, пошље, и да ово прошеније попечитељ внутрених дела, Јаков Ненадовић, као пуноћни депутат, однесе и преда, имајући, по сили пуномоћија, и сам, усмено дејстовати за свакостручну помоћ. Кроме тога препоручено је било Јакову да се он, код главнокомандујућег потпуно извести и о правој истинитости и важности закључења оног осмог чланка трактата Букурешког, и као што је већ речено: да моли за свакострану помоћ, а нарочито: за неку част војске, за новчану помоћ, и, ако се закључења опстојатељства за Србију никако изменити немогу, да Ру-

сија од своје стране одреди чиновнике, који ће, за гаранцију, са стране Срба, у договорима, за извршење оног осмог чланка, с Турцима, у Србији, и међу Србима налазити се до совршеног угођења ствари српске по садржају реченог трактата.

Скупштина ова, почем се је јединогласно изразила, да народ, после досадањег и оваковог закључења с Турцима, нити може, нити хоће, по сили чистопоменутог трактата пристати, да се на милост и немилост Султану преда, и да сад опет у пређашње поданство Турцима поступи, и турска раја постане, буде распуштена; а Карађорђе са Советом народним, сочинивши, од имена народа и правитељства прошеније на Чичагова, и давши Јакову пуномоћије, истог у Влашку отправи.[10])

Из самих тадањих поступака кабинета руског види се, да је Император Александер држао: да ће се можда, већ извесно наступање Наполеоново на Русију или са свим изменити, или да неће јошт тако скоро отпочето бити, па ја држао да јошт има времена Порту принудити, да она потпише и одобри трактат са свима оним концесијама, које је он, у потоње време, чрез Кутузова, њој предложио. Но кад је, примивши начертање трактата, на које, подговарана Порта Себастијаном послаником Наполеоновим, да се са Русијом никако не мири, пристаје, он се је здраво на Кутузова ражљутио, и у следству је тога, као што је и мало више казано, Кутузова сменио и на место његово Чичагова послао, с налогом: да он Порту принуди на све пристати, у чему Кутузов успети није могао. За овај случај, т.ј. да се Порта принуди, већ је издан био налог и флоти Севастопољској, и корпусним командирима, који су се у Херсонској и Таврическој Губернији налазили, да се, морем, на сами Цариград крећу, и ово је све већ у дејству налазило се. У следству оваковог посланства Чичагољевог за главнокомандујућег, он је, (Чичагов) ради бољега успеха свога, и ради већега забуњења Порте, одмах почео

се договарати и са Карађорђем, и са владиком црногорским, Петром I. А и наредбе су се руске, да се храна, за њихову војску у Србији, купује и спрема, још и сад све једнако продужавале. Но ово куповање и спремање хране није се чинило само за онај Нишлоцки полк, који је у Београду и Шапцу становао, него за једну већу војску, с којом се мислило, у савезу са Србима, продревши чрез Босну, и придруживши и тамошње Србе, Херцеговце и Црногорце себи, на Французе, у Далмацији, напасти, за који се конац и тражио, у више наведеном трактату, поред свега другог, и савез Портин с Русијом,

Да би се с једне стране Порта у овом, да прими и одобри све концесије руске, лакше принудила; а с друге, да би се и сва племена славенска, а нарочито Срби, Херцеговци и Црногорци подстрекли и приуготовили, или противу Турака, или за више успоменути план нападања на Французе у Далмацији Император Александер као и свакад до сад што је кабинет руски радио при заратењу свом с Портом, није пропустио, својим начином подејствовати и најединоплемене и једноверне народе у турском царству живеће. Он је за ово дејствовање на ове народе, а нарочито са особитим наставлјенијем за Србију, одредио и послао овамо генерал-лајтанта, графа Марка Ивелића, родом из Рисња, човека од оног истог језика и лозе народа, к коме је он, са даним му наставлјенијама, послан. Да је овим Марко Ивелић између осталога и са оваким послом овамо дошао био, о томе ће нас уверити копија сопственог његовог рапорта, коју ћу ја, мало ниже, представити. Но овај граф Ивелић у исто време, донео је сад Карађору прве класе, а Младену, Јакову и кнезу Сими Марковићу друге класе орден Св. Ане.

У стечајима оваких околности недостајало је и Карађорђу и свима другим старешинама народним нужно знање политике. Они су сви, простодушно и искрено без сваког околишења, које у политики непостоји, пре-

дани били Русима, и у обећања царска, просто, потпуну су веру имали. Ако им је ко, противу оваковог њиховог убеђења и уверења, што, кад противно, но истинито казао и советовао, таковога су они за непријатеља и издајицу држали, и Руси су за таковог дознавали, па су га и они, и Срби гонили и прогонили, као што је случај био са Југовићем, Радонићем и Михаилом Грујовићем. Осуђујући овако дубоко незнање политике старешина српских, и пишући ове жалосне редове, у којима ће се скоро видити како страховит гром Србију поражава, и сам морам веровати да би Русија, да је срећнија у овом рату противу Турака била, и да је Порту, пре наступања Наполеоновог на њу, каквим тешким ударом принудила на мир, за Србију потпуну срећу створила, али у исто време морам и то казати, да је и Карађорђу, и у опште свима старешинама српским требало, као људма, који су цео један народ на свој врат узели, добро политику светску познавати, и од ње, строги рачун држати. Требало им је добро знати теченије рата рускога противу Турака, па и то: зашто граф Каменски представља Императору Александру о умаљењу требованија руских од Порте, а нарочито: зашто и за Србе каже: „Ја мислим ненастојавати код Порте да она призна самостојатељност народа српског, него само: „нѣкоторна права“, зашто и Кутузов, тако рећи заробивши целу војску великог везира, свом цару између осталога, каже: „О Србији нећу ништа пуномоћницима Портиним напомињати док не видим да су и султанским пуномоћијем снабдевени“, какав сојуз султанско пуномоћије има са једним добрим предложенијима за Србе онда, кад Порта принуђеном се налази, једну већу своју провинцију од Србије у вечно и бесплатежно владаније уступити?

И граф Каменски, а нарочито Кутозов знали су зашто су овака представљења, свом цару, чинили. Срби нису знали, нити су се паштили да их знају, а Руси,

као савезнике, из сопственог побуђења, нису скоро никаквој радњи својој, за Србију, извештавали их.

Ја не знам били који други, који би више политичне свести имао, него што је Карађорђе, овако тврду и просто неограничену веру и надежду на Русију имао. Он није могао не имати ту веру и надежду на Русију. У њему је та вера и надежда на Русију тврђена и беспрестано потхрањивана 1.) оним обећањима, која су сви руски главнокомандујући, и сви они Руси, који су кад и кад у Србију по разним порученијама, шиљани њему, од имена царског, изјављивали; а изјав ових обећања састојао се у том: да је једина и непременима брига и старање, Императора Александра, основати вечито и непоколебимо благоденствије народа српског. 2.) Помоћу руском, коју су они Србима чинили и у новцу, и у баруту и у оружју па и самом војском, ако и малом, и не с чистом и тврдом намером да ова само у интересу српских намера, противу Турака, са Србима заједно, дејствује. 3.) Искреним одношењем према њему капетана Илије новокрштеног, графа Орурка и мајора Добнића. 4.) Сјајним предусретањима, а која су њему од руске војске, као владаоцу, чињена, и сјајним и драгоценим одличијама, која су и њему, и млогим другим старешинама чињена. 5.) Донешена из Петербурга, од Императора Александра уверења и обећања, Јаковом Ненадовићем, кнезом Симом Марковићем и Михаилом Грујовићем. 6.) Првоначелним одношенијама к њему, Чичагов̂љевим, као што копијарног протокола канцеларије Карађорђеве 2. јунија 1812. № 637. на страни 10. сведочи. 7.) беспрестано бављење руске војске у Србији, и захтевање ове војске, да српско правитељство, у договору с њеним командирима, одреди места где ће она преко лета, и 1812. своје логоре држати. Исти горњи протокол под 5. јулијом № 827. на страни 41. то показује. 8.) Сношенија, главнокомандујућег Чичагова, са Петром I. владиком црногорским. Као што се видити може у више

наведеном протоколу, на страни 4. под 26. мајом 1812. № 606. и на страни 30. под 22. јунијом № 767. 9.) Беспрестано куповање и сабирање хране за руску војску, и то не само за ону, која се, у малом броју, у Србији налазила, као што је о том опстојатељству мало више говорено. То сведоче протоколи више наведеног № 695. страна 18. № 711. страна 21. № 734. страна 24. и № 756. страна 28. И на послетку, осим пређашњих совета, чињених од стране Русије њему (Карађорђу) да се он сепаратно ни у каква договарања с Турцима о умирењу не упушта, 10.) и сад кад је Рушит будући само пашом нишевачким пред закључење трактата букурешког, кад јошт није извесно било како ће се он свршити, понудио Карађорђа да се с њим у договарање о умирењу с Портом упусти, даним советом Недобиним да се с реченим пашом ни у каква договарања он сад не упушта, кад се општи, како за Русију тако и за Србију, договор и трактат с Портом, у Букурешту, закључује. Недоба је овакав совет дао Карађорђу на сопствено његово поискавање, које се догодило овако:

Кутузов, не само као ретки војник него и као дубоки политик, увиђајући какви се ужаси, који тек што нису грунули, на Русију спремају, врло непогрешно држао, да је за Русију, сад или никад, најнужнији мир, па јошт ако се тај, с Портом, и с ползом за Русију закључити узможе, као што је њему тако за руком и испало. (Овим закључењем мира Русија је добила Бесарабију, једну провинцију од 2000 кв. м., врло плодоносну у сваком смотренију свију прозјабенија, насељену тада бившу са 800.000 душа, имајући пет градова, два порта и реку Дунав. Од устија Прута до утока његовог у Црно Море, са свим у своју владу.) Кутузов је знао да радња његова, на закључењу овога са Портом мира, неће Императору његовом повољна бити, и да ће можда јошт и цео његов рад уништити, и то само због границе у Азији, и због сојуза с Портом, нашто, пуномо-

ћници портини, будући у договору са самим Кутузовом у том, пристати нису хтели, да тиме, бајаги, докажу својој влади како су они више наведеним непристанком на границе у Азији на савуз с Русијом, и са онаким закључењем чланка VIII. у смотрењу Србије, велике интересе њене сачували; и да докажу Порти, да је велика срећа за њу што се и то дало отети од Руса, и што су они, својом вештином могли задовољити Русе и са онаким миром, какав је закључен. Кутузов је, као што рекох, све знао како ће радња његова, с лица, Императору Александру неповољна бити, али он, са свима најмогућним начинима, обласкавши Турске помоћнике, није од свога рада, по његовом мишљењу и држању, одустао докле га није конечно свршио, и док није са обе стране признан и потписан био; и можда би га још, Император Александер, са свим и пореметио, али је међу тим, и Наполеон, у Русију већ улазити отпочео, те је тако овај, Кутузовом закључени с Портом мир, не само непоремећен остао, него га је Русија, врло мало доцније, за „свети мир“ признала, и свему своме народу за такав огласила. Кутузов је велику и тешку муку имао при закључавању овог мира. Себастијани, посланик Наполеонов у Цариграду, упео се је био из петних жила, да Порту од мирења с Русијом одврати. Шпијони су француски са свију страна обилазили. Он је морао у великој тајности рад свој одржавати. И сами пуномоћници Портини нису влади својој, док рад свој, по жељи Кутузова, нису окончали и потписали, право и истинито стање рада њиховог, давали на знање, и због тога су, књаз Димитрије Мурузи и јошт један ефендија, у Шумљи, великим везиром, Ахмет Рушит-пашом, погубљеним. (На трактату букурешком истина није Димитрије Мурузи потписан, из тога се даје закључити да је он као за драгомана, Саид-Мемед-Галиб-ефендији Ћаја-бегу, Мостар-Сади-Ибрајим-Алији-ефендији, Каза-Аскеру врховном војеном судији и Абдул-Хамид-ефендији главном хазна-

дару јаничарском, опредељен био). Овај исти, Ахмет-Рушит-паша био је нишким пашом, као што је и мало више о том напоменуто. Он је у Нишу био и за све време трајања закључења трактата букурешког. Он је имао у Цариграду своје људе, који су код Порте млого важили, које се и тиме доказује, што је он, средством ових својих људи, Портом, и за Мухур-Сајбију, и великог везира учињен. Но као што је мало више казано, да и сама Порта, није право стање ствари закључивајућег се трактата у Букурешту, знала, то по томе више може се држати да и паше њене у провинцијама, о томе баш ни толико, колико Порта, нису знале. И, зар, оваким незнањем, шта ће се и за Србију, између Русије и Порте, уговорити, и да се неће што велико, уговорити, које би за Турке врло тешко било, испунити; из сопственог побуђења, уздајући се у своју важност коју он код Порте, чрез своје људе, има, па надајући се и сам доброј награди од Србије, (као што се онда говорило да је он тражио, ако за Србију што добро изради да му она, за живота његовог, где био да био, сваке године по 10.000 дук. издаје) а можда и по самом упутствију Портином, понуди Карађорђа једним писмом својим, на договарање о умирењу с Портом. Може когод рећи да овај паша, и ако је Карађорђа својим посредовањем нудио, не би ништа учинити могао; јер је умирење Срба с Портом далеко већа ствар била, него што је он код Порте важио. Ко добро познаје Турке, и ко зна, како су се послови политике с њима, пре 50, пре 30. и 20. година, могли израђивати, тај неће млого посумњати и о могућности посредовања, Ахмет-Рушит-пашиној, особито ако је Србија још могла тада имати на расположењу свом, за овако једно посредовање, и неколико десетина хиљада дуката, да не само Рушит-паши обећа и пошље, него да и његове људе, у Цариграду, подаспе. Да се у оваким стварима, и овим начином могло код Турака млого израђивати, ја ћу овде, из времена књаза

Милошевог да наведем једно дело, коме су се и сами Руси здраво противили јер је оно противно било конвенцији акерманској, но које је књаз Милош, погодивши се, за 160 хиљада гроша, са тадањим београдским везиром, Усејин-Гаванозоглом, који је такође у Цариграду важан уплив имао, а међу тим и у Цариграду подсувши неке од Турака с неколико хиљада дуката, израдио, и то је било — да се он, књаз Милош, торжественим бератом Портиним призна, и потврди за наследственога књаза у Србији. Овај акт, по моме мишљењу, далеко је важнији од оног, који би Ахмет-Рушит-паша тада израдити могао, будући је и сама Порта пре овога, о умирењу с њом Србе нудила, обећавајући дати им внутрењу независиму самосталност.

Ја нећу рећи да би он што више онда за Србију израдити могао, али више него потпуно држати морам, да би израдио, да Турци бар онако онда у Србију не уђу, и своју зверску нарав над народом, у оној мери, не излију, па би и са оволиким само његовим израђењем неоцењена полза за народ српски била. Ко може казати да он и у оно баш време, кад је Карађорђа својим посредовањем понудио, није знао да ће великим везиром постати, и да ће њему, као таковом, у тал запасти да Србију покори? Ко може рећи да он, као велики везир и Мухур-сајбија будући, не би могао све за Србију учинити, нашто би се год, једном мудром политиком са стране Срба приволео? Али, на жалост, у овој су Срби здраво оскудевали! —

Да је више упоменути паша нудио Карађорђа својим посредовањем, о томе има се неоспорими доказ у копијерном протоколу канцеларије Карађорђеве на страни 31. као и одговор Карађорђев на ову понуду, на страни 33. Ову понуду Рушит-пашину, под 22. јунијем № 770. послао је Карађорђе Совету с препоруком: да и он о њој промисли, али и да ју, г. Недоби и г. полковнику Палеву, сприопшти, и њихов совет, за одговор саслуша.

Следујући Совет овакој препоруци Карађорђевој, он је речену понуду и Недоби и Палеву саопштио, и од њих обојице добио одговор такав, какав је, опште закључавање трактата букурешког, кога садржање јошт у тај час у Србији није извесно било, советовати могао, т.ј. да се српско правитељство, мимо закључавање трактата букурешког, у коме ће, без сваке сумње, што добро и за Србију, између Русије и Порте уговорено бити, посебно у договарање с Турцима не упушта. Овај совет, Недобин и полковника Палевог, није био неискрен, или је са свим оскудан био са оним политичним обртајем, којим, творци политике, одмах, при изненадно појавившем се каковом случају, полчују се. Да је Недоба ово питање Карађорђево представио главнокомандујућему, од кога је зависио, можда би последовао одговор, да Карађорђе, по предложеној му понуди покуша, не би ли што боље израдити могао, него што је у трактату букурешком, дотле, за Србију већ уговорено и закључено било. Ово опстојатељство ја за то овде наводим, што знам како је Мухин, у Београду, советовао 1854. године, српском правитељству да ферман царски, који је по Етем-паши тада у Србију послан, нипошто не прима; а Мајндорф, посланик руски у Бечу, кад му је Алекса Јанковић казао, да Србија, ако тај ферман нехтедне примити по совету Мухина, показаће се јавном, и ничим неизвињавајућом се противницом Портином, па тим самим изложити и садашњост и будућност своју неповратној несрећи, препоручује: да се, у речи стојећи ферман прими.

Врло су тешке и здраво мутне околности сад, сваки час и све већма за Русију појављивале се, и њој приближавале, и тим већма су смутније и сумнитељније за њу биле, што је она готово сама, за себе сад била остала. Она осим Енглеске, која јој за онда дејствујућом војском помоћи није могла, јер је такову у Шпанију морала послати, и осим Шведске, с којом се тек

тада умирила и савез с њом закључила, али и ова, разорена ратом, која је са истом Русијом до скора имала једва јој је тек у јулију месецу 1813. ван Русије у помоћ приспела, а Прајска је, која би јој најискренија сојузница и помоћница бити могла, са свим разорена, и готово по све под заповешћу Наполеона тада налазила се, као што се то и из тога види, што је и она, уз Наполеона, на Русију напала, али је, даном јој приликом, по изгнању Француза и други, уз њих приставших народа, из Русије, у Колиму 28. јануара 1813. сојуз с Русијом закључила, и противу Француске војевати отпочела. Ближа је кошуља од хаљине, наша српска пословица каже. У оваким околностима, Русија је, за моћи не само мир, него и полезан мир за себе с Портом закључити, мање осећавне жертве прегоревала; а тако је исто она те жертве прегоревала и за пребивати себи сојуз с којом из оних западњих држава, које су сад, уз Наполеона, на њу напале, а то је била Аустрија. Знала је Русија да ће уз Аустрију и целу Немачку придобити, као што је тако и било, јер после Пражког конгреса, на који Бонапарта није могао, без великог уштрба своје чести и својих до тадањих преуспејанија, пристати, Аустрија је оставила Наполеона и у сојуз с Русијом, и с оним другим трима државама, ступила.

Ово неприродно одустајање Аустрије од зета свога Наполеона, и ступање њено у сојуз с Русијом, премда је било од велике ползе и за саму Аустрију, Русију је врло много коштало. Па зар, по даљновидности кабинета руског, није могла и Србија на жертву принешена бити за сојуз са Аустријом? Император Александер врло је добро знао да опстојање Србије, по географичном, њеном положају, са свим је, не само непробитачно, него и опасно створење за Аустрију, и то знајући, зар није могуће, да је Русија с намером, а особито у онаким тешким околностима својим, за Србију, у трактату букурешком, и без сваког предварителног знања србског,

онако наредила, с једне стране да тиме сачува и чест своју, и Бесарабију да приобрете; а с друге: да између осталих уступљења учињених Аустрији, и падом Србије њен сојуз купи? а треће, од чега се је Русија здраво сад бојала, да Турци, по навади Наполеоновој, у овакој забуни њеној, закључени трактат не наруше, и на границе њене не ударе, оставила је Србију Порти на вољу, да се с њом и око ње забави, знајући напред да Срби неће хтети Турцима се тек онако начисто, као раја, предати, о чему је и, нарочно у Србију послани граф Марко Ивелић, као што ћемо даље видити, Карађорђу, и осталима, советовао. А да су Турци и нешто више од покорења и заузећа Србије у намери имали, то се из тога види, што су, са 120. хиљада војске, на Србију наступили, а ни половина од оте силе за овај посао није нужна сад била, кад су Срби, изненадно у оваково положење доведени, и сами већ са свим духом и вољом клонули били. Одговор Карађорђев, под 30. јулија, № 1713. Луки Лазаревићу, сведочи, да је влада аустријска далеко пре знала шта ће се са Србијом догодити, него што је она издахнула. (види копјарни протокол Карађорђеве канцеларије страну 219. А тако исто то осведочавају и циркулари Хофкригсрата из Беча, под 27. августом № 4632. разаслани свима пограничним командама, да Србе, кад из Србије пребегавати зачну, фрајкор врбују). Карађорђе, имајући тврду веру и надежду у Русију, и држећи: да се пре Небеса преломити могу, него да ће Русија реч обећања своји изменити послушао је совет Недобин, и под 28. јунијом 1812. № 785. као што се то видити може на страни 33. његове канцеларије протокола копијарног, одговорио је Ахмет-Рушит-паши, казавши му: „да ш њиме никаква разговора за Србију сад имати не може, јер има ко, ко се за Србе стара и за мир и за кавгу.“!!! Еј црно незнање! да бог да ти се семе међ Србима затрло! —

Кроме свега више наведеног, како је Русија у сопственим политике своје, интересима за Србију промишљала, поред свију доцнијих налога, које је својим главнокомандујућима, а нарочито књазу Прозоровском, у настављенијама издавала: да у случају принуђења Портиног на закључење мира, између осталих требованија Русије, и независимост Србије, под покровитељством Русије и Порте, изнуђена буде, видити се може и из договарања, по закључењу тилзитског мира и сојуза између Русије и Француске, Румњанцовљевог од стране Императора Александра, и Каленкуртовог, од стране Императора Наполеона. Јачи, и политика све могу, и све себи дозвољавају. (Није ли Русија своје покровитељство над Донским островима, у интересу политике своје, без договора са Донцима, предала Франціји. Нису ли на конгресу бечком 1814. исти Донци предани у покровитељство Енглеској. Није ли Венеција и Рагуза предана била, на истом конгресу, Аустрији. Није ли тако исто поступљено и са Боком которском, за коју су Црногорци, по навади Руској, ратујући с њима и са Енглезима противу Француза, велике жертве поднели). Срби простодушни, или управо рећи: незналице, то нису разумевали, нити су, по незнању своме, држали, да се у политики овако што учинити може.

Јаков је испунио своје посланство. Он је отишао у Букурешт, у главну руску квартиру, и представио се садањем новом главнокомандујућем адмиралу Чичагову. Он му је предао прозбу правитељства, и уједно, и народа. Он није пропустио казати Чичагову, како су старешине пред Карађорђем, на држаној скупштини, изразиле: да они никако не могу сад наново онако, као што је у осмој точки, закљученог између Русије и Порте трактата, уговорено, Турцима у владу предати се; јер су они противу Срба преополчени, па ће, не обзирући се сад нити на какве трактате, ни на мирна договарања с народом српским, сва зверска могућа зла чинити. Он

је о свему ономе дејствовао што му је препоручено било. Резултат његовог посланства био је следујући: Чичагов је дао Јакову 5000 дук. новчане помоћи. Заповедио је пропустити из Влашке у Србију неки барут и олово, које је Стефан Живковић трговац, у Влашкој закупио био. Дао је нешто и од свога барута и олова, и 5—6. стотина различне сорте од оних пушака, које су Руси од Турака, овде онде, по градовима, у трајању рата задобили. Што се пак тиче дејствителне помоћи у војсци, за коју су Срби, по неразумију своме, у оваким одношенијама Русије према Порти, нарочито молили, одговорено је Јакову, да то Русија сад никако учинити не може, као и то: да Русија сад ни чиновнике своје, у даља договарања и погодбе Срба са Турцима, уплетати не може. За агента руског, да и даље у Србији остане Чичагов је код свога двора то издејствовао; но у замену за то, наговорен Карађорђе дипломацијом руском, и опозицијом његовом (Карађорђевом) гоњене већ: Ивана Југовића, Миљка Радонића и Михаила Грујовића, на свршетку ове 1812. по свесрдном дејствовању Недобином преко Јанићија, из државних дела искључити је морао. (Доцније, за ову тројицу наређено је било, да се у внутреност Србије, сваки понаособ разашљу, и ово је био узрок, што је Југовић, пре општег пропаденија, у фебруару месецу 1813. из Београда у Земун пребегао). Каситељно пак наилазења турског на Србију, Чичагов је уверавао Јакова, да Русија није у стању била никако друкчије за Србију с Портом уговорити, него да при свему томе он држи да Турци, по сили трактата, то никако учинити неће војинствено-ратним начином, већ да ће улазење своје у Србију удејствовати по општем и мирном договору с народом српским.

Да је за Русију сад преко нужно било с Турцима мир закључити, и да она, сматрајући строго само на сопствене интересе, по таком начину поступања свога, није могла сад боље стање за Србију створити, то се

из свију опстојатељства, која су се до сад дала познати, види. Али кад по сили Букурешког трактата, закљученог између Русије и Порте, Србија се Турцима на милост њихову, и у пређашње поданство, без сваког споразумљења са Србима, предаје, заштоЧичагов, с једне стране, даје Србима у помоћ 5.000 дук.? Зашто им пропушта, и шиље и барут и олово? Зашто им шиље пушке? Што ће им сад све ово кад је конечно закључено, као што је и мало више речено, да се Србија има Турцима предати, и да Срби, по пређашњему, имају бити поданици и раја турска? А с друге стране, доказујући Јакову да Русија никако сад у стању није била што боље за Србију израдити, уверава га: да Турци по сили трактата, неће војинствено-ратном силом на Србију наступити, већ да ће улазак свој у Србију, по имајућем се држати мирном договору с народом удејствовати? Зашто да се сад баш шиљу ордени Карађорђу, Младену, Јакову и кнезу Сими Марковићу? Зашто Русија, при оваком стању ствари, и даље оставља свога агента, Недобу, у Србији, као непријатељици Портиној; јер граф Марко Ивелић, јавно, на скупштини враћевшничкој советује све старешине да ни по што више у јарам турскога, безусловног поданства, непристају до последње капље крви своје? Зашто и сад јошт Русија настојава да се људи, на које њена политика подозрева, из државних служби и дела народних истерају, кад је већ жалосна судбина и за све остале Србе опредељена? Камо лепа срећа да су Руси, свакад и на интересе народа српског онако строго, чисто и искрено пазили, и над њима лебдили, као и над својим сопственим, па да су и сад у том срдечном осећању, при невољи, која је сад њих снашла била, у место свега њиховог и пређашњег и садањег странпутичења, искрено казали: „Ми смо, по стању ствари, као што се излазак њихов сад види, можда и погрешили што смо вас, у два маха до сад, кад вас је Порта са умирењем с њом нудила, од тога одвратили и удржали; али се нама чинило

да је тако требало и да ће се тако и наши и ваши, по нашем мишљењу и расуђивању, према течају оновремени опстојатељства јевропејских, виши интереси с већим достојанством и лакше постићи. Ми смо се, колико за наше сопствене интересе, толико и за ваше благостање и самостојатељност вашу старали и радили, но измена опстојатељства натера нас, пре времена и згодне податљиве прилике, с Турцима мир закључити, у ком, за вас, ништа боље нисмо у стању били закључити. Ви кажете да се Турцима сад на ново, по пређашњему, у владу предавати не можете, јер велите да ће они, не сматрајући ни на трактат с нама закључени, нити упуштајући се у какве мирне договоре с народом српским, преиспуњени зверском јаростију противу вас, сва могућа зла, кад у Србију уђу, упражњавати; и ми сами држимо да ће тако бити, па зато вам советујемо, јер нам ништа друго за сад у власти није, да се слошки, општенародно Турцима одапрете. Ви сте се подигли противу Турака угњетатеља својих, тако рећи, с голим рукама, кад ни пушака, ни топова, ни барута и олова, нит ичије помоћи имали нисте, па сте толике победе над Турцима, кад ни једног Руса међу вами није било, одржали; ви сте, из ваших непроходимих шума и планина, освојили турске градове, вароши и паланке, а сад, кад сте са свима више избројаним потребама добро снабдевени, па баш ако би најпосле сила турска и продрла у градове, зар нећете ви моћи, као што сте и у самом почетку вашег устанка, из ваших природних и неприступних градова, Турке у градовима, варошима и паланкама стеснити и излазак им из ових, за њиховим потребама, затворити, па тиме, и ако их не принудите да Србију са свим оставе, а оно бар до тога довести их да с вама, у мирна договарања, то осим трактата, ступе. Ми, при свему томе, уверити вас не можемо да ћете ви и с овим и оваким одупирањем противу Турака бог зна шта изиграти, али смо уверени да ћете внутреност Србије за себе задржати,

па и време протегнути, а у овом се све преокреће, доста се кад-код и изгуби, али се доста пута и здраво добија, па можда ће и нама Бог помоћи и ове црне облике, који се сад на Русију навлаче, растерати, а тада ће јемачно, с Божјом помоћу, и вама сунце, срећнијег часа, огранути. —

Да су Руси, велим, са овако искреним советом притекли сад у помоћ народу српском и њиховом врховном вожду, и да су јошт овом последњем казали и уверили га, да за њега, изван Србије, нигде неће бити пристанка и да се једина и бесмртна слава његова у том состоји: да се сад, или у внутрености Србије с ратним четама одржи, или, да на земљи, која га је родила, као заштитник њен, и као заштитник православне вере, погине; јемачно би више добра и Србима учинили, и истину чест себи придобили, него што су послали ордене, него што су послали, графа, Марка Ивелића, и него што су и даље у Србији оставили агента свога Недобу, који, по природи својој, ништа друго није био ни за Русију, ни за Србију, него камен преткновења: „а Турци, дознавши и за посланство Јаковљево Чичагову, за аренде, за биће Ивелићево у Србији и за Недобу да је у Србији и даље заостао, јошт су се већма противу народа разјарили. После оваког једног совета, и Карађорђе, и остале старешине начисто би знале на чему су, шта им управо предстоји радити и како ће се и на који начин споразумети, за будући опстанак, и одржање своје“. Не би шврдали и крили, пред народом право стање опште, и узроке тога. И шта више ја сам у тој тврдој вери, да ни Карађорђа, нити икојег од старешина не би она несрећна мисао обузела и обесвестила: оставити своје отечество, стечено господство, пребећи у Аустрију, предати и земљу и род свој најужаснијем сужањству, и учинити се подлим издајицама. Изостављајући све друго, у чему су Руси, у одношенијама својима према Србији грешили, бар сад, у последњи час, да су оваким советом притекли

и да заиста, после једног оваковог односења руског не би Карађорђе Србију и народ онако напустио, у томе налази се уверење у 1809. години, при пропасти Каменичној, кад је Србија такође на крај пропасти доведена била, кад је он, с далеко мањим средствама него каква је у 1813. години имао, и већ у разорењу налазећи се, сам себи остављен био, кад му нико совете и настављенија није давао шта ће радити.

Тек што се је Јаков на пут отправио, а Карађорђе добије од 14. јулија писмо од главнокомандујућег Чичагова, којим га, непосредствено, извештава о садржају закљученог трактата, а нарочито: о садржају VIII чланка истог трактата, у коме је судбина Србије опредељена, и којим га уведомљава, како је у следству више спомемелутог трактата, сад морао издати налоге и војсци руској, која се до сад у Србији налазила, да из Србије изиђе, и да пут овај, к означеном јој опредељењу предузме, и дипломатском њиховом агенту, да пост свој остави, па и он из Србије да изиђе. Карађорђе је одговорио Чичагову на ово његово писмо.«[11]) Из овог одговора Карађорђевог види се да је он тек сад противу свију досадањих надежда на обећања Русије опазио у каквом се критичном стању налази, међу тим наскоро за овим и граф Марко Ивелић, у Србију приспе, с којим се, Јаков, у путу мимоишао, али се је и он, са више означеним резултатима, брзо у Србију повратио, те је тако у договарању са Ивелићем, са Карађорђем и осталим члановима правитељства, најпре у Тополи, а мало доцније и на скупштини врачевшничкој, участвовао, из ког участвовања, јошт сад су, и по предложењама Ивелићевим, и по настојавању Јаковљевом и Јанићијевом, искључени били: Југовић, Миљко Радонић и Михаило Грујовић.

Ово садање искључивање ове последње тројице, у часу оном кад је судбина Србије већ решена, и тако немилосрдно углављена, да се више, за онда пореметити

није могла, неоспориму сумњу подају с једне стране на то, да су политическа одношења руска, према Србији, неискрена била; а с друге: да је у Србији крајња простота и незнање, у одношенијама политичним владало.

Да је граф Марко Ивелић, зсраво глуп и сујетан био, ја ћу овде испричати шта ми је о њему, казивао, у Бесарабију, у Кишинову 1822. године, полковник руски, Србин, родом из Далмације Јаков Николајевић Радич, 1804. године, он вељаше: „Русија је послала Ивелића Марка у Црну Гору, да гледа, не били како могао извући владику Црногорског, Петра, из ње, и одвести га у Русију, у вечито заточеније у какав манастир; јер је он сиромах, неким Стефаном Вучетићем, Архимандритом, код Цара Александра опаднут и оптужен био у том, као да он противу интереса политике руске, па и о предаји и саме Црне Горе, са Французима шурује; али, речени граф Марко, пошавши на овако опредељење из Русије са истим владичиним опадником, Архимандритом Вучетићем, није отишао управо у Црну Гору, већ се, допавши у приморје јадранско, зауставио у Боки. Ту је седио, и одатле замке своје за владику, по Црној Гори, распуштао, које му баш никако за руком изаћи не могаше, и Бога ми, на срамоту Русије, коју је она (Русија) сама одмах, отпочела, најпре чрез свога у Дубровнику консула, Манзуревског, а мало доцније и чрез нарочно из Петербурга посланог, Статског Советника Стефана Санковског, заглађивати. Граф Марко Ивелић, седећо у Боки млоге је глупости чинио. Између осталих он је и на собном шлаф-року свом прикопчану звезду носио, а поред ове, на исти шлаф-рок, у својој соби, у папучама будући, натицао је и ленту с крстом ордена Св. Ане. Овако су га људи, који су к њему долазили, у соби његовој затицали. Овако је он, и на пенџерима своје квартире, помаљао се, да га, мимо-пролазећи, у великом ордену виде Људе, који су му кад и кад долазили, свакад је предусретао: „Друг мој, ја граф, ја генерал-лајтнант, ја ка-.

валијер,“ указујући руком на ленту, и звезду. Ово сам ја све мојим очима видио и ушима слушао, јер сам се и сам тада у Боки, као приватан човек, налазио, у послу црногорском, и у очекивању Сињавина са флотом руском из Корфа. (Овај полковник, Јаков Радић јест онај исти официр Радич, кога је, Кутузов, за спроводника, мало пре споменутој српској депутацији за у Петербург, определио. Јаков Ненадовић казивао ми је, да је овај Јаков Радић, будући тада са депутацијом српском у Петербургу, у једном ватреном разговору са графом Марком Ивелићем, о његовим поступцима у Боки, противу невиног владике црногорског, изазивао на удвој, рекавши му: „Знате шта је, међу нама ништа друго не остаје него: кремен ти, кремен ми.“ Но граф није се одазвао, није му смео изићи.)

Макар и овако глуп, граф Марко Ивелић, кога је сад Русија у Србију послала да и њену судбину доврши, као граф, генерал-лајтнанта, у пуној генералској униформи, са звездом на грудима, са великим орденом Св. Ане преко плећа, са ађутантом, Милутином Савићем, такође окићеним са златним тренкесуљама, са матерњим језиком српским, послан са орденима од Императора руског, дошавши у Србију и саставши се са Карађорђем, Младеном, Јаковом, кнез Симом и Јанићијем, лако је могао приобрести и себи, и својим, по настављенију чињеним дејанијама важност, па, по несрећи, и веру у совете и предложења његова.

О овом посланству Ивелићевом, о доласку његовом у Србију и о дејанијама његовим у Србији, ја сам у Бесарабији, у Хотину, имао прилику, у два маха, и од самог Карађорђа, у одломцима, нешто чути, које се слаже са језгром онога што сам од Јанићија и од Младена о томе чуо. Младен, кад је руско правитељство први пут настојатељно позвало Србе да се из Бесарабије, из Хотина, где је нешто налик на Србију било, у екатерино-словску губернију поселе, увређен тиме, после сочињеног и ек-

спедираног одговора на овај позив, са сузним очима на мене погледавши рече: „да, нека сад раде с нама што хоћеју кад ми нисмо умели, или боље рећи, нисмо хтели, по совету Русије, ни паметније људе од нас послушати, ни се сами с Турцима, као што су нас они нудили, мирити. Не марим за нас (подразумевајући њих старешине) већ ми је жао сиротиње и оне тамо што је остала у Србији, и ове, која је с нама овамо дошла, што због нас, и уз нас страда. Ми ћемо пред Богом одговарати, али шта знамо чинити! није нама Ивелић тако казао, да ће Русија с нама своје пустоловине насељавати." Ове последње речи његове даду ми повода те га ја замолим да ми, о доласку Ивелићевом у Србију, и о тадањем саопштавању њиховом с њима, у колико му је познато, преповеди, и он ми отпочне казивати овако: „Ти ваљда знаш за онај несрећни по нас трактат букурешки, који је Кутузов с Турцима везао, и у коме је бајаги нешто и за Србију смрмољено било. У једно исто време, кад нам је и закључење тога трактата, од главнокомандујућег Чичагова, саопштено, у то исто време, без да смо ми, по незнању нашем, о томе и помислити могли, добије и руска војска налог да Србију остави и у Русију да иде, и Недоба позив, да пост свој у Србију остави, и из ње изиђе. Овакав жалосни и несрећни по нас, уговор руски с Турцима; одлазак руске војске са свим из Србије; и налог Недоби да и он Србију остави, све је то нас изнадило, громом поразило, и тако смутило да нисмо знали шта нам, у тако несрећном часу, радити треба, и где сад помоћи тражити и наћи можемо, кад смо с вером и надеждом на Русију, и по советима њеним, у своје време, све испустили и пренебрегли. И у само оно предпоследње време, кад се јошт није знало шта ће трактат букурешки донети, нуди нас, Рушид-паша из Ниша, који је наскоро за тим и велики везир, Мур-сајбија постао, и који је Србијом и обладао, својим посредовањем о умирењу нашем с Портом, обећавајући нам:

да ће он све силе своје употребити да договарање наше о умирењу с Турцима, у нашу општу ползу испадне; и јамачно би тако и урадио, јер шта није кадар велики везир, Мур-Сајбија, имајући и војску у сопственом расположењу учинити. Али нам Недоба, коме смо ову понуду саопштили, и од кога смо, за њу, и совет поискали, не даде о томе ни мислити, а камоли што почети радити. Русију је истина невоља натерала те је она, онај мир с Портом, закључила али шта смо ми криви да нас она на голо милосрдије Турака предаје? И тако, по закључењу реченог трактата, нас Руси оставише, а ми, будући смо дотле, по советима руским, све прилике, непосредствено с Турцима угодити се, испустили и пропустили, кад је граф Ивелић у Србију дошао нашли смо се управо што оно наша српска пословица каже „ни куд мајци, ни куд у девере.“ Сад смо, или хтели ил не хтели, морали пристати на совете графа Ивелића, на божју вересију, и макар да по њима, осим наше пропасти, ништа друго извесније није било. Речени граф Ивелић, прешавши из Влашке у Србију, отишао је управо у Тополу Карађорђу, који је и нас, на састанак с Ивелићем, тамо позвао. Је ли Ивелић, пре нашега доласка у Тополу, с Карађорђем што, о цељи посланства његовог, на само говорио то не знам, али кад смо и ми тамо приспели он нам, о предмету његовог посланства говорио овако: „Мене је мој цар к вама послао да вам донесем и предам знаке одличија његове височајше милости, и да вас, вашег врховног вожда и сав народ српски уверим о непременимој милости његовој.“ Ми смо му сви, наравно, не имајући сад куд-камо, на милости царској благодарили, али у исто време, смућени и очајни до крајности будући, упитали смо га: Шта ћемо ми радити сад код овакого, по нас несрећног у трактату букурешком, наређења, и он нам је на то, обрнувши се Карађорђу, одговорио: „Друг мој! Тешка невоља, која је за Русију спремљена, и која је, до овог часа, на њу можда већ и наступила,

принудила је Императора мога с Портом, овај мир закључити. Он је, за ослободити се од овог рата, и за моћи сву своју војену силу у једно сабрати, и обратити је противу једног несравњено јачег од Порте, непријатеља, који је готово све западње народе уза се, противу Русије, повео, принуђен био и млоге, сопствено за Русију важне интересе пренебрећи, при закључавању овога мира, немојте се дакле ни ви нимало чудити, нити к срцу за зло примити, што и за вас, за сад ништа боље није могао с Портом уговорити. Ви, у садањој забуни Русије, и при садањим околностима, конечно и сами можете мислити да Турци неће имати потребу, у поступцима својима, од ње зазирати, па по томе самом можете ви, од стране тих мрских варвара, стешњени и силно нападнути бити. Можете и какав удар дочекати, и и будући да Турци, ниским сад непрепјатствовани, могу, и необзирући се ни најмање на уговоре трактата са свом својом силом на вас напасти, и сасвим вас поразити, ако јошт и ви безусловно на оно непристанете што они од вас захтевали буду, велим, то све може се догодити, опет зато и у такој несрећи, од које нека вас божја помоћ сачува, немојте клонути духом, немојте губити надежду ни милост божју и на помоћ Русије. Ја вас именем цара мога уверавам, да ће свако зло, које би могућно вас постигло, и он тако осећати као и ви, и свака несрећа ваша биће и његова, јер је љубав његова према вама, и оданости вашој према престолу његовом, дубоко у срце његово засађена. Карађорђе је ћутао и грискао своје нокте, а ја, почем Ивелић све више наведено изговори, рекнем му: „Ми, господине, при свему томе што смо уверени да је за Русију тешка невоља наступила, и што можемо веровати да су једне таке невоље следства оваког закључена трактата с Турцима, из свега, што сте нам до сад казали, видимо да за нас помоћи ни с које стране нема, нити да је исто тако извесно као, да од нас нема више ништа, и да ми

пропасти морамо.« Ивелић: »Друг мој, ја нисам нигде за извесно казао да ви пропасти морате, него сам претпостављао, да се и то, по несрећи, догодити може дакле није тако као што ти кажеш. А да би се и та несрећа совршене ваше пропасти, коју ја само претпостављам да се догодити може, или конечно отклонила, или да би јој се бар време протегло, у ком се свашта мења, (Ивелић, као што ће се из даљег казивања Младеновог видити, није разумевао пропаст Србије у том, што ће она изгубити самостојателну независимост своју већ у том да Турци народ не исеку, да не одведу из земље робље да не попале и не оплене народ), ја вам праву намеру мога доласка к вама објавити морам. Цар мој, осим што вам је послао ове сјајне знаке одличија, и осим што ми је живо препоручио да и вас, и сав српски народ уверим о непроменимој милости његовој, и о том: да је он, само због наступивши, врло тешких околности, на Русију, принуђен био, и противу сопствених и важних интереса својих, међу којима је Србија и народ српски прво место заузимао, овакав с Портом закључити мир, у ком, противу најосетљивијих и најтоплијих жеља својих, ништа боље од оног, што вам је извесно, и за вас уговорити и наредити није могао. Осим, велим, ових препорука, он ми је наложио да вам од имена његовог советујем да друго не учините, него и ви да на закључење трактата букурешког пристанете, јер се лако догодити може да и Турци при једном оцечном и опором отказању пристанка вашег на закључени трактат, а и без тога све једнако пострекавани Бунапартом, са свим од целога трактата оступе, па би у таком случају јошт и гора беда и невоља наступити могла. А да би показали пред Портом да и ви пристајете, и у смотрењу вас, на овај трактат, Император мој жели, да ви то, с ваше стране пристајање, обнародујете, и услед тога да одмах своје људе у Цариград пошљете с молбом на Порту, да она, по чланку осмом реченог трактата, с вама у дого-

воре ступи о улазењу њеном у Србију, и о будућем њеном становању у истој, како се не би народу, при таком случају, никакво насилије учинило. Но у исто време, Цар мој советује вам, да се што више, и што боље и за отпор спремате. Он вели · с пристајањем на трактат, осим што ћете испунити, у садањим околностима, жељу његову, показаћете и према Порти своју покорност и оданост, и тим више што јој и своје људе, као покорни поданици, с молбом за мирно договарање шиљете; но и правда ће, овако поступивши, бити на вашој страни, ако Турци, остављени сад сами себи, што више ушчине него што им, речени трактат допушта.

А са спремањем за отпор, за праведну своју ствар, показаћете, па можда и мало у чувство довести Турке, да ваша предложења и молбе на лако не узимљу, и да виде: да имају посла с једним народом, који се, без велике невоље, неће на лако дати стрмоглавце у јарам Но ја вам морам и то казати, да Цар мој, при садањим опстојатељствима, и при садањем нахођењу Портином, једва може и помислити да ће Турци, противу природе своје, моћи руководими бити каквим милосрдијем према народу српском, и да ће Порта на молбе и предложења ваша, ма и најлакша, као и на само закључење трактата у смотрењу вас, хтети вниманије своје обраћати, особито кад увиди да се ви, за последњи час, и на отпор спремате.

Но ви, ма како му драго Турци мислили, овако треба да радите као што вам кажем. Цар мој зна да ће Турци, ни с које стране не препјатствовани, сад сву своју силу сабрати, која ће несравњено већа него икада до сад према вашој бити, и да ће то Турци чинити не само с намером да Србијом обладају, него и да сојузнику своме Бунапарти, што скорије и снажније, с које му драго стране, у помоћ притеку. Цар мој, с великом тугом срца свог, при стечају садањих тешких опстојатељства, а највише при томе: што Турци ником и ни

с које друге стране нису препјатствовани, не крије и своју жалосну сумњу о могућем одржању вашем, али он опет жели и саветује вам: да време провлачите, па ако Турци и силом на вас нападну, да их, што више и дуже можете, на себи уздржавате. Па најпосле ако, на жалост, принуђени већом силом, и паднете, бићете оправдани и прослављени пред целим светом; а Русија, ако јој свемогући Бог помогне, на кога јединог ми тврду надежду имамо, те она непријатеља свога победи, и из земље га своје истера, неће народ српски оставити под јармом варварским, неће га заборавити. Она ће вам несравњено више накнадити него што ћете ви сад, могућно, изгубити. За уверење пак мога цара, да ви, на овај начин, као што сам вам исказао, поступања соглашавате се, ја вам саветујем да сазовете скупштину, те да се на тој скупштини, опште народно пристајање ваше на трактат букурешки, и на ове савете Цара мога, торжествено обнародује, и отпразнује; и да одмах, с те скупштине, за не губити време, своје људе у Цариград с молбом, и на договарање с Портом, пошљете.“ После оваквих Ивелићевих изјава, Карађорђе, прихвативши реч, отпочео му је говорити: „Којекуда, Господине! као што си мало пре и сам казао, тако је и нама познато, да је велика невоља на Русију наступила, и да је покровитељ наш принуђен био, с Турцима, овакав, по нас несрећан, мир закључити. Ја верујем, као што и ти кажеш, да је цару Александру врло тешко и жао што за нас ништа боље уредити није могао. Али кажи ти мени, кад велиш да по препоруци и совету царевом пристанемо на овај трактат, да пошљем наше људе у Цариград султану с молбом, и да се они тамо договоре с Портом како ће, и којим начином Турци садући у Србију, и с њом отпочети владати и управљати, а у исто време да се, што боље и што више можемо, и за отпор, противу Турака, спремамо, како би тиме, ако ништа друго, а оно бар време конечног освојења турског Сербијом, протегли,

те тако и тиме, можда, помоћи се могли; ако Турци, као што си и сам казао, сад ником с које друге стране непрепјатствовани, а ожесточени противу нас, ни на каква, и најпокорнија наша предложења не хтедну пристати, па сабравши сву своју силу са свију страна на Србију нагрну, шта ћемо ми онда? Ми нећемо кадри бити противу ове силе турске одржати се. Турци ће обладати Србијом, и народ поробити и опленити, а нас старешине све похватати и исећи.“ Ивелић: „Друг мој, Господару Ђорђе! све је могуће што ти кажеш. По сили учињеног уговора између Русије и Турака истина речено је, и са обе стране признано и потписано да Србија и народ српски, по пређашњему, опет имају поступити у поданство Портино по тамо изјављеном начину, но да и то садање поступање у поданство, изузимајући сопствено држави припадајућа права и преимућства, има бити уговорено и угођено с народом српским; али као што сам казао, и као што и ви сами видите, ожесточени Турци противу вас, знајући да нема ко надзиравати да ли они, по закљученом уговору, према Србији поступају, могу и најжесточије мере противу вас предузети, могу и најтиранскије противу вас поступити; али ја држим да противу самог народа не ћеду ни они хтети зверство своје изливати, јер је и њима народ од потребе да их служи, десетак да даје, и данак да плаћа; а што се вас старешина тиче, у случају немогућности ваше одржати се, ја вам морам советовати да бесполезно живот свој не излажете опасности, и да се, у тако крајњем случају из Србије уклоните.

Русија неће вас оставити да се ви потуцате по страном свету. Она ће вас, као своје рођене синове, у своја недра примити и облагодетељствовати, и ако свемогући Бог, у праведној њеној ствари, буде јој у помоћи, те се она ове тешке беде и невоље срећно курталише, ви ћете онда увидити ових мојих речи истинитост. Русија ће вам небројено пута више накнадити него што

ћете сада, по неизбежности, изгубити. То све боли, то је све тешко и претешко, али се сад нема куд, камо. Земља тврда, а небо високо.“ Карађорђе: „Ти, господине, велиш, да противу народа неће ду ни сами Турци хтети зверску нарав своју изливати, јер им је народ од потребе, а што се нас старешина тиче, велиш, да се ми у случају немогућности одржати се, не рескирајући бесполезно животом, из Србеје уклонимо, и да нас Русија, у таквом случају, неће оставити, да по туђем свету страдамо и прочаја; али господине, и у таком последњем случају, с каквим образом ми да оставимо народ, кад смо до овог часа ми, и народ све једно били, као душа и тело? А где је Русија, која би нас примила и заклонила? Ми би, у тако жалосном случају, за спасти несрећни живот, морали најпре пребећи у Немачку, а Немци би нас предали Турцима, па би тек онда на тешким мукама сви изгинули.“ Ивелић: „Што се тиче остављања народа, друг мој! нити ћете ви у том бити први, ни последњи, такви догађајева било је и до сад у свету; а што се тиче тога, да ће ду вас Немци предати Турцима, тога се ни мало не бојте. Ви сте сад Руски каваљери, и под тима знаковима царским не само што Немци неће смети таково што с вами учинити, него ће те ви и од свију јевропејских држава уважавани и почитовани бити.“

„Сад је, по совету и препоруци Ивелићевој, и скупштина, за Велику Госпојину (15. августа) у манастир Враћевшницу наређена и сазвана. На ову скупштину сазвате су биле све војводе с њиховим подручним капетанима и буљукбашама, сви председатељи магистратски, сав велики Суд Народњи и ми, т. ј. ја, Јаков, и кнез Сима са његовим зетом Стевом Филиповићем, који је, у Совету други секретар био. И на овој скупштини, по препоруци Ивелићевој, и у присутствију његовом, објављен је свима садржај трактата букурешког, а на име: осми чланак реченог трактата, у коме је и наша несрећа

опредељена. Ивелић је пред и скупштином, која се је ужуборила била, доказујући у каквој се невољи и незгоди Русија сад налази, правдао је у том што ништа боље за Србију наредити није могла, уверавао је скупштину, као што је и нас, о непроменимој милости царевој према народу српском, и о том: да цар никад с памети неће сметути привրженост народа српског к његовом престолу, и по томе, да ће и од сад једина и главна брига његова бити о срећи и благостању Србије. Ивелић је, после млогих оваких израза и скупштини изјавио жељу и совет царев, состојећи се у том, да и Срби пристану на овај трактат, да пошљу своје људе у Цариград с молбом на Султана за опроштај, и на даље договарање с Портом о опредељењу начина, по коме ће Турци, не вређајући права човечества, у Србију ући; као и у том, да се, и што боље могу, спремају за одбрану вере и отечества, у случају ако би Турци, не обзирући се ни на што, нечовечно што предузели чинити, уверавајући све, да ће и сам Бог праведној страни у помоћи бити, и да и Русија, ако с помоћу божјом, непријатеље своје надвлада, и из земље их своје истера, неће изостати са својом помоћу. Сва је скупштина замукла била. Нико ни црне, ни беле, не проговори, и шта јошт више: сва се је скупштина, по совету и препоруци Ивелићевој заклела и на заклетву потписала, да, по жељи царској, пристаје на трактат букурешки, и да ће, по советима и вољи царевој све оно чинити, што јој је, и како јој је његов посланик препоручио.«[12])

„Ето ти зашто је граф Ивелић у Србију долазио, и каква је цељ његовог посланства била. Карађорђе је, после оваковпх изјава Ивелићевих сасвим помркао био. Усне су му дрктале, и, испод обичног његовог црнила, већ је и помодрио био. Па и они, који су дубоко поуздање у односенија руска према Србији имали, тешко су смућени били. А ја, који сам и пре доласка Ивелићевог, а с тим јошт извесније увидио, да ништа мање

од наше конечне пропасти нема, са свим сам се изгубио био. Али кад се, сад већ није имало куд, и кад су овако припрле виле очима шта се знало и могло друго чинити осим оног, што нам је Ивелић, од имена царевог, препоручио па шта буде нек буде. Ми смо сад били као кривац, кога осуде на смрт, па већ совршено зна и види шта ће с њим да буде, али га надежда, макар и на мало неизвесна, вара, да може бити помилован.«

Више наведено казивање, или управо јадиковање Младеново о делу доласка Ивелићевог, 1812. године, у Србију, непотребује никаквог обистинења, сам рапорт Ивелићев даје му потпуну вероjатност.

Јесу ли се испунила обећања Ивелићева, која је он по височајшему наставленију од имена царевог, и Карађорђу, и Совету Народном, и свој враћевшничкој скупштини исказао? А да је, по речима царевим обећао, да ће Русија, ако Срби, после пристанка на трактат букурешки, никаквим неуважавањем турским мирног договора између њих и Русије закљученог насилно од Турака упропашћени буду, док она непријатеља свога савлада и из границе га своје земље истера, њима у помоћ притећи, наново их подићи, и више им добра прибавити него што ће они, испуњавајући сад вољу и жељу царску, изгубити моћи; то и он сам, на свршетку другог перијода свога рапорта, исповеда.

Русија је око половине декембра 1812. године, не само изван граница своје земље непријатеље њене истерала, него је Витгенштајн са својим корпусом, већ и на прајској земљи био; а 27. јануара 1813, године, и сам је Император Александер, са Кутузовом, у Виленбургу, са својом главном армијом, стан свој поставио. Сад је Русија, осим Енглеске, и Шведске, које су сад већ и са својим сувоземним војскама овамо у помоћ притекле, и Прајску са собом у сојузу имала; а у јулију месецу већ и Аустрија одрекла се Наполеона, и око половине августа у савршени и јавни сојуз са Русијом,

и са оним трима државама, противу Наполеона, ступила. На скоро за Аустријом и Баварска је то исто учинила, далеко пре пропасти српске. Император је Александер, помоћу Божјом, не само совршено непријатеље своје победио, и из граница их своје земље истерао, него се је већ са главним својим војинством у внутрености Германије налазио, имајући са собом у сојузу, противу Француза, и више упоменуте државе, па ни бела зуба према Турцима, а на олакшање и у ползу страдајућих Срба, тада, није хтео помолити. Једино што је од стране Русије тада учињено јест следујуће: Уз ону руску војску, која је 1812. у следству закљученог мира с Турцима, из свију предела турских изићи морала, и противу Наполеона упутити се, млого је и такових пристало с њим и из Влашке и Молдавије отишло, и све се једнако при армији руској налазило, који су, или за време рата, као волентири, противу Турака, с Русима војевали, па без сваке награде остали, или и иначе, као што је био Стефан Живковић трговац, који је јошт с почетком гогине 1811. из Србије отишао у Влашку, и бајаги, у главну квартиру руску, да и он тамо са Миленком и Добрињцем, о срећи Србије ради, и Петар Томић, који је с Родофиникином 1809. из Србије побегао. Између овакових речени, Стефан Живковић, нашавши се, при армији руској, са неким, из волентера, Бугарином, из округа рушчушког, Алексом Григоријевићем, и више упоменутим Петром Томићем, који су већ и чинове руске искамчили били, пријаве се, у Топлицама (Баден-Бадну) главнокомандујућем руском Барклају де Талију, и покажу да су они извештени будући о свестраном и жестоком нападању турском на Србију, упуномоћени, од Карађорђа, молити Русију за помоћ, и Барклај, у следству молбе више упоменуте тројице, мнимих Карађорђевих пуномоћника и повереника, написао је Карађорђу једно писмо, које је са знањем царским наређено, и које је, премда ништа више од досадање, већ извесне поли-

тике руске према Србији, содржавало није, нашло Карађорђа изван Србије, у Фенеку манастиру, а Србију обладану нечувеним варварством и ужасима ислама!!!

Ово писмо Барклајево не потребује никаквог толковања и разјасненња. Оно пофторава и потврђује све оно што је и граф Марко Ивелић, Карађорђу, Младену, Јакову, кнезу Сими и Јанићију у Тополи, и свој скупштини, у манастиру Враћевшници од имена царевог препоручивао и советовао. Но опет зато не могу изоставити да не проговорим што о другој и трећој точки другог, и о другој точки трећег перијода овог његовог писма. У другој точки с којом и трећа у сојузу стоји Барклај вели: „Међу тим Његовом Величеству благоугодно је да се народ српски, према садањим опстојатељствима, постара, до благопријатнијега времена, сам себе помоћи и одржати. Од благоразумија правитељства његовог зависи изискати најблагонадежнија средства, и та с ползом употребити, за одржати се.“ Зар је могао народ српски и његово правитељство, ма да је и најблагоразумније било, сад изискати средства, и такова с ползом употребити на одржање своје, кад је оно три понуде Портине, за непосредствено умирење с њом, по советима Русије, одбацило? У другој точки трећег перијода вели: „Но ако по стечају опстојатељства никакви преговори (с Турцима) не би имали места, и народ српски, у тако стеснитељној крајности, решио би се оставити природну своју земљу, у таком случају Његово Императорско Величество, без сваке сумње саизволиће, по молби његовој, даровати му убежиште у својој Империји.“ Ни народ српски, ни његово правитељство нису никад ни помислити могли, у Србији будући, да моле Русију за каково убежиште у њој. Ову несрећну мисао, о пријатију Русијом свију старешина српских, којима не би поднело остати у Србији, кад овом Турци завладају, у следству трактата букурешког, по коме је већ извесно било шта ће са Србијом бити,

уселио је у Карађорђа, Младена, Јакова, кнеза Симу и Јанићија, по наставленију царском, граф Марко Ивелић. Што је кабинет руски, по заклученију трактата букурешког, 1812. године, послао, графа Марка Ивелића, у Србију, он то није учинио у намери, да се Србија одржи, или у мисли: да ће се Србија јошт одржати моћи. Он је совршено уверен био да Србија пасти мора, и тек у оваковом уверењу свом послао је реченог Ивелића у Србију, да орденима обласка Карађорђа и оне друге, и да их задане етером политике, која је Србији већ опело одпојала, како би, обесвешћени и успавани, стрмоглављење и народно и своје, у незнању и заносу дочекали, и довршили. По оваким уверењима кабинета руског, да Србија пасти мора, он је, и колешком советнику, Недоби, наставленије дао да Србе, кад пропадну, на посељење у Русију позивље, и приволева, и знамениту му суму новаца послао на потпомагање српских фамилија, које би му се, као неимућне, за помоћ пријављивале.

Да постојање Србије, и њено суштествовање здраво јако засецају у живац интереса аустријске политике, за будуће њено обладање на Истоку, на које она, од искона смера, то је ствар неоспорима, и Срби на Аустрију не треба за то да се туже и да на њу жале што она све једнако, сваком развитку и напредовању Србије, са свима могућим својим силама жестоко смета, и што је, тако сметајући, и она, у договору са Русијом, 1853. године, Илију Гарашанина и Јована Мариновића гонила, па на то, чрез посланика свога у Паризу, чак и Француске согласије искала. Велим не треба Срби на Аустрију за то да жале, тим мање, што би и они сами, да су на месту Аустрије и у положају њеном, ако би хтели за својим интересима тежити, морали такову исту политику набљудавати, и упражњавати. Али зашто да и Русија, интересима политике аустријске, Србијом и њеним напредовањем жертвује? Зашто да и Неселроде, из Петербурга, Гарашанина и Мариновића, под мнимим и ни-

како непостојећим предлогом: као да су ова двојица опасни за мир Србије, гони? Зашто да Менчиков у Цариграду, чак од Порте ферман иште, да се истеривање Гарашаниново и Мариновићево удејствује?! Ја ћу, у Историји емиграције српске показати како Император Александер из уважења, чак пакосних интереса Аустрије, не оставља Србе ни у његовој земљи, у Бесарабији, да се населе, већ нагонитељне наредбе издаје, да се, у Екатерино-Славску губернију, послати морају!

За све време од кад је Кутузов примирје с Турцима уговорио, које је и за Србе важило, и док је и конечни мир закључио, и до маја месеца 1813. на границама српским према Турској, а нарочито према Нишу, од стране Урумелије, скеле су, за прелазак трговине, отворене биле. Каравани, са јеспапима из Урумелије натоварени неизрађеним памуком, израђеним сафтијаном, неизрађеним кожама и вуном већ су за Аустрију, преко Србије, почели прелазити; а тако исто, израђени јеспапи из Аустрије за у Турску, проносити се. И Срби су своје продукте, који су им дозвољени били, Турцима, на определеним местима, продавали, и од њих, што им је за потребу било, слободно куповали. Правитељство српско, у договору са Рушит-Ахмет-пашом, и са базрђан-башама: нишким, видинским и сереским, морало је и само поставити базрђан-башу у Београду, и тај је био: Наум Ичко, брат покојног Петра Ичка. Већ је био договор између више наведених и правитељства српског, и о једначењу течаја новчаног, зашто је цена новца у Турској и тада већа била него у Србији, као и о установлењу једне банке, која би у стању била трговину потпомагати. Но како је новчано стање Србије тада слабо било, и како и сам опстанак Србије већ је у великој сумњи налазио се, то се и намера ова у дејство привести није могла, али да се је о овом установљењу мислило и договарало, то доказује писмо Карађорђево Марку Добрићу под 23. фебруаром 1813. године № 1104. на страни 91. прото-

кола копијарног. Рушит-Ахмет-паша врло је у том смотренију, да се трговини пут отвори и обезбеди, расположен био. Он је, у Нишу, ђумручну таксу на излазеће и улазеће јеспапе наплаћивао, а Срби су, у почетку у Параћину, а после у Делиграду то чинили.

Ово расположење Рушит-паше, за отварање скела и путова преко Србије ради трговине није проистицало из каквих патриотичних његових осећања, већ из призрења на сопствене своје интересе. Он је, као што сам казао, како је трговина пошла, ђумручну таксу, у Нишу, по своме благом произволу, наплаћивати отпочео, без да је коме од тога рачун давао, и без да је ко, тај, од њега поискавао. Он је знао да је Мула-паша, кад је преко Србије пут, за пролазак трговачких карвана, затворен био, и кад су трговци, из Уруменлије и Аустрије принуђени били преко Видина и Оршаве своје еспапе, први за Аустрију, а други за Уруменлију експедирати, наплаћујући у Видину ђумрук, силни новац нагрнуо. Он није марио ако би влада његова, доцније, овај нишки ђумрук, као до сад несуштествовавшу стацију ђумручну, и под своје притјажаније заузела, јер га је он, као месни паша, преко својих људи у Цариграду, за врло незнатну цену под закуп, узети могао. За постижење ове своје цељи, Рушит-паши, као и Мула-паши, не само није противан био опстанак Србије, и да она између Аустрије и Ниша, с Турском граничи, јер друкчије ђумрук нишки, који је њему обећавао силно богатство, не би могао постојати; него је, та цељ и главним поводом била што је он, Карађорђа, својим посредовањем, о умирењу Србије с Портом нудио; и што је, за измамити Карађорђа на његово посредовање овоме, више пријатељских писама написао и преко нарочитих људи, Турака и Срба, усмене му поруке шиљао, као што, о овом последњем опстојатељству, и писмо Карађорђево, војводи Илији Барјактаровићу, под 11. мартом 1813. годдине № 1172, на страни 105. протокола копијарног сведочи. Ово продужење пријатељских

сношенија од стране Рушит-пашине са Карађорђем, оснивало се на томе: што је он држао, да ће његова влада, поред обладања са Србијом, по смислу трактата, јошт са Србима договоре имати о уласку њеном у Србију, и о независном внутрењем управљању, у границама дотадањим, па даће тако и Србија, до према Нишу границу своју имати, и да ће и он, као паша, у Нишу остати и речени ђумрук заузети, и да му, тако држећи, треба, на граници, и пријатељство са Карађорђем обдржавати. Но Порта није тако мислила као што је Рушит-паша држао. Она је, увидивши да је овај трактат за њу неповољно закључен, и то у време, кад би Русија њојзи у свему попустити морала, прикривајући праве своје намере, Србију са свим освојити без и најмањег обзирања на трактат, и у исто време и своме союзнику, Наполеону, у помоћ притећи, одредила била и једну комисију за договарање са Србима, примала је и српске депутате, који су од Карађорђа шиљани; али са овима ни у каква договарања упуштати се није хтела, и свако је предложење њино одбацала требујући апсолутно покорење (њино одбацала, требујући апсолутно покорење) и предање Србије у чисто рајанском, ропском смислу. И зато, што је Порта своје праве намере прикривала, и све једнако од закљученија трактата спремала се и сабирала силну војску, не толико за обладање Србије, колико за помоћи своме союзнику Наполеону, сад, у овом часу, и за цељ Рушит-пашину, и за јабуку Карађорђеву, коју му је обећавао у више наведеној поруки преко Илије Барјактаровића, доцкан је било, јер је за Порту, будући судбина Србије, закључењем трактата букурешког, већ извесна била, и тим више, што је од ње зависило поступити са Србијом како хоће, не уступајући јој ни оно мало ничтожног права, која би, по реченом трактату, да ко има екзеквирати, имати морала. А и Рушит-паша, из Ниша, одазван буде у Шумљу на велико-везирство, и Мур-сајбиство.

Мула-паша, будући у стању противничком према Порти, а видећи на који се начин и Русија која га је, за све време рата ласкала, и на својој га руци имала с Турском умирила, није тражио само лично пријатељство с Карађорђем, него је предлагао и закључење союза, за одбрану и нападање. Он је, у фебруару месецу 1813. године, по нарочитим својим људма, Харазону Грку и Брзали Мустафи послао и Карађорђу и Хајдук Вељку богате дарове, и писмо на грчком језику, у коме је и предлагао више споменути союз. Он је знао да Порта све своје силе прибира, и да ће најпре на њега нападнути, па је зато овака предложења и чинио Карађорђу. Он је допуштао да српска војска и у град Видинући може, и с његовом заједно, према Турцима, одупрети се, доказујући: да, докле год Султанова војска Видин, који је он здраво утврдио, и са свачим га снабдео, не облада, неће на Србију наступати, па да ће тако и једна и друга страна, помажући једна другој, одржати се моћи. Но Карађорђе, са Советом Народним, предложени Мула-пашом союз, није за поуздан држао, али, будући да би му једна овака заседа, као што је Мула-пашина, у Видину, ако на Србију војеном силом насрне, од ползе била, није он ни одбацио Мула-пашино предложење. Он му је пријатељски одговорио, не отказујући да је и њему, једно таково предложење врло повољно, и пуно добрих и поузданих надежда, али му ништа решитељно није казао. Карађорђе је и Хајдук Вељку здраво препоручивао да са реченим пашом, најбоље споразумљење одржава, и да му сваку услугу указује, која би се на граници чинити могла. Но и да је, Карађорђе могао поуздати се у ова и овака предложења Мула-пашина, па да је што и решитељно с њим уговорио и закључио, не би закључење то никаквим благоуспешним плодом уродити могло, јер је Мула-паша, наскоро за тим, од природне болести, умро, и Рушит-паша је, кренувши се из Шумље, са војском уз Дунав и видински пашалук, и сам град Видин

без сваког препјаствија, заузео, па мало после тога и на бреговски србски шанац, и на сами Неготин ударио.

Карађорђе је, из привржености к Русији, по простосрдечију своме, и из вере његове у совете графа Ивелића, који су му и по одласку овог, Недобом, у разним манирима, које Карађорђе није умео разазнат, све једнако притврђивани, и ово предложење, Мула-пашино. Недоби, преко Совета, сооппитио, као што и писмо његово Совету, под 5. мартом 1813. № 1148., на страни протокола копијарног 100., сведочи као и друго писмо Карађорђево Совету, под 10. мартом исте године № 1169., на страни 104. што показује, како је Недоба, и одговор његов Мула-паши пофално и одобрио.

Из више наведеног казивања Младеновог, као и из самог рапорта графа Марка Ивелића, видили смо зашто је, овај последњи, у Србију, у јулију месецу 1812. године, и каква је његова: „прямия цѣль:“ била коју је он: „какѣ верховному вождю, такъ и членомъ сербскаго правительста“ открио, видили смо да је, по откритију ове цељи, држана, у Манастиру Враћевшници, скупштина. и да је на овој, по советима Ивелићевим: „въ угодность Россійскаго двора“ примљен, и отпразнован закључени мир с Портом. И да је поред тога и заклетвом скупштинском утврђено, да се, и: „статья о Сербіи въ мирромъ договорѣ вмѣщенои“ прима, и обећање, да ће се све од сад у напредак чинити, или испуњавати оно: „что Россіискому двору будеть благоугодно“.

Ја не могу де непофторим реч моју о томе да је Русија Србију примила под своје покровитељство; да је рат српски противу Турака себи сојузним учинила и назвала, и да је, и преко свију главнокомандујућих, и преко свију својих агента, који су у Србију пошиљани, и који су у њој, као и такови, и постојано пребивали. па и непосредствено, преко депутата српски, који су и самом двору руском предстајали, силна и сјајна обећања, за срећну будућност и самостојатељни опстанак Србије

и народа српског, изјављивала, и у та их, све једнако, именом цара свога уверавала, ја не могу да и сад не кажем, да су овака обећања Русије, којима Срби нису могли не веровати, у лепим и пуним среће надеждама, за њихову будућност, њих обезбрижила била. Они су тако, поред речених обећања, безбрижношћу за самостојатељност своју, успавани били, да никад ни у сну, а камоли на јави помислити нису могли да ћеду икад више постати робови јаничара, раја турска.

Изненадни преврат, и измена опстојатељства јевропејских, на која, успавани Срби, и дубоким незнањем удаљени од обзира на ова, никаква вниманија обраћали нису; закључени сад између Русије и Порте трактат, у ком је Србија на вољу Турака остављена; одлазак руске војске из Србије, које је по закљученију мира између Русије и Порте, морало сљедовати; и долазак Ивелићев у Србију са онаким порукама и советима, у којима су и Недобом, до последњега часа и Карађорђе, и остали притврђивани, обезумило је, и сасвим обесвестило и самог Карађорђа, и све његове главније сотруднике. Он по несрећи, није имао, у место Јанићија, човека, који би знао, и кадар био, у њему развити и оснажити свест политичну, без које, при свом његовом великом духу војничком, при свим његовим исполинским претпријатијама за избављење Српства испод тешких окова, у којима је оно четири читава века чамило; и при свом његовом беспримерном, и са сваким недоскутицама опкољеном устаоштву и труду, никад се није могло, па ни онда, ништа учинити и произвести. Он је, после више наведених опстојатељства и догађајева, са свим духом клонуо. Он је с правога пута цељи своје заишао, без да је то заилазење, уваћао и опажао. Он је постао болесник оног рода врућице, у којој, болујући изгледа као здрав човек, који све хоће некуд да иде, и нешто да ради, па и пође и нешто почне радити, а кад га упитају куда ће, и шта ради, а он ништа не зна да одговори. И по овоме, треба

нам знати, да и Карађорђе, и његово правитељство, све што су од враћевшничке скупштине овамо радили, и по советима Ивелићевим, и из сопственог смишљања, бајаги, за одржање и опстанак, радили су више као већ изгубљени, без срца и воље, и без сваке надежде за успех, и са страом за сопствени живот, да у опасност не дођу. — Да је Карађорђе и његово правитељство, у ове несрећне и последње дане самостојатељности Србије, овако радило, и да су они са свом својом радњом тек само искрађивали се да личности своје обезбеде, то су и Карађорђе, и Младен, Јаков, кнез Сима и Јанићије, и последњим поступцима својима доказали; то је сваком очевицу оне несрећне пропасти Србије познато; а и они сами, по простодушију своме, које-где у разговорима, пред својима, то су признавали, и горко кајали се, све окривљујући и проклињући Ивелића.

Јошт пре више упоменуте скупштине, како се је Ивелић са Карађорђем, Младеном, Јаковом, кнез Симом и Јанићијем састао, и како им оне совете, да на трактат букурешки пристану, и да своје људе, за договарање с Портом у Цариград пошљу, предао, и како су они на те совете Ивелићеве, неимајући сад куд-камо пристали, одмах су и лица, за тај договор с Портом, изабрана, наређена и упуномоћена, као што и копијарни протокол канцеларије Карађорђеве, на страни 52. показује. Лица ова била су: Стефан Јефтић, управитељ двора Карађорђевог у Београду, Јова Протић, бивши член Совета до Августа месеца 1809. и ражањски кнез Милић. (Било је више старешина који су се кнезовима звали, али су и они своје команде имали, особито у дане самога рата, имали и војводску власт упражњавали, између којих је и овај Милић такав био.) А наставленије, по коме су код Порте имали радити, и зашто њу молити содржавало се из сљедујућих точки:

1.) Да границе Србије остану, и Портом признане да буду до оних места, на којима страже српске сад постоје.

2.) Да Порта призна Карађорђа за Бега (књаза) од Србије, и да га у том достојанству својим ферманом потврди.

3.) Да Порта потврди својим ферманом и српски Совет.

У замену за ове три тачке, дато је у наставленију реченим депутатима, да Порти предложе:

1.) Да ће народ српски, од сад у напредак, бити веран и покоран своме цару.

2.) Да ће, за знак да је земља царева, примити у Београд царскога Мухасила, или правога пашу с онолико Турака за град, колико се сад уговори.

3.) Да ће одсеком цару плаћати годишње, колико се сад уговори и одреди, и да ће то у новцу плаћање, по вољи и наредби Портиној, или издавати у Београду одређеноме царскоме човеку, или сами шиљати у Цариград царској хазни.

4.) Да ће народ српски, у случају, кад би Порта имала са каквом другом државом рат, помагати бранити своју земљу и цару притицати у помоћ с онолико своје војске, колико се сад уговори; и

5.) Да ће царске градове, као највеће његово добро они чувати; а у време нападања каквог непријатеља на царску земљу, ако их сами не буду могли бранити, да ће онда искати помоћ царску. Што се пак тицало буде градских поправљања и других трошкова, такових да се сад одреде, или ће доћи на српски рачун, или на царски.

Више упоменути депутати, са пуномоћијем и наставленијем, у коме су и предневедене кондиције за молбу и уговарање с Портом прописане биле, одмах су се, после скупштине враћевшничке, на пут отправили, и дошавши у Ниш врло су добро од Рушит-паше дочекани и примљени. У круговима људи, правитељству принадлежећих, тада се је говорило, да је Рушит-паша и ове депутате нудио да се с њим, у Нишу погађају, и уговарају о даљем опстанку Србије, уверавајући их: да ће Порта све

оно примити и одобрити што и како он с њима уговори и нареди. О овом, и садањем настојавању Рушит-пашином да се Срби с њим погоде и уговоре о будућем њиховом опстанку, говорило се онда, да је из сопственог његовог душевног осећања проистицало за то: што је и он, рођени христијанин, Србин био, па је хтео, у даној му прилици, својима, колико би му могуће било, да помогне, и судбину им бољом учини. Ово није не могуће. Али Стефан Јефтић, који је у овој депутацији прво лице представљао, не имајући ни пуномоћија за договарање с Рушит-пашом надвлада мњеније својих другара изразом врло простим и за постижење цељи њихове здраво не пробитачним: „ми нисмо послани да се с реповима договарамо, и какве уговоре правимо, него да идемо у Цариград глави, па с њом да радимо, и да се уговарамо.“

После оваковиx израза више поменутог Стефана Јефтића, који је, може бити, и до знања Рушит-пашиног дошао, он, речене депутате испрати за Цариград.

Док су, речени депутати, у Цариград стигли, и док су тамо неко време пробавили, без да је Порта икакво вниманије на њих, и њихова предложења хтела обратити, будући да је код ње већ решено и закључено било ни у какве договоре са Србима не упуштати се, него их, ако се они апсолутном њеном освојењу успротиве, силом оружаном покорити, и у просто их рајанско стање поставити; дотле и Порта, осим покорења и освојења Србије, спешећи указати помоћ и свом сојузнику Наполеону, Рушит пашу учини великим везиром и Мурсајбијом, и он се, по овој наредби, из Ниша, премести у Шумљу, где су се и војена приуготовљења чинила, и силна се војска, из свију крајева турског царства, сакупљала; дотле је она, као што је и мало више казано, вента ради, и једну комисију, као бајаги за договарање са Србима, одредила, и тога је ради у Ниш послала. Главно лице у овој комисији представљао је, некакав Челеби ефендија.

Рушит-паша је, можда, и пре, како је трактат букурешки извесан постао, дознао о правом наумљењу Портином са Србијом, па зато је било из каквих му драго побуђења, он и нудио Србе да се с њим, о свом стању, договоре и угоде; али они понуде његове верни будући советима руским, не хтеше примити.

Сад и депутатима српским, у Цариграду, заповеђено буде да се натраг врате, и да иду Рушит-паши, великом везиру, у Шумљу, које они и учине.

Баш у онај исти дан, кад је садањи велики везир, Рушит-паша, књаза Димитрија Мурузија, и још једног од турских ефендија, који је участвовао у закључавању трактата букурешког, посекао, и речени српски депутати, враћајући се из Цариграда, дошли су у Шумљу, и својим очима видили, на месту губилишта, у крви лежећа телеса више упоменуте двојице несрећника.

И Рушит-паша сад је хладно примио српске депутате. И он им је, на молбу, и предложена условија за договарање одговорио: да је сад све доцкан, и да Порта ни за каква договарања са Србима неће да зна, већ захтева чисто од њих покорење у свему, па да и ситно оружје, без сваког условљавања, имају предати, и: »раја« цару учинити се.

Рушит-паша није ни задржавао српске депутате у Шумљи. Он им је одмах после првог састанка, казао, да више није његов посао с њима ни договарати се, будући је Девлет, нарочиту, комисију за тај њихов посо одредио, која се (комисија) сад у Нишу налази, него да и они, у Ниш, одлазе. И тако, речени депутати, без сваког успеха, из Цариграда, к великом везиру у Шумљу, а из ове у Ниш поврате се. Но и у Нишу боља их срећа непослужи.

Кад ови српски депутати дођу у Ниш и пријаве се портином комисару, Челеби-ефендији, они му уједно, с молбом, и она, више наведена условија, о њиховом умирењу, и покорењу Порти, предаду; но и он им, у оном

смислу, као и Рушит-паша у Шумљи, одговори, захтевајући да Срби имају беспрекословно:

1.) Све шанчеве, које су за време ратовања подигли, били они на граници или у внутрености, сруше.

2.) Све топове, и сву амуницију да имају у царске градове свести, и царским пашама исправно предати.

3.) Да Срби имају не само ситно оружје положити, него да дужни буду и хатове, рахтове, и све што су од Турака до сад запљачкали, одмах, у руке турским властима предати.

4.) Да се Турци, који су принуђени били из Србије отићи и иселити се, опет у Србију, у градове, вароши, паланке и села поврате, и да им се, све, што им је одузето, одмах преда, било то у самој ствари ако она постоји, или, у противном случају, беспрекословно, готовим новцем накнада учини.

5.) Да Срби опет постану права раја, као што су и пре били, и да се у земљи поставе турски судови и остале власти, како-год што је пре било.

Српски депутирци, по учињеној размени акта, која су содржавала у себи више наведена, како од стране српске условија за умирење с Портом, тако и од стране Челеби-ефендијине, захтевања Портина, на која они пристати нису могли, увидивши оваку раздаљеност поврате се у Србију, да кажу и Карађорђу и Совету Народном, шта Турци захтевају. При њиховом одласку из Ниша, Челеби-ефендија обећа им, да ће и он представити Девлету шта Срби ишту, и на што се соглашавају пристати, но никаква одговора, од Порте, до априла месеца 1813. не добивши, увидили су Срби, да не само од мирног договарања с Портом, баш и у самим тесним, за њих, границама трактата букурешког, нема ништа, него да се она и силно спрема, оружаном руком, свако и најмање предложење њино одбити, и са свим их, без сваког условија и договора, завојевати, и пређашњем свом, јаничарском јарму, потчинити их, и сами се, бајаги,

за рат и отпор спремати зачну. Међу тим, на место Рушит-пашино, Порта пошље у Ниш Емин-пашу, а Челеби-ефендија пресели се из Ниша у Софију.

После враћевшничке скупштине Карађорђе је опет, ваљда и по совету Ивелићевом, кушао срећу за помоћ. Он је писао и молио Адмирала Чичагова, Николаја Салтикова, посланика руског у Цариграду, и графа Орурка. Он је писмено молио и генерал консула руског у Букурешту, да он настане око Бега (књаза) влашког, да би овај, код Порте, ходатајствовао за олакшање судбине Срба. Но све је бадава било. Од Чичагова добио је одговор, подобан садржају писма Барклајевог; а од генерал-консула букурешког, у место одговора у јунију месецу 1813. известије: да се је велики везир, са свом својом силом, из Шумље, на Србију кренуо.

У оваким смутним, неумитним и несрећним опстојатељствима дочекала је Србија свршетак ове 1812. год.

ПРИМЕДБЕ

1.) Види V. част Голубице 1843. и 1844. страна 167.

2.) Види протокол деловодни од 1812. маја 21. до 1813. августа 5. Карађорђа Петровића врховног вожда и господара народа српског, издани и напечатани Друштвом Српске Словесности 1848. на страни 36.

3.) V. част Голубице 1843. и 1844. страна 171. и 199.

4.) И из овог довде, у тексту, наведеног, и у суштој истини реченог, јасно се даје увидити, да на концу 1805. године, у Смедереву, ником, а јошт много мање Божи Грујовићу није ни на крај памети било да се Совет за највишу власт у земљи прогласи и потврди, као што је г. Вук, у „Даници" његовој за 1834. на страни 52. написао и на свет издао; и као што је, то исто, и 1860. године, у књизи његовој: „Правителствующи Совѣтъ Сербскіи" на страни 4. не знам за чиј хатар, опет пофторио.

5.) Серпскому војводи г. Луки Лазаревићу

Труди Ваши за Отечество поднети, истинаја храброст Ваша против непријатеља на разним местима показанаја, обратила је наше вниманије на Вас, и в знак Вашего одличија и вознагражденија потврждавамо имено Вас војводом и комендандом шабачким, и кнежине Ваше од ниже именовати села следујушћим образом:

1. Вам власт дајемо с кнежином Вашом управљати, и с оним полно заповедати, что Вам се претпише, а општество, које ће бити под Вашом властију, не угњетавати.

2. Ви да будете полни исполнитељ вољи правитељствујуштаго Совета Народњег, и вољи мојеј.

3. У делима војенима од сад у будуште заповести, настављенија, и требованија примаћете из правитељствујуштаго Совета од г. попечитеља војеного Младена Миловановића, у таковом што вам потребно буде, од њега иштите.

4. У делима внутреним Ваши кнежина што год бива, треба да јављате у правитељствујушти Совет г. попечитељу внутрених дела Јакову Ненадовићу, од којего у таковим примаћете настављенија.

5. В прочем кроме нашеј под никога власт не потпадате. Касатељно кнежине шабачке следује Вам знати у будуште кому се имате покоравати.

6. У време војевања под којега командајуштаго в послушаније и покорност Вам претпише се бити, свјатејше да заповести онаго исполњавате, ибо сваки такови командајушти биће од нас избран, и наименован. Уверени ми, да Ви с нашом признаностију, коју Вам указујемо, бићете задовољни. Усугубите труде ваше у делима касајуштим сј а благополучија народа, и за показати се достојним у будуште сего уваженија.

Утврждено при Народњем Собранију.

Верховни Сербског Народа Вожд

(М.П.) **Георгиј Петровић**

Правитељствујушти Совет

(М.П.) Народњи

Назначеније села под команду Луке Лазаревића

Кнежина Тамнава

1. Село Свилеува
2. « Коцељева
3. « Бреница
4. » Суботица
5. « Љутице
6. « Каменица
7. « Црнљево
8. » Галовић
9. « Голочело
10. « Ћуковине
11. « Каона
12. « Муратовац
13. « Пејиновић
14. » Белотић
15. « Мроска
16. « Козарица
17. « Бошњак
18. « Бродарица
19. « Мали Бошњак
20. « Градојевић
21. Село Опина
22. « Врањска
23. « Јеленча
24. « Мишар
25. » Орашац

Кнежина Посавина

26. Село Мрђеновац
27. « Миокус
28. « Трбушац
29. « Предворица
30. « Шабар
31. « Корман
32. « Церовац
33. « Вукушић
34. « Лохинце
35. « Риђаке
36. « Кујавица
37. « Меовине
38. Засеок Вучевица
39. Село Скупљен

40.	Село	Владимирци	47.	Село	Власаница
41.	«	Крнуле	48.	„	Крњић
42.	«	Бобовик	49.	«	Јазавник
43.	«	Јаловин	50.	«	Месарци
44.	«	Драгојевац	51.	«	Бељина
45.	«	Прово	52.	«	Суво
46.	«	Дебрц	53.	«	Звезд.

С тима ћеш селима командирати и рачуне од свашта давати, а у согласију с Чупићем и Јанком Поцерцем бити, свакад ће вам једне заповести долазити, а понаособ како за војну тако и за проч.

И у договору с кметовима од ваше нахије да градите 3 мезулане: једну у Шапцу, другу у Свилеуву, трећу у Мачви. За те три мезулане од нахије да узмете у сваку мезулану по 4 коња, и уз те коње по 3 мезулџије; за исте коње и мезулџије рана и плата од нахије да буде и то у једанпут да уредите шта ће им за годину дана требати, како за право ви с кметовима нађете.

Магистратце с писаром оправите амо у Београд к Совету, где ће они примити поученије и настављеније како ће пресуђивати и поступати.

Ви војводе да уредите у сваком селу кнеза сеоскога, који ће са селом градити кошеве и амбаре за десетак, и вам рачуне давати, и да се не мешате у свештенички и духовни чин, којим имаде митрополит да суди. А калуђери и свјаштеници да се у мирски и војени посао не мешају.

Ви пак где се који на суд позовете, да одма онде отидете, а за млађе исто који учини где зло, похара или што буде, да га имате предавати суду, а којему овај не би пресудити могао, он ће такове слати у Совет.

А особито за свашта да јављате како мени тако и Совету, за зло и за добро. Завист и противност међу вама да не буде; а који би се један другом противио, да ће морати на ответ доћи, и за свашта од Совета настављеније да иштете, и да познајете да је он врховна власт.

Заклетве ове у Сабору које су биле, који преступи оће бити лишен старешинства, а што се кому определи да са оним буде задовољан. У овом пункту вам описујемо потребне ствари и настављенија од кога ћете шта тражити, то јест од Совета, који су сад чланови раздељени поособ у делима:

1. Господар Младен Миловановић, попечитељ војених дела, што за војску потребује: џебане, олова, барута, ђулета, вишека, топова и проче војене муниције од онога тражите.

2 Господар Миленко Стојковић, попечитељ иностраних дел, то јест ако би какови човек из друге земље прешао к нама и што тражио, тако таковог човека да пошљете њему.

3. Господин Доситеј Обрадовић, попечитељ просвештенија народња, он ће знати просвештеније издавати, и ако у нахији учитељи требају од њега тражите.

4. Господар Јаков Ненадовић, попечитељ внутрених дела, од њега ћете просити внутрена дела, он ће вам настављенија давати.

5. Господар Петар Теодоровић, он јест велики судија вилајетски, које ћете за таково од њега настављенија искати, који скриви како ће га каштиговати.

6. Господар кнез Сима Марковић, попечитељ касе народње, од њега настављенија тражите, будући да ће се сви приходи обрнути у касу народњу, и оданде ће се искати потребна за тобџије плата и прочаја за содержаније.

Ови предименовани шест чланова Совета биће сви у једном согласију.

Друго, од нахије да пошљете 10 тобџија и 5 добошара.

Сваки од своје кнежине главе да препишете право, и како препишете таки нам на знање да дате.

Од муниције свака три месеца рачун у Совет шиљите, колико сте примили, поарчили и колико још имате.

Утврждено при Народњем Собранију

у Београду — Верховни Народа Серпског Вожд
11. јануара 1811. год. — (М.П.) **Георгиј Петровић**

Правитељствујушти Совет
(М.П.) Народњи

6.) За оваково преустројење прављенија српског смишљено је и начертано било јошт покојним Божом Грујовићем, али, зар тадање ране околности, док је он жив био нису то биле, да се оно и удејствује. Јаков је још 1810. године у Београду будући, од Михаила Грујовића дознао, како се на томе ради да се прављеније преустроји, како ће се преустројити, и какво ће место и он (Јаков) у томе заузети.

7.) Г. Вук и у «Грађи за Српску Историју нашега времена», на страни 20. и у «Правителствующем Совѣту Сербском» на страни 50. показао нам је и неку уредбу, на основу које је и више упоменуто преустројење правитељства учињено. Као што сам ја, распитивајући, о једном овако важном акту, и Младена, на кога се и г. Вук позивље за истинитост ове његове уредбе, у Бесарабији, у Хотину, и Михаила Грујовића у Београду, 1834. године, почем сам већ неколико пута, г. Вукову «Грађу за Историју Српску нашега времена,» имао у рукама, слушао казивати, овака уредба, какву је г. Вук показао, никако није била; а у оном што никако није било, никако није могло постојати ни оно: „Ко на ову уредбу не пристане онај да се истера из земље.“ Него је састављена и сложена била уредба, која је садржавала цело преустројење свега правитељства, и у којој нигда није казано шта ће кога постићи, ко на ту уредбу не пристане; јер је Карађорђе са онима, који су ово преустројење сочињавали, наравно, држао: да ће се можда ко наћи да на овако што не пристане, али да такови, за то, што се њему једно оваково преустројење не допада, и, за себе га, не одобрава, не може крив бити, а јошт много мање онаквој казни подврћи се, какову је г. Вук изрекао. Ни Миленко дакле, ни Добрињац нису у следству какве оваке уредбе из Србије отишли, већ по својој вољи, и за то: што им не изађе за руком, као што су они и радили и желили, да Карађорђа збаце, па се већ никако с њим, као врховним вождом и Господаром ни слагати, ни у очи гледати нису могли. Кроме више изложеног, непоречној сумњи подлежи, да је овака, г. Вуком, означена уредба, била донешена, и због тога: што је г. Вук ту његову уредбу у «Грађи за Историју нашега времена», од једне руке изложио; а у «Правителствующем Совѣту,» од друге, како му се кад свиђало, као ствар њим

самим смишљену и измишљену, као н. пр. у „Грађи за Историју“ почиње је са: 1.) да су све војводе једнаке и т. д., а у «Правителствующем Совѣту са: 1.) Миленко, Петар, Јаков и кнез Симо, и т. д., У «Грађи за Историју» под бројем 3) каже: «У напредак да буде у Сенату само шест сенатора,» а у „Правителствующем Совѣту“ од овог ни спомена нема. У «Грађи за Историју“ под бројем 4.) вели: «Од неколико дојакошњи сенатора начини се велики народни суд. Дали се у уредби овако може казати, или би, ако је овака уредба дејствително издата, морало се казати онако, као што је под бројем 3.) у «Правителствующем Совѣту Сербском» исти г. Вук, казао. У «Правителствующем Совѣту Сербском под бројем 2.) каже: «Све остале старјешине, и дојакошње и које би се наново поставиле. да се назову војводама» и проч: а у «Грађи за Историју нашега времена» под бројем 1.) почиње и вели: да су све војводе једнаке» и проч. У «Правителствующем Совѣту Сербском» под бројем 4.) каже: «Ко на ову уредбу не би пристао онај да се истера из земље,“ а у «Грађи за Историју“ то оглашава под бројем 5.) Не доказује ли све ово да оваке уредбе никако није било, него је г. Вук, по свој прилици нешто од дејствителног преустројства начуо и то од људи непријатеља тадашњега реда у Србији, који су свагда ствари изопачавали, и којима је г. Вук имао вољу веровати, ову и оваку уредбу сам, од прилике, смислио, написао, и на свет издао.

Овако је г. Вук млоге ствари онога времена, како му се кад што свидило по сопственом мишљењу мњенија и намере написао и предао нам. Г. М. Ђ. Милићевић у 96. броју «Србских Новина“ 1860. године, у критики својој на књигу г. Вукову: «Правителствующи Совѣт Сербски» и проч. између осталога казао је и то: како писац нигде и ни у чему неће да изиђе са својим мњенијем на среду, и да се он држи свагда као негде у крају. Г. Милићевић неумесно у овом окривљује г. Вука. Да је г. Милићевић добро проучио исторична изданија г. Вукова, па да су и догађаји онога времена њему современи, те да је и њему, као човеку из оног времена, исто јасно и дејствително познато, као мени, јамачно он не би се између осталога, и онако, за г. Вука изразио, т.ј. да г. Вук са својим мњенијем нигде неће да изиђе на среду. Зар није, по сопственом свом мњенију, г. Вук, Младена само назвао дахијом у Београду? онда, кад су Јаков, Миленко, Добрињац и Милан, као власници, у границама свога властвовања, нећу да речем већа, него онака иста иступљења чинили као и Младен, па г. Вук није њима име: «дахије» приденути хтео; а Младен се, бар, од свију више напоменутих одликовао тиме, што се удаљавао од свију соблазнителних поступака; и што је једнако борио се за одржање народом установљеног једноначалија, које је, за одржање опште ствари, најцелисходније и најпробитачније било.

Г. Вук у «Даници“ његовој за 1828. годину описавши «Прву годину српска којевања на даије» на страни 216—217. каже: «Кнезови и остали поглавари изнајприје изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга; (?) али он, добивши власт и силу у руке, стане владати и свима заповиједати господарски, и проч.“ На страни 218. продужујући, г. Вук вели: «Ова су му двојица у свакој прилици показивали, не само да он није већи од њи, него да није ни као они“, (?) даље: «А како гођ што су ове даијске поглавице викале на Ђорђија, да је

ајдук, тако су га и паше у Београду држале само за арамбашу, и кад су се о миру и о другим народним пословима договарали, нити су га звали, нити им је он ишао.« Сад у Београду заповедале су и управљале пашалуком дахије. Паша је истина налазио се у граду али се ни жив није смео показати кад су се Срби противу дахија подигли, дахије су, све Србе, назвали хајдуцима, па наравно и Карађорђа, као предводитеља овог, по њиховом мишљењу хајдучког устанка, нису другчије држати могли, него за «харамбашу». Како су не само дахије састајале се са Карађорђем, и пошиљале му своје депутације, него како је и Бећир-паша са Карађорђем састајао се, и о народним пословима разговарао се, чисто, јасно и истинито увидити се може у књигама II. III. и IV. Зар ова више наведена казивања г. Вукова нису «његово мњеније»?

Зар постанак Совета, у Србији, онако је, као што је г. Вук у «Даници» његовој за 1834, на страни 51. а нарочито као што је у: «Правителствующем Совѣту» његовом, одмах на 1. па после на 3. страни описао, није сопствено измишљење и мњеније г. Вуково?

Зар описаније г. Вуково у «Даници« његовој за 1834. годину, на страни 52. како се је Совет у Смедереву на скупштини, на концу 1805. године, хтео да се прогласи и потврди за највећу власт у земљи, како је Карађорђе, видивши да му се власт одузимље, опколио са својим момцима ону кућу, у којој је Совет своја заседанија држао, и пушке кроз пенџере промолио и проч. па то исто, из њему, познатих узрока и у «Правителствующем Совѣту Сербском» 1860. године, на страни 4. пофторава, није сопствено измишљење и мњеније г. Вуково?

У *Građи за Историју нашега времена*, почињући говорити о другом устанку српском противу Турака 1815., а имено: о Милошу на страни 44. каже: «У години 1804. кад се подигне буна на даије, Милан буде у реду оније поглавара српски, које нико није поставио, него се, у самом почетку буне сами начинили», да ово није овако било, то је самим догађајима, мном описанима, доказано; али је, г. Вуку по његовом есапу и ћитабу, угодно било тако о Милану написати, и зар ово није мњеније његово?

Кад је Милош Обреновић, за издајничко писмо дошао под суд 1811. године, г. Вук и у *Грађи за Историју нашега времена*, на страни 48., и у *Правителствујушчем Совету Србском*, на страни 57. и једно исто пофторавајући вели: «Онда Младен, не могући га погубити, једно што су се бојали народа (?) а друго, што су му Јанићије (Карађорђијин секретар) и Антоније Пљескић (зет Карађорђијн) држали страну (као и Мутап што га је тужио и опадао), стане гледати, како би му се о мање (сенатске и Црнога Ђорђија) срамоте и штете опростило». Зар Младен, са осталим советницима, није могао, осудити јавног и уваћеног издајицу? Зар се могао Совет, при једном таковом осуђивању јавног издајства, што бојати народа? и зар би могла после једног таковог осуђења следовати каква срамота и штета за Сенат и Црнога Ђорђија? Али тако је доносио г. Вуку његов есап да напише, и зар то није његово мњеније?

У *Грађи за Историју нашега времена*, на страни 50. каже г. Вук: «Милош је за времена војводовања био у реду најславнији српски војвода: у јунаштву није уступао ни Вељку ни Чупићу, а од обојице се, као и од многи други, тим разликовао, што није бијо ајтација (који бећаре и ајдуке купи око себе, а кућевне људе презире) него кућевни

човек, као и остали људи, којима је владао и управљао: он није гледао, да људе страом натера, да га пазе и слушају, него је то тражио лепим речма и паметним и праведним владањем и управљањем. И за то су га сви његови војници, и остали људи, пазили као брата, а слушали и поштовали као синови мудра оца». Зар се могу оне друге војводе, који су потребу имали и бећаре, и хајлуке око себе прикупљати, за моћи непријатељу боље доскочити, за бешчесне, неваљале и ненародне осудити.(?)

Ја сам, у животоописанију Карађорђевом, казао шта сам чуо од самог Карађорђа о Милошу 1815. године у Хотину, у Бесарабији поводом другог устанка српског противу Турака, и поводом одласка Младеновог, тога времена, у Пореч; а кроме тога, мени је 1838. године, Васа Димитријевић, члан суда окружја крајинског, који је пре тога, 16. година код Мићића био писар баш у оном срезу рујанском у нахији ужичкој, у коме је Милош, за времена Карађорђева, до 1811. године војвода био казивао у Влашкој у селу Појани, спахилуку књаза Милошевом, куд нас је он обојицу, из Србије, послао поради извиђења тужби, на надзиратеља његовог Стефана Пазарца, поднешених од сељана истога спахилука. Како су се људи у тој кнежини, у дугом времену ослободивши се пред њим, на нечовечне поступке, према њима, њиховог војводе Милоша, жалили. А пре тога, и доцније, и ја сам се сам уверио да је књаз Милош био оригинал свакога зла, као што је он то и у последње дане живота свога, повративши се у Србију, пред целим светом, у сваком смотренију показао, и као што је то врло добро познато и г. Вуку; али је њему ишло у есап да онако напише, и зар то није његово мњеније?

У «Правителствујушчем Совету Сербском». на страни 12. г. Вук каже: «кад рат на Турке или на даије пође срећно у напредак, Карађорђије се трудио да би по избору ономе остао прави старјешина над свима у свему пашалуку Бијоградскоме, али је то било врло тешко, и с тијем тегобама он се борио за цијело вријеме својега владања: неколико мјесеца мање од читавијех 10. година, и управо се може рећи, да га је та борба и из Србије истјерала и најпослије му и главе дошла. (То знамо да је Карађорђе, по заповести и наредби живота лишен онога, коме је он, 1811. године, живот сачувао. Знамо и то: да је Милош, осим Карађорђа, убио, 1816. године, и кнеза Симу Марковићу, а 1822. и Младена Миловановића. Ова убијства ако се стану кад, беспристрастно, истраживати, и беспристрастно описивати, наћи ће се, да ове, и многе друге људе, а нарочито Карађорђа, није она г, Вукова, борба: и главе дошла као и да га ова борба, није ни из Србије истерала.) Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије (?) првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа, и Карађорђије видећи то није се ни усуђивао да им заповиједа, него је с њима, као старјешина нахије крагујевачке, живљео и договарао се као са својијем друговима, и кад су откуд били послани какви новци народу у помоћ, они су их дијелили између себе (као и уцјену коју су 1804. године узели од Турака Пожаревчана, и 1805. од Ужичана.) «Зар ово није овако сопствено смишљење г. Вуково? И зар ово није његово мњеније? а да није овако, као што је г. Вук смислио, и по овоме и своје мњеније изложио. о томе нас може уверити, као што се и из целог пре-

поведања о устанку Карађорђевом противу Турака видити може, и сљедујући кратки извод: Карађорђе се први подиже. Карађорђе својим писмама позивље и друге, за које је знао да се у њих поуздати може, на устанак. Карађорђу шиљу дахије Аганлију на договарање о умирењу у Дрлупу.

Карађорђу шиљу дахије на договор о умирењу депутацију у Тополу.

Карађорђе наређује да се Рудник опседне и освоји, и они, које је он наредио да то учине слушају га, премда најпосле ништа, без његовог присуства, учинити нису могли.

Карађорђу шиљу дахије и другу депутацију, за договарање о умирењу, у Хасан-пашину Паланку.

Карађорђе иде противу Кучук-Алије на Јагодину, на заповеда кнезу Вићентију корађичком, Ђуши старешини нахије смедеревске, и кнезу Сими Марковићу, да му са својим људма, к Крагујевцу дођу, где је мислио најпре на Кучука ударити, као што су ови то, беспрекословно, и учинили. Но кад овде није Кучука нашао, он се на Јагодину спрема, па шиље Младена и Теодосија Маричића трговца из Орашца, да прикупљају што више војника по нахији крагујевачкој, и њему, у село Штипље, с војском да дођу, и ови то чине. Он позивље и Милана Обреновића овамо, и овај га слуша и долази.

Карађорђу не излази победа за руком над Кучуком у Јагодини, војска се његова растура, он је збира наново, она се к њему прикупља, и Прота Матија Ненадовић, с договором Јаковљевим, тражи Карађорђа да му саопшти писма која је добио, као одговор на његова, од Митрополита Стратимировића, и генерал-команде Петроварадинске. Зашто прота тражи Карађорђа да му соопшти више споменуте одговоре? ваљда за то, што је прота, са Јаковом, видио да је Карађорђе и по избору, и фактично врховни старешина постао, и што су држали: да је и општа управа овог устанка већ, у Карађорђу, усредоточена?

Карађорђе гони Кучука враћајућег се из Јагодине у Београд, и. из села Ропочева, шиље човека Васи Чаранићу са заповешћу, да Кучука испод Авале чека, и да гледа, да га, како се најбоље може, ватром из бусије дочека, и Васа Чарапић то чини.

Карађорђе позивље Јакова, од Шапца, да дође њему на Врачар с топом који је он тада имао, да иду у Пожаревац, да преда Турке пожаревачке, којима Миленко ништа учинити није могао, и Јаков долази.

Карађорђе издаје налоге кнезовима и старешинама како да се дочека Бећир-паша из Босне, и где да пристане на конак, кад к њему, и војсци српској на Врачар дође, и то се све сврши.

Карађорђе, истина са свима старешинама, који су се с њим на Врачару десили, иде Бећир-паши на разговор, али Бећир-паша се с њим разговара, и он Бећир-паши одговара: да докле год оне четири дахије, живе или мртве, њима у руке не дођу да мира бити не може, и Бећир-паша, по овом захтевању Карађорђевом, одмах издаје наредбе да се речене дахије и у Адакали, куд су побегле биле, потуку, и главе им се на Врачар Србима, донесу.

Карађорђе налаже Јакову да арамбашу Ћурћију убије, и његову чету хајдука растера, и Јаков то извршује.

Карађорђе налаже Јакову, да позове и све друге старешине, себи оближње, па да иде укротити зулумћаре Турке ужичке, и да освоји Ужице, и Јаков то чини.

Јаков позивље Карађорђа, у Манастир Боговађу, на скупштину да Совет установе. Карађорђе не иде на позив Јаковљев, већ он прави скупштину, у селу Борку, у нахији београдској, за постановљење реченог Совета, и на ту скупштину и Јакова позивље и Јаков долази.

Карађорђе позивље проту, Матију Ненадовића, да му с његовом командом дође на Врачар, да с њим, и другим старешинама, иде на освојење Карановца, и прота долази.

Карађорђе, с Врачара, шиље Јанка Катића са војском, Јакову и Луки Лазаревићу у помоћ, к Шапцу, противу нагрнутих Бошњака Турака да продру к Београду, и Јанко Катић иде.

Карађорђе налаже Милану Обреновићу, Лазару Мутапу, Арсенију Ломи, и капетану Радичу Петровићу, да позову и друге старешине из оних крајева, које су тада постојале, и да по други пут, са свим освоје и покоре Ужице, и Милан, са осталима чини.

Карађорђе наређује старешине, са командама њиховим, око Београда, где ће чији шанац бити. Он издаје сигнал за јуриш на варош београдску, као и налоге: с које ће стране који старешина јуришити, сви га, као врховног поглавара, слушају, и Београд се осваја.

Под предводитељством Карађорђевим, по други пут, осваја се Шабац.

Ја нећу даље. Ја сам овде извео ток ствари и догађајева, и то не свију него само који су се збили у 1804. 1805. и 1806. и до некле у 1807. години, и ово су ваљда оне прве године устанка Карађорђевог, у којима, каже г. Вук да: «нахијске старешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорније, првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповједа, и Карађорђије видећи то није се ни усуђивао да им заповиједа».

И на послетку, г. Вук, у «Правитељствујушчем Совету Српском» на страни 65. каже: «Тако се Карађорђије опрости својијех противника и постане неограничени господар, али тијем окрчи и Турцима пут, те лакше земљом обладују и њега из ње истерају». Јер даље каже г. Вук: «да је Миленко 1813 године био доље на Дунаву, јамачно Турци онијем крајем не би онако лако обладали, (али би обладали, је ли?) а докле год лађе њихове не би прошле уз Дунав до Мораве, дотле се ни она војска турска од Делиграда, ако би и продрла до Мораве (дакле продрла би!) не би смјела ондје утврђивати; а исто би тако Петар Делиград бранио и Турке на ономе крају обустављао млого боље од Младена; а на Дрини да је био Јаков, јамачно би штогод био бољи од кнеза Симе, јер је од њега био паметнији и разборитији, а боље је познавао онај крај и људе на њему. па ако не би могао Турака узбити, (не би их дакле могао узбити) може бити да би сачувао Љешницу и Лозницу, (дакле само „може бити», и да ли би Љешницу и Лозницу могао сачувати кад Турке не би кадар био узбити?) да онако жалосно не пропадну». Сад да претресемо ово умствовање и мњеније г. Вуково. У овом умствовању г. Вуковом, да је Карађорђе тим, што је, по мишљењу његовом тек 1811. године, неограничени господар постао, окрчио и Тур-

цима пут те су лакше земљом овладали, па и њега из ње истерали, морао би са Србијом, и књаз Милош, јошт далеко горе него Карађорђе проћи; јер ако је због тога и Србија пропала и Карађорђе из ње истеран што је он постао неограниченим господаром, онда би то исто морало постићи и књаза Милоша, будући је и он, у пуној мери, учинио се и неограниченим и самовласним господаром, с том само разликом: што је Србија, у Карађорђево време била самостална држава, а у књаза Милошева платежна, и саставна част турскога царства. Да је Србијâ, којом срећом, и у Карађорђево време овако према Порти и уз Порту стојала, кáо што се налазила у време књаза Милошево, ја потпуно држим, а и г. Вук признати мора, да, ни Карађорђе, ни Србија, не би пропала. Из овог довде реченог јасно се даје увидити да није Карађорђе тиме, што је постао неограничени господар, окрчио пут Турцима да лакше обладају Србијом, и да и њега из ње истерају, него су то и сá Србијом, и са Карађорђем донети морала сљедства непристанка српског на непосредствене понуде Портине, и следства, извесног трактата букурешког, после кога се одмах Русијâ уплести морала у један силни рат противу, тако рећи, целе западне Јевропе, и Турци, тим самим догађајем ослобођени од сваке екзекватуре са стране Русије у њиховом по сили реченог трактата, поступању према Србима, са свом својом силом, без и најмањег с које год стране препјатствија, на Србију навале и њом завладају. И будући да су и паденије Србије, и излазак Карађорђев из ње више упоменута следства, не промашно са собом донети могућна била, онда, ја питам г. Вука, шта би могао Миленко, шта ли Петар, и шта Јаков учинити? кад, и то велика сила турска, једна уз Дунав на шајкама, друга сувим од Видина, трећа од Ниша, четврта са стране Арнаутлука и пета из Босне на Србију удара. Зар не би Србија пропала и у 1809. години, да су Турци мало вештије поступали, или да нису принуђени били, књазом Багратијоном, који је одмах по смрти књаза Прозорвског преко Дунава с војском у Бугарску прешао, из Србије главну своју силу доле, противу Руса, повући морали? Ово опстојатељство и сам г. Вук, у «Правителсвующем Совѣту Сербском» на страни 32. признаје. Зар не би се са Србијом то исто, а можда јошт и што жалосније и несрећније, догодило 1815. године, кад је с источне стране, са силном војском, Марашли Алипаша наступао, а са стране Босне, исто тако, Рушит-паша, да није Император Александер, из Париза, по молбама, које му је Младен као посланик Карађорђев, о свом трошку, из Хотина однео, свом посланику у Цариграду наложио: да од Порте изиште изјаснење о том њеном навојштењу противу народа српског, да јој саветује, да она од тога одустане, и да гледа, с тим народом, имајући пред очима и значење трактата букурешког, мирним договорима наравнати се?

После свега више описаног, како је г. Вук, и то нарочито, јер му је тако јесан и ћитап његов диктирао, догађаје у Србији за времена Карађорђева сам смишљао, описивао их, и по томе своје мњеније излагао, намеће ми се право да упитам г. Вука, да ли је он разумео онако као што треба, право значење оних мисли: «Знатног историка руског Карамзина» које је он у одбрани својој на покуду, у „Видову дану« 1801. године, броју 34. на страни 4. извео, а нарочито, да ли је следовао оном изражењу Карамзиновом, којим он каже да је историја само истини посвећења, и која само тек истином и јест прави източник за-

довољства и ползе. На жалост истина је, у овим сопственим историчким списанијама г. Вуковим далеко осуствовала. Он је више ишао за ползом, коју је од књаза Милоша имао, него за истином. И у овом је духу он и сад, у 1860. години, и његову књигу: „Правителствующи Совѣтъ Сербскій" издао, у ком ништа по готову ново нема, него све сама пофторавања оних истих догађајева, које је и он у „Даници" његовој за 1828. У „грађи за историју" 1828.; и у „Даници" његовој за годину 1834. описао.

8.) Г. Вук је цео овај догађа и у „грађи за Историју нашега времена", почињући од стране 46—50., и то исто пофторавајући, у „Правителствующем Совѣту Сербском" на страни 50. са писмом војводе Милоша, о буни у нахији пожаревачкој, због изласка Миленковог и Добрињчевог из земље; о начину како је Карађорђе на утишење ове буне у Пожаревац отишао; како: „Црни Ђорђије није смјео од народа обичну војску купити и повести на нахију пожаревачку;" како је Младен, видећи да Милоша погубити не може што се бојао народа, сад морао гледати како би се о мање (сенатске и Црнога Ђорђа) срамоте и штете Милошу све опростило, описао све по самом казивању књаза Милошевом, јер речи: да Карађорђе није смео од народа обичну војску купити и повести на нахију пожаревачку, бајаги на утишање буне некакве; и речи: зар онда кад Милош сам признаје своју велику кривицу па онда Младен не могући га погубити, једно што су се бојали народа, стане гледати како би му се о мање (сенатске и Црнога Ђорђа) срамоте и штете опростило: сопствене су књаза Милоша. Г. Вук, ја држим, и сам је у овом казивању, књаза Милошевом увидио и не логићеност и неистиност, али при свему томе, он је морао онако написати и наштампати као што је њему књаз Милош казивао; јер друкчије осим што му књига не би удостојена била читања књазу Милошу, и то је најмање за чим би г. Вук жалио, него не би се удостојио које стотине талира поклона; а ово је баш оно зашто је Вук готов био, у подне и у поноћи написати што год хоћете, и како хоћете, без сваког обзира на совет, на беспристрастије и на свету истину.

Као што сам мало више из „Данице" г. Вукове за 1828. годину навео, где он на страни 216. каже: „кнезови и остали поглавари изнајприје изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга;" да ли ће овако, по самој нарави ствари, умствовање г. Вуково, о избору Карађорђевом за поглавара, бити могуће? Кад једног села сељани себи кога из својих сељака, бирају и постављају за кнеза или кмета, истина за то га бирају и постављају да им сеоцке послове врши, и по томе, рекао би човек, да овако изабрани и постављени кмет јест уједно и слуга онога села. Али тај исти кмет почем је изабран и постављен, имајући на услуги и сеоцког бирова, одмах почиње својим сељанима и заповедати, без да су му његови сељани, при избору, казали: „ти ћеш нам и заповедати." Наравно, у делима односећима се на општу потребу сеоцку, и сељани га, по наредби и заповести његовој, слушају. По овој аналоги само је могло би оваково мњеније, г. Вуково опстати у том, да је и Карађорђе тада изабран био: „као готово да им буде слуга." Али није овако у самој ствари избор Карађорђев био, он није изабран као да буде слуга, него да буде старешина и да заповеда, као што је тако, наравно он и чинио, и као што и сам г. Вук, продужу-

јући своју реч о избору Карађорђевом, вели: „али он, добивши власт и силу у руке, стане владати и свима заповиједати господарски.“ Кад дакле кмет, почем га једно село, у нормалном стању будући, за таковог избере, почиње одмах по избору, својим сељанима заповедати, шта је дакле и Карађорђе, почем је за старешину и предводитеља устанка народног противу Турака, изабран, друго што могао чинити, него „владати и заповедати господарски“. Та сама ствар, за коју је он изабран, то је од њега захтевала. Карађорђе је морао власт заузети, владати и заповедати господарски, јер ту није било шале, зашто се отпочињала борба, на живот и смрт, противу далеко јачег непријатеља. Г. Вук пишући овако, па све једнако и пофторавајући то исто, по сопственом свом благонахођењу, о избору Карађорђевом за предводитеља народног устанка противу Турака, и о заузимању његовом власти, и почињању његовом владати и заповедати господарски, окривљује га зашто је тако чинио, и доказује: „да је баш тим начином свога владања и Турцима пут окрчио да лакше земљом обладају и њега из ње истерају,“ и прочаја (Правителствующи Совѣтъ Сербски, страна 65).

Почињући описивати прву годину рата српскога противу Турака, у „Даници“, за годину 1828. на страни 163. г. Вук каже; „Пошто се већ Срби одметну и подобро се заваде с Турцима, онда се оне шумадинске четобаше стану разговарати и договарати између себе: „ко ће сад бити старјешина? Ни једна кућа не може бити без старјешине, а камо ли толики народ? ваља да се зна, кога ћемо питати и слушати“. Многи повичу, да буде старјешина арамбаша Станоје Главаш, јер је он готово највише почео и проч. Док најпослије навале сви на кнеза Теодосију из наије крагујевачке из села Орашца, и прочаја.“ У овом чланку, г. Вук је, пет опстојатељства изложио, од којих прво ни по самој природи течаја оваковах ствари, са истином се не слаже, и то: да су Срби, пошто су се одметули и подобро се с Турцима завадили на ту мисао дошли да треба да именују старешину, кога ћеду: „питати и слушати.“ Дакле и сам г. Вук признаје да су Срби у свом договарању изрекли да им треба старешину имати, кога ћеду питати и слушати, а не слугу. И кад су за таковог, макар и по самом казивању г. Вуковом, најпосле Карађорђа изабрали, њега само неће нико ни зашта ни питати, ни слушати, него ћеду саме четобаше шумадинске, као што г. Вук по мнињим речма његовога кнеза Теодосија, у предупоменутој „Даници“, на страни 165. каже: „ако ли се што друкчије окрене, и ово се протегне, ми ћемо владати и заповиједати; Народ је нама свакојако у рукама.“! Мало даље а све на више означеној страни, кад се и сам Карађорђе, кад је, после Теодосија, на њега реч дошла да га за старешину изберу, почео изговарати да се и он тога примити не може, да не уме управљати народом, и да је зао и љут, па хоће одмах да убије, г. Вук вели: да му је Теодосије на то рекао: „Што ти не знаш, ми ћемо ти казати; а што велиш, да си љут и зао, па оћеш одма да убијеш, баш такови сад и треба.“ Ове последње речи Теодосијеве, баш и ако никако нити су изречене, ни чувене биле на оном сабору у Орашцу, где је Карађорђе за старешину и предводитеља изабран, но по самоме казивању г. Вуковом не утерују ли г. Вука у лаж, и необелодањује ли противоречије противу њега самог? После оваковог одговора Теодосијевог ни Карађорђево изговарање, може ли се паметно и

помислити да је Карађорђе изабран готово да буде другим старешинама слуга, па да му се даје власт на смрт и живот. Осим тога као што се из самог течаја радње Карађорђеве око устанка српског противу Турака, у првој књиги овога дела видити може, да нико други, осим Карађорђа није ни могао бити изабран за старешину; и као што се из примедбе, принадлежеће к више упоменутој књиги, под бројем 22.) видити може: да никако, на више наведеном собору, није ни било бирања старешине, него је из првог помисла свију сабраних људи, реч за старешину одмах управљена била на Карађорђа.

Г. Вук, и то ваљда по казивању самог Теодосија трговца, а, г. Вуковог кнеза од нахије крагујевачке, у предупоменутој „Даници" његовој за 1828. годину, на страни 216. и 217. силећи се, осим осталог, доказати и то, да су гдекоји од већих старешина нахијских, одмах, јошт од самог првоначалног почетка устанка, на Карађорђа почели викати и говорити да је он хајдук, и прочаја, па, његовим речма да кажем шта је те где које веће нахијске старешине навело да на Карађорђа викати отпочну, вели: «кнезови и остали поглавари изнајприје (Ја не разумем шта значи ова реч: «изнајприје» мени су дејствујућа лица, очевици Карађорђевог избора, казали да је избор, у Карађорђу, за предводитеља и старешину учињен пре него што су заваду своју противу Турака отпочели, и у сами час свога одметања, и да је избор у Карађорђу за старешину само један био, а не више, те да реч, г. Вукова: «изнајприје,» овде употребљена бити може) изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга; али он, добивши власт и силу у руке стане владати и свима заповиједати господарски. Кад се ова буна онако срећно протегне и они виде да старјешинство доноси чест и славу и богатство, онда се сваки стане кајати, што није он старјешина, и ђекоји од ови већи наијски старјешина стане радити, ако не може над свима бити старјешина, барем у својој наији да му нико не заповиједа. Зато стану викати на Црнога Ђорђија, да је он ајдук, и да ајдук земљом и народом нити је кад управљао, нити може управљати. (Чујте! следственост г. Вукову!) А ни једноме од ови поглавица није тако било за невољу, да се на очиглед сад одма мрази око тога с Црним Ђорђијем, као кнезу Теодосији; јер он не само што је главно старјешинство од себе одбацио и Ђорђији наметнуо, него му Ђорђије мало по мало и наију крагујевачку, у којој су изнајприје обојица заповиједали, узме сву под своју власт.»

По самом казивању г. Вуковом, осим Карађорђа, двојица су јошт били при избору за предводитеља смишљеног устанка српског противу Турака, на које је управљана била реч да се за предводитеље изберу, и то по именце: харамбаша Станоје Главаш и Теодосије трговац из Орашца, мними, г. Вуков, кнез од нахије крагујевачке. Видили смо, по истом казивању Вукоњом, шта су, и Станоје Главаш и Теодосије из Орашца одговорили, зашто се старешинства примити не могу, и како се најпосле, по онаким убеђенијама Теодосијевим, Карађорђе старешинства прими, које су дакле оне старешине, за које г. Вук каже: «кад се ова буна овако срећно протегне и они виде,» (који су то „они?») и: «онда се сваки стане кајати,» (који су то «сваки»?) и: «ђекоји од ови већи нахијски старјешина стане радити,» (који су то: «ђекоји»?) јер по његовом у множественом броју изражениим речма: они виде, сваки се стане ка-

јати, и ђекоји од ови, морало је бити, од самог почетка, више старешина које су са Карађорђем незадовољне почеле бивати, и које су противу њега викати, и хајдуком називати га отпочињале, а не сам Теодосије, за кога г. Вук каже, да је имао невољу са Карађорђем завађати се, јер му је он сву нахију крагујевачку, у којој је он кнез био, под своју власт заузео.

Осим свега довде наведеног о неистинитости историчној Карађорђевог времена, г, Вуком, у његовим изданијама описаној и осим свију, мном, више наведених доказа не само о тој неистинитости, него и чистом и јавном противоречију, г. Вуковом, у описаним њиме догађајима, ја ћу јошт један доказ, из сопствених изданија г. Вукови да изложим из кога ће се увидити не само сопствено противоречије г. Вуково, него и једна дебела, па у исто време, и пакосна његова нарочита неследсвеност.

Као што сам и мало више, из «Данице» г. Вукове за 1828. годину, извео, тако и овде, премда пофторавајући више наведени извод изложити морам и то: г. Вук у реченој његовој «Даници» на страни 216. вели: „кнезови и остали поглавари изнајприје изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга; али он, добивши силу и власт у руке, стане владати и свима заповиједати господарски.“ а на страни 165. и 166., каже: „и тако се Карађорђије прими старјешинства, и почевши одма господарски судити и заповиједати, и мјесто пријетње из пиштоља гађати, огласи старјешинство своје по свој Србији.“ После оваког казивања, да је Карађорђе, добивши власт и силу у руке, почео владати и свима заповедати господарски; и, да је тако Карађорђије примивши се старјешинства, и почевши одма господарски судити и заповједати, мјесто претње из пиштоља гађати огласио старјешинство своје по свој Србији; одмах за тим, г. Вук, на страни 217., и 218., каже: „А од остали нахијски поглавица најстрашнији су били за Ђорђија Јанко Катић и Јаков Ненадовић: Јанко са својом памећу и с јунаштвом, Јаков пак (који није ни био на избору Ђорђијину) (као да су могли и морали сви на избору Карађорђевом бити, ако који није био тај може и да га не признаје за врховног старешину.) са именом свога покојнога брата и с нахијом ваљевском, која је између највећи у Србији, а уз то се још особито био понио, што је прву цебану и прве топове из Немачке добио, и што је Шабац освоио. Ова су му двојица у свакој прилици показивали, не само да он није већи од њи, него да није ни као они.“ Мало је било, г. Вуку, што је ову горњу мисао своју у «Даници» његовој, за 1828. годину, о непризнавању Карађорђа од неких поглавица а свога врховног старешину, овако изложио, него је после 32. године опет, с неким, по ћуди његовој, модификацијом, пофторава. Он, у његовом «Павителсвующем Совѣту Сербском», на страни 12. каже: «као што је познато, Карађорђија су старјешине у Шумадији године 1804. изабрале за главнога поглавара (дакле за главнога) највише за то, да би на њега могли бацити кривицу ако би Турци на брзо земљом обладали. Кад рат на Турке или на дахије пође срећно у напредак, Карађорђије се трудио да би по избору ономе остао прави старјешина (до сад је био криви ваљда) над свима у свему пашалуку биоградскоме, (мало пре казао је да је Карађорђе, својим начином, одмах по избору огласио своје старешинство по свој Србији) али је то било врло тешко, и с тијем те-

гобама он се борио за цијело време својега владања: неколико мјесеца мање од читавијех 10. година, и управо се може рећи, да га је та борба и из Србије истјерала и најпосле му и главе дошла. Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије, (зар се је сад Карађорђе сам старешином начинио?) првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа, и Карађорђије видећи то није се ни усуђивао да им заповиједа, него с њима, као старјешина нахије крагујевачке, живљео и договарао се као са својијем друговима.» Са оваким казивањем г. Вуковим како стоји, оно у сравненију што је он исти у предупоменутој «Даници» на страни 166. рекао: «и почевши одма господарски судити и заповиједати, и мјесто пријетње из пиштоља гађати, огласи старјешинство своје по свој Србији,» и на страни 216: «али он добивши власт и силу у руке, стане владати и свима заповиједати господарски,» како је могао Карађорђе, код оваких старешина, као што је био Катић Јанко и Јаков Ненадовић, који су по казивању г. Вуковом држали, да Карађорђе не само није већи од њих, него да није ни као они, и код нахијски старјешина, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије и које првијех година, није су ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа; велим, код оваки опстојатељства, како је могао Карађорђе: одмах почети господарски судити и заповиједати, и старјешинство своје по свој Србији огласити; и добивши власт и силу у руке одма почети владати и свима заповиједати господарски? Није ли у свему више наведеном казивању г. Вуковом чисто и јасно противоречије, и с намером булазнење? како је пак стајао према Карађорђу Јанко Катић и Јаков Ненадовић, то се може у мојим примедбама код II. књиге овог описа, под бројем 1.) видети; а особито оно опстојатељство: да ли су Катић и Јаков не само најстрашнији, него и просто страшно за Карађорђа били.

За доказ, да су све старешине, без разлике, Карађорђа не само за врховног свог заповедника и Господара и на јави и у сну држале и признавале, него да су га се и здраво бојале вредно је и овде навести како се је књаз Милош изјаснио, кад му је његов секретар, Димитрије Јоксић, у Топчидеру, читајући му г. Вуков «Правителствующи Совѣтъ Сербски и отимање великаша око власти» и онај г. Вуков став прочитао, у ком он на страни 12. вели: «нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије, првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа.» «Лаже Вук ј.... у оца, није истина да је тако било, богме смо га се сви бојали и дрктали пред њим од стра!«

9.) VIII Члан трактата Букурешког.

«Сообразно тому, что постановлено четвертою статьею предварительныхъ пунктовъ, хотя и нѣтъ никакого сомнѣнія, что Блистательная Порта по правилимъ своимъ употребитъ снисхожденіе и великодушіе противъ народа сербскаго, какъ издревле подданнаго сей державѣ и данъ ей платящаго, однакожъ, взироя на учистіе, какое Сербы принимали въ дѣйствіяхъ сей воины «признано за приличное постановить нарочныя условія о ихъ безопасности. Въ слѣдствіе чего Блистательная Порта даруетъ Сербомъ троиценіе и общую амнистію, и они никоимъ образомъ не могутъ быть обезпокоиваемы за прошедшія ихъ дѣянія.—

Крѣпости, какоіе могли они построить по случаю войны въ земляхъ ими обитаемыхъ, и коихъ тамъ совсѣмъ не было прежде, будутъ, такъ какъ оныя для будущаго времени безполезны, разрушены, и Блистательная Порта вступитъ во владѣніе по прежнему всѣми крепостями, Паланками и другими укрепленіями всегда существующими, съ артилеріею, военными припосами и другими предметами и военными снадосъями, и она тамъ учредитъ гарнизоны по своему благоусмотренію. Но дабы сіи гарнизоны не дѣлали Сербамъ никакихъ притѣсненіи въ противность правъ, подданнымъ принадлежащихъ: то Блистательная Порта, движимая чувствіемъ милосердія, приметъ на сей конецъ съ Народомъ Сербскимъ мѣры, нуждння для его безопасности. Она даруетъ Сербомъ, по ихъ прозьбамъ, тѣ самыя выгоди, какими пользутся подданные ся островов Архипелажскихъ и другихъ мѣстъ, и дастъ имъ возчувствовать дѣйствіе великодушія ея, придоставивъ имъ самимъ управленіе внутренныхъ дѣлъ ихъ, опредѣливъ мѣру податей, получая оныя из собственныхъ ихъ рукъ, и она распорядитъ наконецъ всѣми сими предметами обще с Народомъ Сербскимъ.»

10.) Од Верховнаго вожда Народа Серпскаго, члену Правитељствујущаго Совета г. попечитељу внутрених дел Јакову Стефановићу Ненадовићу

ПОЛНОМОШТИЈЕ

Силоју којего отправљам Вас поћи к господину дунајској армији главнокомандујуштему Павлу Василичу Чичагову да њему по наложенијам изјасните положеније Сербији, народњу жељу и недостатак. О чем Вам именом мојим и народа полну веру дајем све јасно да представите и одговор на она да донесете. Дајући Вам полно доверије ово сведочим да что Ви по налогу мојему изјавите, то говорим ја аки верховни народа вожд, и народ од онаго одступити неће. Прозбу ону коју Ви представите јест прозба народња и недостатак крајњи. У том препоручујем Вам старати се за благовремено успети на ползу народа с одговором

у Тополи — Верховни Серпског Народа Вожд
17 јунија 1812. — (М.П.) — **Георгије Петровић**

(Ово је дејствително издато као што и протокол копијарни Карађорђеве канцеларије сведочи. Страна 50.

Рукопис „полномоштија" овог јест Миљка Радоњића, који је тада јошт у служби налазио се као попечитељ иностраних дела).

Од верховнаго вожда Народа Серпскаго члену Правитељствујущаго Совета г-ну попечитељу внутрених дела Јакову Ненадовићу

НАЛОЖЕНИЈА

Која вам поручујем високоповелитељному господину дунајској армији главнокомандујућему подробно и јасно изјавити, и тако:

О закљученом миру 26. јунија сего года иштите исписку трактата са потписом г-на адмирала Чичагова, која исписка ако једнака буде с овом коју је г. Недоба донео мени, следујуће изјавите положеније Сербији:

1.) Да ми будући за опрокинути иго отоманско подигли се на жертву, извесно је свету какову пакост ми чрез то Порти нанесли јесмо а особено в настојашчеј и прошедшеј војни, коју је она имала с Росијом, от нас повређена и огорчена крајње: ми смо примили у закон христијански фамилије отоманске, које причињава огорченије целому магометанскому вероисповеданију, на њиховим женама поженила се наша браћа и народ произвели, ми смо домове их богомољства порушили и

уничтожили, и во всем презирали их и сматрали без пощади — следовательно мир учињени јест за народ сербски весма опасан, и на онај пункт: дати им градове и топове у руке њиховим гарнизонима поверовати се не можемо а особито да они сами с нама о том трактирају за нас је опасно, и тако на то согласити се не смемо.

Будући да су Јевропе опстојатељства довела такови мир потписати, изјавите г. главнокомандујућему да ћу ја ступити с Турцима у разговоре за продужавати време овога лета, ако се могло буде.

2.) Изјавите народ что жели. Ја о том настојим и бићу тверд на завештанијама народним прежде жертвовати се с народом нежели одступити од покровитељства Русији, зато и ступам у преговоре. еда би Бог дао и опстојатељства собом донела срећнији мир закључити. В противном случају и било како му драго, ми с Турками заједно живити не можемо, нити хоћемо, нит' веровати им никојим начином можемо — а данак или платежни зависити от Порти не одричем. За сигурност градова граничних и обрађивање оних учредићу ја с народом најсигурнијим образом, и зато, ако би Турци не хотели с нама о том опширно говорити, потребно је:

3.) Искати од главнокомандујућега на име народа: барута и олова велику суму; најпосле тај недостатак испросити.

4.) Изиштите непремено да докле ми с разговором и договором с Турцима готови будемо, да граф Орурк с војском, где се сад на граници против Ниша находи за нашу бољу сигурност неодступно пребуде.

5.) Ако би Турци не хтели нас дуго време с разговором чекати, то иштите од гловнокомандујућег да он јемац код Турака буде, да ћемо ми сигурно њима одговор дати, како они желе. Како о том, тако и

6.) Ако би се у преговорам с Турцима дотле дошло да о миру и држању онога од наше стране реч буде, иштите од главнокомандујућега да он јемац буде, да ћемо ми мир нерушимо хранити на всегда.

7.) У преговорима нашима, у које се по совету г. главнокомандујућега упуштамо, иштите од њега опширно упутствованије, како нам се владати треба.

у Тополи
17. јунија 1812. год.
№ 877.

Верховни Серпског Народа Вожд
Георгије Петровић

11.) Господину главнокомандующему Чичагову
Ваше Высокопревосходителство
Милостивый Государь!

Немогъ предчувствать что предковъ и особено Вашего Высокопревосходителства учиненая ко мнѣ предложенія кончатся будуть симъ слѣдствомъ; коль она мнѣ и народу ужасна, тѣмъ гораздо болѣ мнѣ страшно видится. — Меня в' ничем неизвѣщаете приказатъ благоизволили агенту Вашему свой постъ — а полковнику и шефу Балѣ двинутся съ баталіонами, оставитъ Народъ возмущенымъ — безъ надежди — оставитъ самому трактовать о благу и спокойствію своему съ Портаю — и тѣмъ рѣшена у часть Сербскаго Народа.

Будучъ пакъ — прежде сего я къ вамъ, милостивѣйшій Государъ, послалъ депутатамъ извѣстнаго господина Якова Ненадовича съ изясненіями, котарими прошу покорнѣйше по возможности удовлетворить неоткажете. Къ тому и Стефанъ Живковичъ, житель београдскій у Валахіи

находящися, изявилъ мнѣ, что куплено имъ нѣко таже количество пороху и свинцу — запрещено въ Сербію пренести — о которому покорнѣйше прошу соизволенія — Я какъ надабность имѣю то и прошу литенщики присланіе сюда, которіе хотягъ отправится, благоволите приказатъ имъ остатся при мнѣ еще на краткое время.

На конецъ преговоровъ съ везиромъ вибрилъ я средствомъ полезнимъ во они ступить — теперъ по писму вашему огъ 14-га числа текущаго ко мнѣ дошедшему прошу о назначенію чиновника для спровожденія депутатовъ у Турокъ — за симъ честь имѣю пребытъ вашимъ покорнѣйшимъ слугою

у Београду
21. юлія 1812.

Верховный Сербскаго Народа Вождъ
Георгіи Петровичъ.

(Ово писмо не налази се у протоколу протоколирано, ваљда за то што је у Београду писано, где јамачно тополског канцеларијског Карађорђевог протокола није било, за то и никакве нумере нема.—Копија је с оригиналног концепта, који је писан руком Стефана Филиповића.)

12.) Сима Милутиновић, у Трогодишњој Историји, њим написаној и изданој 1837. године у Лајпцигу, за ову заклетву више наведене скупштине, и потписа њених на исту, на страни 20. каже: „да се је сваки старешина изнова на слијепо послушаније вожду заклео, и на чисту се артију сваки потписао и печат свој приложио на коју је Ивелић после написао, што је год хотео, и ово је: све обећање старешинско и вождово, да ће удовлетворити и плану и трактату, које и сам вожд потписати морадне, те му га даде и цару га однесе свом и турском за уверење.“ Ово, и оваково казивање г. Милутиновића, као и оно, што он даље, у продужењу вели, како је Ивелић Карађорђу казао: „Ако ли нећеш тако учинити, као што ти ја кажем, ето све силе турске на тебе, и ми јој морамо свачим помоћи,“ здравој сумњи, о истинитости, подлежи; јер ни Младен у свом казивању, ни Стефан Филиповић, други секретар Совета, који је на скупштини Врaћевшничкој деловодитељ био, и кога сам ја, поводом више наведеног Милутиновићевог казивања о овом факту, 1848. у Београду питао, ништа ми подобно нису казали. Стеван каже да су два экземплара заклетве пристанка на трактат, и на послушаније Совета Ивелићевих по вољи царској скупштини исказани, од свију старешина потписани, и да је један од ових предан Карађорђу, а други, донешен у Совет. Па ни Ивелић, у свом рапорту, о таковом чему, ни да ће Русија Турцима помоћи да Србијом обладају, никаква спомена не чини. А даје тако штогод учињено, Ивелић, као Ивелић, јамачно не би пропустио, у реченим рапорту његовом, и о том што спомепути. —

ИМЕНА ЛИЦА

КОЈА СЕ НАЛАЗЕ ПОМЕНУТА У ОВОЈ ИСТОРИЈИ

А.

Абдул-Хамид-ефендија, главни хазнадар јаничарски 918.

Аврам Лукић, од 1805. саветник за пожешку (чачанску нахију), од 1811. војвода. После несрећне 1813. остао је у Србији и био кнез нахије пожешке. Умро је у Босни 1815. год. — Изабран за депутата нахије пожешке 185.; изабран за депутата у Русију 242, разликовао се од простака Србина тиме, што се варошки понашао 244.; усмено молио за Родофиникина у главном стану руском на Дунаву 249.; задржао са Петром новце 261.; Кара-Ђорђе писао њему и Гагићу 263.; 301, 306, спровео Родофиникина у Београд 308, 402; једва знао своје име потписати 413.; 674., постављен за члана Великога Народнога Суда 1811. 869.

Аганлија, као поглавица јаничарски насртао на Србију 25.; завладао са осталим дахијама над Београдом 27.; Хаџи-Рувим надао се у његову помоћ 49.; изашао у Колубару са 200 Турака 80.; преговарао са Кара-Ђорђем о миру у Дрлупама 81.—83.; то исто и на 963.

Адам — стр. 382.

Адер, лорд, енглески посланик у Цариграду, ради на миру 1809. стр, 354.

Аксентије, видински митрополит, послан у Србију да ради на миру 322.; објавио да има препоруку да обнадежди народ 323.; Срби му дали одговор 324—325; ништа написмено није донео 327; изискао га сам Родофиникин из Цариграда 329, 330, 331; да се не испушта из Србије 332.; у исто време с њим дошао и Венедикт Краљевић 334, 470; с њим дошао и некакав Никола Србин 497.

Аксентије Миладиновић, из Чибутковице, кнез колубарске кнежине, од 1811. војвода. 1813. остао у Србији, 1815. ишао као посланик у Цариград, умро 1820. — Није одмах пристао уз устанак 81; издат му налог да с војском чува Београд 167.

Алај-бег, ћебеџи-баша у Београду отишао у Земун на позив Џенеја ради договора са Србима 138.

Алекса Глигоријевић, Бугарин из околине Рушчука 942.

Алекса Дукић, завереник у Орашцу родом из Бање јасеничке, округа крагујевачког 51, послан од Кара-Ђорђа да запали бањски хан 68.

Б.

В.

Г.

Д.

Ђ.

Е.

Ж.

З.

И.

J.

К.

Л.

М.

Миливоје Кадић, на стр. 656, али мислим да је то погрешно место *Миливоје Тадић*,

Миливоје Тадић, подгорски војвода. — 99, 100, 102, 228, (656).

Милија Здравковић, из Ресаве, војвода и саветник за ћуприску нахију после Ђурице остао у Србији 1813. погубљен 1814. — 69; са Синђелићем дигао Ресаву 112, 185, 216, 387.

Милисав Ђорђевић, из Сухотне у осоју Малог Јастрепца командант нахије црноречке и од 1811, војвода. 1813. прешао у Аустрију, одатле отишао у Русију, вратио се 1816. Умро у Свилајнцу 1832. — 369. 724, 793.

Милисав Милошевић, из Орашца (ваљевског за немачког рата потпоручник фрајкорски. — 4.

Милисав (*Михаиловић*), из Зеока, брат кнеза Станоја, кога дахије посекоше пред устанак. — 42.

Милић Дринчић, из Теочина, буљугбаша Милана Обреновића, 1811. постао војвода у кнежини црногорској, 1813. остао у Србији. — Погинуо на Дубљу 1815. године 14. јула. — 68, 89, 113.

Милић Дугајљевић, кнез из нахије пожаревачке, потписан на молби султану 165.

Милић Кедић, из Суводоња, буљугбаша код Бирчанина, а по смрти његовој подгорски кнез, умро 1809. год. од ране добијене у боју на Прибићевцу у Босни. — Поставио га Фочић за кнеза 44; писао му Карађорђе 74; отишао с протом по џебану 99, 100; напао на Ваљево 103; потписан на молби султану 165; опремљен султану да носи с другима молбу 198; гонио Џору-Османа 210, 216.

Милић, кнез ражањски. — 951.

Милић, кнез из Ћићевца. — 438, 440.

Милован, обрбуљугбаша из нахије ваљевске ако није ово *Милован Глишић* из Паљува, онда не знам ко би био. — 228.

Милован Грбовић, кнез и војвода колубарски, син Николе Грбовића из Мартишића, — 41, 45. 101; послан у шабачку да дочека Бећир-пашу 146; потписан на једном споразумном акту 228.

Милован Кукић, из Златова нахије пожаревачке прича о Кочи 57.

Милован, поп из Грабовца у ваљевској, написао са Протом и Молером писмо, због кога је почела сеча кнезова 63.

Милован Попадић, из села Уроваца, учио у Вићентија Ракића, доцније постао протом 407.

Милован, Ћурчија из Буковика 418.

Милован, хајдук из Плане. — 51; пред Афисом 180—181.

Милоје Божић, из Чумића. ђак. Вел. Школе основане 1808. год. доцније трговац у Београду. — 387.

Н.

О.

П.

Р.

С.

Т.

Ћ.

У.

Ф.

Х.

Ц.

Ч.

Ш.

Џ.

САДРЖАЈ